

Ekonomik Rapor 2013

ISBN : 978-605-137-380-5

TOBB Yayın No : 2014/225

TOBB yayınları için ayrıntılı bilgi
Yayın Müdürlüğünden alınabilir.

Tel : 0.312 218 20 00

Faks : 0.312 218 20 64

İnternet : www.tobb.org.tr

TOBB yayınlarına tam metin ve ücretsiz olarak internetten ulaşabilirsiniz.

Tasarım: AREN Tanıtım
Dr. Mediha Eldem Sk. No:38/15 Kızılay / ANKARA
www.arentanitim.com.tr

Basım: AYDOĞDU OFSET MATBAACILIK AMBALAJ SAN. VE TİC.LTD. ŞTİ.
İvedik Organize Sanayi Ağaç İşleri Sanayi Sitesi 21. Cad. 1366. Sok.
(598) Sok. No:20 Yenimahalle - Ankara

ÖNSÖZ

2008 yılında Amerika Birleşik Devletlerinde başlayarak dünyaya yayılan küresel ekonomik krizin olumsuz etkileri 2013 yılında da tam olarak atlatılamamıştır. Alınan önlemlere ve uygulamaya konulan tedbirlere rağmen geride kalan beş yıl içinde ekonomik faaliyetlerde istenilen düzey yakalanamamıştır. Küresel büyüme hızı yüzde 3'ler gibi düşük seviyelerde olup, aşağı yönlü riskler taşımaktadır. Bu anlamda küresel ekonomi üzerinde etkili olan kırılgan yapı devam etmektedir.

2013 yılında dünya ve Türkiye ekonomisini etkileyen en önemli gelişme ABD Merkez Bankasının tahvil alımlarını azaltarak verdiği likiditeyi kısacağı yönündeki açıklaması olmuştur. ABD'de uygulanmakta olan genişleyici para politikasının sona ereceğini gösteren bu açıklama, finansal piyasalarda dalgalanmalara neden olmuştur. Türkiye'nin de içinde

bulunduğu gelişmekte olan ülkelerden sermaye çıkışına, faiz oranlarında yükselişe ve ulusal paralarda değer kayıplarına yol açmıştır.

Gelişmiş ülkelerin, büyüme hızı önceki yıl ile hemen hemen aynı düzeyde kalmakla birlikte tedrici olarak toparlandıkları görülmektedir. ABD ekonomisinde sınırlı büyüme devam ederken, Euro Bölgesinde durgunluktan çıkma sinyalleri alınmaktadır. Küresel kriz sonrası sergiledikleri yüksek büyüme oranı ile krizin etkilerinin hafifletilmesinde öncü rol oynayan gelişmekte olan ülke ekonomilerinde yavaşlayan büyüme hızı olumsuz bir gelişme olarak dikkat çekmektedir.

Türkiye küresel krizden en hızlı çıkan ülkelerden biri olmuştur. 2009 yılının son çeyreğinde başlayan büyüme süreci 17 çeyrektir devam etmek suretiyle önemli bir başarı sağlanmıştır. 2013 yılında özel tüketim ve kamu harcamaları öncülüğünde % 4 büyüme elde edilmiştir. 2013 yılında hedeflenen büyüme oranının yakalanması olumlu olmakla birlikte, büyümenin kalite anlamında bozulması dikkat çekicidir. Özel yatırımların ve ihracatın büyümeye katkısı çok sınırlı kalmıştır. Öte yandan yılın ikinci yarısında özel yatırımların yeniden canlanmaya başlaması umut verici bir gelişmedir.

Başta ABD ve Euro Bölgesi ülkeleri olmak üzere birçok ülke kamu maliyesi, yüksek bütçe açıkları ve borçlanma sorunları ile uğraşırken, Türkiye bu alanda olumlu bir görünüm sergilemeyi sürdürmüştür. Sürdürülen mali disiplin ile kamu borç yükü oransal olarak azalmaya devam etmiştir. 2013 yılında vergi gelirleri ile özelleştirme gelirlerindeki artış, bütçe dengesindeki olumlu performansın devamında etkili olmuştur.

Altın ihracatında yaşanan yüksek oranlı gerilemenin de etkisi ile ihracat durağan bir seyir izlemiştir. Çevre coğrafyalara yapılan ihracat gerilerken, en büyük ticari ortağımız olan Euro Bölgesi ülkelerine yapılan ihracatta artış yaşanmıştır. Ekonomideki canlanmaya paralel olarak artan ithalatta birlikte yükselen dış ticaret açığı 2011 yılından sonraki tarihinin en yüksek ikinci değerine ulaşmıştır.

Ekonominin küresel krizden çıkış sürecinde çabuk toparlanması istihdama da olumlu yansımış ve 2009 yılında yüzde 14 olan işsizlik oranı 2012 yılında yüzde 9,2 seviyesine kadar gerilemiştir. 2013 yılında küresel piyasalarda yaşanan çalkantılar, zayıflayan ihracat ve yatırım performansı işgücü piyasasını da etkilemiş ve işsizlik oranı yüzde 9,7 seviyesine yükselmiştir. Buna karşın toplam istihdam edilen kişi sayısının özel sektör ağırlıklı olarak 700 bin kişiden fazla artması olumlu bir gösterge olarak dikkat çekmektedir.

2014 yılında ekonomideki büyüme hızını koruyabilmek için cari açığın yol açtığı kırılganlıkları azaltacak ve üretim ile ihracatı destekleyecek tedbirlere ağırlık verilmesine ihtiyaç vardır. Böylece ekonomide yakalanan olumlu süreç kalıcı hale getirilebilir. Bunun için ekonominin üretim yapısı çeşitlendirmeli, rekabet gücü artırılmalıdır. Küresel likiditenin önümüzdeki dönemde daralma ihtimali de dikkate alınarak yatırım ortamını iyileştirecek ve girişimciliği teşvik edecek reformlar hızlı bir şekilde tamamlanmalıdır.

Orta vadede mali disiplini kalıcı hale getirecek ve tasarruf açığını azaltacak yapısal reformların güçlendirilmesi makroekonomik istikrarı destekleyecektir. Bu yönde atılacak adımlar aynı zamanda faizlerin düşük düzeylerde kalıcı olmasını sağlayarak toplumsal refaha olumlu katkıda bulunacaktır. Bu çerçevede Orta Vadeli Programın gerektirdiği yapısal düzenlemelerin hayata geçirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Türkiye'nin küresel ekonomide başarıya ulaşmış ve bunu sürekli kılabilen şirketlere ihtiyacı vardır. İhracatımız içinde orta teknoloji ürünlerin payı artarken ileri teknoloji gerektiren ürün ihracatının payının azalması, özellikle sanayimizdeki yapısal dönüşüm ihtiyacını göstermektedir. Reel sektöre ağırlık vererek, üretim ve ihracatı milli mesele olarak algılamalı ve artırmalıyız. Üretim ve ihracat maliyetlerinin azaltılması, reel sektörün üzerindeki yüklerin indirilmesi, girdi maliyetlerinin makul seviyelere çekilmesi öncelikli hedeflerimiz olmalıdır. Vergi reformunu, eğitim reformunu, yargı reformunu ve kamu yönetimi reformunu firmaların sağlıklı büyümelerine elverışı hale getirecek şekilde tasarlamalıyız.

2014 yılında yeni bir büyüme hikâyesi hazırlamaya başlamalıyız. Yüksek hızda nasıl büyüyeceğimize ve rekabet gücümüzü nasıl artırabileceğimize ilişkin gündeme geri dönmeliyiz. Düşük tasarruf oranı engelini nasıl aşacağız? Kamu idaresinde kurumsal yapıyı nasıl yerleştireceğiz? İşgücü maliyetlerine dayalı ve giderek kaybettiğimiz rekabet gücümüzün yerine, kaliteye ve yenilikçiliğe dayalı rekabeti getirebilecek miyiz?

İşte bu soruların cevapları yeni büyüme hikâyemizin başlangıcıdır. Önümüzdeki yeni döneme dair tutarlı, inandırıcı ve hayata geçebilir yeni bir büyüme hikâyesi ortaya koyabilmeliyiz. Bu hikâye, 2023 hedefleri için gerekli atılımları yapabilmek için de bir yol haritası işlevi görecektir.

Dünya ve Türkiye ekonomisine ilişkin gelişmelerin incelendiği "2013 Yılı Ekonomik Rapor"un camiamıza ve sizlere faydalı olmasını dilerim.

M. Rifat HİSARCIKLIOĞLU
Başkan

TOBB YÖNETİM KURULU

Başkan	M. Rifat HİSARCIKLIOĞLU
Başkan Yrd.	Halim METE
Başkan Yrd.	İbrahim ÇAĞLAR
Başkan Yrd.	Çetin Osman BUDAK
Başkan Yrd.	Ender YORGANCILAR
Başkan Yrd.	Ç. Ali KOPUZ
Sayman Üye	Faik YAVUZ
Üye	Şahin BİLGİÇ
Üye	Salih Zeki MURZİOĞLU
Üye	İbrahim BURKAY
Üye	Necdet ÖZER
Üye	Cengiz GÜNAY
Üye	Memiş KÜTÜKCÜ
Üye	Ebubekir BAL
Üye	Selçuk ÖZTÜRK
Genel Sekreter	Mustafa SARAÇÖZ

EKONOMİK RAPORU İNCELEME KOMİSYONU

Başkan	Mustafa HELVACIOĞLU
Başkan Yrd.	Ferhat ÇAĞLAYAN
Sözcü	Ercan ÖZKAN
Raportör	Yalçın TATLI
Üye	Fatih ALTINAY
Üye	İsmail AYNUR
Üye	Şakir İŞERİ
Üye	Salih Deniz GÜNAL
Üye	Reşit ÖZER

HAZIRLAYANLAR

Murat AYDIN

İktisadi Raporlama ve İstatistik Müdürlüğü, Müdür V.
Mali ve Sosyal Politikalar Müdürü

Serpil MERT

İktisadi Raporlama ve İstatistik Müdürlüğü, Uzman

Sema KAYNAK

İktisadi Raporlama ve İstatistik Müdürlüğü, Uzman

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	III
TABLO LİSTESİ.....	XII
GRAFİK LİSTESİ.....	XVI
SİMGE VE KISALTMALAR.....	XVIII
BÖLÜM I. GENEL DEĞERLENDİRME	1
1. DÜNYA EKONOMİSİNE GENEL BAKIŞ	1
1.1 Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	2
1.2 Satınalma Gücü Paritesine Göre Kişi Başına GSYH	4
1.3 Tüketici Fiyatları Endeksi.....	6
1.4 Uluslararası Mal Piyasaları ve Seçilmiş Malların Fiyatları	7
1.5 Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi	9
1.6 Dünya Ticaret Hacmi	10
1.7 Cari İşlemler Dengesi.....	12
1.8 İşsizlik.....	13
1.9 Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi.....	15
2. TÜRKİYE EKONOMİSİNE GENEL BAKIŞ	17
BÖLÜM II. TÜRKİYE EKONOMİSİ	24
1. EKONOMİK GÖSTERGELER	24
1.1 Gayri Safi Yurtiçi Hasıla.....	24
1.2 Sektörel Gelişmeler	34
1.2.1 Tarım.....	34
1.2.2 Sanayi.....	41
1.2.2.1 Madencilik ve Taşocakçılığı	44
1.2.2.2 İmalat Sanayi.....	45
1.2.2.3 Enerji	54
1.2.3 Hizmetler	56
1.2.3.1 İnşaat.....	56
1.2.3.2 Ticaret Borsaları İşlem Hacmi	59
1.2.3.3 Kurulan ve Kapanan Şirket İstatistikleri.....	61
1.2.3.4 Protesto Edilen Senetler ve Karşılıksız Çekler	62
1.2.3.5 Turizm.....	63
1.2.3.6 Ulaştırma	65

1.3 Yatırımlar	67
1.4 Parasal ve Mali Gelişmeler	79
1.4.1 Enflasyon	79
1.4.1.1 Tüketici Fiyatları Endeksi	79
1.4.1.2 Üretici Fiyatları Endeksi	87
1.4.2 Para, Banka	89
1.4.3 Sermaye Piyasası	97
1.4.4 Kamu Maliyesi	104
1.4.4.1 Merkezi Yönetim Bütçesi	106
1.4.4.1.1 Gelirler	107
1.4.4.1.2 Giderler	111
1.4.4.2 Fonlar	112
1.4.4.3 Kamu İktisadi Teşebbüsleri	113
1.4.4.4 Kamu Finansman Açığı	115
1.4.4.5 Özelleştirme	116
1.4.4.6 Merkezi Yönetim Borç Stoku	117
1.4.5 Altın Fiyatları	121
1.4.6 Döviz Kurları	123
1.5 Dış Ekonomik Gelişmeler	127
1.5.1 Dış Ticaret Göstergeleri	127
1.5.1.1 İhracat	129
1.5.1.2 İthalat	132
1.5.1.3 İllere Göre Dış Ticaret	134
1.5.1.4 Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret	135
1.5.1.5 Komşu Ülkelerle Dış Ticaret	141
1.5.2 Ödemeler Dengesi	143
1.5.3 Uluslararası Doğrudan Yatırımlar	146
1.5.4 Dış Borçlar	149
2. SOSYAL GÖSTERGELER	155
2.1 Nüfus	155
2.1.1 Doğurganlık Hızları	162
2.1.2 Ortanca Yaş	163
2.2 Eğitim	163
2.2.1 Okullaşma Oranları	163

2.2.2 İllere Göre Okullaşma Oranları.....	164
2.2.3 Okul/Birim, Öğretmen, Öğrenci ve Mezun Olan Öğrenci Sayısı.....	168
2.3 Sağlık.....	169
2.4 Çalışma Hayatı.....	170
2.4.1 İstihdam.....	170
2.4.2 Bölgesel Düzeyde İstihdam.....	175
2.4.3 İstihdamın Sektörel Dağılımı.....	176
2.4.4 İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu.....	179
2.4.5 İstihdam Edilenlerin Eğitim Durumu.....	182
2.4.6 Toplu İş Sözleşmesi ve Ücretler.....	183
EK- 2009-2013 Yılları Arası Seçilmiş Ekonomik ve Sosyal Göstergeler	187

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. GSYH Büyüme Hızları	2
Tablo 2. Kişi Başına GSYH (Satınalma Gücü Paritesine Göre).....	5
Tablo 3. Tüketici Fiyatları Endeksi Değişim Oranları	6
Tablo 4. Dünya Mal Fiyat Endeksleri	8
Tablo 5. Uluslararası Piyasalarda Seçilmiş Ürünlerin Fiyatları	9
Tablo 6. Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi/GSYH.....	10
Tablo 7. Dünya Ticaret Hacmi (Mal ve Hizmet Ticareti) Değişim Oranları.....	11
Tablo 8. Cari İşlemler Dengesi/GSYH	13
Tablo 9. İşsizlik Oranları	14
Tablo 10. Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi	16
Tablo 11. Sabit Fiyatlarla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla.....	26
Tablo 12. Cari Fiyatlarla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	28
Tablo 13. Sektörlerin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla İçindeki Payları.....	29
Tablo 14. Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya Sektör Katkıları.....	30
Tablo 15. Harcamalar Yöntemiyle Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (Sabit Fiyatlarla).....	31
Tablo 16. Harcamalar Yöntemiyle Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (Cari Fiyatlarla)	32
Tablo 17. Harcamalar Yöntemiyle Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya Katkıları	33
Tablo 18. Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	34
Tablo 19. Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Üretim Miktarları.....	35
Tablo 20. Sebze Ürünleri Üretim Miktarları.....	37
Tablo 21. Meyve Ürünleri, İçecek ve Baharat Bitkileri Üretim Miktarları	39
Tablo 22. Tarımsal Destekleme Ödemeleri.....	40
Tablo 23. Sanayi Sektörü Katma Değeri Değişim Oranları.....	41
Tablo 24. Sanayi Sektörü Katma Değerinin GSYH İçindeki Payı	41
Tablo 25. Sanayi Üretim Endeksi.....	42
Tablo 26. Ana Sanayi Gruplarına Göre Sanayi Üretim Endeksi	43
Tablo 27. Madencilik ve Taşocakçılığı Üretim Endeksi.....	45
Tablo 28. İmalat Sanayi Üretim Endeksi	46
Tablo 29. İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranları	47
Tablo 30. Mal Gruplarına Göre Kapasite Kullanım Oranları	48
Tablo 31. Ana Faaliyet Gruplarına Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayıları	50
Tablo 32. Çalışan Aralıklarına Göre Kapasite Raporu Sayısı ve Toplam Çalışan Sayısı.....	51
Tablo 33. Teknoloji Gruplarına Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı	52
Tablo 34. İllere Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı ve Toplam Çalışan Sayısı.....	53
Tablo 35. Enerji Sektörü Üretim Endeksi.....	54
Tablo 36. Elektrik Enerjisi Üretiminin Enerji Kaynaklarına Göre Dağılımı.....	54

Tablo 37. Elektrik Enerjisi Üretim ve Tüketiminde Gelişmeler	55
Tablo 38. Yapı Ruhsatına Göre Bina İnşaatı Yüzölçümleri	56
Tablo 39. Yapı Kullanma İzin Belgesine Göre Bina İnşaatı Yüzölçümleri	58
Tablo 40. Konut Satış Sayıları	58
Tablo 41. Ticaret Borsaları İşlem Hacmi	59
Tablo 42. Ticaret Borsaları İşlem Hacimleri	60
Tablo 43. Kurulan, Kapanan, Sermaye Artıran ve Tasfiye Olan Şirket ve Kooperatif Sayıları	61
Tablo 44. Protesto Edilen Senetler ve Karşılıksız Çekler	62
Tablo 45. Çıkış Yapan Ziyaretçi ve Giriş Yapan Vatandaş Sayısı	63
Tablo 46. Milliyetlere Göre Türkiye'den Çıkış Yapan Yabancı Sayısı	64
Tablo 47. Turizm Gelir-Gider Dengesi ve Ortalama Harcamalar	65
Tablo 48. Ulaştırma İstatistikleri	66
Tablo 49. Türkiye Geneli ve Devlet Hava Meydanları İşletmesi Tarafından Hava Yolu ile Yapılan Yolcu ve Yük Taşımacılığı	67
Tablo 50. Sabit Sermaye Yatırımları	68
Tablo 51. Sektörler İtibarıyla Sabit Sermaye Yatırımları	69
Tablo 52. Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı	71
Tablo 53. 2013 Yılında Kamu Yatırımlarının İllere Göre Sektörel Dağılımı	73
Tablo 54. Sektörlere Göre Yatırım Teşvik Belgeleri	75
Tablo 55. Mahiyetlerine Göre Yatırım Teşvik Belgeleri	76
Tablo 56. Bölgelere Göre Yatırım Teşvik Belgeleri	77
Tablo 57. Destek Sınıflarına Göre Yatırım Teşvik Belgeleri	78
Tablo 58. Ana Harcama Gruplarına Göre Tüketici Fiyatları Endeksi	81
Tablo 59. Özel Kapsamlı Tüketici Fiyatları Endeksi	83
Tablo 60. Bölgelere Göre Tüketici Fiyatları Endeksi	86
Tablo 61. Sektörlere Göre Üretici Fiyatları Endeksi	87
Tablo 62. Para Politikası Kurulu Faiz Kararları	90
Tablo 63. Para Arzları	90
Tablo 64. Mevduat Bankalarındaki Mevduat	92
Tablo 65. Banka Kredileri	94
Tablo 66. Uluslararası Rezervler	95
Tablo 67. Merkez Bankası Rezervleri ve İthalatı Karşılama Oranı	96
Tablo 68. Türk Bankacılık Sisteminde Banka, Şube ve Personel Bilgileri	96
Tablo 69. Menkul Kıymet İhraç İzinleri	98
Tablo 70. Özel Kesim Menkul Kıymet İhraç İzinleri	99
Tablo 71. İkinci El Piyasa İşlem Hacmi	100
Tablo 72. Borsa İstanbul (BİST) Piyasasına İlişkin Göstergeler	102
Tablo 73. Borsa İstanbul'da Yatırım Yapan Yatırımcı Sayısı ve Portföy Değeri	103
Tablo 74. Borsa İstanbul'da Yabancı Yatırımcı İlk On Ülke	103

Tablo 75. Genel Devlet Gelirleri.....	104
Tablo 76. Genel Devlet Harcamaları.....	105
Tablo 77. Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmesi	106
Tablo 78. Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri.....	108
Tablo 79. Vergi Yükü ve Vergi Esnekliği Katsayıları	110
Tablo 80. Merkezi Yönetim Bütçe Giderleri	111
Tablo 81. Fon Dengesi.....	113
Tablo 82. İşletmeci KİT Finansman Dengesi	114
Tablo 83. Kamu Kesimi Borçlanma Gereği.....	115
Tablo 84. Özelleştirme İşlemleri.....	117
Tablo 85. Merkezi Yönetim Toplam Borç Stoku	118
Tablo 86. İç Borç Stoku.....	119
Tablo 87. İç Borçlanmanın Ortalama Vadesi ve Maliyeti	119
Tablo 88. Merkezi Yönetim Borç Stoku Döviz/Faiz Yapısı	120
Tablo 89. İç Borç Stokunun Elinde Bulunduranlara Göre Dağılımı.....	121
Tablo 90. Altın Fiyatları	122
Tablo 91. Merkez Bankasınca Yapılan Döviz Alım-Satım Tutarları.....	124
Tablo 92. Yıllar İtibarıyla Döviz Kurları.....	124
Tablo 93. Döviz Kurları	125
Tablo 94. Reel Efektif Döviz Kuru Endeksleri	126
Tablo 95. Dış Ticaret Göstergeleri	128
Tablo 96. Sektörlere Göre İhracat.....	130
Tablo 97. Geniş Ekonomik Grup Sınıflamasına Göre İhracat.....	130
Tablo 98. İhracatımızda İlk On Fasil	131
Tablo 99. Sektörlere Göre İthalat.....	132
Tablo 100. Geniş Ekonomik Grup Sınıflamasına Göre İthalat.....	132
Tablo 101. İthalatımızda İlk On Fasil	133
Tablo 102. En Çok İhracat Yapan İlk On İl.....	134
Tablo 103. En Çok İthalat Yapan İlk On İl	135
Tablo 104. Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret Göstergeleri.....	136
Tablo 105. Seçilmiş Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret Göstergeleri.....	139
Tablo 106. En Çok İhracat Yapılan İlk On Ülke.....	140
Tablo 107. En Çok İthalat Yapılan İlk On Ülke	141
Tablo 108. Sınır Komşularımızla Dış Ticaret	142
Tablo 109. Ödemeler Dengesi	144
Tablo 110. Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri (Fiili Girişler).....	146
Tablo 111. Uluslararası Doğrudan Sermaye Girişlerinin Sektörel Dağılımı	147
Tablo 112. Uluslararası Doğrudan Sermaye Girişlerinin Ülkelere Göre Dağılımı	148
Tablo 113. Brüt Dış Borç Stoku.....	150
Tablo 114. Özel Sektörün Yurtdışından Sağladığı Kısa ve Uzun Vadeli Kredi Borçları.....	152

Tablo 115. Finansal Olmayan Özel Sektörün Yurt Dışından Sağladığı Kısa ve Uzun Vadeli Kredi Borcunun Sektörel Dağılımı	154
Tablo 116. Temel Nüfus Göstergeleri.....	155
Tablo 117. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e Göre Nüfusa Yönelik Seçilmiş Göstergeler	157
Tablo 118. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-3'e Göre Göç Bilgileri.....	159
Tablo 119. 2013 Yılında İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-3'e Göre Yıllık Nüfus Artış Hızı ve Nüfus Yoğunluğu	161
Tablo 120. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e Göre Temel Doğurganlık Göstergeleri	162
Tablo 121. Cinsiyete Göre Ortanca Yaş	163
Tablo 122. Eğitim Seviyelerine Göre Okullaşma Oranları	163
Tablo 123. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-3 ve Eğitim Seviyelerine Göre Okullaşma Oranları	165
Tablo 124. Okul Türü ve Öğretim Yılına Göre Okul/Birim, Öğretmen, Öğrenci ve Mezun Olan Öğrenci Sayısı	168
Tablo 125. Dallara Göre Hastane Sayıları	169
Tablo 126. Toplam Sağlık Personeli Sayıları	170
Tablo 127. Kurumsal Olmayan 15+ Yaştaki Nüfusa İlişkin Temel İşgücü Göstergeleri.....	171
Tablo 128. Kurumsal Olmayan 15+ Yaştaki Nüfusa İlişkin İBBS Düzey-1'e Göre İşgücü Göstergeleri	174
Tablo 129. Kurumsal Olmayan 15+ Yaştaki Nüfusa İlişkin İBBS Düzey-1 Göre Cinsiyet Bazında İşgücüne Katılma, İşsizlik ve İstihdam Oranları.....	175
Tablo 130. Kurumsal Olmayan 15+ Yaştaki İstihdam Edilen Nüfusun Sektörel Dağılımı	176
Tablo 131. Kurumsal Olmayan 15+ Yaştaki Nüfusun İBBS Düzey-1'e Göre Çalıştığı Sektörler.....	178
Tablo 132. Kurumsal Olmayan 15+ Yaştaki Çalışan Nüfusun İşteki Durumu	179
Tablo 133. Kurumsal Olmayan 15+ Yaştaki Çalışan Nüfusun İBBS Düzey-1'e Göre İşteki Durumu	181
Tablo 134. Eğitim Durumuna Göre İşgücü.....	182
Tablo 135. Toplu İş Sözleşmelerinin Kapsadığı İşyeri ve İşçi Sayıları	184
Tablo 136. Grev Uygulamaları	184
Tablo 137. Toplu İş Sözleşmesi Kapsamındaki İşçi Ücretlerinde Gelişmeler	185
Tablo 138. Günlük ve Aylık Brüt Asgari Ücretler	185
Tablo 139. Memur Maaşlarındaki Nominal ve Reel Değişimler	186

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1. Seçilmiş Ülke Grupları GSYH Büyüme Hızları.....	4
Grafik 2. Kişi Başına GSYH (Satınalma Gücü Paritesine Göre).....	5
Grafik 3. Tüketici Fiyatları Endeksi Değişim Oranları	7
Grafik 4. Cari İşlemler Dengesi /GSYH	12
Grafik 5. İşsizlik Oranları	14
Grafik 6. Dönemler İtibarıyla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Değişim Oranları	25
Grafik 7. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Değişim Oranları (1998 Temel Fiyatlarına Göre)	27
Grafik 8. Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın Sektörel Dağılımı (Cari Fiyatlarla)	29
Grafik 9. Bitkisel Üretim Değişim Oranları	36
Grafik 10. Takvim Etkisinden Arındırılmış Sanayi Üretim Endeksi (2010=100)	42
Grafik 11. Sektörlere Göre Sanayi Üretim Endeksi Değişim Oranları	43
Grafik 12. Ana Sanayi Gruplarına Göre Sanayi Üretim Endeksi Değişim Oranları	44
Grafik 13. Mal Gruplarına Göre Kapasite Kullanım Oranları (Ağırlıklı Ortalama, %).....	49
Grafik 14. Çalışan Aralıklarına Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı	51
Grafik 15. Teknoloji Gruplarına Göre Sanayi Kapasite Raporlarının Dağılımı (%)	52
Grafik 16. Elektrik Enerjisi Üretiminin Enerji Kaynaklarına Göre Dağılımı.....	55
Grafik 17. Yapı Ruhsatı ve Yapı Kullanma İzin Belgesi Verilen Yapıların Yüzölçümleri.....	57
Grafik 18. Ticaret Borsaları İşlem Hacmi	59
Grafik 19. Kurulan, Kapanan, Sermaye Artıran ve Tasfiye Olan Şirket ve Kooperatif Sayılarının Değişim Oranları	62
Grafik 20. Protesto Edilen Senetler ve Karşılıksız Çekler	63
Grafik 21. Turizm Gelir ve Giderleri	65
Grafik 22. 2013 Yılı Sabit Sermaye Yatırımlarının Dağılımı (%).....	68
Grafik 23. Yatırım Teşviklerinin Sektörel Dağılımı (Sabit Yatırım, 2013).....	75
Grafik 24. Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Dağılımı (Sabit Yatırım, 2013)	77
Grafik 25. Enflasyon Hedefleri ve Gerçekleşme.....	80
Grafik 26. TÜFE ve ÜFE Değişim Oranları.....	82
Grafik 27. Ana Harcama Grupları İtibarıyla Tüketici Fiyatları Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre).....	82
Grafik 28. TÜFE (Aylık), H ve I Çekirdek Enflasyonu	84
Grafik 29. Özel Kapsamlı Tüketici Fiyatları Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre)..	85
Grafik 30. Üretici Fiyatları Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre)	88
Grafik 31. Sanayi Sektörü Üretici Fiyatları Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre)...	88
Grafik 32. Para Arzları	91
Grafik 33. Mevduat Bankalarındaki Mevduat	92
Grafik 34. Uluslararası Rezervler	95
Grafik 35. Kamu ve Özel Kesim Menkul Kıymet İhraç İzinleri	98
Grafik 36. Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmesi	107
Grafik 37. Vergi Yükü.....	110
Grafik 38. Vergi Esnekliği Katsayıları	110

Grafik 39. Merkezi Yönetim Toplam Borç Stoku	118
Grafik 40. Reel Efektif Döviz Kuru Endeksleri (2003=100).....	127
Grafik 41. Dış Ticaret Göstergeleri	128
Grafik 42. İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	129
Grafik 43. Ülke Grupları Düzeyinde İhracatta Pazar Çeşitlenmesi.....	129
Grafik 44. Ödemeler Dengesi	145
Grafik 45. Uluslararası Doğrudan Sermaye Girişlerinin Sektörel Dağılımı	147
Grafik 46. Uluslararası Doğrudan Sermaye Girişlerinin Ükelere Göre Dağılımı	149
Grafik 47. Dış Borç Stoku	150
Grafik 48. Dış Borç Stokunun Borçlulara Göre Dağılımı	151
Grafik 49. İl/İlçe Merkezi ve Belde/Köy Nüfusları	155
Grafik 50. İşsizlik Oranları	172
Grafik 51. İşgücüne Katılım Oranları	173
Grafik 52. Kurumsal Olmayan 15+ Yaştaki İstihdam Edilen Nüfusun Sektörel Dağılımı ...	177
Grafik 53. Kurumsal Olmayan 15+ Yaştaki Nüfusun İşteki Durumu	179
Grafik 54. Eğitim Durumuna Göre İstihdamın Dağılımı	183

SİMGE VE KISALTMALAR

SİMGELER

-	: Bilgi mevcut değildir.
\$: Amerikan Doları
€	: Euro
m ²	: Metrekare
m ³	: Metreküp
Ha	: Hektar
GWh	: Gigavatsaat (GWh = 1 milyar KWh)
KHa	: Küresel Hektar
Km	: Kilometre
KWh	: Kilowatt-saat
MW	: milyonwatt
Sm ³	: 15 santigrat derece ve 1 atmosfer basınçta standart metreküp (Sm ³) olarak ifade edilen değerdir.
bbl	: Varil (1 bbl = 159 lt'dir.)
lb	: 1 lb = 0,4536 Kg
MT	: Metrik Ton
cts	: Cents
Kişi/Km ²	: Nüfus yoğunluğu.
%	: Binde artış hızı.

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
ASEAN	: Güneydoğu Asya Milletler Birliği
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BIST	: Borsa İstanbul
BOTAŞ	: Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi
ÇATAK	: Çevre Amaçlı Tarım Alanlarının Korunması
ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DGD	: Doğrudan Gelir Desteği
DHMİ	: Devlet Hava Meydanları İşletmesi
DTH	: Döviz Tevdiat Hesabı

EB	: Ekonomi Bakanlığı
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret Birliği
EİT	: Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
Fed	: ABD Merkez Bankası
fob	: Free on Board (Gemi güvertesinde teslim)
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HM	: Hazine Müsteşarlığı
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İBBS	: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması
İİT	: İslam İşbirliği Teşkilatı
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KAMU-İŞ	: Kamu İşletmeleri İşverenleri Sendikası
KB	: Kalkınma Bakanlığı
KEİ	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
KREE	: Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi
MB	: Maliye Bakanlığı
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MKK	: Merkezi Kayıt Kuruluşu
MKYF	: Menkul Kıymet Yatırım Fonu
MYK	: Mesleki Yeterlilik Kurumu
NACE	: Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiki Sınıflaması
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
ÖİB	: Özelleştirme İdaresi Başkanlığı
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
ROM	: Rezerv Opsiyonu Mekanizması
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SGP	: Satınalma Gücü Paritesi
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TEDAŞ	: Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş.
THY	: Türk Hava Yolları
TİSK	: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜFE	: Tüketici Fiyatları Endeksi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
ÜFE	: Üretici Fiyatları Endeksi
VOB	: Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsası
YF	: Yatırım Fonu
YP	: Yabancı Para

BÖLÜM I. GENEL DEĞERLENDİRME

1. DÜNYA EKONOMİSİNE GENEL BAKIŞ

2013 yılında gelişmiş ülke ekonomilerindeki kolaylaştırılmış finans olanakları, Euro bölgesini vuran borç krizine karşın risk primini düşürmüştür. İstikrarsız olsa da, Euro bölgesi resesyondan toparlanma sürecine girmiştir. İhracatın büyümeye katkısı olurken, kamu ve özel sektördeki yüksek borç ve finansal parçalanma yurtiçi talebi geride tutmuştur. Diğer yandan gelişmiş ülke ekonomilerinin hala büyük üretim açığına sahip olması ve o ülkelerdeki para politikalarının sıkı maliye politikalarıyla uyum içinde tutulması ekonomideki kırılganlığı sürdürmektedir. Yurtiçi zayıf noktalarına rağmen birçok gelişmekte olan ülkede büyüme, gelişmiş ülkelerin güçlü dış talepleri sayesinde hız kazanırken bazı ülke ekonomileri para politikası desteğine ihtiyaç duymaktadır. Gelişmekte olan bazı büyük ülke ekonomilerinde uygulanan zayıf politikalar, yerli ve yabancı finansal olanakların yetersizliği, yatırım ve arz kısıtlarından kaynaklı büyümede yaşanan gerileme risk oluşturmaktadır. Yine de bu ülkeler 2012 yılına göre mütevazı bir hızda büyüme kaydetmiştir.

2013 yılında büyüme dinamiklerini etkileyen en önemli gelişme, ABD Merkez Bankası başkanının 2013 yılı Mayıs ayında yaptığı “muslukların kısılacağı” açıklaması olmuştur. Yapılan bu açıklama ile gelişmekte olan ülkeler, Amerika Birleşik Devletlerinde uygulanmakta olan genişleyici para politikasının artık bir dönüm noktasına ulaştığına ikna olduklarından kendi ekonomilerinde bu yönde planlamalara gitmişlerdir.

Bu gelişmeler altında 2013'ün ikinci yarısında güç kazanarak yıl genelinde 2012 yılına yakın büyüme gösteren küresel ekonominin, gelişmiş ülkelerdeki toparlanma sayesinde 2014-2015 yılları arasında gelişimini sürdürmesi beklenirken, gelişmekte olan ülke ekonomilerinin mütevazı bir hızla büyümesi öngörülmektedir.

1.1 Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

Uluslararası Para Fonu (IMF)'nin 2014 yılı Nisan ayında yayımladığı “Dünya Ekonomik Görünümü” raporuna göre, 2012 yılında % 3,2 olan dünya ekonomisindeki büyüme 2013 yılında % 3 olmuştur. Ülke gruplarına bakıldığında, 2013 yılı için gelişmiş ülke ekonomilerindeki büyümenin 2012 yılına göre 0,1 puan düşerek % 1,3 düzeyinde olduğu görülmektedir. G7 ülkelerinde büyüme oranı 0,3 puan düşerek % 1,4'e, gelişmekte olan ülkeler grubunda 0,4 puan düşerek % 4,7'ye gerilemiştir. Gelişmekte olan ülkelerdeki büyümenin gelişmiş ülkelere kıyasla yüksek oranlarda olduğu görülmektedir (Tablo 1, Grafik 1).

Tablo 1. GSYH Büyüme Hızları

Ülke Grupları/Ülkeler	2011	2012	2013 (%)
Dünya Üretimi	3,9	3,2	3,0
Gelişmiş Ülkeler	1,7	1,4	1,3
ABD	1,8	2,8	1,9
Euro Bölgesi	1,6	-0,7	-0,5
Almanya	3,4	0,9	0,5
Fransa	2,0	0,0	0,3
İtalya	0,5	-2,4	-1,9
İspanya	0,1	-1,6	-1,2
Yunanistan	-7,1	-7,0	-3,9
Japonya	-0,5	1,4	1,5
Kanada	2,5	1,7	2,0
İngiltere	1,1	0,3	1,8
G7 Ülkeleri	1,6	1,7	1,4
Gelişmekte Olan Ülkeler	6,3	5,1	4,7
Rusya	4,3	3,4	1,3
Türkiye	8,8	2,1	4,0
Gelişmekte Olan Asya Ekonomileri	7,9	6,7	6,5
Çin ⁽¹⁾	9,3	7,7	7,7
Hindistan	6,6	4,7	4,4
ASEAN-5 ⁽²⁾	4,5	6,2	5,2
Latin Amerika ve Karayipler	4,6	3,1	2,7
Brezilya	2,7	1,0	2,3
Meksika	4,0	3,9	1,1

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Update April 2014.

(1): 2013 yılı verisi tahmindir.

(2): Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Singapur.

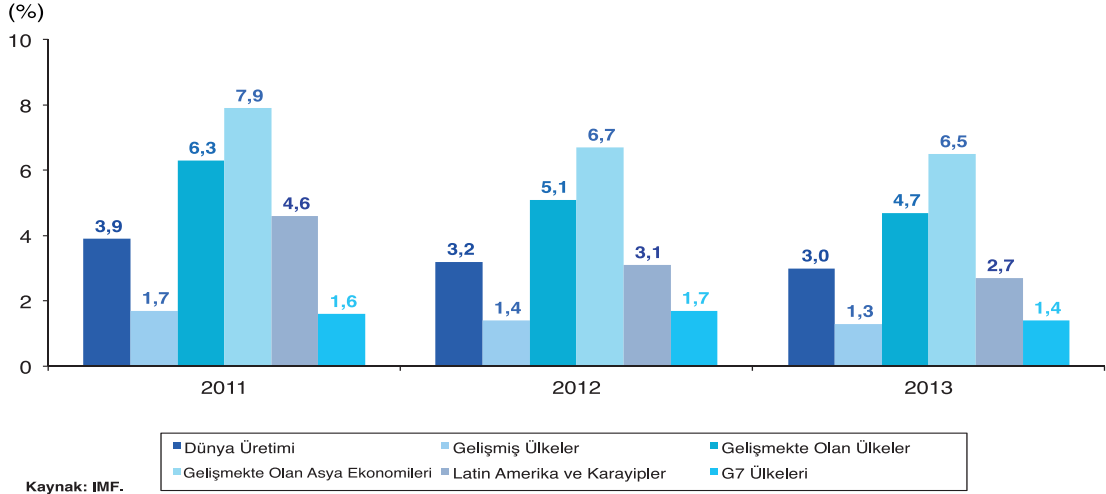
Amerika Birleşik Devletlerinde büyüme hızı yüksek yurtiçi talep, güçlü envanter birikimi ve özellikle petrol ürünleri ihracatındaki gelişmeler ile beklentilerin üzerine çıkmıştır. ABD ekonomisi 2012 yılında % 2,8 büyüme gösterirken 2013 yılında bir miktar hız kesmiş ve % 1,9 büyüme göstermiştir Euro Bölgesinde ekonomik durgunluğun azalmakla birlikte devam etmesi, 2013 yılında da büyümenin aşağı yönlü gerçekleşmesinde en önemli faktör olmuştur. Bölge ülkelerinden Almanya % 0,5, Fransa % 0,3 ile pozitif yönlü büyüme gösterirken, İtalya, İspanya ve Yunanistan'ın büyümesi negatif yönlü olmuştur. Yunanistan krizin etkilerinin önemli oranda devam etmesi, borçlanma ve kredi sorunları ve politik belirsizler gibi nedenlerle % 3,9 ile Euro bölgesi ülkeleri içinde en yüksek daralma yaşayan ülke olurken, İtalya % 1,9, İspanya % 1,2 küçülmüştür.

Gelişmiş ülkeler içinde yer alan ülkelere Kanada ekonomisi 2012 yılına göre güç kazanarak 2013 yılında % 2 büyümüştür. Amerika Birleşik Devletlerinin ihracat ve iş yatırımlarındaki desteği ile bu büyüme oranının önümüzdeki dönemlerde hız kazanacağı tahmin edilmektedir. Kolay kredi koşulları ve artan güvenilirlik ile İngiltere 2012 yılında % 0,3 olan büyüme oranını 2013 yılında % 1,8'e yükseltmiştir.

Gelişmekte olan ülkeler grubunda yer alan Rusya'nın büyüme oranları 2011 yılından itibaren azalan bir eğilim sergilemiştir. Rusya'da 2011 yılında % 4,3 olan büyüme, 2012 yılında % 3,4'e, 2013 yılında da % 1,3'e gerilemiştir.

Gelişmekte olan Asya ekonomileri yüksek büyüme düzeylerini 2013 yılında da sürdürmüştür. Çin hariç gelişmekte olan ülke ekonomilerinde baskılanmış yurtiçi talebe karşın ihracattaki sıçrama, büyümenin arkasında yatan ana sebep olmuştur. Çin hükümeti 2012 yılında ekonomik büyümedeki yavaşlamayı gidermek için bir dizi politika uygulamaya koymuş, yatırımların ivme kazanması ile 2013 yılının ikinci yarısında büyümede sıçrama yaşanmıştır. Ancak kredi büyümesinin yavaşlatılması ve sermayenin maliyetinin düşürülmesi hedefleri altında Çin ekonomisinde yaşanan bu gelişmenin geçici olduğu tahmin edilmektedir. Nitekim 2012 yılında % 7,7 olan Çin'in büyüme hızı, 2013 yılında da aynı seviyede kalmıştır. Gelişmekte olan birçok ülke ekonomisi gelişmiş ülkeler ile Çin'in güçlü dış talebinden faydalanmaya başlamıştır.

Grafik 1. Seçilmiş Ülke Grupları GSYH Büyüme Hızları

Bastırılmış küresel ticaret, mal piyasasındaki yetersiz destekler ve yurtiçi sorunlar 2013 yılında Latin Amerika ve Karayiplerde büyümeyi frenleyerek % 2,7'ye düşürmüştür. Bu grupta yer alan seçilmiş ülkelerden Meksika'nın 2013 yılında beklentilerin oldukça altında gerçekleşen büyüme oranına rağmen, özellikle enerji ve telekomünikasyon sektörlerindeki ekonomik reformlar ile orta vadede yüksek büyüme potansiyeli yakalayacağı tahmin edilmektedir. Brezilya'nın büyüme oranı ise 2013 yılında bölge üretiminde meydana gelen değişimle ters yönlü olmuş ve bir önceki yıla göre 1,3 puan artarak % 2,3'e yükselmiştir.

1.2 Satınalma Gücü Paritesine Göre Kişi Başına GSYH

Satınalma Gücü Paritesi (SGP), ülkeler arasında fiyat düzeyleri farklılaşmasını ortadan kaldırarak ülkelerin belirli bir dönemde sahip olduğu kişi başına milli gelir değerlerinin kıyaslanabilmesine olanak veren ve daha anlamlı sonuçlar elde edilmesini sağlayan önemli bir göstergedir.

IMF'nin 2014 yılı Nisan ayında yayımlanan "Dünya Ekonomik Görünümü" raporunda yer alan sonuçlar doğrultusunda seçilmiş ülkeler için SGP'ye göre kişi başına milli gelir değerleri Tablo 2'de yer alan ülkeler içinde incelendiğinde, 2013 yılında en yüksek kişi başına milli gelire sahip olan ülke 53.101 dolar ile ABD olmuştur. ABD'yi 43.817 dolar ile Kanada, 40.007 dolar ile Almanya, 37.307 dolar ile İngiltere, 36.899 dolar ile Japonya, 35.784 dolar ile Fransa ve 30.289 dolar ile İtalya izlemiştir. SGP'ye göre kişi başına milli gelir değeri en düşük olan ülkeler 4.077 dolar ile Hindistan, 12.221 dolar ile Brezilya ve 15.353 dolar ile Türkiye olmuştur (Tablo 2, Grafik 2).

Tablo 2. Kişi Başına GSYH (Satınalma Gücü Paritesine Göre)

(Dolar)

Ülke Grupları/Ülkeler	2011	2012	2013	Değişim (%)	
				2012	2013
Gelişmiş Ülkeler	39.644	40.707	41.653	2,7	2,3
ABD ⁽¹⁾	49.797	51.709	53.101	3,8	2,7
Euro Bölgesi	33.484	33.756	34.016	0,8	0,8
Almanya ⁽¹⁾	38.410	39.335	40.007	2,4	1,7
Fransa	34.871	35.312	35.784	1,3	1,3
İtalya ⁽¹⁾	30.770	30.551	30.289	-0,7	-0,9
İspanya	29.667	29.670	29.851	0,0	0,6
Yunanistan ⁽¹⁾	25.852	24.469	24.012	-5,3	-1,9
Japonya	34.532	35.724	36.899	3,5	3,3
Kanada	41.515	42.469	43.472	2,3	2,4
İngiltere ⁽²⁾	35.857	36.334	37.307	1,3	2,7
G7 Ülkeleri	41.550	42.788	43.817	3,0	2,4
Gelişmekte Olan Ülkeler	6.621	6.972	7.308	5,3	4,8
Rusya	16.537	17.386	17.885	5,1	2,9
Türkiye ⁽¹⁾	14.428	14.812	15.353	2,7	3,7
Gelişmekte Olan Asya Ekonomileri	5.691	6.118	6.549	7,5	7,0
Çin ⁽¹⁾	25.852	24.469	24.012	-5,3	-1,9
Hindistan	3.708	3.810	4.077	2,8	7,0
ASEAN-5 ⁽³⁾	5.522	5.890	6.208	6,7	5,4
Latin Amerika ve Karayipler	11.863	12.295	12.667	3,6	3,0
Brezilya	11.646	11.876	12.221	2,0	2,9
Meksika	14.684	15.344	15.563	4,5	1,4

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Update April 2014.

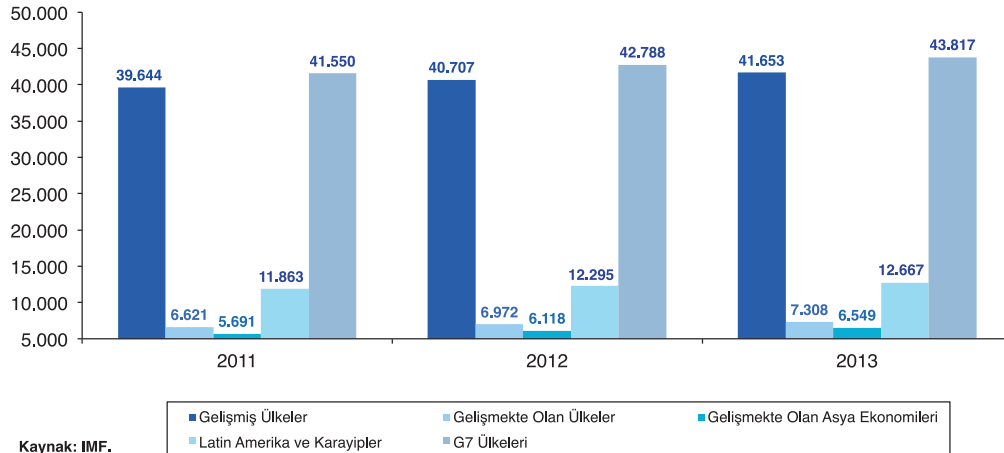
(1): 2013 yılı verileri tahmindir.

(2): Bütün veriler tahmindir.

(3): Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Singapur.

Grafik 2. Kişi Başına GSYH (Satınalma Gücü Paritesine Göre)

(Dolar)

Kaynak: IMF.

1.3 Tüketici Fiyatları Endeksi

Gelişmiş ülkelerdeki çok düşük enflasyon oranları risk oluşturmaktadır. Euro Bölgesi ülkelerinde hedeflenen değerlerin altında gerçekleşen enflasyon oranları, uzun dönem enflasyon beklentilerini, borç yükü ve yüksek reel faiz oranlarına sahip ekonomilerin toparlanmalarını olumsuz etkilemektedir.

2013 yılında gelişmiş ülkelerde uygulanan genişletici politikalara rağmen dünya genelinde tüketici fiyatları endeksi azalan bir eğilim sergilemiştir. 2012 yılında % 3,9 olan tüketici fiyatları enflasyonu, 2013 yılında % 3,6'ya gerilemiştir. Enflasyon oranları Latin Amerika ve Karayipler dışındaki ülke gruplarında düşüş göstermiştir (Tablo 3, Grafik 3).

Tablo 3. Tüketici Fiyatları Endeksi Değişim Oranları

	(%)		
	2011	2012	2013
Dünya	4,9	3,9	3,6
Gelişmiş Ülkeler	2,7	2,0	1,4
ABD	3,1	2,1	1,5
Euro Bölgesi	2,7	2,5	1,3
Almanya	2,5	2,1	1,6
Fransa	2,3	2,2	1,0
İtalya ⁽¹⁾	2,9	3,3	1,3
İspanya	3,1	2,4	1,5
Yunanistan ⁽¹⁾	3,3	1,5	-0,9
Japonya	-0,3	0,0	0,4
Kanada	2,9	1,5	1,0
İngiltere	4,5	2,8	2,6
G7 Ülkeleri	2,6	1,9	1,3
Gelişmekte Olan Ülkeler	7,3	6,0	5,8
Rusya	8,4	5,1	6,8
Türkiye	6,5	8,9	7,5
Gelişmekte Olan Asya Ekonomileri	6,5	4,6	4,5
Çin	5,4	2,7	2,6
Hindistan	9,6	10,2	9,5
ASEAN-5 ⁽²⁾	6,0	3,8	4,4
Latin Amerika ve Karayipler	6,6	5,9	6,8
Brezilya	6,6	5,4	6,2
Meksika	3,4	4,1	3,8

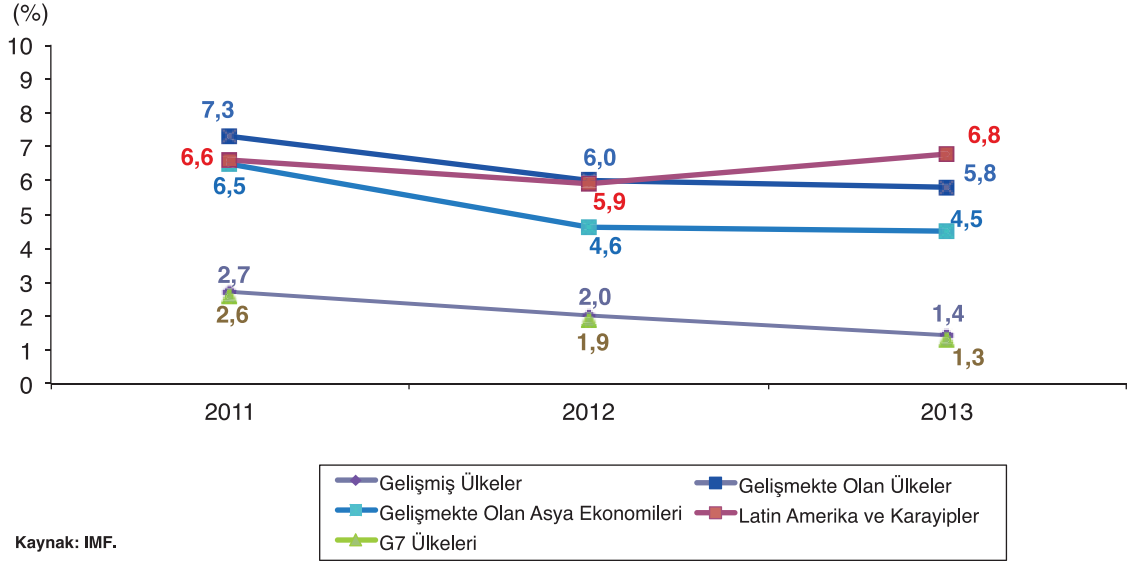
Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Update April 2014

(1): 2013 yılı verileri tahmindir.

(2): Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Singapur.

2013 yılında enflasyon oranı gelişmiş ülkelerde % 1,4, G7 ülkelerinde % 1,3, gelişmekte olan ülkelerde % 5,8 olmuştur. Gelişmekte olan Asya ekonomilerinde % 4,5'e gerilerken, Latin Amerika ve Karayipler'de % 6,8'e yükselmiştir.

Grafik 3. Tüketici Fiyatları Endeksi Değişim Oranları

1.4 Uluslararası Mal Piyasaları ve Seçilmiş Malların Fiyatları

2013 yılında, uygulamaya konulan yeni politikalara rağmen küresel ekonomi zayıf seyrini korumuştur. ABD ekonomisinde beklenen toparlanma henüz sağlanamamış, Euro bölgesinde durgunluktan çıkma sinyalleri alınmasına rağmen sorunların tam olarak giderilememesinin etkisiyle ekonomide büyüme sağlanamamıştır. Krizin yarattığı olumsuz ortam halen ülkelerin ticaret yapısını doğrudan etkileyerek, çoğu ülkeyi finansal açıdan kontrollü ve hesaplı politikalar uygulamaya zorlamaktadır. Özellikle Yunanistan, Portekiz, İrlanda, İspanya ve İtalya gibi ülkeler, mali politikalarını yeniden düzenlemelerine, Avrupa Mali İstikrar Fonu'ndan yararlanmalarına rağmen sorunlarını giderememiştir. Bu ülkelerin ekonomilerinde yavaşlama sürerken, işsizlik oranlarının yüksekliği ve borçlanma sorunları önemini korumaktadır. Mevcut risklerin henüz ortadan kalkmamasına ve bölge içindeki ekonomilerin birbirinden farklılık göstermesine bağlı olarak Euro bölgesinde beklenen iyileşme yavaş olmuş ve dünyanın geri kalanı ile olan ticaret yapısı bozulmuş, dolayısıyla bu durum mal piyasalarını da etkilemeye devam etmiştir.

Küresel krizin etkisi ile 2009 yılında dünya mal fiyat endekslerinin tümünde sert bir düşüş söz konusu olmuş, 2010 yılında kısmi bir toparlanma görülmüş, 2011 yılında ise artışlar ılımlı bir seyir izlemiştir. 2012 yılında ise endeks bileşenlerinin çoğunda aşağı yönlü eğilim görülmüştür. 2013 yılında sadece tarımsal hammadde fiyat endeksi yukarı yönlü bir eğilim gösterirken, diğer endekslerde düşüş kaydedilmiştir.

2013 yılında bir önceki yıla göre petrol ve petrol dışı mal fiyat endeksi % 1,5, petrol dışı mal fiyat endeksi % 1,2, gıda ve içecek ürünleri fiyat endeksi % 0,1, sanayi girdileri fiyat endeksi % 2,3, metal ürünleri fiyat endeksi % 4,2, enerji fiyat endeksi % 1,6 ve petrol fiyat endeksi % 0,9 azalış göstermiştir. Tarımsal hammadde fiyat endeksi ise % 1,6 artmıştır (Tablo 4).

Tablo 4. Dünya Mal Fiyat Endeksleri

Bileşenler	(2005=100)				
	Endeks			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2012	2013
Petrol ve Petrol Dışı Mal Fiyat Endeksi	191,9	185,7	182,9	-3,2	-1,5
Petrol Dışı Mal Fiyat Endeksi	190,0	171,0	169,0	-10,0	-1,2
Gıda ve İçecek Ürünleri Fiyat Endeksi	182,4	174,8	174,6	-4,2	-0,1
Sanayi Girdileri Fiyat Endeksi	197,8	167,1	163,3	-15,5	-2,3
Tarımsal Hammadde Fiyat Endeksi	153,5	134,0	136,1	-12,7	1,6
Metal Ürünleri Fiyat Endeksi	229,7	191,0	182,9	-16,8	-4,2
Enerji Fiyat Endeksi	193,0	194,2	191,0	0,6	-1,6
Petrol Fiyat Endeksi	195,0	196,8	195,1	0,9	-0,9

Kaynak: IMF Primary Commodity Prices Database.

IMF'nin "Dünya Ekonomik Görünümü" 2013 raporunda yayımlanan uluslararası seçilmiş emtia fiyatlarından, 2013 yılında bir önceki yıla göre fiyatı en çok artan ürünün % 37,3 artışla yer fıstığı olduğu, bunu % 21,9 ile zeytinyağı ve 11,4 ile portakalın izlediği görülmüştür. 2013 yılında bu ürünlerin yanısıra pamuk fiyatlarında % 1,3 ve çinko fiyatlarında % 0,2 artış olurken diğer ürünlerin tamamının fiyatlarında düşüş gerçekleşmiştir. Uluslararası piyasalarda fiyatları en çok düşüş gösteren ürünler ise % 23,9 ile çay, % 18,2 ile kahve ve % 17,2 ile kauçuk olmuştur (Tablo 5).

2013 yılında metal fiyatları değerlendirildiğinde, çinko fiyatlarındaki artışa karşın bir önceki yıla göre nikelde % 14,3, alüminyumda % 8,7, bakırda % 7,9 fiyat gerilemesi görülmektedir.

Petrolün spot fiyatı bir önceki yıla göre % 0,9 azalış göstererek varil başına 196,8 dolardan 195,1 dolara gerilemiştir. Doğal gaz fiyatlarında ise bir önceki yılın aksine ters yönlü bir hareket görülmüş ve 2013 yılında % 3,8 azalış kaydedilmiştir. Doğalgazın fiyatı (bin m³) 171,2 dolardan 164,8 dolara gerilemiştir.

Tablo 5. Uluslararası Piyasalarda Seçilmiş Ürünlerin Fiyatları

Seçilmiş Ürünler	Ölçü (1)	Fiyat			Değişim (%)	
		2011	2012	2013	2012	2013
Buğday	\$/MT	316,2	313,3	312,2	-0,9	-0,3
Mısır	\$/MT	291,8	298,4	259,0	2,3	-13,2
Pirinç	\$/MT	551,7	580,2	518,8	5,2	-10,6
Soya Fasülyesi	\$/MT	484,2	537,8	517,2	11,1	-3,8
Yerfıstığı	\$/MT	1.724,0	1.688,2	2.318,2	-2,1	37,3
Ayçiçek Yağı	\$/MT	1.621,8	1.489,5	1.341,2	-8,2	-10,0
Zeytinyağı	\$/MT	3.070,3	3.135,7	3.821,0	2,1	21,9
Portakal	\$/MT	891,1	868,0	967,3	-2,6	11,4
Muz	\$/MT	975,9	984,3	926,4	0,9	-5,9
Şeker (Serbest Piyasa)	cts/lb	210,8	175,2	147,9	-16,9	-15,6
Çay	cts/Kg	346,2	348,9	265,6	0,8	-23,9
Kahve	cts/lb	231,0	180,1	147,4	-22,0	-18,2
Pamuk	cts/lb	154,6	89,2	90,4	-42,3	1,3
Yün (23 Mikron)	cts/Kg	1.209,2	1.212,6	1.127,1	0,3	-7,0
Kauçuk	cts/lb	218,5	153,2	126,8	-29,9	-17,2
Alüminyum	\$/MT	2.400,6	2.022,8	1.846,7	-15,7	-8,7
Bakır	\$/MT	8.823,5	7.958,9	7.331,5	-9,8	-7,9
Nikel	\$/MT	22.909,1	17.541,7	15.030,0	-23,4	-14,3
Çinko	\$/MT	2.195,5	1.950,0	1.954,4	-11,2	0,2
Doğal Gaz (Rusya)	\$/000M ³	154,3	171,2	164,8	11,0	-3,8
Petrol (Spot)	\$/bbl	194,9	196,8	195,1	1,0	-0,9

Kaynak: IMF Primary Commodity Prices Database.

(1): lb=0.4536 Kg, bbl(varil)=159 lt, MT: Metrik Ton

1.5 Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi

Küresel kriz sürecinde çoğu ülkenin bütçe dengelerinde bozulma meydana gelmiştir. Krizin etkilerinin giderilmesine yönelik uygulamaya konulan politikalar bütçe dengelerini olumsuz etkilemiş, kamu finansman maliyetleri yükselmiştir. 2012 yılında merkezi yönetim bütçe dengesi göstergelerinde küçük de olsa iyileşme kaydedilmiş, bütçe açığının GSYH'ye oranları gerilemeye başlamıştır. Gelişmiş ülkelerde 2011 yılında % 5,9 olan bütçe açığının GSYH'ye oranı, 2012 yılında % 5'e, 2013 yılında da % 3,7'ye gerilemiştir. Bu oran 2013 yılı için ABD'de % 5,4, Euro bölgesinde % 1,3, Japonya'da % 7,8, Kanada'da % 2,2 ve İngiltere'de % 3,7 olarak kaydedilmiştir. Bütçe dengesi fazla veren iki ülke Almanya ve Yunanistan olmuştur (Tablo 6).

Bütçe açığının GSYH'ye oranı gelişmekte olan ülkelerden Rusya'da % 1,4, Çin'de % 1, Hindistan'da % 7,1, Brezilya'da % 3,3 ve Meksika'da % 4,1 olmuştur.

Tablo 6. Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi/GSYH

Ülke Grupları/Ülkeler	(%)		
	2011	2012	2013
Gelişmiş Ülkeler	-5,9	-5,0	-3,7
ABD	-8,7	-7,7	-5,4
Euro Bölgesi	-3,8	-2,3	-1,3
Almanya	-1,1	-0,1	0,3
Fransa ⁽¹⁾	-4,6	-3,5	-2,4
İtalya	-3,8	-1,6	-0,3
İspanya ⁽¹⁾	-8,0	-5,7	-4,9
Yunanistan ⁽¹⁾	-8,3	-2,3	2,1
Japonya ⁽¹⁾	-8,3	-7,6	-7,8
Kanada	-2,9	-2,5	-2,2
İngiltere ⁽¹⁾	-5,9	-5,7	-3,7
G7 Ülkeleri	-6,7	-5,8	-4,3
Gelişmekte Olan Ülkeler	-	-	-
Rusya	1,6	-0,2	-1,4
Türkiye	-2,8	-3,7	-4,6
Gelişmekte Olan Asya Ekonomileri	-	-	-
Çin	-0,7	-1,4	-1,0
Hindistan	-8,5	-7,6	-7,1
ASEAN-5 ⁽²⁾	-	-	-
Latin Amerika ve Karayipler	-	-	-
Brezilya	-3,0	-2,7	-3,3
Meksika	-4,3	-4,5	-4,1

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Update April 2014.

(1): 2013 yılı verileri tahmindir.

(2): Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Singapur.

1.6 Dünya Ticaret Hacmi

Küresel ekonomik kriz sonrasında dünya ticaret hacmi artış oranlarında yaşanan düşük seyir 2013 yılında da devam etmiştir. 2011 yılında % 6,2 olan dünya ticaret hacmi artış hızı, ekonomik faaliyetlerdeki yavaşlamanın etkisiyle 2012 yılında % 2,8'e gerilemiştir. 2013 yılında sınırlı iyileşme ile % 3'e yükselirken, dünya üretimi artış hızıyla aynı düzeyde gerçekleşmiştir (Tablo 7).

2013 yılında dünya genelinde ihracat % 3,1 artarken, ithalatta % 2,9 artış gerçekleşmiştir. İhracattaki artış oranları incelendiğinde, gelişmiş ülkelerin artış oranlarının gelişmekte olan ülkelerin artış oranlarının oldukça gerisinde olduğu görülmektedir. Özellikle ABD, Euro bölgesi, Japonya, Kanada ve İngiltere'de ihracat artış hızlarının oldukça düşük olduğu dikkati çekmektedir. Euro bölgesinde İspanya % 4,5 ile incelenen ülkeler arasında en yüksek ihracat artışını gösterirken, İtalya % 0,1 ile en düşük artışı göstermiştir. Gelişmekte olan ülkelere Rusya % 3,2, Çin % 8,6, Hindistan % 5 ihracat artışı gerçekleştirmiştir.

Tablo 7. Dünya Ticaret Hacmi (Mal ve Hizmet Ticareti) Değişim Oranları

Ülke Grupları/Ülkeler	2011	2012	2013
Dünya Ticaret Hacmi	6,2	2,8	3,0
İhracat	6,2	2,9	3,1
Gelişmiş Ülkeler	5,7	2,1	2,3
ABD	7,1	3,5	2,7
Euro Bölgesi	6,4	2,3	1,4
Almanya ⁽¹⁾	8,0	3,2	0,8
Fransa	5,4	2,4	0,6
İtalya ⁽¹⁾	6,2	2,1	0,1
İspanya	7,6	2,1	4,5
Yunanistan	0,3	0,0	2,6
Japonya	-0,4	-0,1	1,6
Kanada	4,7	1,5	2,1
İngiltere	4,5	1,1	0,8
G7 Ülkeleri	5,7	2,4	1,5
Gelişmekte Olan Ülkeler	7,0	4,2	4,4
Rusya	6,9	4,0	3,2
Türkiye	6,0	12,8	0,5
Gelişmekte Olan Asya Ekonomileri	8,4	4,0	6,8
Çin	8,9	5,2	8,6
Hindistan	8,9	1,5	5,0
ASEAN-5 ⁽²⁾	7,0	2,4	3,2
Latin Amerika ve Karayipler	5,9	1,6	2,4
Brezilya	2,9	-0,3	3,1
Meksika	7,5	3,5	2,0
İthalat	6,3	2,7	2,9
Gelişmiş Ülkeler	4,8	1,1	1,4
ABD	4,9	2,2	1,4
Euro Bölgesi	4,4	-1,1	0,2
Almanya ⁽¹⁾	7,4	1,4	0,9
Fransa	5,1	-1,1	0,8
İtalya ⁽¹⁾	0,8	-7,0	-2,8
İspanya	-0,1	-5,7	0,8
Yunanistan	-7,3	-14,1	-4,9
Japonya	5,9	5,3	3,4
Kanada	5,7	3,1	1,1
İngiltere	0,3	3,1	0,4
G7 Ülkeleri	4,8	1,5	1,1
Gelişmekte Olan Ülkeler	9,2	5,8	5,6
Rusya	8,9	-2,3	8,6
Türkiye	11,3	1,2	8,4
Gelişmekte Olan Asya Ekonomileri	9,8	5,6	6,3
Çin	10,1	6,2	10,6
Hindistan	7,9	1,9	-2,1
ASEAN-5 ⁽²⁾	9,4	6,6	3,1
Latin Amerika ve Karayipler	11,1	3,5	3,5
Brezilya	8,9	-2,3	8,6
Meksika	8,1	4,3	1,6

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Update April 2014.

(1): 2013 yılı verileri tahmindir.

(2): Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Singapur.

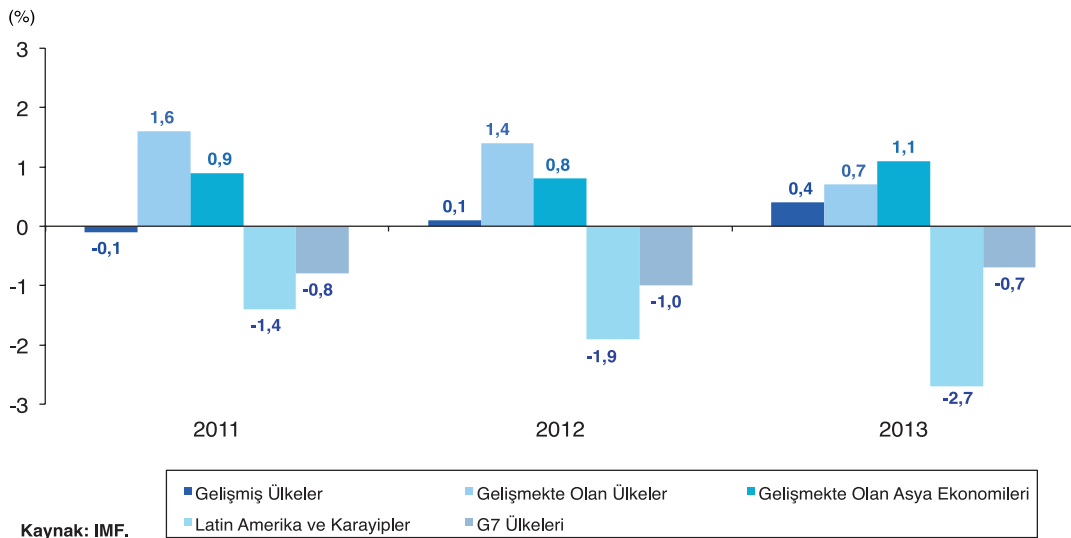
Dünya ithalatı artış oranları ihracata benzer bir eğilim sergilemiştir. Euro bölgesi ithalatı 2012 yılında % 1,1 azalırken, 2013 yılında ekonomik durgunluğun devam etmesiyle sadece % 0,2 artış göstermiştir. Euro bölgesinde özellikle İtalya ve Yunanistan'ın ithalatındaki azalış hız kesmekle birlikte 2013 yılında da devam etmiştir. İtalya'nın ithalatı % 2,8, Yunanistan'ın ithalatı % 4,9 azalmıştır. Gelişmekte olan ülkelere Rusya ve Çin diğer ülkelere göre yüksek ithalat oranları ile dikkat çekmektedir. Rusya'nın 2013 yılı ithalatı % 8,6, Çin'in ithalatı % 10,6 artış göstermiştir.

1.7 Cari İşlemler Dengesi

Küresel kriz sürecinde uygulamaya konulan genişlemeci para politikaları küresel anlamda likidite bolluğu yaratmıştır. Oluşan likidite bolluğu risk alma isteğini artırmış ve özellikle gelişmekte olan ülkelere sermaye akımları artmıştır. Büyük bir bölümü kısa vadeli olan bu sermaye akımları gelişmekte olan ülkelerin enflasyon, döviz kurları, kredi, dış ticaret ve ödemeler dengesi göstergelerinde bozulmalara yol açmıştır.

ABD ekonomisinde cari işlemler dengesindeki açık 2011 yılından itibaren azalmakla birlikte halen önemini korumaktadır. Fakat yurtiçi enerji üretimindeki yükseliş ile cari açık 2013 yılında GSYH'nin % 2,3'ü ile son 15 yılın en düşük seviyesine gerilemiştir. Euro bölgesinde Almanya'nın cari fazlası önceki yıllarda olduğu gibi dikkat çekicidir. İtalya, İspanya ve Yunanistan ekonomileri önceki yılların aksine cari fazla verirken, Fransa ekonomisinde cari açık devam etmiştir. Gelişmiş ülkelere Kanada ve İngiltere, gelişmekte olan ülkelere Hindistan, Brezilya ve Meksika cari açık veren diğer ülkeler olmuştur. Gelişmekte olan ülkelere Rusya ve Çin ise cari işlemler fazlası vermiştir. Latin Amerika ülkelerinden Brezilya ve Meksika'nın da cari işlemler dengesinin açık verdiği görülmektedir (Tablo 8, Grafik 4).

Grafik 4. Cari İşlemler Dengesi / GSYH

Tablo 8. Cari İşlemler Dengesi/GSYH

Ülke Grupları/Ülkeler	2011	2012	2013 (%)
Gelişmiş Ülkeler	-0,1	-0,1	0,4
ABD	-2,9	-2,7	-2,3
Euro Bölgesi	0,8	2,0	2,9
Almanya	6,8	7,4	7,5
Fransa	-1,8	-2,2	-1,6
İtalya ⁽¹⁾	-3,1	-0,4	0,8
İspanya	-3,8	-1,1	0,7
Yunanistan	-9,9	-2,4	0,7
Japonya	2,0	1,0	0,7
Kanada	-2,8	-3,4	-3,2
İngiltere	-1,5	-3,7	-3,3
G7 Ülkeleri	-0,8	-1,0	-0,7
Gelişmekte Olan Ülkeler	1,6	1,4	0,7
Rusya	5,1	3,6	1,6
Türkiye ⁽¹⁾	-9,7	-6,2	-7,9
Gelişmekte Olan Asya Ekonomileri	0,9	0,8	1,1
Çin ⁽¹⁾	1,9	2,3	2,1
Hindistan	-4,6	-4,7	-2,0
ASEAN-5 ⁽²⁾	2,5	0,5	0,1
Latin Amerika ve Karayipler	-1,4	-1,9	-2,7
Brezilya	-2,1	-2,4	-3,6
Meksika	-1,1	-1,2	-1,8

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Update April 2014.

(1): 2013 yılı verileri tahmindir.

(2): Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Singapur.

1.8 İşsizlik

İşsizlik, 2013 yılında da dünyanın birçok bölgesinde ciddi bir sorun olarak gündemdeki yerini korumaya devam etmiştir. Küresel ekonomik büyümenin hala sınırlı düzeyde olması ve beklenen canlanmanın gerçekleştirilememesi istihdamın düşük kalmasına neden olmuş ve işsizlik oranları yüksek seyretmiştir. Yüksek işsizlik oranlarının özellikle kriz sonrasındaki olumsuz tabloyu ve politik belirsizliği tetikleyebileceği ve bu sayede politik dönüşümü teşvik edebileceği öngörülmektedir.

2013 yılında gelişmiş ülkeler grubunda işsizlik oranı % 7,9 olmuştur. 2012 yılında % 8,1 olan ABD'deki işsizlik oranı 2013 yılında azalmaya devam ederek % 7,4'e gerilemiştir. Benzer şekilde Kanada'da 2012 yılında % 7,3 olan işsizlik oranı % 7,1'e gerilemiştir. ABD ve Kanada da işsizlik oranında gerçekleşen bu iyileşmenin perde arkasındaki temel neden işgücüne katılım oranlarındaki düşüştür (Tablo 9, Grafik 5).

Euro bölgesinde 2012 yılında yaşanan borç krizinin kalıntıları olarak 2013 yılında işsizlik oranlarında artış olduğu gözlemlenmiştir. Bölge genelinde işsizlik oranı % 11,4'ten % 12,1'e yükselirken, işten çıkarılmaların yoğun olarak görüldüğü İspanya ve Yunanistan gibi ülkelerde işsizlik oranları iki ile başlayan çift haneli rakamlara ulaşmıştır. 2013 yılında işsizlik oranları kötüleşerek Yunanistan'da % 27,3, İspanya'da % 26,4, İtalya'da % 12,2, Fransa'da % 10,8 olmuştur. Almanya'da ise ekonomik toparlanmanın olumlu emarelerinin etkisi ile işsizlik oranı % 5,3 olmuştur. İngiltere'de işsizlik oranı 2013 yılında da düşüşünü devam ettirerek % 7,6'ya gerilemiştir. Japonya'da işsizlik 2013 yılında çok sorun teşkil etmemiş ve önceki senelere paralel olarak % 4 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 9. İşsizlik Oranları

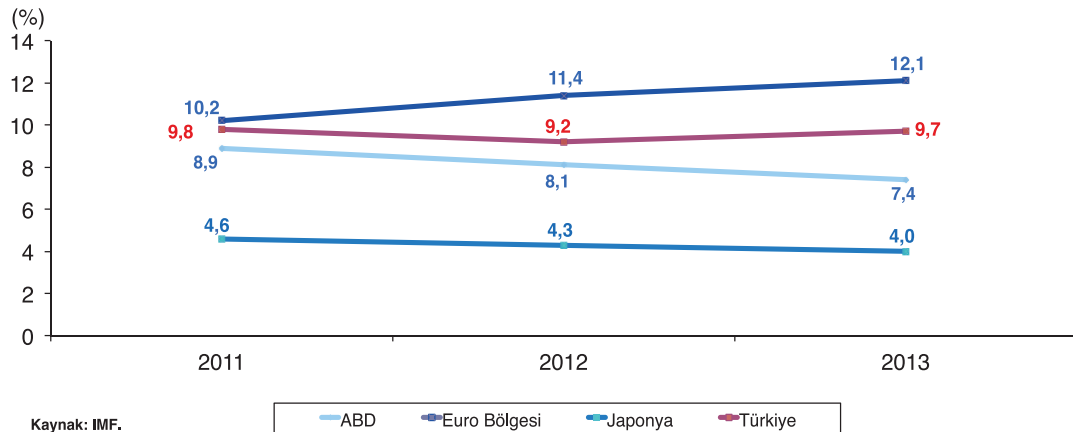
Ülke Grupları/Ülkeler	2011	2012	2013
			(%)
Gelişmiş Ülkeler	8,0	8,0	7,9
ABD	8,9	8,1	7,4
Euro Bölgesi	10,2	11,4	12,1
Almanya	6,0	5,5	5,3
Fransa	9,6	10,2	10,8
İtalya ⁽¹⁾	8,4	10,7	12,2
İspanya	21,7	25,0	26,4
Yunanistan ⁽¹⁾	17,7	24,2	27,3
Japonya	4,6	4,3	4,0
Kanada	7,4	7,3	7,1
İngiltere	8,1	8,0	7,6
G7 Ülkeleri	7,7	7,4	7,1
Gelişmekte Olan Ülkeler	-	-	-
Rusya	6,5	5,5	5,5
Türkiye	9,8	9,2	9,7
Gelişmekte Olan Asya Ekonomileri	-	-	-
Çin	4,1	4,1	4,1
Hindistan	-	-	-
ASEAN-5 ⁽²⁾	-	-	-
Latin Amerika ve Karayipler	-	-	-
Brezilya	6,0	5,5	5,4
Meksika	5,2	5,0	4,9

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Update April 2014

(1): 2013 yılı verileri tahmindir.

(2): Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Singapur.

Grafik 5. İşsizlik Oranları

Rusya'da işsizlik oranı 2013 yılında değişmeyerek % 5,5 düzeyinde kalırken, Çin ekonomisinde 2013 yılının ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan olumlu gelişmenin de etkisi ile 2011 ve 2012 yıllarındaki % 4,1'lik düzeyinde kalmıştır.

Latin Amerika ve Karayiplerde işsizlik oranı diğer ülke gruplarına göre daha düşük düzeyde bir seyir izlemektedir. 2013 yılında bir önceki yıla göre işsizlik oranları 0,1 puan iyileşerek Brezilya'da % 5,4'e, Meksika'da da % 4,9'a gerilemiştir.

1.9 Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi

Küreselleşen dünya ekonomisinde rekabet edebilirlik, günden güne önem kazanan bir kavramdır. Teknolojideki hızlı değişim, üretim yöntemlerinin farklılaşması ve yeni pazarlara yönelmek için ticaret stratejilerinin değişmesi ile birlikte rekabet koşullarına ayak uydurabilen ülkeler diğer ülkelere göre daha avantajlı hale gelmektedirler. Yüksek rekabet edebilirlik gücüne sahip olan ülkeler ekonomik kriz gibi riskli ve yüksek maliyetli ortamlarda ve çok çeşitli alan ve koşullarda daha kolay faaliyette bulunabilmekte, üretim yapabilmektedirler.

Rekabet edebilirlik, bir ekonominin serbest ticaret ve piyasa koşullarında, ulusal ve uluslararası alanda piyasaların taleplerini karşılayan mal ve hizmetleri üretebilme gücünü ifade etmektedir. Ekonomik olarak küreselleşmenin yoğun bir şekilde yaşandığı günümüzde, ülkelerin bu ortama ne derece uyum sağlayabilecekleri rekabet edilebilirlik kavramı ile ölçülmektedir. Bu kapsamda Dünya Ekonomik Forumu tarafından her yıl rekabet edebilirlikle ilgili raporlar hazırlanmakta ve kamuoyu ile paylaşılmaktadır.

2004 yılında Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi (KREE) oluşturularak ülkeler bu endeks değerlerine göre kıyaslanmaya başlanmıştır. Bu sayede ülkeler uluslararası alanda kendilerini diğer ülkelerle kıyaslayıp, üstün ve zayıf oldukları alanları görme, uygulamakta oldukları politikaları gözden geçirerek yeni kararlar alabilme ve bunları uygulamaya koyabilme imkanı bulunmaktadır.

KREE'nin son dönem verileri incelendiğinde, İsviçre'nin rekabet edebilirlik anlamında son üç dönemde sırasıyla 5,67, 5,72 ve 5,74 puan ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir. İsviçre rekabet edebilirlik koşullarını en iyi sağlayan ülke konumundadır (Tablo 10).

KREE'nin 2013-2014 döneminde İsviçre'yi 5,61 puanla Singapur, 5,54 puanla Finlandiya, 5,51 puanla Almanya ve 5,48 puanla ABD izlemektedir.

Türkiye 2013-2014 KREE'de sahip olduğu 4,45 puan ile endeks kapsamına dahil edilen 148 ülke içinde 44. sırada yer bulabilmiştir. Yıllar itibarı ile Türkiye'nin KREE performansı analiz edildiğinde, 2012-2013 döneminde 144 ülke içinde 43. sırada, 2011-2012 döneminde 142 ülke içinde 59. sırada yer aldığı görülmektedir. Ülkemiz sıralamada 2011 yılından 2012 yılına 16 basamak yükselirken, 2012 yılından 2013 yılına 1 basamak gerilemiştir.

Tablo 10. Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi

Ülkeler	KREE 2013-2014			KREE 2012-2013			KREE 2011-2012	
	Sıralama	Skor	Değişim (%)	Sıralama	Skor	Değişim (%)	Sıralama	Skor
İsviçre	1	5,67	0	1	5,72	0	1	5,74
Singapur	2	5,61	0	2	5,67	0	2	5,63
Finlandiya	3	5,54	0	3	5,55	1	4	5,47
Almanya	4	5,51	2	6	5,48	0	6	5,41
ABD	5	5,48	2	7	5,47	-2	5	5,43
İsveç	6	5,48	-2	4	5,53	-1	3	5,61
Hong Kong SAR	7	5,47	2	9	5,41	2	11	5,36
Hollanda	8	5,42	-3	5	5,50	2	7	5,41
Japonya	9	5,40	1	10	5,40	-1	9	5,40
İngiltere	10	5,37	-2	8	5,37	2	10	5,39
Norveç	11	5,33	4	15	5,33	1	16	5,18
Tayvan, Çin	12	5,29	1	13	5,28	0	13	5,26
Katar	13	5,24	-2	11	5,38	3	14	5,24
Kanada	14	5,20	0	14	5,27	-2	12	5,33
Danimarka	15	5,18	-3	12	5,29	-4	8	5,40
Avusturya	16	5,15	0	16	5,22	3	19	5,14
Belçika	17	5,13	0	17	5,21	-2	15	5,20
Yeni Zellanda	18	5,11	5	23	5,09	2	25	4,93
Birleşik Arap Emirlikleri	19	5,11	5	24	5,07	3	27	4,89
Suudi Arabistan	20	5,10	-2	18	5,19	-1	17	5,17
Türkiye	44	4,45	-1	43	4,45	16	59	4,28

Kaynak: World Ekonomik Forum.

2. TÜRKİYE EKONOMİSİNE GENEL BAKIŞ

Türkiye ekonomisi 2008 yılında yaşanan küresel kriz sonrasında uygulamaya konulan para ve maliye politikası ile güçlü bankacılık sektörü sayesinde gelişmiş ülkelere göre daha istikrarlı bir görünüm sergilemiştir. Bu sayede küresel ekonomideki bozulmadan kaynaklanan dış şokların ekonomimiz üzerindeki etkisi pek çok ülkeye göre sınırlı düzeyde kalmıştır. Türkiye ekonomisi diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere kıyasla krizden daha çabuk ve daha yüksek büyümeyle çıkarak 2010 ve 2011 yıllarında % 9 civarında büyüme hızı yakalamıştır.

Türkiye 2012 yılında küresel ekonomide yaşanan durgunluk ve komşu ülkelerde yaşanan siyasi ve ekonomik sorunlardan kaynaklanan belirsizlik ortamında temel ekonomik dengelerini korumaya ve hedeflerini gerçekleştirmeye çalışmıştır.

2012 yılında küresel ekonomideki olumsuz gelişmeler, Avrupa Birliğinde krizin derinleşmesi, bölgemizde artan jeopolitik gerginlikler ve yüksek seyreden petrol fiyatları Türkiye ekonomisine de yansiyarak beklentilerin bozulmasına neden olmuştur.

Son iki yılda yüksek seviyelerde seyreden büyüme hızı, 2012 yılında önemli oranda hız keserek, özel kesim tüketim ve yatırım harcamalarındaki daralmaya bağlı olarak iç talepte meydana gelen yavaşlamanın etkisi ile % 2,1 düzeyine gerilemiştir.

2013 yılı Mayıs ayında ABD Merkez Bankası (Fed), küresel kriz sonrasında piyasaları rahatlatmak üzere sağladığı bol miktardaki likiditeyi, ekonominin toparlanmasına yönelik olumlu sinyallerle birlikte kademeli olarak yavaşlatacağına ilişkin açıklama yapmıştır. Parasal genişlemeyi kademeli olarak sonlandırmaya yönelik küresel piyasalara damga vuran bu programın açıklanmasıyla birlikte ABD hazine tahvillerinin faizleri yaklaşık 1 puan artmış ve yükselen piyasa ekonomilerine yönelik uluslararası risk alma iştahı azalmıştır.

Yüksek cari açık ve düşük tasarruf oranları olmak üzere iki yapısal problemi olan Türkiye ekonomisi, Fed'in açıklaması ile meydana gelen finansal çalkantıya hazırlıksız yakalanmıştır. Likiditenin yüksek olduğu dönemde söz konusu problemlere ilişkin yeterli yapısal önlemler almayan Türkiye, büyümenin ara girdi ve finansman açısından daha da dışa bağımlı hale geldiği bir döneme girmiştir. Böylesi bir ekonomik yapıyla Türkiye, Fed'in açıklaması ve yurt içinde yaşanan gelişmelerin etkisiyle finansal gerginliklerden en çok etkilenen ülkelerden biri olmuştur.

Hindistan, Endonezya, Güney Afrika, Brezilya ve Türkiye'den oluşan "kırılgan beşli" grubundan Güney Afrika'yla birlikte "hassas ikili" kategorisine girmiştir. 2013 yılı sonunda döviz kuru ve faizler yükselirken, net sermaye girişleri belirgin bir şekilde azalmıştır.

Bu olumsuz gelişmelere rağmen 2012 yılında % 2,1 düzeyinde olan Türkiye ekonomisinin büyüme hızı, 2013 yılında program hedefi ile uyumlu şekilde % 4 seviyesinde gerçekleşmiştir.

2013 yılında büyüme hızını, küresel ekonomideki durgunluk nedeniyle azalan dış talep, artan siyasi belirsizlikle birlikte özel sektör yatırım harcamalarının ertelenmesi olumsuz yönde etkilerken, iç talepteki toparlanma ile kamu harcamalarının artması ve stok değişimleri olumlu yönde etkileyen etkenler olmuştur.

Gayri safi yurtiçi hasıla (GSYH) 2013 yılında tüm sektörlerde büyüme göstermiştir. En yüksek büyüme % 5,5 ile hizmetler sektöründe gerçekleşirken, sanayi sektörü % 3,4 ve tarım sektörü % 3,1 büyümüştür.

2012 yılında 10.459 dolar olan kişi başına GSYH, 2013 yılında % 3,1 artarak 10.782 dolara yükselmiştir.

Sanayi üretimindeki artış kapasite kullanımına da yansımış ve 2013 yılında kapasite kullanım oranı, kriz öncesi seviyelere ulaşamamakla birlikte 2012 yılına göre 0,4 puan artarak % 74,2'den % 74,6'ya yükselmiştir. Kapasite kullanım oranının kriz öncesi döneme göre düşük kalması, yatırımların kriz öncesi yıllardan itibaren genel olarak güçlü seyretmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) tarafından açıklanan sanayi kapasite raporu istatistiklerine göre, 2013 yılı sonu itibariyle geçerliliği devam eden sanayi kapasite raporu sayısı 2012 yılı sonunda geçerliliği devam eden kapasite raporu sayısına göre 6.066 artarak 83.697'ye yükselmiştir.

Belediyeler tarafından verilen ve yapılması planlanan inşaatların durumunu gösteren yapı ruhsatları 2013 yılında yüzölçümü cinsinden % 10 artarak 168.208 bin m²'ye, ruhsata bağlanmış ve bitirilmiş inşaatlara verilen yapı kullanma izin belgelerinin toplam inşaat alanı da % 28,3 artarak 133.264 bin m²'ye yükselmiştir. Türkiye genelinde 2012 yılında % 0,9 azalan konut satışları 2013 yılında % 63,2 artmış ve toplam 1.144.989 konut satış sonucu el değiştirmiştir. Bu konutların % 39,8'ini oluşturan 456.224'ü ipotekli, geri kalan % 60,2'sini oluşturan 688.765'i diğer yollarla satılmıştır.

Ekonominin büyüme hızında yaşanan göreceli iyileşme şirket kuruluşlarına da yansımıştır. TOBB verilerine göre 2013 yılında 8.704'ü anonim, 40.295'i limited, 36'sı kollektif ve 2'si komandit şirket olmak üzere toplam 49.037 şirket kurulmuştur. Kurulan şirket sayısı % 26,1 artarken, kapanan şirket sayısı da % 9,5 artarak 15.547'ye yükselmiştir.

Reel ekonomi ve ticari hayatla ilgili bir diğer gösterge olan protesto edilen senet sayısı 2013 yılında 2012 yılına göre % 1,6 artarak 1.092 bine yükselirken, protestolu senetlerin tutarı da % 7,8 artarak 7.494 milyon TL'ye yükselmiştir. Karşılıksız çıkan çek sayısı ise 2013 yılında % 12,3 azalarak 1.134 bine gerilemiştir.

Küresel krizin reel sektör üzerindeki olumsuz etkilerini telafi edebilmek amacıyla 2009 yılında uygulamaya konulan yeni teşvik sistemi, 2012 yılında yeniden düzenlenmiştir.

Yeni teşvik sistemi; genel teşvik uygulamaları, bölgesel teşvik uygulamaları, büyük ölçekli yatırımların teşviki ve stratejik yatırımların teşviki olmak üzere 4 farklı uygulamadan oluşmaktadır. Bölgesel ve sektörel teşvik uygulamasının yanında büyük ölçekli yatırımları daha fazla avantaj getiren ek destekler sağlanmış, ithalat bağımlılığı yüksek olan ara mali veya ürünlerin üretimine yönelik stratejik yatırımlar ayrıca desteklenmiştir.

Yeni teşvik sistemi altında 2012 yılında % 7,6 artan yatırım teşvik belgesine bağlanan sabit yatırım tutarında 2013 yılında % 62,7 artış olmuştur. 2012 yılında 57.645 milyon TL olan teşvik belgesine bağlanan sabit yatırımlar, 2013 yılında 93.784 milyon TL'ye yükselmiştir. Enerji sektörü 2013 yılında teşvik belgesine bağlanan sabit yatırımlar içinde % 35,2'lik pay ile ilk sırada yer alırken, imalat sanayi sektörü % 34,8, hizmetler sektörü % 20,9, madencilik sektörü % 8,2, tarım sektörü % 0,9'luk pay ile onu takip etmiştir. 2013 yılında, 2012 yılına göre tarım, imalat sanayi ve hizmetler sektörlerinin toplam yatırım teşviklerinden aldığı pay azalırken, madencilik ve enerji sektörlerinin payı ise artmıştır.

2001 krizi sonrasında alınan önlemlerle yıllık enflasyon (TÜFE) % 30'lardan dalgalı bir seyir izleyerek 2012 yılında % 6,2'ye kadar gerilemiş ancak, 2013 yılında yeniden artışa geçmiştir. 2013 yılında enflasyon bir önceki yıla göre 1,2 puan artarak % 7,40 seviyesi ile % 5'lik hedef etrafındaki belirsizlik aralığının 2,4 puan üzerinde gerçekleşmiştir. TCMB, Hükümete gönderdiği mektupta enflasyonun yıl sonunda hedefin üzerinde gerçekleşmesinde döviz kuru ve gıda fiyatlarının etkili olduğunu bildirmiştir. 2013 yılı enflasyon verileri gerçekleşen değerlerin, hedeflenen değerlerin oldukça üzerinde seyrettiğini ve enflasyonda yapısal nedenlerden kaynaklanan katılıkların devam ettiğini göstermektedir.

2013 yılında küresel bazda para politikasına ilişkin belirsizlikler sonucu Türk Lirasında yaşanan değer kaybı, özellikle temel mal fiyatlarına bağlı olarak çekirdek enflasyonu etkilemiştir. Enflasyonda dalgalanmalara sebep olan unsurların çıkartılması ile yıllık enflasyon verilerinin daha net izlenmesini sağlayan çekirdek enflasyon göstergeleri 2013 yılının ilk yarısında yatay bir eğilim gösterirken, geri kalan dönemde artış eğilimine girmiştir. Temel enflasyon göstergelerinden, ana endeksten işlenmemiş gıda ürünleri, enerji, alkollü içkiler, tütün ürünleri ve altının çıkarılması ile hesaplanan H çekirdek fiyat göstergesinde % 7,11 artış gerçekleşmiştir.

Üretici fiyatları endeksi (ÜFE) yıllık artış hızı, uluslararası emtia fiyatları ve döviz kurunun hareketlerine bağlı olarak 2012 yılında bir önceki yıla göre 10,88 puan azalarak % 2,45'e gerilerken, 2013 yılı sonunda 4,52 puan artarak % 6,97'ye yükselmiştir.

2008 yılından itibaren tüm dünyayı etkileyen finansal kriz sonrası risk iştahının güçlenmesi ve kısa vadeli sermaye akımlarının oynaklığındaki artış, merkez bankalarının para politikalarında değişikliğe gitmesine neden olmuştur. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası da 2006 yılından itibaren uygulamakta olduğu standart enflasyon hedeflemesi rejimini, 2010 yılının sonlarında yeniden düzenleyerek, fiyat istikrarının yanı sıra finansal istikrarı da dikkate alan yeni para politikasını uygulamaya koymuştur. Yeni para politikası ile orta vadede fiyat

istikrarından taviz vermeden makro finansal riskleri dengelemeyi amaçlamış, bu kapsamda politika faizi ile birlikte faiz koridoru rezerv opsiyonu mekanizması ve likidite yönetimi gibi ek politika araçlarını kullanmaya başlamıştır. Sermaye akımlarındaki dalgalanmaların krediler ve döviz kurlarında oluşturabileceği aşırı oynaklığın sınırlandırılmasına ayrıca önem verilmiştir.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası 2013 yılında, 2010 yılı sonlarından itibaren uygulamaya başladığı yeni para politikası çerçevesinde fiyat istikrarının yanı sıra, finansal istikrarı sağlamak ve sürdürmek amacına bağlı kalarak uygulamalarını sürdürmüştür. 2012 yılının son çeyreği ve 2013 yılının ilk çeyreğinde sermaye girişlerinin hızlanmasıyla, finansal istikrara dair riskleri dengelemek amacıyla faiz koridorunu sınırlı oranda indirirken, zorunlu karşılıklara ilişkin sıkılaştırıcı yönde adımlar atmıştır. Faiz indirimleri kademeli olarak Mayıs ayına kadar devam etmiş, gecelik faiz koridorunu daraltırken, politika faizi seviyesine yakın düzeyde tutmuştur. 2013 yılının Mayıs ayından itibaren ABD Merkez Bankasının, parasal genişlemeyle piyasa verilen likiditeyi azaltabileceğine ilişkin açıklamaları küresel ekonomideki belirsizlikleri artırmıştır. Bu dönemde gelişmekte olan ülkelerin çoğu gibi ülkemizde de sermaye akımlarında dalgalanmalar olmuş, Türk Lirası değer kaybetmiş, faiz oranları yükselmiştir. TCMB bu dönemden itibaren küresel belirsizliklerin yarattığı makro finansal risklerin göz önüne alarak ek parasal sıkılaştırmaya gitmiştir. Yılın son çeyreğinde de döviz kurlarındaki oynaklığı dengelemek için piyasaya döviz satım ihaleleri yoluyla likidite sağlamaya devam etmiş, yıl sonuna kadar para politikasındaki temkinli duruşunu korumuştur. Yıl sonu itibari ile gecelik borçlanma faiz oranı 3,50, borç verme faiz oranı 7,75 ve politika faizi 4,50 olmuştur.

2013 yılı para politikası uygulamaları sonucu, dar tanımlı para arzı M1 nominal olarak % 23,9'luk artışla 225.331 milyon TL'ye, M2 para arzı, vadeli yabancı para cinsinden mevduattaki yüksek oranlı artışın etkisiyle % 21,5 artarak 910.052 milyon TL'ye, mevduat bankalarındaki toplam mevduat % 22,3 artarak 879.446 milyon TL'ye, döviz tevdiat hesapları % 37,2'lik artışla 272.735 milyon TL'ye yükselmiştir.

TCMB'nin 2013 yılı boyunca destekleyici politikaları sürdürmesi kredi faiz oranlarını düşürmüş, kredi artış hızını yükseltmiştir. Yurtdışı finansman koşullarındaki olumlu seyir ve Türkiye'ye yönelik risk beklentilerindeki iyileşmeyle artan sermaye girişleri kredilerdeki büyümeyi desteklemiştir. Krediler yılın ilk yarısında hızlı bir büyüme göstermiş, Ağustos ayından itibaren ise hız kesmiştir. 2013 yılı sonunda toplam banka kredileri % 34,2 artarak 990.796 milyon TL'ye yükselirken, reel olarak % 25 artış göstermiştir.

30 Aralık 2012 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Sermaye Piyasası Kanunu ile İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, İstanbul Altın Borsası ile Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsası (VOB), Borsa İstanbul çatısı altında birleşmiştir.

Borsa İstanbul 100 Endeksi 2013 yılı genelinde dalgalı bir seyir izlemiş ve 2013 yılını 2012 yılına göre % 13,3'lük azalışla 67.801,7 puan seviyesinde kapatmıştır. Toplam işlem hacmi % 31,6 artarak 832.505 milyon TL'ye yükselmiştir. Borsa İstanbul'da 2013 yılında hisse senedi portföyü bulunan yerli yatırımcı sayısı 2012 yılına göre % 1,9 artarak 1.100.854'e,

yabancı yatırımcı sayısı % 15,1 artarak 9.555'e yükselmiştir. Yabancı yatırımcılar içinde portföy değerine göre ilk onda yer alan ülkeler arasında 1.312 yatırımcı ve 40.305 milyon TL portföy ile ABD ilk sırayı almıştır.

Türkiye, uyguladığı bütçe disiplini ve sıkı maliye politikası ile küresel krizin etkilerinin derinlik kazandığı 2009 hariç olmak üzere kamu mali dengelerini iyileştirmiştir. Küresel krizin ekonomi üzerindeki olumsuz etkilerini sınırlamak amacıyla uygulamaya konulan mali önlemlerin etkisiyle mali disiplin büyük ölçüde sağlanmıştır. Bütçe açığının GSYH'ye oranı birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomisine göre daha iyi bir seyir izleyerek 2009 ve 2010 yılları hariç % 3'lük Maastricht kriterinin altında seyretmiştir.

2013 yılında merkezi yönetim bütçesi 2012 yılına göre daha iyi bir performans göstermiştir. Bu gelişmede; ekonomideki toparlanmanın vergi gelirleri üzerinde oluşturduğu olumlu gelişme, bir defaya mahsus gelirlerdeki ve özelleştirme gelirlerindeki artış ve Hazinesinin uygun koşullarda borçlanmasının etkisiyle faiz giderlerindeki artışın ılımlı düzeyde kalması etkili olmuştur.

2013 yılında merkezi yönetim bütçe giderlerinin 404.046 milyon TL, bütçe gelirlerinin 370.095 milyon TL olması hedeflenmiştir. Bu hedeflere göre bütçe dengesinin 33.951 milyon TL açık vermesi, faiz dışı dengenin ise 19.049 milyon TL fazla vermesi öngörülmüştür.

Bütçe gelirleri bir önceki yıla göre % 17,1 artarak 389.441 milyon TL'ye, bütçe giderleri de % 12,7 artarak 407.890 milyon TL'ye yükselmiştir. Böylece bütçe açığı % 37,3 azalarak 18.449 milyon TL'ye gerilerken, faiz dışı fazla % 65,9 artarak 31.537 milyon TL olmuştur. Yıl sonunda giderler hedefin 3.844 milyon TL, gelirler ise 19.346 milyon TL üzerinde gerçekleşmiştir. Böylece merkezi yönetim bütçe açığı hedeflenen değerin 15.502 milyon TL altında, faiz dışı denge de hedefin 12.488 milyon TL üzerinde gerçekleşmiştir.

2011 ve 2012 yıllarında durağan bir seyir izleyen özelleştirme işlemleri 2013 yılında hızlanmıştır. 2011 ve 2012 yıllarında sırası ile 1.358 ve 3.021 milyon dolar olan özelleştirme işlemi tutarı, 2013 yılında 12.486 milyon dolara yükselmiştir. 1985 yılından bu yana toplam 54.204 milyon dolar tutarında özelleştirme uygulaması gerçekleştirilmiştir.

2013 yılı finansman programı önceki yıllarda olduğu gibi borç stokunun temel olarak maruz kaldığı likidite riski, faiz riski ve döviz kuru riski gözönünde bulundurularak maliyet ve risk dengesini gözeterek orta-uzun vadeli stratejik ölçütlere uygun olarak hazırlanmıştır. Bu kapsamda 2013 yılında borçlanmanın ağırlıklı olarak TL cinsinden ve sabit faizli enstrümanlarla yapılması, ortalama vadenin piyasa koşulları elverdiği ölçüde uzatılması, nakit ve borç yönetiminde oluşabilecek likidite riskinin azaltılması amacı ile güçlü rezerv tutulması amaçlanmıştır. Yıl içinde uygulamalar bu amaçlar çerçevesinde yürütülmüş, böylece 2013 yılında kamu borç stoku göstergeleri olumlu bir görünüm sergilemiştir. Merkezi yönetim borç stokunun GSYH'ye oranı yavaşta olsa azalmaya devam etmiştir.

Merkezi yönetim toplam borç stoku 2013 yılında % 10,1 artarak 585.835 milyon TL, merkezi yönetim iç borç stoku % 4,3 artarak 403.007 milyon TL ve dış borç stoku % 25,5 artarak 182.828 milyon TL'ye yükselmiştir.

2013 yılında döviz kuru politikasında; Rezerv Opsiyonu Mekanizması (ROM)'un, küresel büyüme görünümü ve kısa vadeli sermaye akımlarında yaşanabilecek hareketlere bağlı olarak para politikasını destekleyici bir araç olarak kullanılmaya devam edileceği, istisnai haller dışında döviz alım ihalesi yapılmayacağı, TCMB'nin döviz piyasasının sağlıklı çalışması ve döviz likiditesinin desteklenmesi amacıyla döviz arz ve talep gelişmelerini yakından takip ederek gerekli önlemleri almaya devam edeceği ifade edilmiştir. Yıl içinde döviz kuru politikası bu çerçevede yürütülmüştür.

TCMB 2013 yılının Mayıs ayına kadar sermaye akımlarının güçlü seyretmesinin etkisiyle finansal istikrara ilişkin riskleri dengelemek amacıyla kademeli olarak faiz indirimlerine gitmiş, döviz likiditesini artırıcı tedbirler uygulamıştır. Döviz kurları dalgalı bir seyir izlemiştir. Ancak Mayıs ayının sonlarından itibaren gelişmekte olan ülkelerin risk primlerinde görülen artış döviz piyasalarında oynaklığa neden olmuştur. Fed başkanının parasal genişlemenin azaltılabileceği mesajını vermesi diğer gelişmekte olan ülkelerinin para birimlerinin çoğu gibi Türk Lirasının da dolar karşısında değer kaybetmesine neden olmuştur. Döviz piyasasında ortaya çıkan bu oynaklığın, fiyat istikrarını ve finansal istikrarı olumsuz etkilemesini önlemek amacıyla, TCMB ek parasal sıkılaştırmaya gitmiş ve 11 Haziran 2013 tarihinden itibaren döviz satım ihaleleri açmaya başlamıştır. Döviz kurlarında aşırı oynaklık ortaya çıktığında Merkez Bankası gerekli gördüğü günlerde yaptığı döviz satım ihalelerini 2013 yılı ikinci yarısı boyunca sürdürmüştür. 2013 yılında TCMB tarafından döviz satım ihaleleri ile 17.610 milyon dolarlık döviz satımı yapılmıştır.

2013 yılında Türk Lirası, Dolar ve Euro karşısında değer kaybetmiştir. Yıl sonunda yıllık ortalama değerlere göre nominal olarak Türk Lirası karşısında Amerikan doları % 6,1 değer kazanarak 1.90225 TL'ye, Euro % 9,7 değer kazanarak 2.52768 TL'ye yükselmiştir.

İhracat % 0,4 küçülme ile 151.812 milyon dolara gerilerken, ithalat % 6,4 artış ile 251.651 milyon dolara yükselmiştir. İhracatta meydana gelen düşüğe karşın ithalatta meydana gelen artışın etkisi ile dış ticaret açığı % 18,7 artarak 99.839 milyon dolar, dış ticaret hacmi de % 3,7 artarak 403.463 milyon dolar olmuştur.

2013 yılında ihracatta yaşanan küçülme ile ekonomik canlanma ve iç talepteki artışın yanısıra, tarihsel ortalamaların üzerinde seyreden altın ithalatının etkisi ile toplam ithalatta meydana gelen artış cari açık üzerinde olumsuz etki yapmıştır. 2012 yılında 48.497 milyon dolar olan cari işlemler açığı, 2013 yılında % 33,9 artışla 64.940 milyon dolara yükselmiştir. Cari işlemler açığındaki bu bozulmada büyük ölçüde tüketim talebindeki artışla birlikte dış ticaret açığındaki artış, gelir dengesinde kaydedilen bozulma ve hizmetler dengesinde yaşanan iyileşmenin sınırlı düzeyde kalması etkili olmuştur.

Türkiye'ye yönelik uluslararası doğrudan yatırımlar 2012 ve 2013 yıllarında düşüş göstermiştir. Küresel kriz sonrası uygulanan politikalar sonucu oluşan likidite bolluğu ve sermaye akımlarında yaşanan artışla birlikte 2011 yılında ülkemize yönelik doğrudan yatırım girişleri 16.136 milyon dolar düzeyine yükselmiştir. 2012 yılında küresel krizin etkilerinin halen devam etmesi, Euro bölgesindeki ekonomik durgunluk ve geleceğe yönelik belirsizliklerin giderilememesinin etkisiyle % 33,3 azalış göstermiş ve 10.759 milyon dolara gerilemiştir. 2013 yılında ise küresel ekonomideki ve yurtiçindeki gelişmeler nedeniyle özellikle Mayıs ayından sonra yatırım girişleri gerilemiş, sermaye çıkışları yaşanmıştır. 2013 yılında Türkiye'ye yönelik doğrudan sermaye girişi % 5,2 azalışla 10.199 milyon dolar olurken, 568 milyon dolarlık sermaye çıkışı olmuştur.

2011 yılında önemli oranda yavaşlayan dış borç stoku artış hızı 2012 ve 2013 yıllarında yeniden ivme kazanmıştır. Dış borç stoku 2013 yılında % 14,8 artarak 388.243 milyon dolara yükselmiştir. Özellikle kısa vadeli dış borçlardaki yüksek oranlı artış devam etmiş ve borç stoku içinde kısa vadeli borçların payı önemli oranda artış göstermiştir.

2013 yılında istihdamda artış gerçekleşmiş olmasına rağmen işgücüne katılımın istihdamdaki artıştan daha yüksek olması işsizlik üzerinde olumsuz etki yapmıştır. 2013 yılında iç talepteki ılımlı toparlanma ile istihdam edilen sayısında iyileşme görülse de ekonomideki yavaş büyüme ve belirsizlik işsizlik oranının yükselmesine yol açmıştır. İşsiz sayısı bir önceki yıla göre 229 bin kişi artarken, işsizlik oranı, işgücü artışının istihdam edilenlerden fazla olması nedeniyle bir önceki yıla göre 0,5 puan artışla % 9,7 seviyesine yükselmiş ve 2013 yılı program hedefi olan % 8,9'un 0,8 puan üzerinde gerçekleşmiştir.

Tarım dışı işsizlik oranı 0,5 puanlık artışla % 12, genç işsizlik oranı da 1,2 puanlık artışla % 18,7 olmuştur. Bir önceki yıla göre tarım sektöründe istihdam edilenlerin sayısı % 1,3 azalarak 6.015 bin kişiye gerilerken, sanayi sektöründe istihdam edilenlerin sayısı % 4,3 artışla 6.738 bin kişiye, hizmetler sektöründe istihdam edilenlerin sayısı da % 4,1 artışla 12.771 bin kişiye yükselmiştir. 2013 yılında toplam istihdam içinde tarım sektörünün payı bir önceki yıla göre 1 puan azalarak % 23,6'ya gerilerken, sanayi sektörünün payı 0,4 puan artarak % 26,4'e, hizmetler sektörünün payı 0,6 puan artarak % 50'ye yükselmiştir.

BÖLÜM II. TÜRKİYE EKONOMİSİ

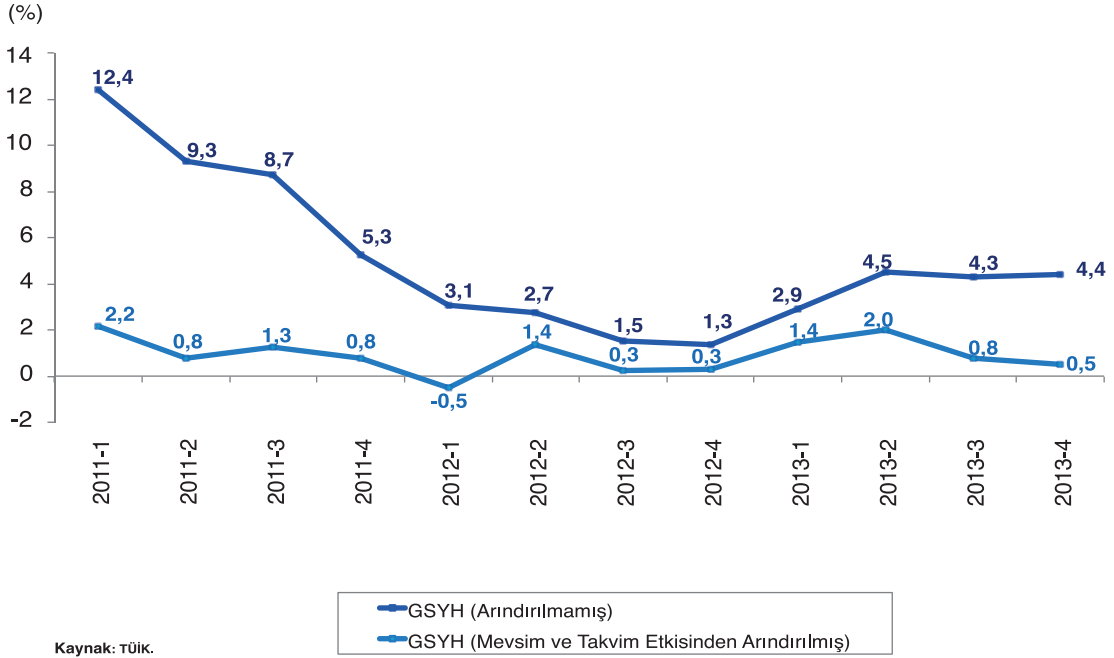
1. EKONOMİK GÖSTERGELER

1.1 Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

Küresel kriz sonrası 2009 yılında % 4,8 küçülen Türkiye ekonomisi, 2010 yılında % 9,2 ve 2011 yılında % 8,8 büyüyerek güçlü bir toparlanma göstermiştir. 2012 yılında küresel ekonomideki yavaşlama, jeopolitik gerginlikler ve yüksek petrol fiyatlarının etkisiyle büyüme hızı % 2,1'e gerilemiştir.

2013 yılında Türkiye ekonomisi ılımlı bir toparlanma göstermiş, GSYH yılın ilk çeyreğinde % 2,9, ikinci çeyreğinde % 4,5, üçüncü çeyreğinde % 4,3 ve son çeyreğinde % 4,4 artış göstererek 2009 yılının son çeyreğinde başlayan büyüme sürecini 17 çeyrekte devam ettirmiştir. Mevsim ve takvim etkisinden arındırılmış sabit fiyatlarla GSYH ise birinci çeyrekte % 1,4, ikinci çeyrekte % 2, üçüncü çeyrekte % 0,8 ve son çeyrekte % 0,5 büyümüştür. Böylece 2013 yılında Türkiye ekonomisinin büyüme hızı Orta Vadeli Programdaki gerçekleşme tahmininin 0,4 puan üzerine çıkarak % 4'e yükselmiştir (Grafik 6).

**Grafik 6. Dönemler İtibarıyla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Değişim Oranları
(1998 Temel Fiyatlarına Göre)**

Kaynak: TÜİK.

2013 yılında büyüme hızını, küresel ekonomideki durgunluk nedeniyle azalan dış talep, artan siyasi belirsizlikle birlikte özel sektör yatırım harcamalarının ertelenmesi olumsuz yönde etkilerken, iç talepteki toparlanma ile kamu harcamalarının artması ve stok değişimleri olumlu yönde etkileyen etkenler olmuştur.

GSYH ana sektörler itibarıyla 2013 yılında tüm sektörlerde büyüme göstermiştir. En yüksek büyüme % 5,5 ile hizmetler sektöründe gerçekleşirken sanayi sektörü % 3,4, tarım sektörü % 3,1 büyümüştür. Bu değişiklikler ile tarım sektörü büyüme hızı bir önceki yıl ile aynı düzeyde kalırken, hizmetler sektörü büyüme hızında 3,1 puanlık ve sanayi sektörü büyüme hızında 1,6 puanlık artış gerçekleşmiştir (Tablo 11, Grafik 7).

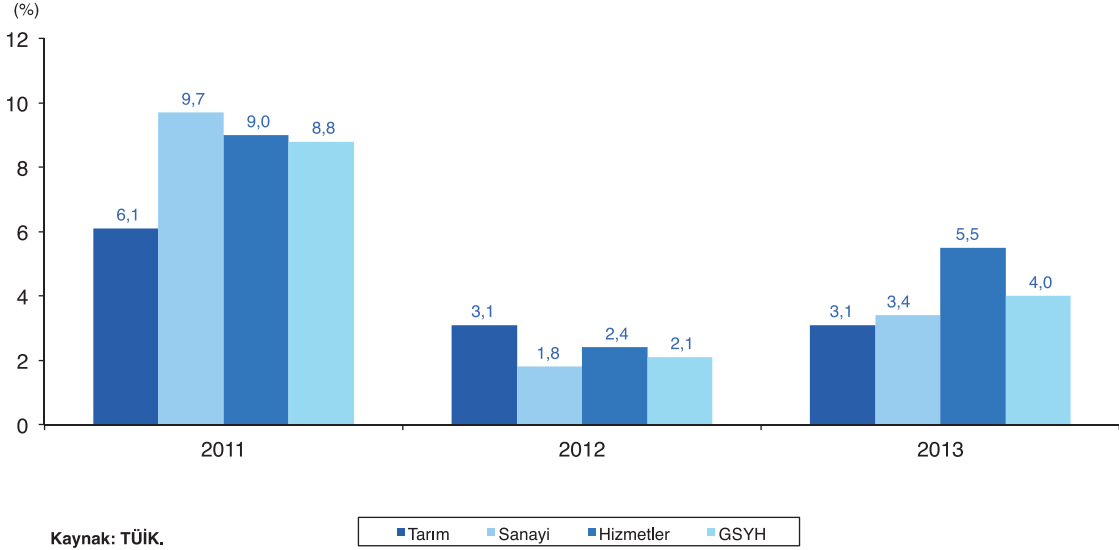
Tablo 11. Sabit Fiyatlarla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

(İktisadi Faaliyet Kollarına ve 1998 Temel Fiyatlarına Göre)

İktisadi Faaliyet Kolları (NACE Rev 2)	Değer (Bin TL)			Pay (%)			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2012	2013
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	10.604.053	10.935.277	11.276.485	9,2	9,3	9,2	3,1	3,1
Madencilik ve taşocakçılığı	826.026	832.457	803.243	0,7	0,7	0,7	0,8	-3,5
İmalat sanayi	27.890.450	28.370.054	29.446.351	24,2	24,1	24,1	1,7	3,8
Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtımı	2.089.372	2.160.183	2.180.732	1,8	1,8	1,8	3,4	1,0
Su temini; kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri	425.595	437.097	457.721	0,4	0,4	0,4	2,7	4,7
İnşaat	6.688.257	6.726.224	7.202.169	5,8	5,7	5,9	0,6	7,1
Toptan ve perakende ticaret	14.867.312	14.866.979	15.591.431	12,9	12,6	12,7	0,0	4,9
Ulaştırma ve depolama	14.285.282	14.572.533	15.068.305	12,4	12,4	12,3	2,0	3,4
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	2.149.068	2.213.482	2.416.308	1,9	1,9	2,0	3,0	9,2
Bilgi ve iletişim	2.802.619	3.041.544	3.120.304	2,4	2,6	2,5	8,5	2,6
Finans ve sigorta faaliyetleri	13.722.619	14.155.055	15.548.907	11,9	12,0	12,7	3,2	9,8
Gayrimenkul faaliyetleri	5.473.019	5.579.332	5.680.260	4,8	4,7	4,6	1,9	1,8
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	2.579.821	2.749.286	2.930.751	2,2	2,3	2,4	6,6	6,6
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	2.025.142	2.106.471	2.211.254	1,8	1,8	1,8	4,0	5,0
Kamu yönetimi ve savunma; zorunlu sosyal güvenlik	3.338.781	3.455.713	3.604.324	2,9	2,9	2,9	3,5	4,3
Eğitim	2.165.334	2.258.422	2.361.048	1,9	1,9	1,9	4,3	4,5
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	1.339.881	1.410.644	1.484.994	1,2	1,2	1,2	5,3	5,3
Kültür, sanat, eğlence, dinlenme ve spor	214.046	214.364	219.861	0,2	0,2	0,2	0,1	2,6
Diğer hizmet faaliyetleri	1.023.665	1.039.206	1.063.290	0,9	0,9	0,9	1,5	2,3
Hanehalklarının işverenler olarak faaliyetleri	180.966	190.900	201.888	0,2	0,2	0,2	5,5	5,8
Sektörler toplamı	114.691.307	117.315.223	122.869.626	99,6	99,7	100,4	2,3	4,7
Dolaylı ölçülen mali aracılık hizmetleri	9.359.556	9.675.179	10.879.822	8,1	8,2	8,9	3,4	12,5
Vergi-sübvansiyon	9.842.973	9.984.977	10.398.662	8,5	8,5	8,5	1,4	4,1
Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (Alıcı fiyatlarıyla)	115.174.724	117.625.021	122.388.466	100,0	100,0	100,0	2,1	4,0

Kaynak: TÜİK.

Grafik 7. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Büyüme Hızları (1998 Temel Fiyatlarına Göre)

2013 yılında faaliyet kolları itibari ile en yüksek oranlı büyüme % 12,5 ile dolaylı ölçülen mali aracılık hizmetlerinde gerçekleşirken onu, % 9,8 ile finans ve sigorta faaliyetleri, % 9,2 ile konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri, % 7,1 ile inşaat, % 6,6 ile mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler ve % 5,8 ile hanehalklarının işverenler olarak faaliyetlerindeki büyüme izlemiştir. Madencilik ve taşocakçılığı ise % 3,5 ile küçülen tek faaliyet kolu olmuştur.

2013 yılında GSYH cari fiyatlarla % 10,2 büyüyerek 1.561.510 milyon TL'ye ulaşmıştır. Bunun 115.942 milyon TL'si tarım, 298.622 milyon TL'si sanayi ve 969.149 milyon TL'si hizmetler sektörü tarafından sağlanmıştır (Tablo 12).

2013 yılında bir önceki yıla göre GSYH içinde tarım sektörünün payı 0,4 puan azalarak % 8,4'e, sanayi sektörünün payı 0,2 puan azalarak % 21,6'ya gerilerken, hizmetler sektörünün payı 0,6 puan artarak % 70'e yükselmiştir (Tablo 13, Grafik 8).

Tablo 12. Cari Fiyatlarla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

(İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Temel Fiyatlarla)

İktisadi Faaliyet Kolları (NACE Rev 2)	Değer (Bin TL)			Pay (%)			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2012	2013
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	103.628.154	111.682.488	115.941.507	8,0	7,9	7,4	7,8	3,8
Madencilik ve taşocakçılığı	19.132.941	21.200.360	21.889.461	1,5	1,5	1,4	10,8	3,3
İmalat sanayi	209.165.367	219.640.682	239.114.691	16,1	15,5	15,3	5,0	8,9
Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtımı	21.868.000	24.807.507	27.353.707	1,7	1,8	1,8	13,4	10,3
Su temini; kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri	8.132.826	9.000.975	10.263.946	0,6	0,6	0,7	10,7	14,0
İnşaat	57.751.314	62.156.828	68.929.507	4,5	4,4	4,4	7,6	10,9
Toptan ve perakende ticaret	154.648.322	168.295.981	187.751.473	11,9	11,9	12,0	8,8	11,6
Ulaştırma ve depolama	151.009.007	170.629.116	186.330.157	11,6	12,0	11,9	13,0	9,2
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	30.027.794	33.367.303	39.411.605	2,3	2,4	2,5	11,1	18,1
Bilgi ve iletişim	25.554.586	28.667.806	31.174.893	2,0	2,0	2,0	12,2	8,7
Finans ve sigorta faaliyetleri	40.575.763	46.538.356	52.483.386	3,1	3,3	3,4	14,7	12,8
Gayrimenkul faaliyetleri	133.125.068	142.799.084	154.602.110	10,3	10,1	9,9	7,3	8,3
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	36.821.572	42.703.469	48.908.249	2,8	3,0	3,1	16,0	14,5
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	24.604.314	28.346.756	31.859.478	1,9	2,0	2,0	15,2	12,4
Kamu yönetimi ve savunma; zorunlu sosyal güvenlik	52.248.858	60.931.338	65.980.449	4,0	4,3	4,2	16,6	8,3
Eğitim	42.730.855	49.432.468	55.578.686	3,3	3,5	3,6	15,7	12,4
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	19.244.000	21.718.515	23.314.515	1,5	1,5	1,5	12,9	7,3
Kültür, sanat, eğlence, dinlenme ve spor	2.593.845	2.929.062	3.261.240	0,2	0,2	0,2	12,9	11,3
Diğer hizmet faaliyetleri	15.210.935	15.407.802	16.485.975	1,2	1,1	1,1	1,3	7,0
Hanehalklarının işverenler olarak faaliyetleri	2.379.620	2.717.507	3.078.126	0,2	0,2	0,2	14,2	13,3
Sektörler toplamı	1.150.453.139	1.262.973.403	1.383.713.160	88,7	89,1	88,6	9,8	9,6
Dolaylı ölçülen mali aracılık hizmetleri	17.323.639	21.925.706	25.195.305	1,3	1,5	1,6	26,6	14,9
Vergi-sübvansiyon	164.583.710	175.750.793	202.992.160	12,7	12,4	13,0	6,8	15,5
Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (Alıcı fiyatlarıyla)	1.297.713.210	1.416.798.490	1.561.510.015	100,0	100,0	100,0	9,2	10,2

Kaynak: TÜİK.

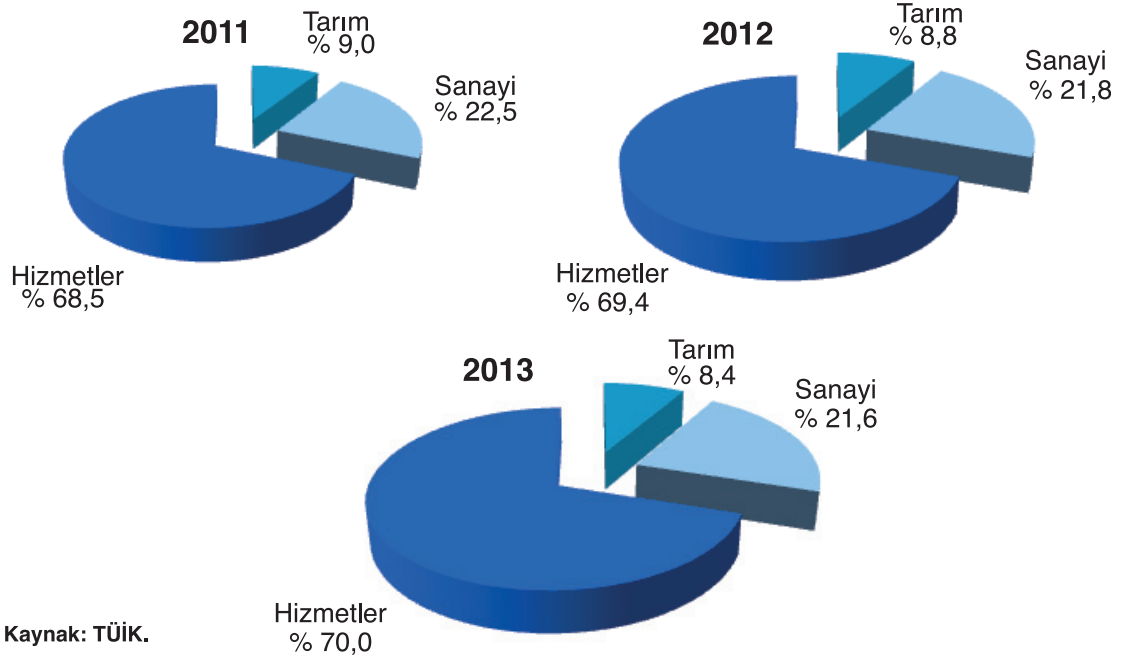
Tablo 13. Sektörlerin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla İçindeki Payları ⁽¹⁾

Sektörler	(Cari Fiyatlarla, %)		
	2011	2012	2013
Tarım	9,0	8,8	8,4
Sanayi	22,5	21,8	21,6
Hizmetler	68,5	69,4	70,0
GSYH	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TÜİK.

(1): Dolaylı ölçülen mali aracılık hizmetleri ve vergi-sübvansiyonlar sektörel ağırlıklara göre dağıtılarak GSYH içindeki payları hesaplanmıştır.

Grafik 8. Gayri Safi Yurtiçi Hasılının Sektörel Dağılımı (Cari Fiyatlarla)

2013 yılında GSYH’de meydana gelen % 4 oranındaki büyümeye en fazla katkısı 1,18 puan ile finans ve sigorta faaliyetleri yaparken onu, 1,02 puan ile dolaylı ölçülen mali aracılık hizmetleri, 0,92 puan ile imalat sanayi, 0,62 puan ile toptan ve perakende ticaret, 0,42 puan ile ulaştırma ve depolama, 0,40 puan ile inşaat ve 0,29 puan ile tarım, ormancılık ve balıkçılık faaliyet kolları izlemiştir. Madencilik ve taşocakçılığı ise 0,02 puan ile büyümeye katkısı negatif yönde olan tek faaliyet kolu olmuştur (Tablo 14).

Sabit fiyatlarla 2013 yılında yerleşik hanehalklarının tüketim harcamaları % 4,6 ve devletin nihai tüketim harcamaları % 5,9 artmıştır. 2012 yılında % 10,3 artış gösteren kamu sektörü sabit sermaye yatırımları 2013 yılında inşaat yatırımlarındaki % 29,1’lik ve makine-teçhizat yatırımlarındaki % 3,9’luk artışın etkisi ile % 22,9 artmıştır. Özel sektör sabit sermaye

yatırımları 2012 yılında % 4,9 azalırken, 2013 yılında makine-teçhizat yatırımındaki % 1,3 büyümenin etkisi ile % 0,7 artmıştır. Mal ve hizmet ihracatındaki artış, zayıf seyreden dış talebin yanında altın ihracatının gerilemesi nedeniyle % 0,1 düzeyinde kalırken, mal ve hizmet ithalatı ise iç talepte görülen toparlanma sonucunda % 8,5 artmıştır (Tablo 15).

Tablo 14. Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya Sektör Katkıları

(İktisadi Faaliyet Kollarına ve 1998 Temel Fiyatlarına Göre, Puan)

İktisadi Faaliyet Kolları (NACE Rev 2)	GSYH (Bin TL)			Sektör Katkıları (Puan)		
	2011	2012	2013	2011	2012	2013
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	10.604.053	10.935.277	11.276.485	0,57	0,29	0,29
Madencilik ve taşocakçılığı	826.026	832.457	803.243	0,03	0,01	-0,02
İmalat sanayi	27.890.450	28.370.054	29.446.351	2,39	0,42	0,92
Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtımı	2.089.372	2.160.183	2.180.732	0,16	0,06	0,02
Su temini; kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri	425.595	437.097	457.721	0,02	0,01	0,02
İnşaat	6.688.257	6.726.224	7.202.169	0,65	0,03	0,40
Toptan ve perakende ticaret	14.867.312	14.866.979	15.591.431	1,41	0,00	0,62
Ulaştırma ve depolama	14.285.282	14.572.533	15.068.305	1,27	0,25	0,42
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	2.149.068	2.213.482	2.416.308	0,18	0,06	0,17
Bilgi ve iletişim	2.802.619	3.041.544	3.120.304	0,22	0,21	0,07
Finans ve sigorta faaliyetleri	13.722.619	14.155.055	15.548.907	1,13	0,38	1,18
Gayrimenkul faaliyetleri	5.473.019	5.579.332	5.680.260	0,11	0,09	0,09
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	2.579.821	2.749.286	2.930.751	0,21	0,15	0,15
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	2.025.142	2.106.471	2.211.254	0,17	0,07	0,09
Kamu yönetimi ve savunma; zorunlu sosyal güvenlik	3.338.781	3.455.713	3.604.324	0,12	0,10	0,13
Eğitim	2.165.334	2.258.422	2.361.048	0,10	0,08	0,09
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	1.339.881	1.410.644	1.484.994	0,06	0,06	0,06
Kültür, sanat, eğlence, dinlenme ve spor	214.046	214.364	219.861	0,00	0,00	0,00
Diğer hizmet faaliyetleri	1.023.665	1.039.206	1.063.290	0,03	0,01	0,02
Hanehalklarının işverenler olarak faaliyetleri	180.966	190.900	201.888	0,01	0,01	0,01
Sektörler toplamı	114.691.307	117.315.223	122.869.626	8,87	2,28	4,72
Dolaylı ölçülen mali aracılık hizmetleri	9.359.556	9.675.179	10.879.822	0,98	0,27	1,02
Vergi-sübvansiyon	9.842.973	9.984.977	10.398.662	0,88	0,12	0,35
Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (Alıcı fiyatlarıyla)	115.174.724	117.625.021	122.388.466	8,77	2,13	4,05

Kaynak: TÜİK.

Tablo 15. Harcamalar Yöntemiyle Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

(1998 Fiyatlarıyla)

Harcama Bileşenleri	Değer (Bin TL)			Pay (%)			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2012	2013
Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	115.174.724	117.625.021	122.388.466	100,0	100,0	100,0	2,1	4,0
Yerleşik hanehalklarının tüketimi	78.796.580	78.425.017	82.068.957	68,4	66,7	67,1	-0,5	4,6
Yerleşik ve yerleşik olmayan hanehalklarının yurtiçi tüketimi	82.518.321	82.746.921	86.797.700	71,6	70,3	70,9	0,3	4,9
(Eksi) Yerleşik olmayan hanehalklarının yurtiçi tüketimi	4.357.465	4.862.847	5.374.178	3,8	4,1	4,4	11,6	10,5
Yerleşik hanehalklarının yurtdışı tüketimi	635.723	540.943	645.435	0,6	0,5	0,5	-14,9	19,3
Devletin nihai tüketim harcamaları	11.854.890	12.583.586	13.331.685	10,3	10,7	10,9	6,1	5,9
Maaş, ücret	5.376.746	5.569.524	5.785.895	4,7	4,7	4,7	3,6	3,9
Mal ve hizmet alımları	6.478.144	7.014.061	7.545.790	5,6	6,0	6,2	8,3	7,6
Gayri safi sabit sermaye oluşumu	29.826.287	29.021.682	30.273.811	25,9	24,7	24,7	-2,7	4,3
Kamu sektörü	4.321.032	4.767.103	5.858.999	3,8	4,1	4,8	10,3	22,9
Makine-teçhizat	821.969	1.170.301	1.216.078	0,7	1,0	1,0	42,4	3,9
İnşaat	3.499.063	3.596.802	4.642.921	3,0	3,1	3,8	2,8	29,1
Özel sektör	25.505.255	24.254.579	24.414.811	22,1	20,6	19,9	-4,9	0,7
Makine-teçhizat	17.705.531	16.462.655	16.677.405	15,4	14,0	13,6	-7,0	1,3
İnşaat	7.799.724	7.791.925	7.737.406	6,8	6,6	6,3	-0,1	-0,7
Stok değişimleri ⁽¹⁾	21.150	-1.698.793	169.165	0,0	-1,4	0,1	-	-
Mal ve hizmet ihracatı	27.509.654	31.997.795	32.039.210	23,9	27,2	26,2	16,3	0,1
(Eksi) Mal ve hizmet ithalatı	32.833.837	32.704.266	35.494.361	28,5	27,8	29,0	-0,4	8,5

Kaynak: TÜİK.

(1): Stok değişimleri kalıntı yöntemiyle hesaplanmış olup, istatistiki hata payı da içermektedir.

Cari fiyatlarla yerleşik hanehalklarının tüketimi, 2013 yılında bir önceki yıla göre % 11,3 artış göstermiştir. Bu tüketim kalemi içinde bulunan yerleşik ve yerleşik olmayan hanehalklarının yurtiçi tüketimi % 11,7, yerleşik olmayan hanehalklarının yurtiçi tüketimi % 19,4, yerleşik hanehalklarının yurt dışı tüketimi ise % 24,6 artış göstermiştir. Devletin nihai tüketim harcamaları, 2013 yılında bir önceki yıla göre % 12 artarken, maaş ve ücretlerde % 9,6, mal ve hizmet alımlarında % 15 artış meydana gelmiştir (Tablo 16).

Tablo 16. Harcamalar Yöntemiyle Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

Harcama Bileşenleri	(Cari Fiyatlarla)								
	Değer (Bin TL)			Pay (%)			Değişim (%)		
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2012	2013	
Gayri Safi Yurt İçi Hasıla	1.297.713.210	1.416.798.490	1.561.510.015	100,0	100,0	100,0	9,2	10,2	
Yerleşik hanehalklarının tüketimi	923.836.192	994.395.754	1.107.099.286	71,2	70,2	70,9	7,6	11,3	
Yerleşik ve yerleşik olmayan hanehalklarının yurtiçi tüketimi	965.772.137	1.044.049.275	1.165.985.004	74,4	73,7	74,7	8,1	11,7	
(Eksi) Yerleşik olmayan hanehalklarının yurtiçi tüketimi	50.108.683	57.032.438	68.076.165	3,9	4,0	4,4	13,8	19,4	
Yerleşik hanehalklarının yurtdışı tüketimi	8.172.738	7.378.917	9.190.447	0,6	0,5	0,6	-9,7	24,6	
Devletin nihai tüketim harcamaları	180.707.807	210.309.693	235.574.927	13,9	14,8	15,1	16,4	12,0	
Maaş, ücret	100.906.381	117.676.133	129.024.532	7,8	8,3	8,3	16,6	9,6	
Mal ve hizmet alımları	79.801.427	92.633.560	106.550.395	6,1	6,5	6,8	16,1	15,0	
Gayri safi sabit sermaye oluşumu	283.163.196	287.121.164	317.445.713	21,8	20,3	20,3	1,4	10,6	
Kamu sektörü	49.075.197	55.424.010	73.150.678	3,8	3,9	4,7	12,9	32,0	
Makine-teçhizat	7.347.602	10.423.895	11.897.132	0,6	0,7	0,8	41,9	14,1	
İnşaat	41.727.595	45.000.115	61.253.546	3,2	3,2	3,9	7,8	36,1	
Özel sektör	234.087.999	231.697.154	244.295.035	18,0	16,4	15,6	-1,0	5,4	
Makine-teçhizat	157.848.369	149.588.853	163.850.133	12,2	10,6	10,5	-5,2	9,5	
İnşaat	76.239.630	82.108.302	80.444.903	5,9	5,8	5,2	7,7	-2,0	
Stok değişimleri ⁽¹⁾	22.528.412	-1.884.299	4.063.153	1,7	-0,1	0,3	-	-	
Mal ve hizmet ihracatı	311.148.042	372.562.907	401.428.668	24,0	26,3	25,7	19,7	7,7	
(Eksi) Mal ve hizmet ithalatı	423.670.438	445.706.730	504.101.732	32,6	31,5	32,3	5,2	13,1	

Kaynak: TÜİK.

(1): Stok değişimleri kalıntı yöntemiyle hesaplanmış olup, istatistiki hata payı da içermektedir.

Kamu sektörü makine-teçhizat sabit sermaye yatırımları % 14,1, inşaat yatırımları % 36,1 artış kaydetmiş bunun neticesinde kamu sektörü sabit sermaye yatırımları % 32 artış göstermiştir. Özel sektör inşaat yatırımları 2013 yılında bir önceki yıla göre % 2 azalış gösterirken, makine-teçhizat sabit sermaye yatırımları % 9,5 artış kaydetmiş, böylece özel sektör sabit sermaye yatırımlarında % 5,4 artış gerçekleşmiştir.

Harcamalar yöntemiyle GSYH büyümesine en fazla katkısı 3,44 puan ile yerleşik ve yerleşik olmayan hanehalklarının yurtiçi tüketimi yaparken onu, 2,37 puan ile mal ve hizmet ithalatı, 1,59 puan ile stok değişimleri, 0,93 puan ile kamu sektörü yatırımları, 0,64 puan ile devletin nihai tüketim harcamaları izlemiştir. Özel sektörün inşaat yatırımları 0,05 puan ile negatif katkı yapmıştır (Tablo 17).

Tablo 17. Harcamalar Yöntemiyle Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya Katkılar

Harcama Bileşenleri	(1998 Fiyatlarıyla, Puan)					
	GSYH (Bin TL)			GSYH'ye Katkılar (Puan)		
	2011	2012	2013	2011	2012	2013
Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	115.174.724	117.625.021	122.388.466	8,77	2,13	4,05
Yerleşik hanehalklarının tüketimi	78.796.580	78.425.017	82.068.957	5,31	-0,32	3,10
Yerleşik ve yerleşik olmayan hanehalklarının yurtiçi tüketimi	82.518.321	82.746.921	86.797.700	5,54	0,20	3,44
(Eksi) Yerleşik olmayan hanehalklarının yurtiçi tüketimi	4.357.465	4.862.847	5.374.178	0,14	0,44	0,43
Yerleşik hanehalklarının yurtdışı tüketimi	635.723	540.943	645.435	-0,09	-0,08	0,09
Devletin nihai tüketim harcamaları	11.854.890	12.583.586	13.331.685	0,50	0,63	0,64
Maaş, ücret	5.376.746	5.569.524	5.785.895	0,19	0,17	0,18
Mal ve hizmet alımları	6.478.144	7.014.061	7.545.790	0,31	0,47	0,45
Gayri safi sabit sermaye oluşumu	29.826.287	29.021.682	30.273.811	4,30	-0,70	1,06
Kamu sektörü	4.321.032	4.767.103	5.858.999	-0,09	0,39	0,93
Makine-teçhizat	821.969	1.170.301	1.216.078	-0,06	0,30	0,04
İnşaat	3.499.063	3.596.802	4.642.921	-0,03	0,08	0,89
Özel sektör	25.505.255	24.254.579	24.414.811	4,40	-1,09	0,14
Makine-teçhizat	17.705.531	16.462.655	16.677.405	3,34	-1,08	0,18
İnşaat	7.799.724	7.791.925	7.737.406	1,05	-0,01	-0,05
Stok değişimleri ⁽¹⁾	21.150	-1.698.793	169.165	-0,25	-1,49	1,59
Mal ve hizmet ihracatı	27.509.654	31.997.795	32.039.210	1,90	3,90	0,04
(Eksi) Mal ve hizmet ithalatı	32.833.837	32.704.266	35.494.361	2,99	-0,11	2,37

Kaynak: TÜİK.

(1): Stok değişimleri kalıntı yöntemiyle hesaplanmış olup, istatistiki hata payı da içermektedir.

Kişi başına GSYH 2013 yılında cari fiyatlarla % 8,9 artışla 20.531 TL'ye, sabit fiyatlarla % 2,8 artışla 1.609 TL'ye yükselmiştir. 2012 yılında 10.459 dolar olan kişi başına GSYH, 2013 yılında % 3,1 artışla 10.782 dolar olmuştur (Tablo 18).

Tablo 18. Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla ⁽¹⁾

Yıllar	Yıl Ortası Nüfus ⁽¹⁾ (Bin Kişi)	Cari Fiyatlarla				Sabit Fiyatlarla	
		Türk Lirası (TL)	Değişim (%)	ABD Doları (\$)	Değişim (%)	Türk Lirası (TL)	Değişim (%)
2011	74.224	17.484	16,4	10.428	4,2	1.552	7,2
2012	75.176	18.846	7,8	10.459	0,3	1.565	0,8
2013	76.055	20.531	8,9	10.782	3,1	1.609	2,8

Kaynak: TÜİK.

(1): Kişi başına GSYH rakamları, yıl ortası nüfus tahminleri ve projeksiyonları kullanılarak hesaplanmıştır.

1.2 Sektörel Gelişmeler

1.2.1 Tarım

2013 yılında genel olarak olumlu seyreden iklim koşulları özellikle ilk iki çeyrekte tarımsal üretimi pozitif yönde etkilemiştir. Buna bağlı olarak tarım sektörü katma değerinde bir önceki yılın aynı dönemine göre, 2013 yılının birinci çeyrek döneminde % 4,7, ikinci çeyrek döneminde % 5,7, üçüncü çeyrek döneminde % 2,8, dördüncü çeyrek döneminde de % 0,9 artış gerçekleşmiştir. Böylece 2013 yılı tarım sektörü katma değerinde % 3,1 büyüme kaydedilmiştir.

2012 yılında % 4,9 azalan tahıl ve diğer bitkisel ürünler üretimi 2013 yılında % 8,1 artış göstermiştir. 2012 yılında özellikle Orta Anadolu'da yaşanan kuraklık nedeniyle verimde görülen ciddi düşüşün etkisiyle % 5,2 azalan tahıl üretimi, 2013 yılında hava koşullarının olumlu seyretmesiyle % 12,3 artmıştır. Tahıl ürünleri grubunda bir önceki yıla göre en yüksek üretim artışı % 28,3 ile mısır (dane) üretiminde olurken, arpa üretimi % 11,3, buğday üretimi % 9,7, çeltik üretimi % 2,3 artış göstermiştir (Tablo 19, Grafik 9).

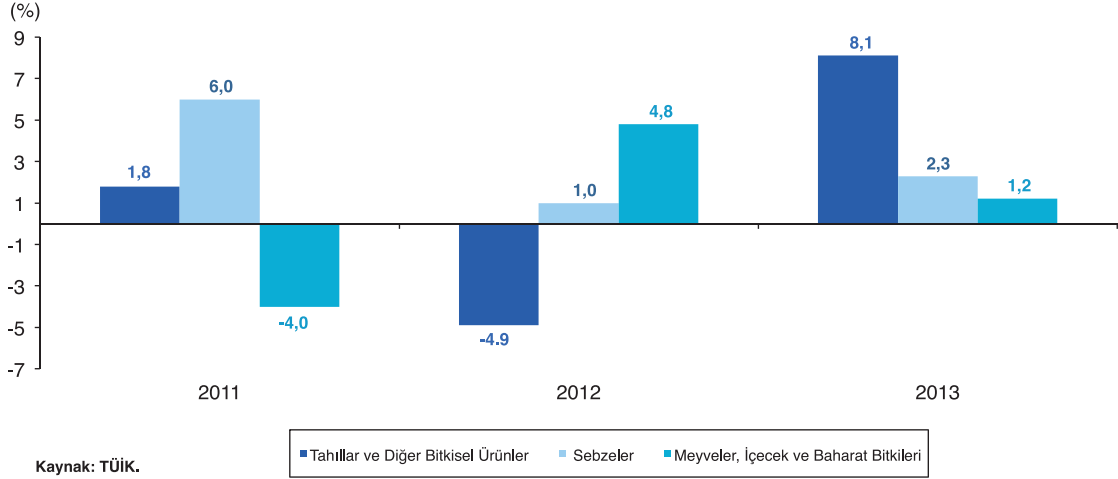
Patates, kuru baklagiller, yenilebilir kök ve yumrular grubunun üretim miktarı 2012 yılında % 4 artış gösterirken, 2013 yılında % 15,1 azalmıştır. 2013 yılında patates, kuru baklagiller, yenilebilir kök ve yumrular grubunda yer alan ürünlerin tamamında üretim düşüşü yaşanırken, üretimde en yüksek oranlı düşüş % 72,8 ile tatlı patates üretiminde gerçekleşmiştir. Yeşil mercimek üretiminde % 21,4, patates üretiminde % 17,7, kırmızı mercimek üretiminde % 3,7, kuru fasulye üretiminde % 2,5, nohut üretiminde de % 2,3 azalış olmuştur.

Tablo 19. Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Üretim Miktarları

Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünler	Üretim (Ton)			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2012	2013
Tahıllar	35.202.073	33.377.430	37.489.268	-5,2	12,3
Buğday	21.800.000	20.100.000	22.050.000	-7,8	9,7
Arpa	7.600.000	7.100.000	7.900.000	-6,6	11,3
Mısır (dane)	4.200.000	4.600.000	5.900.000	9,5	28,3
Çeltik	900.000	880.000	900.000	-2,2	2,3
Diğer	702.073	697.430	739.268	-0,7	6,0
Patates, kuru baklagiller, yenilebilir kök ve yumrular	5.780.950	6.013.514	5.103.865	4,0	-15,1
Patates	4.613.071	4.795.122	3.948.000	3,9	-17,7
Nohut	487.477	518.000	506.000	6,3	-2,3
Mercimek (kırmızı)	380.000	410.000	395.000	7,9	-3,7
Fasulye (kuru)	200.673	200.000	195.000	-0,3	-2,5
Tatlı patates	35.010	26.815	7.294	-23,4	-72,8
Mercimek (yeşil)	25.952	28.000	22.000	7,9	-21,4
Diğer	38.767	35.577	30.571	-8,2	-14,1
Yağlı tohumlar	1.699.151	1.764.921	2.025.965	3,9	14,8
Ayçiçeği	1.335.000	1.370.000	1.523.000	2,6	11,2
Kolza (kanola)	91.239	110.000	102.000	20,6	-7,3
Yerfıstığı	90.416	122.780	141.263	35,8	15,1
Soya	102.260	122.114	180.000	19,4	47,4
Haşhaş (tohum)	44.000	3.844	19.244	-91,3	400,6
Diğer	36.236	36.183	60.458	-0,1	67,1
Tütün ⁽¹⁾	45.435	73.285	90.000	61,3	22,8
Şeker pancarı ⁽¹⁾	16.126.489	14.919.940	16.226.623	-7,5	8,8
Diğer yem bitkileri (tahıl samanı ve kabuklar hariç)	127.114	125.610	131.289	-1,2	4,5
Hayvan pancarı	127.114	125.610	131.289	-1,2	4,5
Tekstilde kullanılan ham bitkiler	2.580.020	2.320.006	2.250.001	-10,1	-3,0
Pamuk (kütü)	2.580.000	2.320.000	2.250.000	-10,1	-3,0
Diğer	20	6	1	-70,0	-83,3
Parfümeri, eczacılık ve benzeri alanlarda kullanılan bitkiler, yem bitkileri tohumları	150.999	110.014	135.725	-27,1	23,4
Fiğ	107.844	104.342	114.218	-3,2	9,5
Haşhaş (kapsül)	40.979	3.497	19.244	-91,5	450,3
Diğer	2.176	2.175	2.263	0,0	4,0
Toplam	61.712.231	58.704.720	63.452.736	-4,9	8,1

Kaynak: TÜİK.

(1): 2013 yılı verileri geçicidir.

Grafik 9. Bitkisel Üretim Değişim Oranları

Patates üretim miktarındaki düşüşte, pazarlama problemi ve fiyat düşüklüğü nedeniyle ekim alanlarının daralması etkili olmuştur. Baklagiller üretimindeki düşüş ise devlet desteğinin yetersiz olması, işçilik maliyetinin yüksekliği, kaliteli tohum bulmaktaki güçlükler gibi nedenlerle üreticilerin daha az maliyetli, verimi ve devlet desteği yüksek olan ayçiçeği, mısır gibi alternatif ürünlere yönelmelerinden kaynaklanmıştır.

Yağlı tohumlar grubu üretiminde 2012 yılında % 3,9 oranında gerçekleşen artış, 2013 yılında % 14,8'e yükselmiştir. Yağlı tohumlar grubu içinde en yüksek üretim artışını % 400,6 ile haşhaş (tohum) gösterirken, onu % 47,4 ile soya, % 15,1 ile yerfıstığı, % 11,2 ile ayçiçeği izlemiştir. 2012 yılında % 20,6 artış gösteren kolza (kanola) üretiminde, 2013 yılında % 7,3 düşüş olmuştur.

2012 yılında % 61,3 artan tütün üretimi, 2013 yılında da % 22,8 artmıştır. Hayvan pancarı üretiminde 2012 yılında gerçekleşen % 1,2'lik düşüş yerini 2013 yılında % 4,5 büyümeye bırakmıştır. Kota uygulanan şeker pancarı üretiminde 2012 yılında % 7,5 azalış olurken, 2013 yılında % 8,8 artış gerçekleşmiştir. Şeker pancarı üretimindeki artışta havuç üretiminin şeker pancarı üretimine kayması etkili olmuştur. Tekstilde kullanılan ham bitkilerin en önemli bölümünü oluşturan kütlü pamuk üretimi 2012 yılında % 10,1 azalış gösterirken, 2013 yılında da % 3 ile azalış eğilimini devam ettirmiştir. Pamuk üretimindeki azalış büyük ölçüde ekim alanlarının mısır üretimine kaymasından kaynaklanmaktadır.

Parfümeri, eczacılık ve benzeri alanlarda kullanılan bitkiler, yem bitkileri tohumları üretiminde 2012 yılında görülen % 27,1'lik düşüş 2013 yılında yerini % 23,4'lük artışa bırakmıştır. Bu grup altında yer alan fiğ üretiminde % 9,5, haşhaş (kapsül) üretiminde % 450,3 artış gerçekleşmiştir.

Sebze ürünleri üretim miktarında 2012 yılında % 1, 2013 yılında da % 2,3 artış olmuştur. Yumru ve kök sebzeler grubu üretimi 2012 yılında, bir önceki yıla göre % 9,3 azalış gösterirken 2013 yılında % 2,5 artmıştır. Bu grupta yer alan seçilmiş ürünlerden sadece havuç üretiminde % 20,2 azalış olurken, diğerlerinin üretiminde artış olmuştur. En yüksek oranlı artışlar % 20,8 ile kırmızı turp, % 9,7 ile kuru soğan ve % 4,8 ile pırasa üretiminde gerçekleşmiştir (Tablo 20, Grafik 9).

Tablo 20. Sebze Ürünleri Üretim Miktarları

Sebzeler	Üretim (Ton)			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2012	2013
Yumru ve kök sebzeler	3.425.622	3.108.193	3.187.276	-9,3	2,5
Soğan (kuru)	2.141.373	1.735.857	1.904.846	-18,9	9,7
Havuç	602.078	714.280	569.855	18,6	-20,2
Pırasa	246.144	229.359	240.391	-6,8	4,8
Soğan (taze)	153.823	150.928	153.478	-1,9	1,7
Turp (kırmızı)	142.024	131.375	158.766	-7,5	20,8
Diğer	140.180	146.394	159.940	4,4	9,3
Meyvesi için yetiştirilen sebzeler	22.424.786	23.004.689	23.514.478	2,6	2,2
Domates	11.003.433	11.350.000	11.820.000	3,1	4,1
Karpuz	3.864.489	4.022.296	3.887.324	4,1	-3,4
Hıyar	1.749.174	1.741.878	1.754.613	-0,4	0,7
Kavun	1.647.988	1.688.687	1.699.550	2,5	0,6
Patlıcan	821.770	799.285	826.941	-2,7	3,5
Biber (sivri)	879.846	910.725	946.506	3,5	3,9
Biber (salçalık)	730.493	748.422	814.372	2,5	8,8
Fasulye	614.948	621.036	632.301	1,0	1,8
Biber (dolmalık)	364.930	383.213	398.470	5,0	4,0
Diğer	747.715	739.147	734.401	-1,1	-0,6
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer sebzeler	1.697.054	1.707.325	1.746.364	0,6	2,3
Lahana (baş)	498.073	481.511	496.864	-3,3	3,2
Marul (göbekli)	217.378	205.463	212.189	-5,5	3,3
Ispanak	221.632	222.225	220.274	0,3	-0,9
Karnabahar	162.134	169.097	158.996	4,3	-6,0
Marul (kıvrıkcık)	138.466	145.019	159.971	4,7	10,3
Lahana (kırmızı)	121.824	133.234	138.329	9,4	3,8
Lahana (yaprak)	88.466	85.023	83.246	-3,9	-2,1
Maydanoz	54.956	56.614	57.619	3,0	1,8
Mantar (kültür)	27.058	33.750	34.494	24,7	2,2
Diğer	167.067	175.389	184.382	5,0	5,1
Toplam	27.547.462	27.820.207	28.448.118	1,0	2,3

Kaynak: TÜİK.

Meyvesi için yetiştirilen sebzeler grubu üretim miktarı 2012 yılında % 2,6, 2013 yılında da % 2,2 artış göstermiştir. Bu grupta yer alan seçilmiş ürünlerden sadece karpuz üretiminde % 3,4 azalış olurken, diğer ürünlerin üretiminde artış gerçekleşmiştir. En yüksek üretim artışları % 8,8 ile salçalık biber, % 4,1 ile domates, % 4 ile dolmalık biber ve % 3,9 ile sivri biber üretiminde görülmüştür.

Başka yerde sınıflandırılmamış diğer sebzeler grubu üretim miktarında 2012 yılında % 0,6, 2013 yılında da % 2,3 artış olmuştur. Karnabahar, yaprak lahana ve ıspanak üretiminde düşüş olurken, diğer sebzelerin üretiminde artış olmuştur. En yüksek oranlı artışlar % 10,3 ile kıvrıcık marul, % 3,8 ile kırmızı lahana, % 3,3 ile göbekli marul ve % 3,2 ile de baş lahana üretiminde gerçekleşmiştir.

Mevye ürünleri, içecek ve baharat bitkileri üretiminde, 2012 yılında % 4,8, 2013 yılında ise % 1,2 artış olmuştur. 2013 yılında meyveler grubunda önemli paya sahip olan üzüm üretim miktarı % 4,2 azalırken, diğer meyveler ve sert kabuklular grubunun üretiminde % 2,6, baharat bitkileri üretiminde % 18,5 artış gerçekleşmiştir. 2013 yılında muz, incir, avokado ve kivinin toplam üretimi % 6,9, turunçgillerin toplam üretimi % 5,9, diğer meyvelerin toplam üretimi % 6,2 artmıştır. Muz, incir, avakado, kivi grubunda en yüksek üretim artışı % 8,7 ile incir üretiminde olurken, turunçgiller grubunda % 7,7 ile mandalina, diğer meyveler grubunda % 21,6 ile nar üretimi en çok artış gösteren meyveler olmuştur (Tablo 21, Grafik 9).

2012 yılında % 14 artış gösteren zeytin ve diğer sert kabuklular grubu üretim miktarı 2013 yılında % 10,2 azalış göstermiştir. Fındık üretiminde, 2012 yılında % 53,5 artış olurken, 2013 yılında % 16,8 azalış olmuştur. Yok yılı olması sebebiyle seçilmiş sert kabuklulardan antep fıstığı üretiminde % 40,9, zeytin üretiminde % 7,9 azalış gerçekleşmiştir.

Baharat bitkileri grubunun üretim miktarı, 2012 yılında bir önceki yıla göre % 0,4 artış gösterirken, 2013 yılında da % 18,5 artış kaydetmiştir. Seçilmiş baharat bitkilerinden kimyon üretimi % 22,7, kırmızı biber üretimi % 20 artmıştır.

Çay üretimi 2012 yılında bir önceki yıla göre % 1,5 artış gösterirken, 2013 yılında yerini % 8 azalışa bırakmıştır.

Tablo 21. Meyve Ürünleri, İçecek ve Baharat Bitkileri Üretim Miktarları

Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri	Üretim (Ton)			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2012	2013
Üzüm	4.296.351	4.185.126	4.011.409	-2,6	-4,2
Diğer meyveler ve sert kabuklular	12.697.125	13.625.816	13.981.271	7,3	2,6
Muz, incir, avakado, kivi (toplam)	497.556	521.439	557.619	4,8	6,9
İncir	260.508	275.002	298.914	5,6	8,7
Muz	206.501	207.727	215.472	0,6	3,7
Diğer	30.547	38.710	43.233	26,7	11,7
Turunçgiller (toplam)	3.613.766	3.475.024	3.681.159	-3,8	5,9
Portakal	1.730.146	1.661.111	1.781.259	-4,0	7,2
Mandalina	872.251	874.832	942.226	0,3	7,7
Limon	790.211	710.211	726.283	-10,1	2,3
Diğer	221.158	228.870	231.391	3,5	1,1
Diğer meyveler (toplam)	5.980.455	6.657.999	7.073.884	11,3	6,2
Elma	2.680.075	2.888.985	3.128.450	7,8	8,3
Kayısı	650.000	760.000	780.000	16,9	2,6
Şeftali	545.902	611.165	637.543	12,0	4,3
Kiraz	438.550	470.887	494.325	7,4	5,0
Armut	386.382	442.646	461.826	14,6	4,3
Çilek	302.416	351.834	372.498	16,3	5,9
Erik	268.696	300.046	305.393	11,7	1,8
Vişne	182.234	186.443	179.752	2,3	-3,6
Nar	217.572	315.150	383.085	44,8	21,6
Diğer	308.628	330.843	331.012	7,2	0,1
Zeytin ve diğer sert kabuklular (toplam)	2.605.348	2.971.354	2.668.609	14,0	-10,2
Zeytin	1.750.000	1.820.000	1.676.000	4,0	-7,9
Fındık	430.000	660.000	549.000	53,5	-16,8
Ceviz	183.240	203.212	212.140	10,9	4,4
Antep fıstığı	112.000	150.000	88.600	33,9	-40,9
Diğer	130.108	138.142	142.869	6,2	3,4
Baharat bitkileri	201.150	202.048	239.390	0,4	18,5
Kırmızı biber	162.125	165.527	198.636	2,1	20,0
Kimyon	13.193	13.900	17.050	5,4	22,7
Diğer	25.832	22.621	23.704	-12,4	4,8
Çay	1.231.141	1.250.000	1.150.000	1,5	-8,0
Toplam	17.194.626	18.012.990	18.232.070	4,8	1,2

Kaynak: TÜİK.

(1): Çay meyve üretimi toplamına dahil değildir.

Tarımsal Destekleme Ödemeleri

Tarım destekleri 2006 yılında çıkarılan 5488 sayılı Tarım Kanunu çerçevesinde; tarım sektörünün öncelikli problemlerinin çözümüne katkıda bulunmak, uygulanan politikaların etkinliğini artırmak, sektörün politikalara uyumunu kolaylaştırmak amacıyla yönelik olarak uygulanmaktadır. Bu kapsamda alan bazlı tarımsal destekler, fark ödemesi destekleme hizmetleri, hayvancılık destekleri, kırsal kalkınma amaçlı tarımsal destekler, tarım sigortası destekleri ve diğer tarımsal amaçlı desteklerle tarımsal üretim yönlendirilmektedir.

2012 yılında % 8,6 artan tarımsal destekleme ödemeleri, 2013 yılında % 17,4 artış göstermiştir. Tarımsal destekleme ödemelerinde en yüksek artış % 129,6 ile kırsal kalkınma amaçlı tarımsal destekleme ödemelerinde görülmüştür. Çevre amaçlı tarım alanlarının korunması ödemelerinde % 73,9, hayvancılık destek ödemelerinde % 30,9, hububat ve bakliyat fark ödemesi destekleme hizmetlerinde % 30,5 artış olmuştur. Alan bazlı ek ödemelerde % 19,8 ve çay üretimi fark ödemesi destekleme hizmetlerinde ise % 6,1 azalış olmuştur. 2013 yılında destekleme ödemelerinde en yüksek payı % 32,2 ile hayvancılık destek ödemeleri alırken, bunu % 29,4 ile fark ödemesi destekleme hizmetleri, % 26,8 ile de alan bazlı tarımsal destekleme ödemeleri takip etmiştir (Tablo 22).

Tablo 22. Tarımsal Destekleme Ödemeleri ⁽¹⁾

	(Cari Fiyatlarla)								
	Değer (Milyon TL)			Değişim (%)		Pay (%)			
	2011	2012	2013 ⁽²⁾	2012	2013	2011	2012	2013	
Alan bazlı tarımsal destekleme ödemeleri	2.189	2.379	2.417	8,7	1,6	31,0	31,0	26,8	
Alan bazlı ek ödeme (organik tarım, iyi tarım, toprak analizi)	150	172	138	14,7	-19,8	2,1	2,2	1,5	
Mazot	508	581	612	14,4	5,3	7,2	7,6	6,8	
Gübre	621	695	714	11,9	2,7	8,8	9,1	7,9	
Sertifikalı tohum ve fidan kullanımı	86	98	115	14,0	17,3	1,2	1,3	1,3	
Çevre amaçlı tarım alanlarının korunması (ÇATAK)	17	23	40	35,3	73,9	0,2	0,3	0,4	
Fındık	709	710	713	0,1	0,4	10,0	9,3	7,9	
Alternatif ürün ödemeleri	8	1	1	-87,5	-	0,1	0,0	0,0	
Tütün	7	0	0	-100,0	-	0,1	0,0	0,0	
Fındık	1	1	1	-	-	0,0	0,0	0,0	
Telafi edici ödemeler	90	99	122	10,0	23,2	1,3	1,3	1,4	
Patates siğili desteği	8	0	0	-	-	0,1	0,0	0,0	
Çay budama tazminatı ve masrafları	82	99	122	20,7	23,2	1,2	1,3	1,4	
Fark ödemesi destekleme hizmetleri	2.504	2.379	2.650	-5,0	11,4	35,4	31,0	29,4	
Hububat ve bakliyat	1.063	613	800	-42,3	30,5	15,0	8,0	8,9	
Çay	149	147	138	-1,3	-6,1	2,1	1,9	1,5	
Arz açığı olan ürünler ⁽³⁾	1.292	1.619	1.712	25,3	5,7	18,3	21,1	19,0	
Hayvancılık destek ödemeleri	1.728	2.216	2.900	28,2	30,9	24,5	28,9	32,2	
Kırsal kalkınma amaçlı tarımsal destekleme ⁽⁴⁾	249	196	450	-21,3	129,6	3,5	2,6	5,0	
Tarım sigortası destekleme hizmetleri	239	263	321	10,0	22,1	3,4	3,4	3,6	
Diğer tarımsal amaçlı destekler	42	120	144	185,7	20,0	0,6	1,6	1,6	
Toplam	6.951	7.553	8.882	8,7	17,6	98,4	98,4	98,6	
Afetten zarar gören çiftçilere yardım ödemeleri	0	0	0	-	-	0,0	0,0	0,0	
GAP Eylem Planı kırsal kalkınma ve hayvancılık destekleri	114	120	127	5,3	5,8	1,6	1,6	1,4	
Genel Toplam	7.065	7.673	9.009	8,6	17,4	100,0	100,0	100,0	

Kaynak: KB.

(1): 2011-2012 yılları ilgili kurum bütçesi kesin hesap verileridir.

(2): Gerçekleşme tahmini.

(3): Kütlü pamuk, zeytinyağı, ayçiçeği, soya fasulyesi, kanola, aspir ve dane mısıra verilmektedir.

(4): Bütçe tutarının 2011 yılında 52,3 milyon TL'si, 2012 yılında 159 milyon TL'si ve 2013 yılında 120 milyon TL'si Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu hibe karşılığıdır.

1.2.2 Sanayi

Sanayi sektörü katma değeri 2013 yılında, sabit fiyatlarla bir önceki yılın aynı dönemine göre birinci çeyrek dönemde % 1,4, ikinci çeyrek dönemde % 3,4, üçüncü çeyrek dönemde % 4,3 ve dördüncü çeyrek dönemde % 4,6 artış göstermiştir. 2013 yılı genelinde sanayi sektörü katma değeri artışı % 3,4 düzeyinde gerçekleşmiştir. Alt sektörler itibariyle madencilik ve taşocakçılığı sektörü katma değerinde % 3,5 düşüş olurken, imalat sanayi sektörü katma değerinde % 3,8, elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtım sektörü katma değerinde % 1, su temini; kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri sektörü katma değerinde % 4,7 artış meydana gelmiştir (Tablo 23).

Tablo 23. Sanayi Sektörü Katma Değeri Değişim Oranları

Sektörler	(1998 Temel Fiyatlarıyla)		
	2011	2012	2013
Madencilik ve taşocakçılığı	3,9	0,8	-3,5
İmalat sanayi	10,0	1,7	3,8
Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtım	9,0	3,4	1,0
Su temini; kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri	6,5	2,7	4,7
Toplam sanayi	9,7	1,8	3,4

Kaynak: TÜİK.

2012 yılında sanayi sektörünün GSYH içindeki payı % 21,8 iken, 2013 yılında % 21,6'ya gerilemiştir. Alt sektörler itibariyle madencilik ve taşocakçılığı sektörünün payı % 1,6, imalat sanayi sektörünün payı % 17,3, elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtım sektörünün payı % 2 ve su temini; kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri sektörünün payı % 0,7 olmuştur. 2013 yılında bir önceki yıla göre madencilik ve taşocakçılığı ile imalat sanayinin payları azalış gösterirken, su temini; kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri sektörü ile elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtım sektörünün payı sabit kalmıştır (Tablo 24).

Tablo 24. Sanayi Sektörü Katma Değerinin GSYH İçindeki Payı

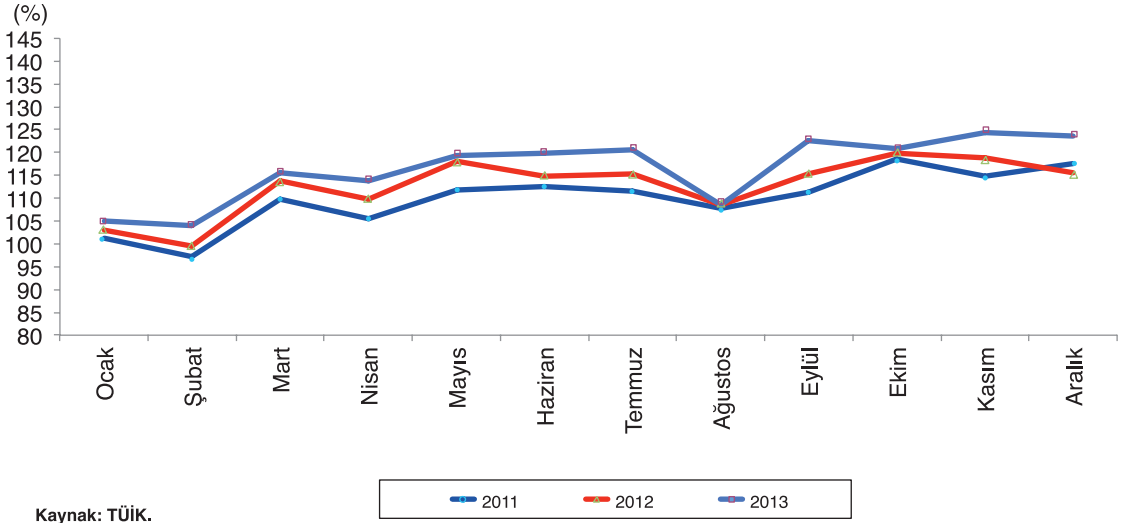
Sektörler	(Cari fiyatlarla)		
	2011	2012	2013
Madencilik ve taşocakçılığı	1,7	1,7	1,6
İmalat sanayi	18,2	17,4	17,3
Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtım	1,9	2,0	2,0
Su temini; kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri	0,7	0,7	0,7
Toplam sanayi	22,5	21,8	21,6

Kaynak: TÜİK.

(1): Dolaylı ölçülen mali aracılık hizmetleri ve vergi-sübvansiyonlar sektörel ağırlıklara göre dağıtılarak GSYH içindeki payları hesaplanmıştır.

2013 yılının Ağustos ayına kadar genel olarak yavaş da olsa artış gösteren sanayi üretimi, Ramazan Bayramının ekonomik etkilerinin gözlemlendiği Ağustos ayında beklentilerin üzerinde sert bir gerileme göstermiştir. Ekim ayında ise Kurban Bayramı tatili nedeniyle aksayan üretimdeki artış Kasım ayı ile birlikte hızlanmış, Aralık ayında ise yılın en yüksek seviyesine ulaşmıştır (Grafik 10).

Grafik 10. Takvim Etkisinden Arındırılmış Sanayi Üretim Endeksi (2010=100)

Sanayi üretimi endeksinde 2012 yılında yaşanan sınırlı artış, 2013 yılında da iç talebe bağlı olarak devam etmiştir. 2013 yılının ilk çeyreğinde % 2,6, ikinci çeyreğinde % 2,9, üçüncü çeyreğinde % 3,8 ve son çeyreğinde % 4,1 oranında artan sanayi üretimi, bir önceki yıla göre 0,9 puanlık artışla yıllık % 3,4 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 25).

Tablo 25. Sanayi Üretim Endeksi

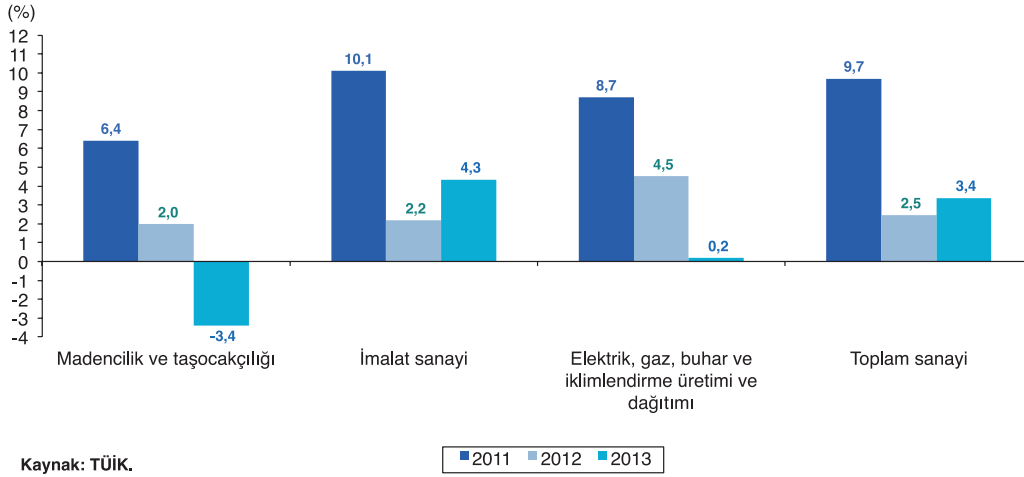
Sektörler	Üretim Endeksi ⁽¹⁾			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2012	2013
Madencilik ve taşocakçılığı	106,6	108,7	105,0	2,0	-3,4
İmalat sanayi	110,4	112,8	117,7	2,2	4,3
Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtımı	108,7	113,6	113,8	4,5	0,2
Toplam sanayi	110,0	112,7	116,5	2,5	3,4

Kaynak: TÜİK.

(1): Takvim etkisinden arındırılmış yıllık ortalama değerlerdir.

Sanayinin alt sektörleri itibari ile 2013 yılında madencilik ve taşocakçılığı sektörü üretiminde bir önceki yıla göre % 3,4 azalış olurken, imalat sanayi sektörü üretiminde % 4,3 ve elektrik, gaz ve su sektörü üretiminde % 0,2 artış olmuştur. Sanayi sektörü üretim endeksinin göstermiş olduğu değişim oranları bir önceki yılın verileri ile karşılaştırıldığında; madencilik ve taşocakçılığı sektöründe 5,4 puanlık ve elektrik, gaz, su sektöründe 4,3 puanlık düşüş, imalat sanayi sektöründe ise 2,1 puanlık artış olduğu görülmektedir (Grafik 11).

Grafik 11. Sektörlere Göre Sanayi Üretim Endeksi Değişim Oranları

Sanayi üretim endeksi ana sanayi grupları sınıflamasına göre, 2013 yılında sermaye malı imalatı % 6, ara malı imalatı % 4,3, dayanıksız tüketim malı imalatı % 3,4, dayanıklı tüketim malı imalatı % 3,2 artış gösterirken, enerji grubu ise % 1,4 azalmıştır. 2013 yılında % 6 ile en yüksek oranlı artışı gösteren sermaye malı imalatında değişimin yönünün 2012 yılında % 1,5 ile azalış yönünde olduğu, 2013 yılında % 1,4 ile azalış yönünde değişim gösteren tek sektör olan enerji grubunda 2012 yılında değişimin yönünün % 2,9 ile artış yönünde olduğu görülmektedir (Tablo 26, Grafik 12).

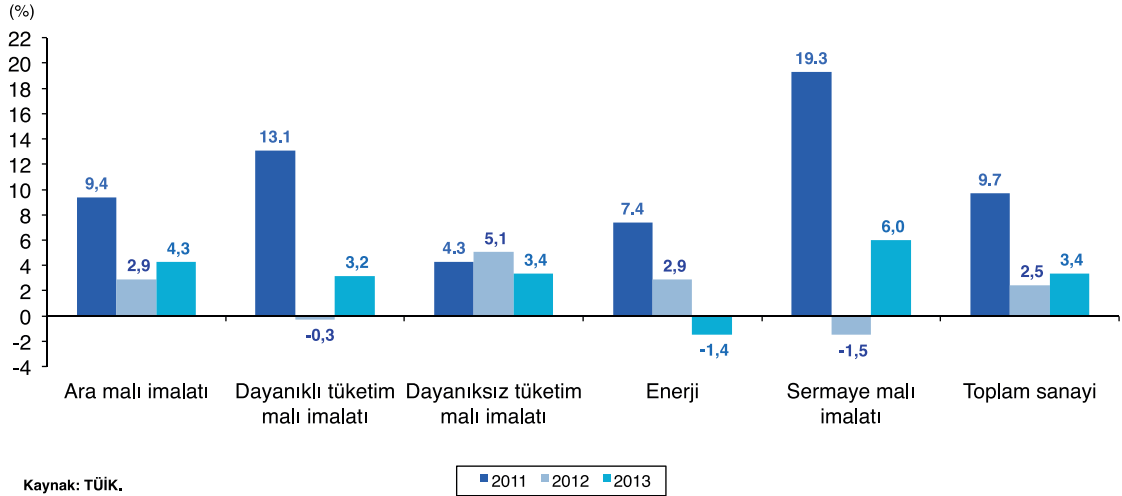
Tablo 26. Ana Sanayi Gruplarına Göre Sanayi Üretim Endeksi

Ana Sanayi Grupları	Üretim Endeksi ⁽¹⁾			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2012	2013
Ara malı imalatı	109,5	112,7	117,5	2,9	4,3
Dayanıklı tüketim malı imalatı	113,7	113,4	117,0	-0,3	3,2
Dayanıksız tüketim malı imalatı	104,9	110,2	113,9	5,1	3,4
Enerji	107,4	110,5	108,9	2,9	-1,4
Sermaye malı imalatı	120,0	118,2	125,3	-1,5	6,0
Toplam sanayi	110,0	112,7	116,5	2,5	3,4

Kaynak: TÜİK.

(1): Takvim etkisinden arındırılmış yıllık ortalama değerlerdir.

Grafik 12. Ana Sanayi Gruplarına Göre Sanayi Üretim Endeksi Değişim Oranları

1.2.2.1 Madencilik ve Taşocakçılığı

2013 yılında madencilik ve taşocakçılığı sektörü katma değeri bir önceki yılın aynı dönemine göre, birinci çeyrek dönemde % 4,5, ikinci çeyrek dönemde % 3,3, üçüncü çeyrek dönemde % 2,5, son çeyrek dönemde de % 4,1 küçülmüştür. 2013 yılında madencilik ve taşocakçılığı sektörünün katma değeri bir önceki yıla göre % 3,5 azalarak küçülme gösteren tek sektör olmuştur.

2012 yılında yıllık olarak % 2 artış gösteren madencilik ve taşocakçılığı sektörü üretimi, 2013 yılında % 3,4 düşüş göstermiştir. Alt sektörler itibari ile 2013 yılında ham petrol ve doğal gaz çıkarılması üretiminde % 2,2, diğer madencilik ve taşocakçılığı üretiminde % 2,8 artış olurken, kömür ve linyit çıkarılması üretiminde % 15,2, metal cevherleri madenciliği üretiminde % 1,7 azalış kaydedilmiştir. 2013 yılında madencilik ve taşocakçılığı sektörü üretim endeksinin alt sektörler bazında kaydetmiş olduğu değişim oranları, 2012 yılı sonuçları ile kıyaslandığında en yüksek azalış yönlü değişim 12,7 puanlık düşüşle metal cevherleri madenciliği alt sektöründe, en yüksek artış yönlü değişim ise 4,4 puan ile ham petrol ve doğalgaz çıkarılması alt sektöründe kaydedilmiştir (Tablo 27).

Tablo 27. Madencilik ve Taşocakçılığı Üretim Endeksi

(2010=100)

Alt Sektörler (NACE Rev 2)	Üretim Endeksi ⁽¹⁾			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2012	2013
Kömür ve linyit çıkarılması	105,3	99,5	84,4	-5,5	-15,2
Ham petrol ve doğal gaz çıkarımı	94,2	92,1	94,1	-2,2	2,2
Metal cevherleri madenciliği	114,1	126,7	124,6	11,0	-1,7
Diğer madencilik ve taşocakçılığı	108,3	110,8	113,9	2,3	2,8
Toplam (madencilik ve taşocakçılığı)	106,6	108,7	105,0	2,0	-3,4

Kaynak: TÜİK.

(1): Takvim etkisinden arındırılmış yıllık ortalama değerlerdir.

1.2.2.2 İmalat Sanayi

İmalat sanayi katma değeri, 2013 yılında bir önceki yılın aynı dönemlerine göre birinci çeyrek dönemde % 1,8, ikinci çeyrek dönemde % 3,6, üçüncü ve dördüncü çeyrek dönemde % 4,9 büyümüştür. Yıl sonu itibarıyla bir önceki yıla göre imalat sanayi katma değerinde % 3,8 artış olmuştur.

2012 yılında yıllık olarak % 2,2 artış gösteren imalat sanayi üretim endeksi, 2013 yılında dalgalı bir seyir izlemiştir. Yılın en düşük değerini Ağustos ve Ekim aylarındaki bayram tatillerinin etkisiyle % 1'in altında alırken, en yüksek artışı % 7,4 ile Aralık ayında göstermiştir. Böylece imalat sanayi üretim endeksi değişim hızı 2013 yılında bir önceki yıla göre 2,1 puan artarak % 4,3'e yükselmiştir (Tablo 28).

2013 yılında imalat sanayinde alt sektörler itibari ile yıllık düzeyde en yüksek oranlı üretim artışı % 11 ile mobilya imalatı sektöründe gerçekleşirken onu, % 9,8 ile elektrikli teçhizat imalatı, % 9 ile makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı imalatı sektörlerindeki üretim artışları izlemiştir. İmalat sanayinin alt sektörlerinde yıllık boyutta en yüksek oranlı düşüş ise % 6 ile diğer ulaşım araçlarının imalatı sektöründe görülmüştür.

Tablo 28. İmalat Sanayi Üretim Endeksi

Alt Sektörler (NACE Rev 2)	(2010=100)				
	Üretim Endeksi ⁽¹⁾			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2012	2013
Gıda ürünleri imalatı	106,9	110,4	116,6	3,3	5,6
İçeceklerin imalatı	101,9	110,0	107,6	8,0	-2,2
Tütün ürünleri imalatı	97,0	116,4	113,9	20,0	-2,2
Tekstil ürünleri imalatı	101,9	106,3	110,7	4,3	4,1
Giyim eşyaları imalatı	98,6	104,8	107,0	6,3	2,2
Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	103,1	99,0	102,6	-4,0	3,7
Ağaç, ağaç ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç)	113,0	112,7	113,6	-0,2	0,8
Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı	109,4	114,6	119,8	4,8	4,5
Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	120,1	123,4	130,4	2,8	5,6
Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	108,4	110,7	106,8	2,1	-3,5
Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	106,9	108,7	112,7	1,7	3,7
Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı	109,4	123,0	117,2	12,5	-4,7
Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	112,0	111,9	115,7	-0,2	3,5
Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	106,2	106,4	110,3	0,2	3,7
Ana metal sanayii	111,0	116,9	123,1	5,3	5,3
Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)	119,6	126,6	131,4	5,8	3,8
Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı	107,4	123,3	128,7	14,8	4,5
Elektrikli teçhizat imalatı	113,2	116,1	127,4	2,5	9,8
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı	128,4	129,4	139,5	0,7	7,8
Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	117,8	111,6	119,5	-5,3	7,1
Diğer ulaşım araçlarının imalatı	127,0	107,8	101,3	-15,2	-6,0
Mobilya imalatı	116,8	106,2	117,9	-9,1	11,0
Diğer imalatlar	108,3	113,7	113,6	5,0	-0,1
Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	104,9	98,4	107,2	-6,2	9,0
Toplam (imalat sanayi)	110,4	112,8	117,7	2,2	4,3

Kaynak: TÜİK.

(1): Takvim etkisinden arındırılmış yıllık ortalama değerlerdir.

2013 yılında kapasite kullanım oranı, kriz öncesi seviyelere ulaşamamakla birlikte 2012 yılına göre 0,4 puan artarak % 74,2'den % 74,6'ya yükselmiştir. Kapasite kullanım oranının kriz öncesi döneme göre düşük kalması, yatırımların kriz öncesi yıllardan itibaren genel olarak güçlü seyretmiş olmasından kaynaklanmaktadır (Tablo 29).

Tablo 29. İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranları

(Ağırlıklı Ortalama, %)

Alt Sektörler (NACE Rev 2)	Kapasite Kullanım Oranları			Değişim (Puan)	
	2011	2012	2013	2012	2013
Gıda ürünlerinin imalatı	70,3	71,7	71,9	1,4	0,2
İçeceklerin imalatı	65,8	66,7	64,8	0,9	-1,9
Tütün ürünlerinin imalatı	67,7	66,2	69,0	-1,5	2,8
Tekstil ürünlerinin imalatı	76,6	78,0	79,3	1,4	1,3
Giyim eşyalarının imalatı	76,4	77,7	77,4	1,3	-0,3
Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	70,3	69,7	66,5	-0,6	-3,2
Ağaç, ağaç ve mantar ürünleri imalatı	77,6	75,8	75,6	-1,8	-0,2
Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı	76,9	77,3	79,1	0,4	1,8
Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	71,7	69,2	71,7	-2,5	2,5
Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	75,3	76,7	73,1	1,4	-3,6
Kimyasallar ve kimyasal ürünlerin imalatı	82,6	80,5	77,8	-2,1	-2,7
Temel eczacılık ürünleri ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı	74,7	70,6	71,4	-4,1	0,8
Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	76,2	72,1	72,6	-4,1	0,5
Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	78,8	76,4	76,7	-2,4	0,3
Ana metal sanayii	77,9	77,6	77,4	-0,3	-0,2
Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)	70,7	71,0	71,9	0,3	0,9
Bilgisayarlar, elektronik ve optik ürünlerin imalatı	76,7	76,1	81,0	-0,6	4,9
Elektrikli teçhizat imalatı	78,0	77,5	75,9	-0,5	-1,6
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı	75,0	75,2	76,3	0,2	1,1
Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	76,4	70,8	74,3	-5,6	3,5
Diğer ulaşım araçlarının imalatı	71,5	73,1	68,3	1,6	-4,8
Mobilya imalatı	72,6	69,8	71,4	-2,8	1,6
Diğer imalatlar	59,7	57,0	54,9	-2,7	-2,1
Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	76,2	76,4	80,7	0,2	4,3
Toplam (imalat sanayi)	75,4	74,2	74,6	-1,2	0,4

Kaynak: TCMB.

2013 yılında imalat sanayi alt sektörlerinde en yüksek kapasite kullanımı % 81 ile bilgisayarlar, elektronik ve optik ürünlerin imalatı alt sektöründe gerçekleşirken, onu sırasıyla % 80,7 ile makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı, % 79,3 ile tekstil ürünlerinin imalatı alt sektörleri takip etmiştir. 2013 yılında en düşük kapasite kullanım oranının görüldüğü alt sektörler ise % 54,9 ile diğer imalatlar, % 64,8 ile içeceklerin imalatı ve % 66,5 oranı ile de deri ve ilgili ürünlerin imalatı alt sektörleri olmuştur.

İmalat sanayi kapasite kullanım oranında 2012 yılında bir önceki yıla göre en yüksek oranlı azalış 5,6 puan ile motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı sektöründe olurken, 2013 yılında bir önceki yıla göre en yüksek oranlı azalış 4,8 puan ile diğer ulaşım araçlarının imalatı alt sektöründe gerçekleşmiştir. 2012 yılında kapasite kullanım oranının bir önceki yıla göre en çok artış gösterdiği sektör 1,6 puan ile diğer ulaşım araçları imalatı olurken, 2013 yılında 4,9 puan ile bilgisayar, elektrik ve optik ürünlerin imalatı alt sektörü olmuştur.

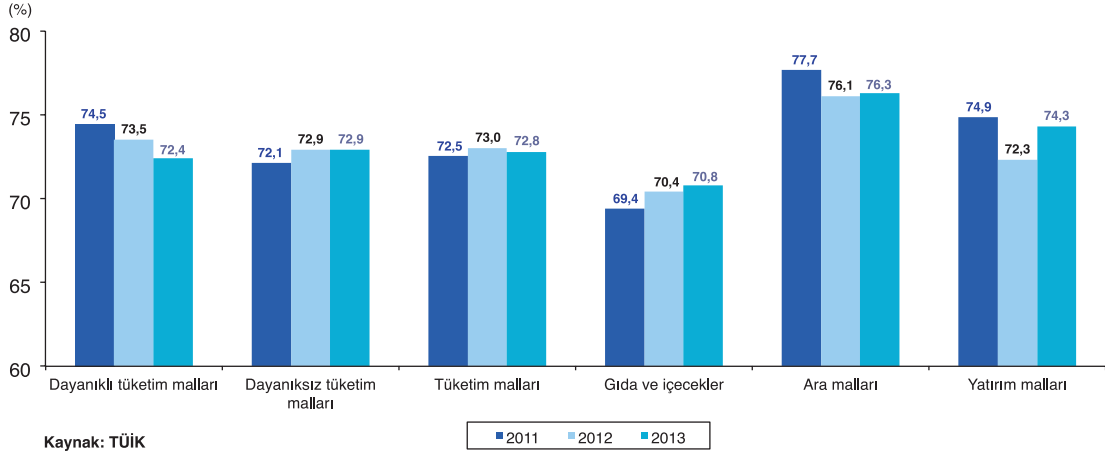
2013 yılında bir önceki yıla göre mal grupları düzeyinde kapasite kullanım oranı dayanıklı tüketim malları grubunda 1,1 puan azalarak % 72,4'e, tüketim malları grubunda 0,2 puan azalarak % 72,8'e gerilerken, yatırım malları grubunda 2 puan artarak % 74,3'e, gıda ve içecekler grubunda 0,4 puan artarak % 70,8'e, ara malları grubunda 0,2 puan artarak % 76,3'e yükselmiş, dayanıksız tüketim malları grubu kapasite kullanım oranı ise bir önceki yıla göre değişim göstermeyerek % 72,9 seviyesinde kalmıştır. Kapasite kullanım oranının 2013 yılında en yüksek olduğu mal grubu % 76,3 ile ara malları grubudur (Tablo 30, Grafik 13).

Tablo 30. Mal Gruplarına Göre Kapasite Kullanım Oranları

Mal Grupları	(Ağırlıklı Ortalama, %)				
	Kapasite Kullanım Oranları			Değişim (Puan)	
	2011	2012	2013	2012	2013
Dayanıklı tüketim malları	74,5	73,5	72,4	-1,0	-1,1
Dayanıksız tüketim malları	72,1	72,9	72,9	0,8	0,0
Tüketim malları	72,5	73,0	72,8	0,5	-0,2
Gıda ve içecekler	69,4	70,4	70,8	1,0	0,4
Ara malları	77,7	76,1	76,3	-1,6	0,2
Yatırım malları	74,9	72,3	74,3	-2,6	2,0

Kaynak: TCMB.

Grafik 13. Mal Gruplarına Göre Kapasite Kullanım Oranları (Ağırlıklı Ortalama, %)

Sanayi Kapasite Raporu İstatistikleri

Sanayi kapasite raporu, sınai üretim yapan tüm kamu ve özel sektör kuruluşlarının üretim gücünü gösteren ve onay tarihinden itibaren 3 yıl geçerliliği olan bir belgedir. Sanayi kapasite raporu istatistikleri yayımlama sorumluluğu Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'ne (TOBB) verilmiştir. TOBB bu kapsamda, 2011 yılından itibaren yıllık bazda sanayi kapasite raporu istatistiklerini açıklamaktadır.

2013 yılı sanayi kapasite raporu istatistiklerine göre, 2013 yılı sonu itibarıyla geçerliliği devam eden sanayi kapasite raporu sayısı 83.697'dir. 2013 yılı sonunda geçerliliği devam eden kapasite raporu sayısı 2012 yılı sonunda geçerliliği devam eden kapasite raporu sayısına göre 6.066 artmıştır.

2013 yılında ana faaliyet gruplarına göre geçerliliği devam eden en çok sanayi kapasite raporu bulunan faaliyet grubu % 13,8 ile gıda ürünlerinin imalatı olurken, onu % 10,1 ile fabrikasyon metal ürünleri imalatı, % 8,3 ile tekstil ürünlerinin imalatı, % 7,6 ile de başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı izlemiştir. Geçerliliği devam eden en az kapasite raporu bulunan faaliyet grupları içinde ise 3 kapasite raporu ile ormancılık ile endüstriyel ve yakacak odun üretimi faaliyeti, 10 kapasite raporu ile ham petrol ve doğalgaz çıkarımı faaliyeti, 11 kapasite raporu ile balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği faaliyeti grupları yer almıştır. 2013 yılında geçerliliği devam eden sanayi kapasite raporu sayıları bir önceki yıl ile karşılaştırıldığında en yüksek düşüş % 54,5 ile diğer hizmet faaliyeti raporlarında görülürken en fazla artış % 83,3 ile balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği rapor sayılarında olmuştur (Tablo 31).

Tablo 31. Ana Faaliyet Gruplarına Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayıları ⁽¹⁾

Alt Sektörler (NACE Rev 2)	Kapasite Raporu Sayısı			Pay (%)			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2012	2013
Gıda ürünlerinin imalatı	10.414	11.565	11.580	15,3	14,9	13,8	11,1	0,1
Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)	6.443	7.453	8.470	9,4	9,6	10,1	15,7	13,6
Tekstil ürünlerinin imalatı	5.906	6.526	6.912	8,7	8,4	8,3	10,5	5,9
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı	4.990	5.764	6.360	7,3	7,4	7,6	15,5	10,3
Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	4.572	5.315	5.787	6,7	6,8	6,9	16,3	8,9
Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	4.113	4.680	5.079	6,0	6,0	6,1	13,8	8,5
Giyim eşyalarının imalatı	3.872	4.379	4.845	5,7	5,6	5,8	13,1	10,6
Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	2.873	3.191	3.295	4,2	4,1	3,9	11,1	3,3
Diğer madencilik ve taşocakçılığı	2.665	3.021	3.161	3,9	3,9	3,8	13,4	4,6
Mobilya imalatı	2.386	2.742	3.109	3,5	3,5	3,7	14,9	13,4
Elektrikli teçhizat imalatı	1.893	2.257	2.529	2,8	2,9	3,0	19,2	12,1
Ana metal sanayii	2.054	2.375	2.488	3,0	3,1	3,0	15,6	4,8
Ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç); saz, saman ve benzeri malzemelerden örülerek yapılan eşyaların imalatı	1.599	1.813	2.037	2,3	2,3	2,4	13,4	12,4
Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	1.581	1.761	1.855	2,3	2,3	2,2	11,4	5,3
Büro yönetimi, büro destek ve iş destek faaliyetleri	1.563	1.771	1.849	2,3	2,3	2,2	13,3	4,4
Yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri	1.427	1.614	1.691	2,1	2,1	2,0	13,1	4,8
Diğer imalatlar	1.158	1.334	1.451	1,7	1,7	1,7	15,2	8,8
Atığın toplanması, ıslahı ve bertarafı faaliyetleri; maddelerin geri kazanımı	965	1.231	1.408	1,4	1,6	1,7	27,6	14,4
Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	1.054	1.200	1.376	1,5	1,5	1,6	13,9	14,7
Kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı	1.071	1.186	1.345	1,6	1,5	1,6	10,7	13,4
Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	961	1.094	1.196	1,4	1,4	1,4	13,8	9,3
Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı	721	852	937	1,1	1,1	1,1	18,2	10,0
Diğer ulaşım araçlarının imalatı	428	518	570	0,6	0,7	0,7	21,0	10,0
Motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin toptan ve perakende ticareti ile onarımı	482	500	565	0,7	0,6	0,7	3,7	13,0
İçeceklerin imalatı	480	541	558	0,7	0,7	0,7	12,7	3,1
Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri	262	420	511	0,4	0,5	0,6	60,3	21,7
Toptan ticaret (Motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç)	172	357	457	0,3	0,5	0,5	107,6	28,0
Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	503	490	433	0,7	0,6	0,5	-2,6	-11,6
Elektrik, gaz, buhar ve havalandırma sistemi üretim ve dağıtımı	230	293	407	0,3	0,4	0,5	27,4	38,9
Metal cevherleri madenciliği	252	278	301	0,4	0,4	0,4	10,3	8,3
Kömür ve linyit çıkartılması	245	253	264	0,4	0,3	0,3	3,3	4,3
Taşımacılık için depolama ve destekleyici faaliyetler	-	150	218	0,0	0,2	0,3	-	45,3
Bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili faaliyetler	132	185	199	0,2	0,2	0,2	40,2	7,6
Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı	130	156	182	0,2	0,2	0,2	20,0	16,7
Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	203	140	142	0,3	0,2	0,2	-31,0	1,4
Diğer hizmet faaliyetleri	306	176	80	0,4	0,2	0,1	-42,5	-54,5
Tütün ürünleri imalatı	25	27	26	0,0	0,0	0,0	8,0	-3,7
Balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği	21	6	11	0,0	0,0	0,0	-71,4	83,3
Ham petrol ve doğal gaz çıkarımı	36	15	10	0,1	0,0	0,0	-58,3	-33,3
Ormançılık ile endüstriyel ve yakacak odun üretimi	7	2	3	0,0	0,0	0,0	-71,4	50,0
Toplam ⁽²⁾	68.195	77.631	83.697	100,0	100,0	100,0	13,8	7,8

Kaynak: TOBB.

Not: 1. İlgili yıl sonu itibarı ile geçerliliği devam eden kapasite raporu sayılarıdır.

2. Bir kapasite raporunda birden fazla sektörde yer alan ürünler bulunabileceğinden toplam diğer tablo verilerinden farklı olabilir.

2013 yılında geçerliliği devam eden kapasite raporlarının % 38,9'u 1-9 çalışanı olan firmalara, % 46,8'i 10-49 çalışanı olan firmalara, % 6,8'i 50-99 çalışanı olan firmalara, % 5,4'ü 100-249 çalışanı olan firmalara ve % 2,3'ü de 250 ve üzeri çalışanı olan firmalara aittir (Tablo 32, Grafik 14).

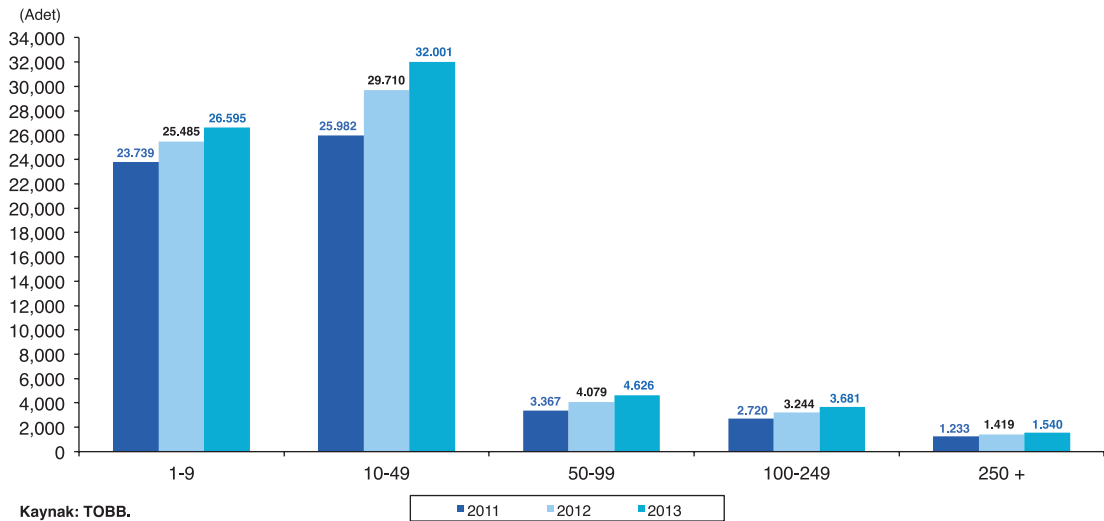
Tablo 32. Çalışan Aralıklarına Göre Kapasite Raporu Sayısı ve Toplam Çalışan Sayısı⁽¹⁾

Çalışan Aralığı	Kapasite Raporu Sayısı			Toplam Çalışan Sayısı		
	2011	2012	2013	2011	2012	2013
1-9	23.739	25.485	26.595	129.313	137.652	142.903
10-49	25.982	29.710	32.001	593.893	687.236	747.397
50-99	3.367	4.079	4.626	238.717	288.263	327.882
100-249	2.720	3.244	3.681	413.445	493.399	559.990
250 +	1.233	1.419	1.540	732.620	827.635	885.592
Toplam	57.041	63.937	68.443	2.107.988	2.434.185	2.663.764
	Pay (%)					
1-9	41,6	39,9	38,9	6,1	5,7	5,4
10-49	45,5	46,5	46,8	28,2	28,2	28,1
50-99	5,9	6,4	6,8	11,3	11,8	12,3
100-249	4,8	5,1	5,4	19,6	20,3	21,0
250 +	2,2	2,2	2,3	34,8	34,0	33,2
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TOBB.

(1): İlgili yıl sonu itibari ile geçerliliği devam eden kapasite raporu sayıdır.

Grafik 14. Çalışan Aralıklarına Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı

2013 yılı sonu itibarıyla geçerliliği devam eden kapasite raporlarını almış olan firmaların raporun alındığı dönemdeki çalışan sayılarına göre dağılımına bakıldığında; 1-9 çalışanı olan firmalardaki çalışan sayısının toplam çalışan sayısının sadece % 5,4'ünü, 10-49 çalışanı olan firmalardaki çalışan sayısının toplam çalışanların % 28,1'ini, 50-99 çalışanı olan firmalardaki çalışan sayısının toplam çalışanların % 12,3'ünü, 100-249 çalışanı olan firmalardaki çalışan sayısının toplam çalışanların % 21'ini ve 250 ve üzeri çalışanı olan firmalardaki çalışan sayısının da toplam çalışanların % 33,2'sini oluşturduğu görülmektedir.

2013 yılı sonu itibarıyla geçerliliği devam eden sanayi kapasite raporlarının daha çok düşük teknolojiye sahip girişimlerde yoğunlaştığı, yüksek teknoloji sınıflarına geçildikçe sanayi kapasite raporu alma oranının düştüğü görülmektedir. 2013 yılında geçerliliği devam eden sanayi kapasite raporlarının % 46,8'i düşük teknoloji grubunda, % 30,9'u orta-düşük teknoloji grubunda, % 20,8'i orta-yüksek teknoloji grubunda, % 1,6'sı yüksek teknoloji grubunda bulunmaktadır. 2012 yılı ile kıyaslandığında orta-düşük teknoloji ve orta-yüksek teknoloji grubunun payının arttığı, düşük teknoloji grubunun payının azaldığı ve yüksek teknoloji grubunun payının değişmediği görülmektedir (Tablo 33, Grafik 15).

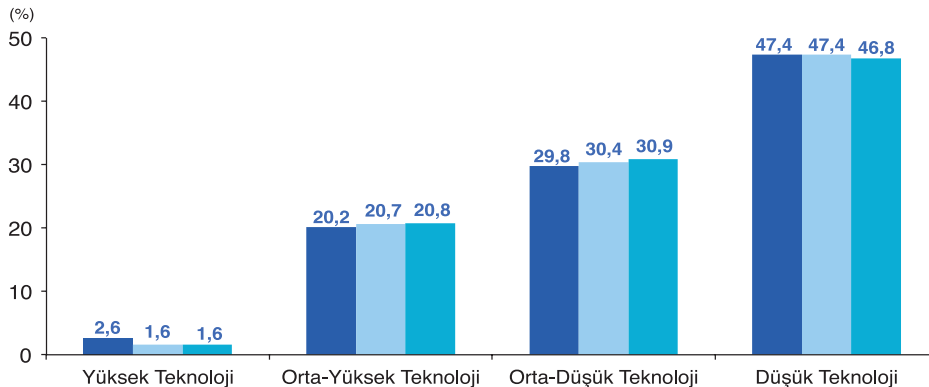
Tablo 33. Teknoloji Gruplarına Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı⁽¹⁾

Teknoloji Grupları	Kapasite Raporu Sayısı			Pay (%)		
	2011	2012	2013	2011	2012	2013
Yüksek Teknoloji	1.538	1.046	1.162	2,6	1,6	1,6
Orta-Yüksek Teknoloji	12.129	13.919	15.067	20,2	20,7	20,8
Orta-Düşük Teknoloji	17.913	20.451	22.391	29,8	30,4	30,9
Düşük Teknoloji	28.488	31.893	33.922	47,4	47,4	46,8
Toplam ⁽²⁾	60.068	67.309	72.542	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TOBB.

1. İlgili yıl sonu itibarı ile geçerliliği devam eden kapasite raporu sayılarıdır.
2. Bir kapasite raporunda birden fazla sektörde yer alan ürünler bulunabileceğinden toplam diğer tablo verilerinden farklı olabilir.

Grafik 15. Teknoloji Gruplarına Göre Sanayi Kapasite Raporlarının Dağılımı (%)

Kaynak: TOBB.

■ 2011 ■ 2012 ■ 2013

2013 yılında en çok kapasite raporu bulunan il 18.669 kapasite raporu ile İstanbul olurken, bunu 4.836 kapasite raporu ile Bursa ikinci, 4.451 kapasite raporu ile Ankara üçüncü, 4.367 kapasite raporu ile İzmir dördüncü ve 2.521 kapasite raporu ile Konya beşinci sırada takip etmektedir (Tablo 34).

Tablo 34. İllere Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı ve Toplam Çalışan Sayısı ⁽¹⁾

(2013 Yılı)

İller	Kapasite Raporu Sayısı	Çalışan Sayısı	Yabancı Sermayeli Kapasite Raporu Sayısı	İller	Kapasite Raporu Sayısı	Çalışan Sayısı	Yabancı Sermayeli Kapasite Raporu Sayısı
Adana	1.541	52.789	15	Kahramanmaraş	681	37.832	5
Adıyaman	235	9.055	0	Karabük	166	10.215	2
Afyonkarahisar	843	17.740	5	Karaman	220	16.341	1
Ağrı	70	1.831	0	Kars	103	1.773	1
Aksaray	247	8.952	6	Kastamonu	249	10.263	0
Amasya	193	7.760	1	Kayseri	1.361	62.664	2
Ankara	4.451	142.845	60	Kırıkkale	145	6.988	0
Antalya	1.146	27.996	44	Kırklareli	320	25.502	14
Ardahan	43	359	0	Kırşehir	117	4.505	0
Artvin	89	2.940	2	Kilis	65	1.129	4
Aydın	762	26.341	8	Kocaeli	1.987	146.629	183
Balıkesir	937	30.631	9	Konya	2.521	58.849	8
Bartın	117	7.578	0	Kütahya	392	24.656	4
Batman	194	6.371	0	Malatya	637	20.548	1
Bayburt	21	642	0	Manisa	1.395	85.664	26
Bilecik	274	18.820	14	Mardin	230	5.256	0
Bingöl	94	1.615	0	Mersin	1.233	31.206	2
Bitlis	59	1.245	0	Muğla	606	14.409	9
Bolu	280	17.425	9	Muş	89	2.530	0
Burdur	459	10.719	3	Nevşehir	241	7.947	3
Bursa	4.836	222.380	136	Niğde	186	7.590	0
Çanakkale	397	17.306	8	Ordu	274	10.872	3
Çankırı	129	6.973	3	Osmaniye	260	12.017	0
Çorum	436	15.942	0	Rize	264	15.616	2
Denizli	1.434	63.381	8	Sakarya	825	45.384	31
Diyarbakır	446	10.654	0	Samsun	573	17.754	5
Düzce	381	25.786	13	Siirt	58	1.724	0
Edirne	269	13.019	3	Sinop	146	5.361	0
Elazığ	314	8.106	1	Sivas	353	10.629	6
Erzincan	113	2.378	3	Şanlıurfa	589	12.931	3
Erzurum	183	5.366	4	Şırnak	71	1.690	0
Eskişehir	802	51.974	17	Tekirdağ	1.403	114.018	86
Gaziantep	2.146	84.102	1	Tokat	255	7.657	3
Giresun	173	6.232	3	Trabzon	462	12.898	3
Gümüşhane	117	2.464	0	Tunceli	46	836	0
Hakkari	59	933	0	Uşak	529	17.979	5
Hatay	712	31.664	20	Van	203	4.929	0
İğdir	58	852	1	Yalova	209	6.903	3
Isparta	310	9.031	2	Yozgat	181	6.274	1
İstanbul	18.669	597.808	174	Zonguldak	392	34.127	1
İzmir	4.367	171.664	172	Toplam	68.443	2.663.764	1.162

Kaynak: TOBB.

(1): 2013 yılı sonu itibari ile geçerliliği devam eden kapasite raporu sayılarıdır.

Çalışan sayısı açısından değerlendirildiğinde, İstanbul 597.808 çalışan ile birinci sırada yer alırken, Bursa 222.380 çalışan ile ikinci, İzmir 171.664 çalışan ile üçüncü, Kocaeli 146.629 çalışan ile dördüncü ve Ankara 142.845 çalışan ile beşinci sırada yer almıştır.

Firmaların yabancı sermayeye sahiplik durumu incelendiğinde, 2013 yılı sonu itibarıyla geçerliliği devam eden en çok yabancı sermayeli sanayi kapasite raporunun 183'ünün Kocaeli'de olduğu, onun ardından 174 rapor ile İstanbul, 172 rapor ile İzmir, 136 rapor ile Bursa, 86 rapor ile Tekirdağ'ın geldiği görülmektedir.

1.2.2.3 Enerji

Enerji sektörü katma değeri, 2013 yılının birinci çeyrek döneminde % 4 azalırken, ikinci çeyrek döneminde % 2,4, üçüncü çeyrek döneminde % 0,4, dördüncü çeyrek döneminde % 3,8 artış göstermiştir. Böylece 2013 yılında bir önceki yıla göre enerji sektörü katma değerinde % 1 büyüme gerçekleşmiştir.

Enerji sektörü üretim endeksi 2011 yılında % 8,7, 2012 yılında % 4,6, 2013 yılında % 0,2 artış göstermiştir (Tablo 35).

Tablo 35. Enerji Sektörü Üretim Endeksi

Yıllar	Üretim Endeksi ⁽¹⁾	(2010=100) Değişim (%)
2011	108,7	8,8
2012	113,6	4,5
2013	113,8	0,2

Kaynak: TÜİK.

(1): Takvim etkisinden arındırılmış yıllık ortalama değerlerdir.

Elektrik enerjisi üretimi 2012 yılında bir önceki yıla göre % 4,4 artarken, 2013 yılında % 0,8 azalarak 239.497 GWh'den 237.526 GWh'ye gerilemiştir. 2013 yılı tahminlerine göre elektrik enerjisi üretiminin kaynaklarına göre dağılımı incelendiğinde, % 44'ünün doğal gaz termik santrallerinden, % 25,6'sının hidrolik santrallerden, % 13,3'ünün taşkömürü termik santrallerinden, % 12,4'ünün linyit termik santrallerinden, % 3,5'inin jeotermal-rüzgar enerji santrallerinden, % 0,8'inin akaryakıt termik santrallerinden ve % 0,3'ünün de biyogaz-atık ve diğer termik santrallerinden sağlanması beklenmektedir (Tablo 36, Grafik 16).

Tablo 36. Elektrik Enerjisi Üretiminin Enerji Kaynaklarına Göre Dağılımı

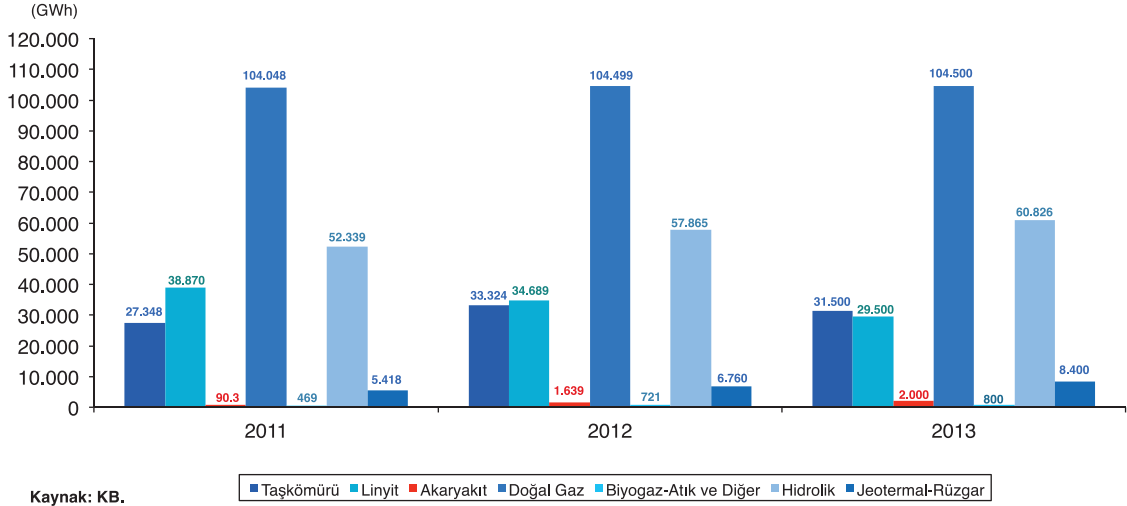
(GWh)

Yıllar	Termik														Jeotermal-Rüzgar		Genel Toplam	
	Taş Kömürü		Linyit		Akaryakıt		Doğal Gaz		Biyogaz-Atık ve Diğer		Termik Toplam		Hidrolik		Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)
	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)				
2011	27.348	11,9	38.870	16,9	903	0,4	104.048	45,4	469	0,2	171.638	74,8	52.339	22,8	5.418	2,4	229.395	100,0
2012	33.324	13,9	34.689	14,5	1.639	0,7	104.499	43,6	721	0,3	174.872	73,0	57.865	24,2	6.760	2,8	239.497	100,0
2013 ⁽¹⁾	31.500	13,3	29.500	12,4	2.000	0,8	104.500	44,0	800	0,3	168.300	70,9	60.826	25,6	8.400	3,5	237.526	100,0

Kaynak: KB.

(1): Gerçekleşme tahmini.

Grafik 16. Elektrik Enerjisi Üretiminin Enerji Kaynaklarına Göre Dağılımı

2013 yılında toplam elektrik enerjisi tüketiminin % 0,3 artarak 243.026 GWh olacağı tahmin edilmektedir. Kişi başına tüketimin ise bir önceki yıla göre % 0,9 oranında azalışla 3.224 KWh'den 3.196 KWh'ye düşeceği tahmin edilmektedir. 2013 yılında 1.000 GWh elektrik enerjisi ihraç ve 6.500 GWh elektrik enerjisi ithal edilmesi öngörülmektedir (Tablo 37).

Tablo 37. Elektrik Enerjisi Üretim ve Tüketiminde Gelişmeler

Yıllar	Elektrik Enerjisi Kurulu Güç (MW)				Üretim (GWh)									Kişi Başına Tüketim (KWh)	
	Termik ⁽²⁾		Hidrolik ⁽³⁾		Termik ⁽²⁾			Hidrolik ⁽³⁾			Toplam Miktar	İthalat	İhracat		Tüketim (GWh)
	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)							
2011	34.045	64,3	18.866	35,7	52.911	172.332	75,1	57.063	24,9	229.395	4.556	3.645	230.306	3.114	
2012	35.189	61,7	21.870	38,3	57.059	175.771	73,4	63.726	26,6	239.497	5.827	2.954	242.370	3.224	
2013 ⁽¹⁾	37.428	60,9	23.997	39,1	61.425	169.400	71,3	68.126	28,7	237.526	6.500	1.000	243.026	3.196	

Kaynak: KB.

(1): Gerçekleşme tahmini.

(2): Jeotermal dahildir.

(3): Rüzgar dahildir.

2013 yılında termik elektrik enerjisi kurulu gücü, bir önceki yıla göre % 6,4 artışla 37.428 MW'ye, hidrolik elektrik enerjisi kurulu gücü de % 9,7 artışla 23.997 MW'ye yükselmiştir. 2013 yılında toplam elektrik enerjisi üretimi içinde termik üretimin payı % 71,3, hidrolik üretimin payı % 28,7 olmuştur.

2013 yılında elektrik enerjisi ihracatında % 66,2 azalış olurken, ithalatında % 11,6 artış gerçekleşmiştir.

1.2.3 Hizmetler

1.2.3.1 İnşaat

İnşaat sektöründeki gelişmeler, büyük ölçüde nüfus artışı, gelir artışı ve yaşam standartlarının yükselmesi, kentleşme ve kültürel değişimler gibi etkenlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. İnşaat sektörü milli gelire katkısı, işgücü, arsa, inşaat malzemesi vb. piyasalardaki yeri açısından ülke ekonomilerinin gelişmesinde önemli yer tutmaktadır. Belediyeler tarafından verilen yapı ruhsatı ve yapı kullanma izin belgeleri inşaat sektörü hakkında önemli ipuçları vermektedir.

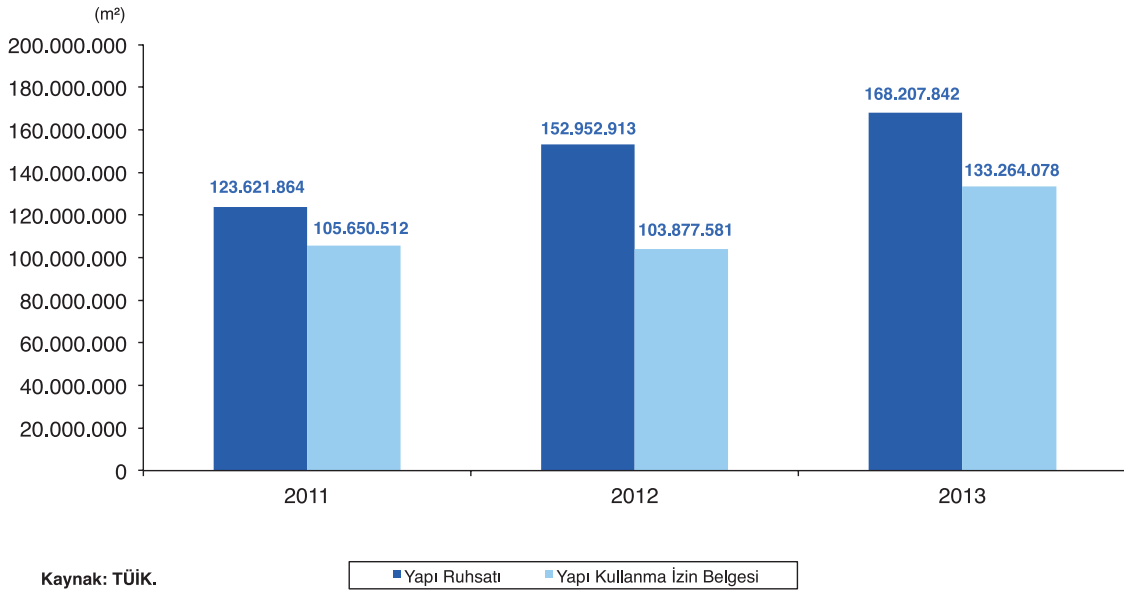
Belediyeler tarafından verilen ve yapılması planlanan inşaatların durumunu gösteren yapı ruhsatları, 2013 yılında yüzölçümü cinsinden % 10 artarak 152.953 bin m²'den 168.208 bin m²'ye yükselmiştir. Yapı ruhsatı verilen binaların inşaat yüzölçümleri esas alınarak yapılan değerlendirmede toptan ve perakende ticaret binalarının inşaat alanında bir önceki yıla göre % 22,9 azalış olurken, bunun dışındaki bina inşaat alanlarında artış olmuştur. En yüksek oranlı artış, % 26,6 ile otel vb. binaların inşaat alanında gerçekleşirken, bunu % 18,2 artışla sanayi binaları ve depo, % 11,4 artışla iki ve daha fazla daireli ikamet amaçlı binalar, % 8,4 artışla ofis (işyeri) binaları ve % 3,6 artışla bir daireli ikamet amaçlı binalar izlemiştir (Tablo 38, Grafik 17).

Tablo 38. Yapı Ruhsatına Göre Bina İnşaatı Yüzölçümleri

Kullanma Amacı	(m ²)								
	2011	2012	2013	Değişim (%)		Pay (%)			
				2012	2013	2011	2012	2013	
Bir daireli ikamet amaçlı binalar	3.711.221	4.108.674	4.255.732	10,7	3,6	3,0	2,7	2,5	
İki ve daha fazla daireli ikamet amaçlı binalar	89.748.638	108.938.655	121.364.286	21,4	11,4	72,6	71,2	72,2	
Otel vb. binalar	2.687.781	3.633.644	4.600.997	35,2	26,6	2,2	2,4	2,7	
Ofis (işyeri) binaları	4.823.020	6.242.502	6.764.406	29,4	8,4	3,9	4,1	4,0	
Toptan ve perakende ticaret binaları	5.776.156	8.883.813	6.848.451	53,8	-22,9	4,7	5,8	4,1	
Sanayi binaları ve depolar	6.029.216	6.846.239	8.094.974	13,6	18,2	4,9	4,5	4,8	
Diğerleri	10.845.832	14.299.386	16.278.996	31,8	13,8	8,8	9,3	9,7	
Toplam	123.621.864	152.952.913	168.207.842	23,7	10,0	100,0	100,0	100,0	

Kaynak: TÜİK.

Grafik 17. Yapı Ruhsatı ve Yapı Kullanma İzin Belgesi Verilen Yapıların Yüzölçümleri

2013 yılında yapı ruhsatı verilen yapıların toplam inşaat alanı içerisinde en yüksek payı % 72,2 ile iki ve daha fazla dairesel ikamet amaçlı binalar almıştır. İki ve daha fazla dairesel ikamet amaçlı binaları, % 4,8 ile sanayi binaları ve depolar, % 4,1 ile toptan ve perakende ticaret binaları, % 4 ile ofis (işyeri) binaları, % 2,7 ile otel vb. binalar ve % 2,5 ile bir dairesel ikamet amaçlı binalar takip etmiştir.

2013 yılında ruhsata bağlanmış ve bitirilmiş inşaatlarla ilgili belediyelerce verilen yapı kullanma izin belgeleri toplam inşaat alanı % 28,3 artışla 103.878 bin m²'den 133.264 bin m²'ye yükselmiştir.

2013 yılında yapı kullanma izin belgesi verilen yapılarda kullanım amaçlarına göre en yüksek oranlı artış % 58 ile otel vb. binaların inşaat alanında olurken, bunu % 29,8 ile toptan ve perakende ticaret binaları, % 28,9 ile iki ve daha fazla dairesel ikamet amaçlı binaların inşaat alanı, % 17,4 ile ofis (işyeri) binaları, sanayi binaları ve depoların inşaat alanı, % 16,1 ile de bir dairesel ikamet amaçlı binaların inşaat alanı izlemiştir (Tablo 39).

Tablo 39. Yapı Kullanma İzin Belgesine Göre Bina İnşaatı Yüzölçümleri

Kullanma Amacı	(m ²)							
				Değişim (%)		Pay (%)		
	2011	2012	2013	2012	2013	2011	2012	2013
Bir dairesel ikamet amaçlı binalar	4.467.508	4.106.895	4.766.357	-8,1	16,1	4,2	4,0	3,6
İki ve daha fazla dairesel ikamet amaçlı binalar	75.989.709	74.173.275	95.572.453	-2,4	28,9	71,9	71,4	71,7
Otel vb. binalar	2.578.713	2.147.213	3.393.020	-16,7	58,0	2,4	2,1	2,5
Ofis (işyeri) binaları	3.181.956	3.645.361	4.280.829	14,6	17,4	3,0	3,5	3,2
Toptan ve perakende ticaret binaları	6.865.670	6.549.965	8.499.205	-4,6	29,8	6,5	6,3	6,4
Sanayi binaları ve depolar	5.919.230	6.531.234	7.665.085	10,3	17,4	5,6	6,3	5,8
Diğerleri	6.647.726	6.723.638	9.087.129	1,1	35,2	6,3	6,5	6,8
Toplam	105.650.512	103.877.581	133.264.078	-1,7	28,3	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TÜİK.

2013 yılında yapı kullanma izin belgesi verilen yapıların toplam inşaat alanı içerisinde en yüksek payı önceki yıllarda da olduğu gibi, iki ve daha fazla dairesel ikamet amaçlı binalar almaktadır. 2013 yılında verilen toplam izin belgeleri içerisinde % 71,7 paya sahip olan iki ve daha fazla dairesel ikamet amaçlı binaları, % 6,4 ile toptan ve perakende ticaret binaları, % 5,8 ile de sanayi binaları ve depolar, % 3,6 ile bir dairesel ikamet amaçlı binalar, % 3,2 ile ofis (işyeri) binaları ve % 2,5 ile de otel vb. binalar izlemiştir.

Türkiye genelinde 2013 yılında toplam 1.144.989 konut satış sonucu el değiştirmiştir. Bu konutların 456.224'ü ipotekli, geri kalan 688.765'i diğer yollarla satılmıştır. Toplam konut satışlarının % 39,8'ini ipotekli satışlar, % 60,2'sini de diğer satışlar oluşturmuştur (Tablo 40).

Tablo 40. Konut Satış Sayıları

Yıllar				Pay (%)			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2012	2013
İpotekli satışlar	289.275	270.136	456.224	40,8	38,5	39,8	-6,6	68,9
Diğer satışlar	419.000	431.485	688.765	59,2	61,5	60,2	3,0	59,6
Toplam satışlar	708.275	701.621	1.144.989	100,0	100,0	100,0	-0,9	63,2

Kaynak: TÜİK.

Not: 2011-2012 yılları verileri il merkezleri ve merkez ilçeleri, 2013 yılı verileri tüm Türkiye'deki konut satış sayılarını kapsamaktadır.

1.2.3.2 Ticaret Borsaları İşlem Hacmi

2011 yılında bir önceki yıla göre % 23 artan ticaret borsaları işlem hacmi, 2012 yılında önemli oranda hız keserek % 9,3 artmış, 2013 yılında ise tekrar hız kazanarak % 14,9 artış göstermiştir. 2013 yılında ticaret borsaları işlem hacmi 125.686 milyon TL'den, 144.394 milyon TL'ye yükselmiştir. Reel olarak ise 2012 yılında % 2,9 artış olan ticaret borsaları işlem hacminde, 2013 yılında % 7 artış meydana gelmiştir (Tablo 41, Grafik 18).

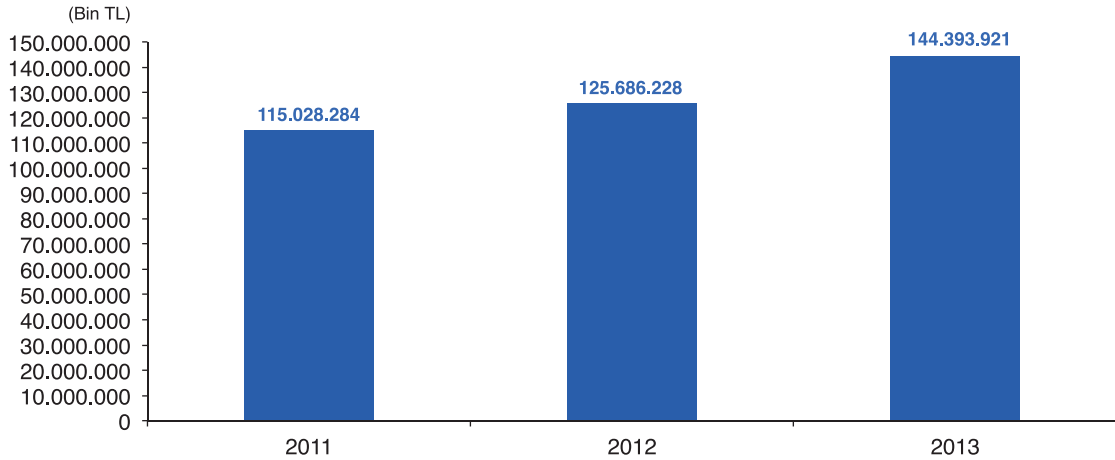
Tablo 41. Ticaret Borsaları İşlem Hacmi

(Bin TL)

Yıllar	İşlem Hacmi		TÜFE (2003=100) Yıllık Değişim (%)	İşlem Hacmi Reel Değişim (%)
	Değer	Değişim (%)		
2011	115.028.284	23,0	10,5	11,4
2012	125.686.228	9,3	6,2	2,9
2013	144.393.921	14,9	7,4	7,0

Kaynak: TOBB.

Grafik 18. Ticaret Borsaları İşlem Hacmi

Kaynak: TOBB.

2013 yılı borsa işlem hacmine göre ilk 20'de yer alan il ve ilçeler sıralamasında önceki yıllarda olduğu gibi İstanbul Ticaret Borsasının liderliği devam etmiştir. İstanbul Ticaret Borsası işlem hacmi bir önceki yıla göre % 3 azalmakla birlikte 13.667 milyon TL ile ilk sırada yer almıştır. İstanbul Ticaret Borsasını sırasıyla 7.025 milyon TL ile Konya, 6.794 milyon

TL ile İzmir ve 5.907 milyon TL ile de Şanlıurfa Ticaret Borsaları takip etmiştir. 2013 yılında ticaret borsaları toplam işlem hacmi içinde İstanbul Ticaret Borsasının payı % 9,5, Konya Ticaret Borsasının payı % 4,9, İzmir Ticaret Borsasının payı % 4,7 ve Şanlıurfa Ticaret Borsasının payı % 4,1 olmuştur. 2013 yılında 2012 yılına göre işlem hacimleri en çok artan ticaret borsaları % 563,2 ile Nizip, % 175,4 ile Nusaybin, % 45,3 ile Ankara ve % 42,3 ile Giresun Ticaret Borsaları olmuştur. 2013 yılında Adana Ticaret Borsası işlem hacminde % 8, Gaziantep Ticaret Borsası işlem hacminde % 5,1, İstanbul Ticaret Borsası işlem hacminde % 3, İzmir Ticaret Borsası işlem hacminde % 1,5, Tekirdağ Ticaret Borsası işlem hacminde de % 1 azalma olmuştur (Tablo 42).

Tablo 42. Ticaret Borsaları İşlem Hacimleri

(Bin TL)

İl ve İlçeler ⁽¹⁾	İşlem Hacmi			Pay (%)			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2012	2013
İstanbul	10.661.294	14.092.471	13.667.477	9,3	11,2	9,5	32,2	-3,0
Konya	4.718.379	5.188.036	7.025.276	4,1	4,1	4,9	10,0	35,4
İzmir	6.461.610	6.901.108	6.794.462	5,6	5,5	4,7	6,8	-1,5
Şanlıurfa	4.190.381	5.196.872	5.907.189	3,6	4,1	4,1	24,0	13,7
Adana	3.790.659	5.474.302	5.036.686	3,3	4,4	3,5	44,4	-8,0
Gaziantep	5.361.464	5.104.168	4.842.047	4,7	4,1	3,4	-4,8	-5,1
Ankara	3.124.291	3.150.973	4.579.102	2,7	2,5	3,2	0,9	45,3
Sakarya	3.169.189	3.816.841	4.206.978	2,8	3,0	2,9	20,4	10,2
Mersin	2.757.807	2.805.832	3.403.445	2,4	2,2	2,4	1,7	21,3
Bandırma	2.397.961	2.882.893	3.113.269	2,1	2,3	2,2	20,2	8,0
Diyarbakır	1.633.613	2.275.389	2.666.038	1,4	1,8	1,8	39,3	17,2
Tekirdağ	1.989.736	2.605.916	2.578.683	1,7	2,1	1,8	31,0	-1,0
Nizip	1.545.810	374.639	2.484.666	1,3	0,3	1,7	-75,8	563,2
Nusaybin	1.163.366	897.969	2.472.680	1,0	0,7	1,7	-22,8	175,4
Düzce	1.822.519	2.209.490	2.305.721	1,6	1,8	1,6	21,2	4,4
Ordu	1.898.532	1.603.140	2.253.697	1,7	1,3	1,6	-15,6	40,6
Samsun	1.894.873	1.734.758	2.253.517	1,6	1,4	1,6	-8,4	29,9
Afyonkarahisar	1.948.566	2.104.973	2.238.672	1,7	1,7	1,6	8,0	6,4
Giresun	1.463.487	1.514.523	2.155.036	1,3	1,2	1,5	3,5	42,3
Kızıltepe	1.095.850	1.741.075	2.095.909	1,0	1,4	1,5	58,9	20,4
Toplam ⁽²⁾	115.028.284	125.686.228	144.393.921	100,0	100,0	100,0	9,3	14,9

Kaynak: TOBB.

(1): 2013 yılı borsa işlem hacmine göre ilk 20'de yer alan il ve ilçelerdir.

(2): Tüm borsalardaki işlem hacmi toplamıdır.

1.2.3.3 Kurulan ve Kapanan Şirket İstatistikleri

2013 yılında 8.704'ü anonim, 40.295'i limited, 36'sı kolektif ve 2'si komandit şirket olmak üzere toplam 49.037 şirket kurulmuştur. Kurulan anonim şirket sayısı % 114,5 ile oldukça yüksek bir düzeyde artış gösterirken, limited şirket sayısı % 15,9 artmıştır. 2012 yılında bir önceki yıla göre yüksek oranlı artış gösteren kolektif ve komandit şirket kuruluşları, 2013 yılında düşüş göstermiştir. Kurulan kolektif şirket sayısı % 35,7, komandit şirket sayısı % 75 azalmıştır. Böylece 2013 yılında toplam kurulan şirket sayısı % 26,1 artmıştır. 2013 yılında ayrıca kurulan gerçek kişi ticari işletme sayısında % 12,5 düşüş olurken, kurulan kooperatif sayısında ise % 4,7 artış gerçekleşmiştir (Tablo 43, Grafik 19).

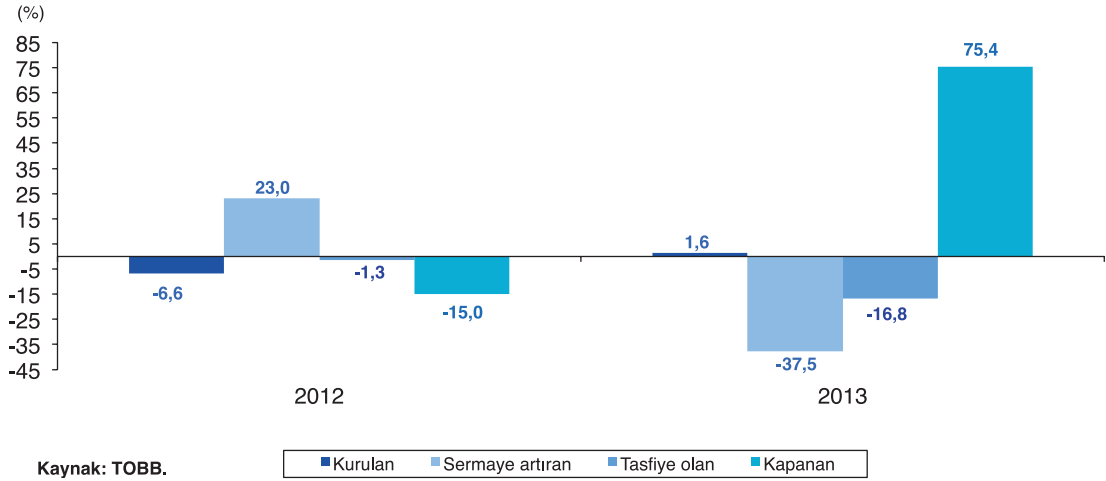
Tablo 43. Kurulan, Kapanan, Sermaye Artıran ve Tasfiye Olan Şirket ve Kooperatif Sayıları

Şirket Türü		2011	2012	2013	Değişim (%)	
					2012	2013
Anonim şirket	Kurulan	2.930	4.057	8.704	38,5	114,5
	Sermaye artıran	5.499	5.827	4.832	6,0	-17,1
	Tasfiye olan	1.352	1.395	1.064	3,2	-23,7
	Kapanan	1.399	1.624	1.822	16,1	12,2
Limited şirket	Kurulan	50.448	34.765	40.295	-31,1	15,9
	Sermaye artıran	20.931	26.675	15.478	27,4	-42,0
	Tasfiye olan	15.383	15.110	12.614	-1,8	-16,5
	Kapanan	11.548	12.435	13.648	7,7	9,8
Kolektif şirket	Kurulan	25	56	36	124,0	-35,7
	Tasfiye olan	42	54	96	28,6	77,8
	Kapanan	147	132	74	-10,2	-43,9
Komandit şirket	Kurulan	1	8	2	700,0	-75,0
	Tasfiye olan	1	6	8	500,0	33,3
	Kapanan	10	6	3	-40,0	-50,0
Gerçek kişi ticari işletme	Kurulan	60.427	67.455	58.991	11,6	-12,5
	Kapanan	41.129	31.918	65.320	-22,4	104,6
Toplam	Kurulan	113.831	106.341	108.028	-6,6	1,6
	Sermaye artıran	26.430	32.502	20.310	23,0	-37,5
	Tasfiye olan	16.778	16.565	13.782	-1,3	-16,8
	Kapanan	54.233	46.115	80.867	-15,0	75,4
Kooperatif	Kurulan	1.033	877	918	-15,1	4,7
	Tasfiye olan	2.183	1.904	1.738	-12,8	-8,7
	Kapanan	1.897	1.899	1.866	0,1	-1,7

Kaynak: TOBB.

2013 yılında bir önceki yıla göre kapanan anonim şirket sayısı % 12,2 ve limited şirket sayısı % 9,8 artarken, komandit şirket sayısı % 50, kolektif şirket sayısı da % 43,9 azalmış, böylece kapanan şirket sayısı % 9,5 artarak 15.547'ye yükselmiştir. Kapanan gerçek kişi ticari işletme sayısı Haziran ayındaki re'sen iptallere bağlı olarak % 104,6 artarken, kapanan kooperatif sayısı % 1,7 azalmıştır. Sermaye artıran şirket sayısında % 37,5, tasfiye olan şirket sayısının da % 16,8 azalma gerçekleşmiştir.

Grafik 19. Kurulan, Kapanan, Sermaye Artıran ve Tasfiye Olan Şirket ve Kooperatif Sayılarının Değişim Oranları

1.2.3.4 Protesto Edilen Senetler ve Karşılıksız Çekler

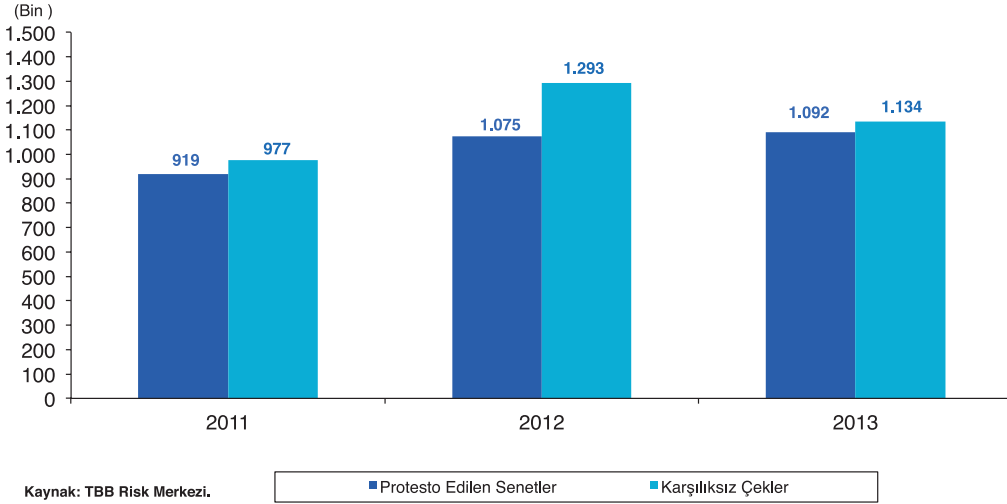
Protesto edilen senet sayısı 2013 yılında 2012 yılına göre % 1,6 artarak 1.075 binden, 1.092 bine yükselirken, protestolu senetlerin tutarı da % 7,8 artarak 6.949 milyon TL'den 7.494 milyon TL'ye yükselmiştir. Karşılıksız çıkan çeklerin sayısı ise 2013 yılında % 12,3 azalarak 1.293 binden 1.134 bine gerilemiştir (Tablo 44, Grafik 20).

Tablo 44. Protesto Edilen Senetler ve Karşılıksız Çekler

Yıllar	Protesto Edilen Senetler				Karşılıksız Çekler	
	Sayı (Bin)	Değişim (%)	Tutar (Bin TL)	Değişim (%)	Sayı (Bin)	Değişim (%)
2011	919	-24,4	4.902.275	-15,0	977	-35,3
2012	1.075	16,9	6.949.204	41,8	1.293	32,3
2013	1.092	1,6	7.494.227	7,8	1.134	-12,3

Kaynak: TBB Risk Merkezi.

Grafik 20. Protesto Edilen Senetler ve Karşılıksız Çekler

1.2.3.5 Turizm

2013 yılında yakın bölge ülkelerindeki istikrarsızlıklardan kaynaklanan sorunların kısmen iyileşme göstermesi ve Avro bölgesi ülkelerinin ekonomilerinde başlayan ılımlı toparlanma turizm sektörünü olumlu yönde etkilerden, Mayıs ayı sonunda yaşanan toplumsal olaylar nedeniyle bazı bölgelerde yaşanan tur iptallerinin sektör üzerindeki olumsuz etkisi sınırlı düzeyde kalmıştır.

2013 yılında bir önceki yıla göre ülkemizden çıkış yapan ziyaretçi sayısı % 7,6 artarak 36.464 bin kişiden 39.226 bin kişiye, giriş yapan vatandaş sayısı % 29,7 artarak 5.803 bin kişiden 7.526 bin kişiye yükselmiştir (Tablo 45).

Tablo 45. Çıkış Yapan Ziyaretçi ve Giriş Yapan Vatandaş Sayısı

Yıllar	(Bin Kişi)			
	Çıkış Yapan Ziyaretçi Sayısı	Değişim (%)	Giriş Yapan Vatandaş Sayısı	Değişim (%)
2011	36.151	9,5	6.282	-4,2
2012	36.464	0,9	5.803	-7,6
2013	39.226	7,6	7.526	29,7

Kaynak: TÜİK.

2013 yılında ülkemizden çıkış yapan ziyaretçilerin milliyete göre sıralamasında ilk sırada 5.048 bin kişi ile Almanya yer alırken, onu 4.269 bin kişi ile Rusya Federasyonu, 2.518 bin kişi ile İngiltere, 1.583 bin kişi ile Bulgaristan ve 1.321 bin kişi ile de Hollanda takip etmektedir. 2013 yılında çıkış yapan ziyaretçilerin en çok artış gösterdiği ülke % 36,5 ile Irak olmuştur. Irak'ı % 19 ile Rusya Federasyonu ve % 12 ile İsveç izlemiştir (Tablo 46).

Tablo 46. Milliyetlere Göre Türkiye'den Çıkış Yapan Yabancı Sayısı

Milliyetler ⁽¹⁾	2011	2012	2013	Değişim (%)	
				2012	2013
Almanya	4.815	5.026	5.048	4,4	0,4
Rusya Federasyonu	3.447	3.586	4.269	4,0	19,0
İngiltere	2.593	2.470	2.518	-4,7	2,0
Bulgaristan	1.488	1.498	1.583	0,7	5,6
Hollanda	1.230	1.288	1.321	4,7	2,6
İran	1.864	1.184	1.189	-36,5	0,4
Fransa	1.132	1.029	1.047	-9,1	1,8
ABD	762	778	791	2,1	1,7
İtalya	749	710	734	-5,2	3,3
Irak	356	522	712	46,4	36,5
Yunanistan	697	667	699	-4,4	4,8
İsveç	574	620	694	7,9	12,0
Belçika	595	613	655	3,0	6,8
Avusturya	531	504	515	-5,0	2,2
Polonya	488	432	426	-11,3	-1,4
Norveç	376	408	412	8,3	1,2
Danimarka	372	391	404	5,1	3,1
Romanya	390	387	397	-0,8	2,5
İsviçre	329	355	381	7,8	7,4
İspanya	300	278	290	-7,4	4,1

Kaynak: TCMB.

(1): 2013 yılına göre ilk 20'de yer alan milliyetler verilmiştir.

2012 yılında % 3,2 artan turizm gelirleri, 2013 yılında ivme kazanarak % 11,4 artışla 32.310 milyon dolar olmuştur. 2012 yılında % 17 azalan turizm giderleri, 2013 yılında % 14,4 artarak 5.254 milyon dolara yükselmiştir. Net turizm gelirleri de 2013 yılında % 10,8 artarak 24.414 milyon dolardan, 27.056 milyona yükselmiştir (Tablo 47, Grafik 21).

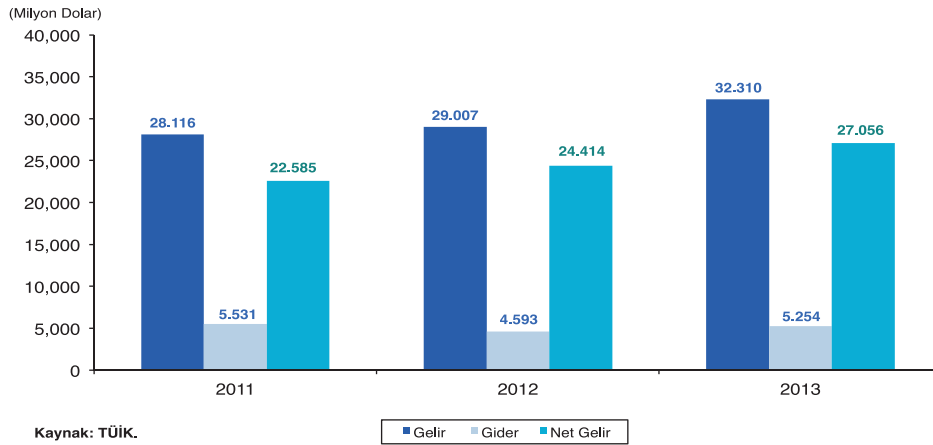
2013 yılında çıkış yapan ziyaretçi başına ortalama harcama bir önceki yıla göre 29 dolar artarak 795 dolardan 824 dolara yükselirken, vatandaş başına ortalama harcama 93 dolar azalarak 791 dolardan 698 dolara gerilemiştir.

Tablo 47. Turizm Gelir-Gider Dengesi ve Ortalama Harcamalar

Yıllar	Gelir (Milyon Dolar)	Gider (Milyon Dolar)	Net Gelir (Milyon Dolar)	Çıkış Yapan Ziyaretçi Başına Ortalama Harcama (Dolar)	Vatandaş Başına Ortalama Harcama (Dolar)
2011	28.116	5.531	22.585	778	880
2012	29.007	4.593	24.414	795	791
2013	32.310	5.254	27.056	824	698

Kaynak: TÜİK.

Grafik 21. Turizm Gelir ve Giderleri

Kaynak: TÜİK.

1.2.3.6 Ulaştırma

2013 yılında geçen yıla göre yurt içi yolcu taşımada % 7, yurt dışı yolcu taşımada da % 15,8 artış olurken, yurt içi yük taşımada % 6,9, yurt dışı yük taşımada da (boru hattı ile BOTAŞ tarafından ithalatı yapılan doğal gaz taşımaları hariç) % 8,1 artış gerçekleşmiştir (Tablo 48).

Ülkemizde yıllardır süregelen eğilim 2013 yılında da devam etmiş, yurt içi yolcu ve yük taşımalarında kara yolu, yurt dışı yolcu taşımalarında hava yolu, yurt dışı yük taşımalarında da deniz yolu ağırlıklarını korumuşlardır. Demiryolu ulaşımının son yıllarda yapılan iyileştirmelere rağmen standartının düşük ve altyapısının ağırlıklı olarak tek hat olması, deniz yolu ulaşımında ise büyük liman altyapısının yetersiz olması gibi sorunlar nedeniyle, 2013 yılında da yük ve yolcu taşımalarında ağırlıklı olarak kara yolu tercih edilmiştir.

2013 yılında yurt içi yolcu taşımalarının % 91,8'i kara yolu, % 1'i demir yolu, % 7,1'i de hava yolu ile yapılırken, yurt dışı yolcu taşımalarının tamamı hava yolu ile yapılmıştır. Yurt içi yolcu taşımalarında karayolunun payı % 0,1 azalırken, havayolunun payı aynı miktarda artmış, demiryolunun payında ise değişiklik olmamıştır. Yurt içi yük taşımalarında kara yolu % 87,9, demir yolu % 4,5, deniz yolu % 6,6 ve boru hattı ile yük taşıma da % 1 pay almıştır. Yurt dışı yük taşımalarının % 94,9'u deniz yolu, % 5'i de boru hattı taşımacılığı ile yapılmıştır.

Tablo 48. Ulaştırma İstatistikleri

Ulaşım Yolları	Yolcu Taşıma							
	(Milyon Yolcu-Km)			Değişim (%)		Pay (%)		
	2011	2012	2013 ⁽¹⁾	2012	2013	2011	2012	2013
Yurt içi								
Kara yolu ⁽²⁾	242.265	258.874	276.674	6,9	6,9	91,7	91,9	91,8
Demir yolu	3.922	2.949	3.090	-24,8	4,8	1,5	1,0	1,0
Hava yolu ⁽³⁾	18.016	19.731	21.506	9,5	9,0	6,8	7,0	7,1
Toplam	264.203	281.554	301.270	6,6	7,0	100,0	100,0	100,0
Yurt dışı								
Hava yolu ⁽³⁾	50.349	64.945	75.215	29,0	15,8	100,0	100,0	100,0
Toplam	50.349	64.945	75.215	29,0	15,8	100,0	100,0	100,0
	Yük Taşıma							
Ulaşım Yolları	(Milyon Ton-Km)			Değişim (%)		Pay (%)		
	2011	2012	2013 ⁽¹⁾	2012	2013	2011	2012	2013
Yurt içi								
Kara yolu ⁽²⁾	203.072	216.123	230.123	6,4	6,5	87,7	88,2	87,9
Demir yolu	10.311	10.473	11.732	1,6	12,0	4,5	4,3	4,5
Deniz yolu ⁽⁴⁾	15.978	16.233	17.370	1,6	7,0	6,9	6,6	6,6
Boru hattı								
Ham Petrol ⁽⁵⁾	2.114	2.173	2.710	2,8	24,7	0,9	0,9	1,0
Toplam	231.475	245.002	261.935	5,8	6,9	100,0	100,0	100,0
Yurt dışı								
Demir yolu	992	750	485	-24,4	-35,3	0,1	0,1	0,0
Deniz yolu ⁽⁶⁾	977.400	1.030.000	1.107.250	5,4	7,5	94,9	95,5	94,9
Boru hattı								
Ham Petrol (Transit) ⁽⁵⁾	51.726	48.216	58.498	-6,8	21,3	5,0	4,5	5,0
Toplam	1.030.118	1.078.966	1.166.233	4,7	8,1	100,0	100,0	100,0
Doğal Gaz (Milyon Sm ³) ⁽⁷⁾	44.120	45.922	47.600	4,1	3,7	-	-	-

Kaynak: KB.

(1): Gerçekleşme tahmini.

(2): Karayolları Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğu altındaki yol ağındaki taşımalardır.

(3): Yalnız THY tarafından yapılan taşımalardır.

(4): Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı tarafından hesaplanan taşıma miktarlarıdır.

(5): Yalnız ham petrol taşımalardır.

(6): Deniz yoluyla yapılan taşımaların tümünü kapsayan hesaplanmış tahmini taşıma miktarlarıdır.

(7): Rusya Federasyonu, Nijerya, Cezayir, Azerbaycan ve İran'dan ithalatı yapılan ve spot piyasadan temin edilen toplam doğal gaz taşımalardır.

Türkiye genelinde 2013 yılında hava yolu ile 76.149 bini yurt içinde, 73.282 bini yurt dışına olmak üzere 149.430 bin yolcu taşınmıştır. Devlet Hava Meydanları İşletmesi tarafından hava yolu ile taşınan yolcu sayısı 130.425 bin olurken, bunun 64.041 bini yurt içi, 66.384 bini de yurt dışı yolculuk yapmıştır. 2013 yılında Türkiye genelinde yurt içi yolculuklarda hava yolunu kullanan yolcu sayısı %17,7, yurt dışı yolculuklarda hava yolunu kullanan yolcu sayısı da % 11,7 artış göstermiştir (Tablo 49).

Tablo 49. Türkiye Geneli ve Devlet Hava Meydanları İşletmesi Tarafından Hava Yolu İle Yapılan Yolcu ve Yük Taşımacılığı

Bileşenler	Yolcu Taşıma ⁽²⁾			Değişim (%)		Yük Taşıma (Ton) ⁽³⁾			Değişim (%)	
	2011	2012	2013 ⁽¹⁾	2012	2013	2011	2012	2013 ⁽¹⁾	2012	2013
DHMI										
Yurt içi	49.537.215	55.000.664	64.040.856	11,0	16,4	547.038	559.570	649.936	2,3	16,1
Yurt dışı	54.880.954	60.507.044	66.384.365	10,3	9,7	1.516.887	1.510.081	1.709.406	-0,4	13,2
DHMI Toplamı	104.418.169	115.507.708	130.425.221	10,6	12,9	2.063.925	2.069.651	2.359.342	0,3	14,0
Türkiye Geneli										
Yurt içi	58.258.324	64.721.316	76.148.526	11,1	17,7	617.834	633.076	744.028	2,5	17,5
Yurt dışı	59.362.145	65.630.304	73.281.895	10,6	11,7	1.631.639	1.616.058	1.851.289	-1,0	14,6
Türkiye Genel Toplamı	117.620.469	130.351.620	149.430.421	10,8	14,6	2.249.473	2.249.134	2.595.317	0,0	15,4

Kaynak: DHMI.

(1): Geçici.

(2): Türkiye direkt transit hariç.

(3): Hava yolu ile taşınan bagaj, kargo ve posta toplamıdır.

Türkiye genelinde 2013 yılında 744 bin tonu yurt içine, 1.851 bin tonu yurt dışına olmak üzere toplam 2.595 bin ton yük hava yolu ile taşınmıştır. Devlet Hava Meydanları İşletmesi tarafından taşınan yük miktarı 2.359 bin ton olmuş, bunun 650 bin tonu yurt içi, 1.709 bin tonu da yurt dışı taşımacılık olarak gerçekleşmiştir.

1.3 Yatırımlar

2013 yılında kamu kesimi sabit sermaye yatırımları % 10,5 artışla 61.832 milyon TL'den 68.301 milyon TL'ye, özel sektör sabit sermaye yatırımları ise % 12,7 artışla 257.210 milyon TL'den, 289.915 milyon TL'ye yükselmiştir. 2012 yılında % 11,3 artan toplam sabit sermaye yatırımları, 2013 yılında % 12,3 artışla 358.216 milyon TL olmuştur (Tablo 50, Grafik 22).

Toplam sabit sermaye yatırımları içinde kamu sektörü sabit sermaye yatırımlarının payı % 19,1, özel sektör sabit sermaye yatırımlarının payı da % 80,9 olmuştur. 2012 yılına göre kamu sektörü sabit sermaye yatırımlarının payı azalırken, özel sektör sabit sermaye yatırımlarının payı artış göstermiştir.

Kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının % 54,9'u genel ve katma bütçeli kuruluşlar, % 26,6'sı mahalli idareler, % 15,8'i KİT'ler, % 2,2'si döner sermayeli kuruluşlar, % 0,5'i sosyal güvenlik kuruluşları ve % 0,01'i İller Bankası tarafından gerçekleştirilmiştir. 2012 yılına göre kamu sabit sermaye yatırımları içinde en yüksek oranlı artış % 165,8 ile sosyal güvenlik kuruluşlarının yatırımlarında olurken, İller Bankası yatırımları % 58,1, KİT'lerin yatırımları % 34,6, mahalli idarelerin yatırımları % 20,2, döner sermayeli kuruluşların yatırımları % 8,7 ve genel katma bütçeli kuruluşların yatırımları % 0,8 artış göstermiştir.

Tablo 50. Sabit Sermaye Yatırımları

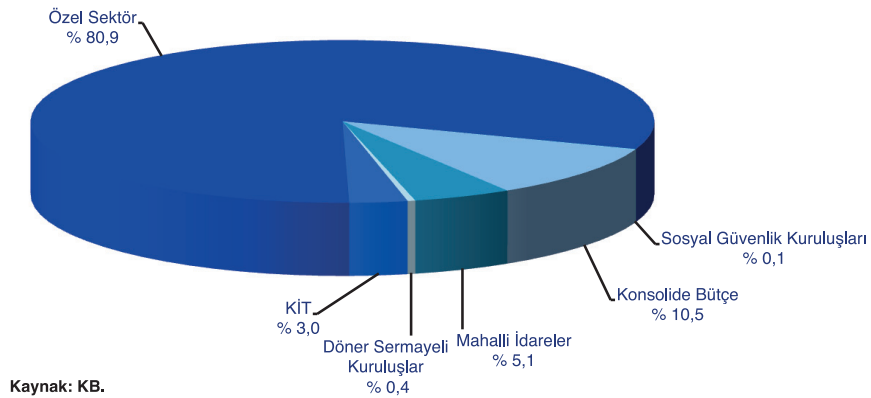
(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

	2011	2012	2013 ⁽¹⁾	Pay (%)			Değişim (%)	
				2011	2012	2013	2012	2013
Konsolide Bütçe	33.094	37.182	37.496	11,5	11,7	10,5	12,4	0,8
KİT	6.322	8.016	10.787	2,2	2,5	3,0	26,8	34,6
İşletmecisi	5.791	7.260	9.997	2,0	2,3	2,8	25,4	37,7
Özelleştirme								
Kapsamındaki Kuruluşlar	531	756	790	0,2	0,2	0,2	42,4	4,5
İller Bankası	77	31	49	0,0	0,0	0,0	-59,7	58,1
Mahalli İdareler	12.899	15.110	18.156	4,5	4,7	5,1	17,1	20,2
Döner Sermayeli Kuruluşlar	782	1.374	1.494	0,3	0,4	0,4	75,7	8,7
Sosyal Güvenlik Kuruluşları	72	120	319	0,0	0,0	0,1	66,7	165,8
Fonlar	0	0	0	0,0	0,0	0,0	-	-
İşsizlik Sigortası Fonu	0	0	0	0,0	0,0	0,0	-	-
Toplam Kamu Sektörü	53.247	61.832	68.301	18,6	19,4	19,1	16,1	10,5
Toplam Özel Sektör	233.382	257.210	289.915	81,4	80,6	80,9	10,2	12,7
Toplam	286.629	319.042	358.216	100,0	100,0	100,0	11,3	12,3

Kaynak: KB.

(1): Gerçekleşme tahmini.

Grafik 22. 2013 Yılı Sabit Sermaye Yatırımlarının Dağılımı (%)

Özel sektör sabit sermaye yatırımları içinde madencilik, enerji, turizm, eğitim ve sağlık hizmetlerin payı bir önceki yıla göre artarken, tarım, imalat ve konut sektörlerinin payı azalmış, ulaştırma ve diğer hizmetler sektörlerinin payı ise aynı kalmıştır. 2013 yılında özel sektör sabit sermaye yatırımları içinde en ağırlıklı sektör % 41,1'lik pay ile bir önceki yılda olduğu gibi imalat sektörü olurken, bunu % 18,1'lik pay ile ulaştırma sektörü ve % 14,3'lük pay ile konut sektörü izlemiştir. Özel sektör sabit sermaye yatırımları içinde en az payı % 1,9 ile madencilik, % 2,2 ile eğitim ve % 2,5 ile sağlık sektörleri almıştır (Tablo 51).

Tablo 51. Sektörler İtibariyle Sabit Sermaye Yatırımları

(Cari Fiyatlarla, Yüzde Dağılım)

Sektörler	2011	2012	2013 ⁽¹⁾
	Özel Sektör		
Tarım	3,3	3,6	3,5
Madencilik	1,5	1,7	1,9
İmalat	42,2	41,9	41,1
Enerji	4,0	4,3	4,8
Ulaştırma	19,9	18,1	18,1
Turizm	6,2	6,9	7,3
Konut	14,4	14,7	14,3
Eğitim	2,2	2,1	2,2
Sağlık	2,4	2,4	2,5
Diğer Hizmetler	4,0	4,2	4,2
Özel Sektör	100,0	100,0	100,0
Kamu Sektörü			
Tarım	9,8	10,7	9,5
Madencilik	2,3	2,2	2,3
İmalat	0,7	0,8	0,8
Enerji	5,7	6,0	5,2
Ulaştırma	41,4	38,1	37,9
Turizm	0,6	0,7	0,7
Konut	1,7	1,3	1,2
Eğitim	12,2	14,2	14,3
Sağlık	5,0	5,3	5,1
Diğer Hizmetler	20,5	20,8	23,0
Kamu Sektörü	100,0	100,0	100,0
Toplam			
Tarım	4,5	5,1	4,9
Madencilik	1,6	1,8	2,0
İmalat	34,5	33,5	31,6
Enerji	4,4	4,7	4,9
Ulaştırma	23,9	22,2	22,8
Turizm	5,1	5,6	5,8
Konut	12,0	11,9	11,2
Eğitim	4,0	4,6	5,1
Sağlık	2,9	3,0	3,1
Diğer Hizmetler	7,0	7,7	8,7
Toplam	100,0	100,0	100,0

Kaynak: KB.

(1): Gerçekleşme tahmini.

2013 yılında kamu sektörü sabit sermaye yatırımları içinde bir önceki yıla göre madencilik, eğitim ve diğer hizmetler sektörlerinin payı artarken, tarım, enerji, ulaştırma, konut ve sağlık sektörlerinin payı azalmış, imalat ve turizm sektörlerinin payı ise değişmemiştir.

Kamu sektörü toplam sabit sermaye yatırımlarında 2013 yılında ulaştırma sektörü % 37,9, diğer hizmetler sektörü % 23 ve eğitim sektörü % 14,3'lük pay ile en ağırlıklı sektörler olurken, turizm sektörü % 0,7, imalat sektörü % 0,8 ve konut sektörü % 1,2 ile en düşük paya sahip sektörler olmuştur.

Bölgesel Düzeyde Kamu Yatırımları

Kamu yatırımları büyük ölçüde, sulama, enerji, ulaştırma gibi altyapı alanlarında yoğunlaşmakta, eğitim, sağlık, hizmetler ve diğer sektörlerdeki okul, hastane, küçük sanayi sitesi ve organize sanayi bölgesi gibi birçok proje ise toplulaştırılarak yatırım programında yer almaktadır. Sulama, baraj ve kanalları, enerji nakil hatları, devlet yolları, otoyollar, demir yolu, boru hatları gibi projeler ile okul, hastane, organize sanayi bölgesi, küçük sanayi sitesi gibi toplulaştırılmış projeler büyük ölçüde birden fazla ili ilgilendirmekte ve muhtelif il olarak nitelendirilmektedir.

2012 yılında 44.434 milyon TL olan kamu yatırımlarının tutarı, 2013 yılında % 19 artışla 52.882 milyon TL'ye yükselmiştir. Kamu yatırımlarının % 48,7'si birden fazla ili kapsayan muhtelif illere yapılırken, % 51,3'ü 81 ile dağılmıştır. İller itibariyle 2013 yılında kamu yatırımlarından en çok pay alan il % 6,9 ile Ankara olurken, bunu % 4,2 ile İstanbul, % 2,8 ile Mardin ve % 2,3 ile İzmir izlemiştir. 2013 yılında bir önceki yıla göre kamu yatırımlarında Bingöl, Hatay, Mardin ve Tekirdağ'da % 100'ün üzerinde yüksek oranlı artışlar olurken, % 49 ile Artvin, % 26 ile Kırıkkale ve % 24,9 ile Muğla kamu yatırımlarının en çok gerilediği iller olmuştur (Tablo 52).

Tablo 52. Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı

(Bin TL)

İller	2011	2012	2013	Pay (%)			Değişim (%)	
				2011	2012	2013	2012	2013
Adana	198.521	265.061	361.099	0,5	0,6	0,7	33,5	36,2
Adıyaman	302.114	293.123	293.934	0,8	0,7	0,6	-3,0	0,3
Afyonkarahisar	155.366	229.366	249.388	0,4	0,5	0,5	47,6	8,7
Ağrı	280.023	268.942	276.913	0,8	0,6	0,5	-4,0	3,0
Aksaray	151.769	187.970	316.415	0,4	0,4	0,6	23,9	68,3
Amasya	78.188	116.556	155.451	0,2	0,3	0,3	49,1	33,4
Ankara	1.700.453	3.553.371	3.664.716	4,7	8,0	6,9	109,0	3,1
Antalya	351.452	420.393	615.317	1,0	0,9	1,2	19,6	46,4
Ardahan	42.764	47.275	50.621	0,1	0,1	0,1	10,5	7,1
Artvin	664.209	849.704	433.038	1,8	1,9	0,8	27,9	-49,0
Aydın	178.033	184.076	189.958	0,5	0,4	0,4	3,4	3,2
Balıkesir	261.341	303.386	280.964	0,7	0,7	0,5	16,1	-7,4
Bartın	50.661	84.973	80.699	0,1	0,2	0,2	67,7	-5,0
Batman	263.357	241.415	244.590	0,7	0,5	0,5	-8,3	1,3
Bayburt	24.484	33.790	46.929	0,1	0,1	0,1	38,0	38,9
Bilecik	31.743	43.897	67.639	0,1	0,1	0,1	38,3	54,1
Bingöl	273.462	169.863	398.614	0,8	0,4	0,8	-37,9	134,7
Bitlis	75.032	73.424	92.930	0,2	0,2	0,2	-2,1	26,6
Bolu	48.188	96.735	77.253	0,1	0,2	0,1	100,7	-20,1
Burdur	71.168	85.255	113.738	0,2	0,2	0,2	19,8	33,4
Bursa	604.127	452.297	415.292	1,7	1,0	0,8	-25,1	-8,2
Çanakkale	182.914	220.887	243.332	0,5	0,5	0,5	20,8	10,2
Çankırı	92.431	76.642	121.262	0,3	0,2	0,2	-17,1	58,2
Çorum	88.481	109.836	135.317	0,2	0,2	0,3	24,1	23,2
Denizli	124.067	142.697	194.204	0,3	0,3	0,4	15,0	36,1
Diyarbakır	776.615	798.074	914.826	2,1	1,8	1,7	2,8	14,6
Düzce	84.099	76.352	97.131	0,2	0,2	0,2	-9,2	27,2
Edirne	124.813	156.444	152.577	0,3	0,4	0,3	25,3	-2,5
Elazığ	198.831	149.298	252.827	0,5	0,3	0,5	-24,9	69,3
Erzincan	132.389	175.727	177.671	0,4	0,4	0,3	32,7	1,1
Erzurum	184.219	248.984	360.246	0,5	0,6	0,7	35,2	44,7
Eskişehir	192.438	268.816	503.956	0,5	0,6	1,0	39,7	87,5
Gaziantep	274.170	360.239	420.830	0,8	0,8	0,8	31,4	16,8
Giresun	73.230	131.168	143.184	0,2	0,3	0,3	79,1	9,2
Gümüşhane	59.555	62.188	82.040	0,2	0,1	0,2	4,4	31,9
Hakkari	81.420	120.629	155.301	0,2	0,3	0,3	48,2	28,7
Hatay	213.351	314.474	633.627	0,6	0,7	1,2	47,4	101,5
Iğdır	73.436	58.445	89.539	0,2	0,1	0,2	-20,4	53,2
Isparta	73.110	83.773	105.473	0,2	0,2	0,2	14,6	25,9
İstanbul	2.820.020	2.559.243	2.246.210	7,7	5,8	4,2	-9,2	-12,2
İzmir	609.473	704.596	1.209.754	1,7	1,6	2,3	15,6	71,7
Kahramanmaraş	185.492	458.777	515.399	0,5	1,0	1,0	147,3	12,3
Karabük	73.634	88.592	86.325	0,2	0,2	0,2	20,3	-2,6
Karaman	121.223	130.059	165.826	0,3	0,3	0,3	7,3	27,5
Kars	136.373	143.877	181.580	0,4	0,3	0,3	5,5	26,2
Kastamonu	94.054	118.268	113.658	0,3	0,3	0,2	25,7	-3,9
Kayseri	209.696	221.099	407.837	0,6	0,5	0,8	5,4	84,5
Kırıkkale	134.854	183.619	135.817	0,4	0,4	0,3	36,2	-26,0
Kırklareli	140.568	123.329	137.825	0,4	0,3	0,3	-12,3	11,8
Kırşehir	64.290	100.556	85.216	0,2	0,2	0,2	56,4	-15,3
Kilis	96.385	56.030	60.120	0,3	0,1	0,1	-41,9	7,3
Kocaeli	188.055	217.842	395.514	0,5	0,5	0,7	15,8	81,6
Konya	426.031	490.647	623.754	1,2	1,1	1,2	15,2	27,1
Kütahya	206.562	266.085	354.552	0,6	0,6	0,7	28,8	33,2

Tablo 52. Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı (Devam)

(Bin TL)

İller	2011	2012	2013	Pay (%)			Değişim (%)	
				2011	2012	2013	2012	2013
Malatya	180.375	165.238	209.553	0,5	0,4	0,4	-8,4	26,8
Manisa	276.494	260.034	246.529	0,8	0,6	0,5	-6,0	-5,2
Mardin	536.128	721.380	1.458.881	1,5	1,6	2,8	34,6	102,2
Mersin	251.198	460.100	511.121	0,7	1,0	1,0	83,2	11,1
Muğla	305.845	272.652	204.638	0,8	0,6	0,4	-10,9	-24,9
Muş	89.685	115.543	172.211	0,2	0,3	0,3	28,8	49,0
Nevşehir	58.439	51.679	68.580	0,2	0,1	0,1	-11,6	32,7
Niğde	98.763	65.449	96.880	0,3	0,1	0,2	-33,7	48,0
Ordu	137.880	165.005	299.817	0,4	0,4	0,6	19,7	81,7
Osmaniye	59.822	60.115	79.592	0,2	0,1	0,2	0,5	32,4
Rize	95.220	112.406	110.518	0,3	0,3	0,2	18,0	-1,7
Sakarya	186.944	293.606	417.976	0,5	0,7	0,8	57,1	42,4
Samsun	236.326	260.496	320.009	0,6	0,6	0,6	10,2	22,8
Siirt	71.686	81.028	72.682	0,2	0,2	0,1	13,0	-10,3
Sinop	171.002	165.884	167.435	0,5	0,4	0,3	-3,0	0,9
Sivas	199.929	267.693	309.393	0,5	0,6	0,6	33,9	15,6
Şanlıurfa	680.639	647.736	789.586	1,9	1,5	1,5	-4,8	21,9
Şırnak	128.611	142.916	133.779	0,4	0,3	0,3	11,1	-6,4
Tekirdağ	110.698	120.266	247.046	0,3	0,3	0,5	8,6	105,4
Tokat	97.448	117.926	136.822	0,3	0,3	0,3	21,0	16,0
Trabzon	607.961	196.057	223.509	1,7	0,4	0,4	-67,8	14,0
Tunceli	56.666	52.911	62.163	0,2	0,1	0,1	-6,6	17,5
Uşak	46.298	85.554	83.137	0,1	0,2	0,2	84,8	-2,8
Van	200.091	246.980	402.240	0,5	0,6	0,8	23,4	62,9
Yalova	38.365	37.078	63.516	0,1	0,1	0,1	-3,4	71,3
Yozgat	65.117	99.266	155.578	0,2	0,2	0,3	52,4	56,7
Zonguldak	179.329	161.085	133.600	0,5	0,4	0,3	-10,2	-17,1
Muhtelif İller	16.890.594	21.590.040	25.776.601	46,4	48,6	48,7	27,8	19,4
Toplam	36.400.287	44.434.287	52.881.620	100,0	100,0	100,0	22,1	19,0

Kaynak: KB.

2013 yılında illere ve sektörler göre yapılan değerlendirmede kamu yatırımlarının ulaştırma-haberleşme sektöründe yoğunlaştığı, bunu diğer kamu hizmetleri, eğitim, tarım, enerji, sağlık ve madencilik sektörlerine yapılan yatırımların takip ettiği görülmektedir. İmalat, konut ve turizm sektörleri ise en az kamu yatırımı yapılan sektörler olarak dikkat çekmektedir (Tablo 53).

2013 yılında tüm illere tarım, ulaştırma-haberleşme, eğitim ve diğer kamu hizmetleri başlığı altında yer alan sektör yatırımı yapılmıştır. Diğer sektörlerde ise kamu yatırımı yapılmayan iller bulunmaktadır. En yüksek tutarlı tarım sektörü yatırımı 464.595 bin TL ile Diyarbakır, madencilik yatırımı 355.961 bin TL ile Hatay, imalat yatırımı 106.690 bin TL ile Kütahya, enerji yatırımı 1.223.899 bin TL ile Mardin, ulaştırma-haberleşme yatırımı 1.668.273 bin TL ile Ankara, turizm yatırımı 45.387 bin TL ile Çanakkale, konut yatırımı 85.643 bin TL ile Ağrı, eğitim yatırımı 386.186 bin TL ile İstanbul, sağlık yatırımı 103.002 bin TL ile yine İstanbul illerinde yapılmıştır.

Tablo 53. 2013 Yılında Kamu Yatırımlarının İllere Göre Sektörel Dağılımı

(Bin TL)

İller	Tarım	Madencilik	İmalat	Enerji	Ulaştırma- Haberleşme	Turizm	Konut	Eğitim	Sağlık	Diğer Kamu Hizmetleri	İl Toplamı
Adana	101.975	1.156	0	2.664	30.299	0	900	106.051	24.900	93.154	361.099
Adıyaman	41.672	88.617	0	195	4.790	334	11.766	44.367	33.950	68.243	293.934
Afyonkarahisar	74.856	5.657	9.018	3.406	39.740	992	15.281	50.049	23.688	26.701	249.388
Ağrı	36.504	168	1	0	16.066	0	85.643	51.560	15.150	71.821	276.913
Aksaray	17.293	1.204	0	3.073	217.976	1.750	4.042	30.660	7.650	32.767	316.415
Amasya	30.948	376	0	5.000	11.074	0	2.130	36.202	5.302	64.419	155.451
Ankara	120.527	123.710	72.320	25.743	1.668.273	360	13.754	369.752	91.602	1.178.675	3.664.716
Antalya	114.137	65.528	0	18.640	27.119	28.491	6.410	84.661	61.000	209.331	615.317
Ardahan	2.104	221	0	106	2.092	0	317	33.564	3.850	8.367	50.621
Artvin	18.758	572	0	306.811	43.882	750	18.700	27.859	5.000	10.706	433.038
Aydın	36.693	1.591	0	24.135	4.851	3.059	900	60.725	27.602	30.402	189.958
Balıkesir	65.864	11.958	25.821	2.092	49.856	1.320	787	50.902	39.679	32.685	280.964
Bartın	12.271	11	0	12.000	30	2.800	40	22.580	2.250	28.717	80.699
Batman	11.364	126.384	0	8.224	3.624	334	810	54.762	700	38.388	244.590
Bayburt	18.447	122	0	900	383	0	383	22.842	2.002	1.850	46.929
Bilecik	3.326	128	0	1.152	27.674	500	1.500	28.516	400	4.443	67.639
Bingöl	23.437	1	0	255.000	27.856	0	9.458	58.948	9.102	14.812	398.614
Bitlis	7.343	96	0	8	9.569	1.085	3.112	43.624	4.252	23.841	92.930
Bolu	10.323	11	0	0	7.724	71	20	43.145	5.650	10.309	77.253
Burdur	40.871	1.160	0	2	1.052	0	893	59.634	3.650	6.476	113.738
Bursa	56.585	156	500	8.228	88.502	1.050	1.114	71.684	42.928	144.545	415.292
Çanakkale	42.991	536	0	31.514	29.188	45.387	1.650	43.469	20.552	28.045	243.332
Çankırı	46.892	872	0	200	6.746	3.250	786	52.666	4.350	5.500	121.262
Çorum	31.041	423	0	0	5.733	500	11.092	33.342	22.515	30.671	135.317
Denizli	49.843	2.762	11.000	14	16.666	1.987	922	46.064	10.650	54.296	194.204
Diyarbakır	464.595	51.099	0	20.807	36.742	334	11.706	102.315	10.650	216.578	914.826
Düzce	17.909	1.500	0	6	1.697	1.250	0	36.650	29.135	8.984	97.131
Edirne	50.708	1.937	0	2.510	28.552	2.579	200	41.237	11.002	13.852	152.577
Elazığ	27.489	991	1	24.412	20.685	71	80.427	51.146	19.300	28.305	252.827
Erzincan	17.415	503	21.000	2.387	23.204	2.000	5.396	33.456	5.334	66.976	177.671
Erzurum	82.107	343	3.300	11.002	45.958	1.000	9.967	65.363	36.500	104.706	360.246
Eskişehir	31.953	19.286	61.570	6.905	203.031	371	1.600	57.886	12.750	108.604	503.956
Gaziantep	73.050	432	30	3.509	109.022	525	3.444	109.143	23.550	98.125	420.830
Giresun	25.667	56	0	6.322	2.178	0	12.523	39.302	12.050	45.086	143.184
Gümüşhane	30.137	179	0	1.790	4.374	200	868	36.267	3.000	5.225	82.040
Hakkari	21.300	0	0	11	64.040	0	134	47.956	5.400	16.460	155.301
Hatay	66.362	355.961	512	22.606	44.734	1.002	700	77.906	16.400	47.444	633.627
İğdır	17.875	1	0	500	4.202	0	5.349	51.021	2.352	8.239	89.539
İsparta	31.139	3.160	0	854	1.288	3.900	0	41.405	12.200	11.527	105.473
İstanbul	13.912	55.447	21.212	92.527	1.216.290	4.628	920	386.186	103.002	352.086	2.246.210
İzmir	128.349	2.744	726	32.060	572.252	8.000	530	147.751	66.450	250.892	1.209.754
Kahramanmaraş	56.264	26.049	1	232.976	29.774	0	60	63.404	57.300	49.571	515.399
Karabük	4.760	71	67	396	5.794	0	181	51.945	19.402	3.709	86.325
Karaman	36.808	369	0	23.966	2.303	2.000	0	63.733	10.050	26.597	165.826
Kars	24.871	147	1	1.500	60.563	1.000	878	29.829	26.375	36.416	181.580
Kastamonu	32.441	376	0	1.556	5.383	2.800	3.630	40.718	15.454	11.300	113.658
Kayseri	111.231	2.545	1.000	2.844	77.840	8.842	441	88.440	24.000	90.654	407.837
Kırıkkale	10.372	877	41.321	2	3.750	0	0	50.253	22.390	6.852	135.817
Kırklareli	30.431	10.646	1	10.858	2.683	0	0	40.212	5.950	37.044	137.825
Kırşehir	12.106	635	423	1.250	6.297	250	50	47.745	2	16.458	85.216
Kilis	17.362	40	0	196	1.374	333	0	27.826	0	12.989	60.120
Kocaeli	7.184	11	15.800	17.889	185.633	2.000	0	78.846	18.600	69.551	395.514
Konya	264.276	5.813	1.580	11.960	67.433	2.000	504	110.724	38.900	120.564	623.754
Kütahya	37.884	62.797	106.690	3.008	9.539	0	18.330	64.947	7.200	44.157	354.552

Tablo 53. 2013 Yılında Kamu Yatırımlarının İllere Göre Sektörel Dağılımı (Devam)

(Bin TL)

İller	Tarım	Madencilik	İmalat	Enerji	Ulaştırma- Haberleşme	Turizm	Konut	Eğitim	Sağlık	Diğer Kamu Hizmetleri	İl Toplamı
Malatya	51.722	1.028	1.184	104	28.404	0	775	57.100	38.580	30.656	209.553
Manisa	62.073	2.631	1.000	23.892	18.366	310	130	65.320	26.600	46.207	246.529
Mardin	31.660	1.651	0	1.223.899	51.742	591	1.335	68.491	7.450	72.062	1.458.881
Mersin	51.631	50.142	0	7.902	37.546	15.512	750	125.183	56.502	165.953	511.121
Muğla	36.155	787	0	31.347	19.020	16.165	1.340	40.569	18.650	40.605	204.638
Muş	22.345	698	1	3.410	39.435		7.009	61.482	6.120	31.711	172.211
Nevşehir	11.217	2.919	0	8.143	1.455	2.750	200	30.733	1.500	9.663	68.580
Niğde	39.715	3.042	4.601	2	4.029		1.708	30.133	2.000	11.650	96.880
Ordu	11.000	55	0	8.044	173.623	1.000	1.605	30.660	8.687	65.143	299.817
Osmaniye	13.350	1.523	0	6	2.475		15	50.158	302	11.763	79.592
Rize	9.212	572	10.400	580	14.508	71	20.463	39.245	2.002	13.465	110.518
Sakarya	8.759	128	7.661	5.700	294.771	500	368	38.279	12.504	49.306	417.976
Samsun	74.872	263	1	1.204	44.594	3.309	4.843	78.381	20.429	92.113	320.009
Siirt	3.737	6.937	0	2.694	7.461	333	622	34.332	1.550	15.016	72.682
Sinop	33.972	377	0	6.002	75.130	1.000	3.314	30.754	1.500	15.386	167.435
Sivas	87.094	2.150	5.536	51.964	63.124	9.960	1.506	56.667	12.250	19.142	309.393
Şanlıurfa	418.638	801	0	53.590	26.842	865	4.111	93.498	20.902	170.339	789.586
Şırnak	4.021	4.830	0	6.930	48.122	333	200	41.329	2.302	25.712	133.779
Tekirdağ	11.577	2.934	0	508	56.347	0	550	52.065	23.202	99.863	247.046
Tokat	33.165	433	6.500	4.508	11.298	0	250	44.997	19.750	15.921	136.822
Trabzon	43.238	27.062	0	1.022	5.233	4.011	800	51.071	15.500	75.572	223.509
Tunceli	1.893	1	0	304	7.207	0	3.442	35.241	770	13.305	62.163
Uşak	26.488	1.304	6	1.800	2.938	0	24	35.209	2.500	12.868	83.137
Van	16.460	241	2.263	23.006	40.011	6.500	18.325	60.835	97.307	137.292	402.240
Yalova	3.737	11	0	6.480	184	59	0	39.039	0	14.006	63.516
Yozgat	33.997	1.288	0	2	6.933	0	990	57.064	16.521	38.783	155.578
Zonguldak	17.874	2.564	0	24.487	13.686	0	3.543	40.660	10.752	20.034	133.600
Muhtelif İller	2.081.000	636.893	250.302	1.547.519	8.695.391	154.171	184.784	3.419.533	1.660.686	7.146.322	25.776.601
Toplam	6.002.624	1.790.700	683.350	4.290.765	14.967.255	356.545	613.250	8.419.268	3.169.890	12.587.973	52.881.620

Kaynak: KB.

2011 yılında yatırım teşvik belgesine bağlanan sabit yatırım tutarında % 14,2 düşüş olurken, 2012 yılında % 7,6 ve 2013 yılında % 62,7 artış olmuştur. 2012 yılında 57.645 milyon TL olan teşvik belgesine bağlanan sabit yatırımlar, 2013 yılında 93.784 milyon TL'ye yükselmiştir (Tablo 54).

2013 yılında tarım sektörüne verilen yatırım teşvik belgelerinin tutarı bir önceki yıla göre % 12,6 artışla 869 milyon TL'ye, madencilik sektörüne verilen teşvikler % 246,7 artışla 7.649 milyon TL'ye, imalat sanayi sektörüne verilen teşvikler % 21,1 artışla 32.668 milyon TL'ye, enerji sektörüne verilen teşvikler % 161,4 artışla 32.980 milyon TL'ye, hizmetler sektörüne verilen teşvikler de % 30,1 artışla 19.618 milyon TL'ye yükselmiştir.

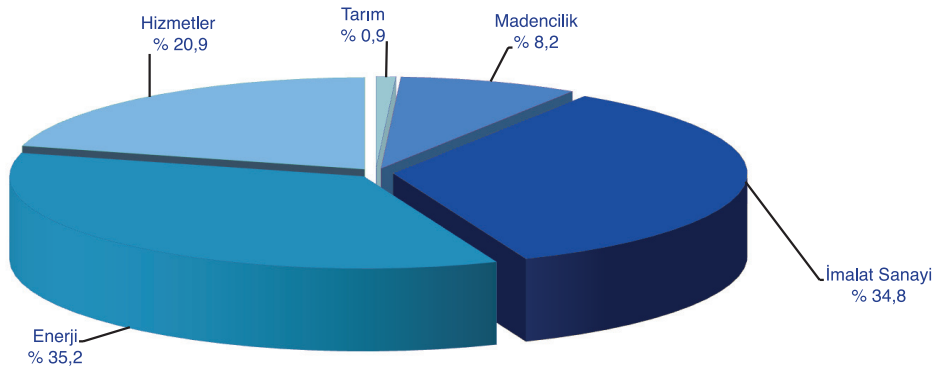
Enerji sektörü 2013 yılında teşvik belgesine bağlanan sabit yatırımlar içinde % 35,2'lik pay ile ilk sırada yer alırken, imalat sanayi sektörü % 34,8, hizmetler sektörü % 20,9, madencilik sektörü % 8,2, tarım sektörü % 0,9'luk pay ile onu takip etmiştir. 2013 yılında, 2012 yılına göre tarım, imalat sanayi ve hizmetler sektörlerinin toplam yatırım teşviklerinden aldığı pay azalırken, madencilik ve enerji sektörlerinin payı ise artmıştır (Grafik 23).

Tablo 54. Sektörlere Göre Yatırım Teşvik Belgeleri

Sektörler	Belge Sayısı			Sabit Yatırım (Milyon TL)			İstihdam (Kişi)		
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2011	2012	2013
Tarım	246	122	107	1.512	772	869	6.749	3.031	3.180
Madencilik	273	284	281	1.340	2.206	7.649	5.529	8.092	10.763
İmalat sanayi	2.430	2.562	2.988	21.144	26.974	32.668	65.904	76.032	94.184
Enerji	209	196	184	15.136	12.617	32.980	4.274	3.497	5.002
Hizmetler	1.211	1.142	1.418	14.440	15.076	19.618	42.525	56.281	76.878
Toplam	4.369	4.306	4.978	53.572	57.645	93.784	124.981	146.933	190.007
Değişim (%)									
Tarım	-45,7	-50,4	-12,3	-42,9	-48,9	12,6	-49,5	-55,1	4,9
Madencilik	10,1	4,0	-1,1	-31,3	64,6	246,7	-0,6	46,4	33,0
İmalat sanayi	8,7	5,4	16,6	-36,7	27,6	21,1	-10,9	15,4	23,9
Enerji	32,3	-6,2	-6,1	66,9	-16,6	161,4	47,2	-18,2	43,0
Hizmetler	20,1	-5,7	24,2	-6,3	4,4	30,1	-20,1	32,3	36,6
Toplam	6,5	-1,4	15,6	-14,2	7,6	62,7	-16,1	17,6	29,3
Pay (%)									
Tarım	5,6	2,8	2,1	2,8	1,3	0,9	5,4	2,1	1,7
Madencilik	6,2	6,6	5,6	2,5	3,8	8,2	4,4	5,5	5,7
İmalat sanayi	55,6	59,5	60,0	39,5	46,8	34,8	52,7	51,7	49,6
Enerji	4,8	4,6	3,7	28,3	21,9	35,2	3,4	2,4	2,6
Hizmetler	27,7	26,5	28,5	27,0	26,2	20,9	34,0	38,3	40,5
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: EB.

Grafik 23. Yatırım Teşviklerinin Sektörel Dağılımı (Sabit Yatırım, 2013)

Kaynak: EB.

2013 yılında toplam 4.978 teşvik belgeli yatırım ile 190.007 kişiye istihdam sağlanması amaçlanmıştır. Bunların % 49,6'sı olan 94.184'ünün imalat sanayi, % 40,5'i olan 76.878'inin hizmetler, % 5,7'si olan 10.763'ünün madencilik, % 2,6'sı olan 5.002'sinin enerji ve % 1,7'si olan 3.180'inin tarım sektöründe istihdam edilmesi hedeflenmiştir.

2013 yılında teşvik belgesine bağlanan sabit yatırımların % 69,9'unu komple yeni yatırımlar, % 21,7'sini tevsi yatırımları, % 8,3'ünü de bunların dışında kalan yatırımlar oluşturmuştur. 2013 yılında komple yeni yatırımlar için verilen 2.952 teşvik belgesinin tutarı 65.583 milyon TL, tevsi yatırımlarına verilen 1.505 teşvik belgesinin tutarı 20.387 milyon TL, bunların dışında kalan yatırımlar için verilen 521 teşvik belgesinin tutarı da 7.814 milyon TL olmuştur (Tablo 55).

Tablo 55. Mahiyetlerine Göre Yatırım Teşvik Belgeleri

Yatırımın Mahiyeti	Belge Sayısı			Sabit Yatırım (Milyon TL)			İstihdam (Kişi)		
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2011	2012	2013
Komple yeni yatırım	2.904	2.672	2.952	36.883	41.423	65.583	96.433	112.009	145.485
Tevsi	1.043	1.197	1.505	12.132	12.198	20.387	23.463	29.477	36.243
Diğer	422	437	521	4.557	4.024	7.814	5.085	5.447	8.279
Toplam	4.369	4.306	4.978	53.572	57.645	93.784	124.981	146.933	190.007
Değişim (%)									
Komple yeni yatırım	6,4	-8,0	10,5	-14,4	12,3	58,3	-6,4	16,2	29,9
Tevsi	13,5	14,8	25,7	-11,7	0,5	67,1	-18,4	25,6	23,0
Diğer	-7,0	3,6	19,2	-19,0	-11,7	94,2	-70,5	7,1	52,0
Toplam	6,5	-1,4	15,6	-14,2	7,6	62,7	-16,1	17,6	29,3
Pay (%)									
Komple yeni yatırım	66,5	62,1	59,3	68,8	71,9	69,9	77,2	76,2	76,6
Tevsi	23,9	27,8	30,2	22,6	21,2	21,7	18,8	20,1	19,1
Diğer	9,7	10,1	10,5	8,5	7,0	8,3	4,1	3,7	4,4
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: EB.

2013 yılındaki yatırım teşvik belgesine bağlanan yatırımlarda istihdam edilmesi planlanan 190.007 kişinin % 76,6'sının komple yeni yatırımlarda, % 19,1'inin tevsi yatırımlarında ve % 4,4'ünün de diğer yatırımlarda istihdam edilmesi öngörülmüştür. Mahiyeti itibari ile yatırım teşvik belgesi sayısında en yüksek oranlı artış % 25,7 ile tevsi yatırımlarında olurken, sabit yatırım tutarı açısından % 94,2 ile diğer yatırımlarda, istihdam edilmesi öngörülen personel sayısı açısından da % 52 ile yine diğer yatırımlarda görülmüştür.

2013 yılında verilen toplam 93.784 milyon TL tutarındaki teşvik belgeli sabit yatırımlar içinde ilk sırayı % 30,5'lik pay ve 28.619 milyon TL ile 1. bölge alırken, onu % 18,3'lük pay ve 17.184 milyon TL ile 2. bölge, % 11,6'lık pay ve 10.887 milyon TL ile 3. bölge, % 10,7'lik pay ve 10.041 milyon TL ile 4. bölge, % 8,3'lük pay ve 7.824 milyon TL ile 6. bölge, % 6,2'lik

pay ve 5.778 milyon TL ile 5. bölge izlemiştir. Muhtelif bölge olarak adlandırılan birden fazla ili kapsayan yatırımlar 13.451 milyon TL ile yatırım teşviklerinden % 14,3 pay almıştır. 2013 yılında geçen yıla göre verilen teşviklerde en yüksek oranlı artış % 989,1 ile birden fazla ili kapsayan yatırımlarda gerçekleşirken, onu % 84,4 ile 2. bölge, % 80,6 ile 6. bölge, % 60,9 ile 4. bölge, % 42,2 ile 3. bölge, % 34,8 ile 5. bölge izlemiş, % 16,5 ile 1. bölge en son sırada yer almıştır. Teşvik belgeli yatırımlar ile 1. bölgede 66.671, 2. bölgede 29.286, 3. bölgede 21.835, 4. bölgede 17.317, 5. bölgede 19.863, 6. bölgede 33.391 kişiye istihdam sağlanması öngörülmüştür (Tablo 56, Grafik 24).

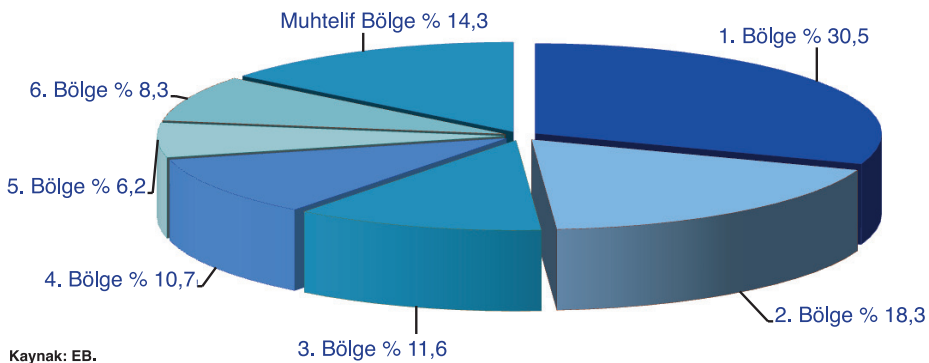
Tablo 56. Bölgelere Göre Yatırım Teşvik Belgeleri

Bölgeler ⁽¹⁾	Sabit Yatırım (Milyon TL)							İstihdam (Kişi)				
	Belge Sayısı		2012		2013		Değişim (%)	2012		2013		Değişim (%)
	2012	2013	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)		Kişi Sayısı	Pay (%)	Kişi Sayısı	Pay (%)	
1. Bölge	1.562	1.787	24.573	42,6	28.619	30,5	16,5	58.200	39,6	66.671	35,1	14,6
2. Bölge	748	807	9.321	16,2	17.184	18,3	84,4	21.475	14,6	29.286	15,4	36,4
3. Bölge	701	704	7.658	13,3	10.887	11,6	42,2	17.104	11,6	21.835	11,5	27,7
4. Bölge	498	519	6.239	10,8	10.041	10,7	60,9	16.409	11,2	17.317	9,1	5,5
5. Bölge	337	488	4.286	7,4	5.778	6,2	34,8	11.304	7,7	19.863	10,5	75,7
6. Bölge	450	647	4.333	7,5	7.824	8,3	80,6	22.294	15,2	33.391	17,6	49,8
Muhtelif Bölge	10	26	1.235	2,1	13.451	14,3	989,1	147	0,1	1.644	0,9	1.018,4
Toplam	4.306	4.978	57.645	100,0	93.784	100,0	62,7	146.933	100,0	190.007	100,0	29,3

Kaynak: EB.

- (1): **1. Bölge:** Ankara, Antalya, Bursa, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Muğla,
2. Bölge: Adana, Aydın, Bolu, Çanakkale (Bozcaada ve Gökçeada ilçeleri hariç), Denizli, Edirne, Isparta, Kayseri, Kırklareli, Konya, Sakarya, Tekirdağ, Yalova,
3. Bölge: Balıkesir, Bilecik, Burdur, Gaziantep, Karabük, Karaman, Manisa, Mersin, Samsun, Trabzon, Uşak, Zonguldak,
4. Bölge: Afyonkarahisar, Amasya, Artvin, Bartın, Çorum, Düzce, Elazığ, Erzincan, Hatay, Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Nevşehir, Rize, Sivas,
5. Bölge: Adıyaman, Aksaray, Bayburt, Çankırı, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, Kahramanmaraş, Kilis, Niğde, Ordu, Osmaniye, Sinop, Tokat, Tunceli, Yozgat,
6. Bölge: Ağrı, Ardahan, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkari, Iğdır, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Van, Bozcaada ve Gökçeada ilçeleri.

Grafik 24. Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Dağılımı (Sabit Yatırım, 2013)

2013 yılında toplam 4.978 yatırım teşvik belgesinin, 240'ı yabancı sermayeli, 4.738'i yerli sermayeli yatırımlara verilmiştir. Yatırım teşvik belgelerinin sabit yatırım tutarının % 14,1'i olan 13.186 milyon TL'si yabancı sermayeli, % 85,9'u olan 80.598 milyon TL'si yerli sermayeli yatırımlara verilmiştir. 2013 yılında verilen yatırım teşvik belgelerinin sabit yatırım tutarı 2012 yılına göre yabancı sermayeli yatırımlarda % 83,4, yerli sermayeli yatırımlarda % 59,7 artış göstermiştir (Tablo 57).

Tablo 57. Destek Sınıflarına Göre Yatırım Teşvik Belgeleri

Destek Sınıfı	Belge Sayısı			Sabit Yatırım (Milyon TL)			İstihdam (Kişi)		
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2011	2012	2013
	Yabancı Sermaye								
Bölgesel	79	115	130	1.448	2.969	5.489	5.052	8.912	8.912
Büyük Ölçekli	3	8	9	1.145	1.425	1.921	1.160	2.751	3.087
Genel	126	113	101	6.780	2.796	5.776	3.065	3.026	4.548
Toplam	208	236	240	9.373	7.190	13.186	9.277	14.689	16.547
	Yerli Sermaye								
Bölgesel	1.438	1.967	2.808	12.169	22.115	30.942	56.300	89.209	125.010
Büyük Ölçekli	4	7	7	4.419	1.121	12.507	937	1.088	949
Genel	2.719	2.094	1.913	27.611	20.538	31.000	58.467	40.951	45.658
Stratejik Yatırım	-	2	10	-	6.681	6.149	-	996	1.843
Toplam	4.161	4.070	4.738	44.199	50.455	80.598	115.704	132.244	173.460
Genel Toplam	4.369	4.306	4.978	53.572	57.645	93.784	124.981	146.933	190.007
	Yabancı Sermaye Değişim (%)								
Bölgesel	-25,5	45,6	13,0	-25,8	105,0	84,9	-42,5	76,4	0,0
Büyük Ölçekli	-62,5	166,7	12,5	-58,9	24,5	34,8	-66,8	137,2	12,2
Genel	35,5	-10,3	-10,6	127,5	-58,8	106,6	-33,9	-1,3	50,3
Toplam	0,5	13,5	1,7	21,5	-23,3	83,4	-45,1	58,3	12,6
	Yerli Sermaye Değişim (%)								
Bölgesel	-19,4	36,8	42,8	-42,1	81,7	39,9	-30,4	58,5	40,1
Büyük Ölçekli	-69,2	75,0	0,0	-75,6	-74,6	1.015,7	-70,7	16,1	-12,8
Genel	29,5	-23,0	-8,6	76,9	-25,6	50,9	21,8	-30,0	11,5
Stratejik Yatırım	-	-	400,0	-	-	-8,0	-	-	85,0
Toplam	6,8	-2,2	16,4	-19,3	14,2	59,7	-12,4	14,3	31,2
Genel Toplam	6,5	-1,4	15,6	-14,2	7,6	62,7	-16,1	17,6	29,3
	Yabancı Sermaye Payı (%)								
Bölgesel	1,8	2,7	2,6	2,7	5,2	5,9	4,0	6,1	4,7
Büyük Ölçekli	0,1	0,2	0,2	2,1	2,5	2,0	0,9	1,9	1,6
Genel	2,9	2,6	2,0	12,7	4,9	6,2	2,5	2,1	2,4
Toplam	4,8	5,5	4,8	17,5	12,5	14,1	7,4	10,0	8,7
	Yerli Sermaye Payı (%)								
Bölgesel	32,9	45,7	56,4	22,7	38,4	33,0	45,0	60,7	65,8
Büyük Ölçekli	0,1	0,2	0,1	8,2	1,9	13,3	0,7	0,7	0,5
Genel	62,2	48,6	38,4	51,5	35,6	33,1	46,8	27,9	24,0
Stratejik Yatırım	-	0,0	0,2	-	11,6	6,6	-	0,7	1,0
Toplam	95,2	94,5	95,2	82,5	87,5	85,9	92,6	90,0	91,3
Genel Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: EB.

Yabancı sermayeli yatırımlara verilen teşviklerin 5.489 milyon TL'si bölgesel, 1.921 milyon TL'si büyük ölçekli, 5.776 milyon TL'si de genel teşvik uygulamaları kapsamındadır. Yerli sermayeli teşviklerin ise, 30.942 milyon TL'si bölgesel, 12.507 milyon TL'si büyük ölçekli, 31.000 milyon TL'si genel, 6.149 milyon TL'si ilk kez 2012 yılında verilen stratejik yatırım kapsamındadır.

2013 yılında yabancı sermayeye verilen yatırım teşvikleriyle sağlanması öngörülen yeni istihdamın % 4,7'sinin bölgesel, % 1,6'sının büyük ölçekli, % 2,4'ünün de genel destek sınıfında olacağı tahmin edilmektedir. Yerli sermayeye verilen bölgesel düzeydeki yatırım teşvik belgelerinde ise oluşturulması öngörülen yeni istihdamın % 65,8'inin bölgesel, % 0,5'inin büyük ölçekli, % 24'ünün genel ve % 1'inin de stratejik yatırımlarda olması planlanmıştır.

1.4 Parasal ve Mali Gelişmeler

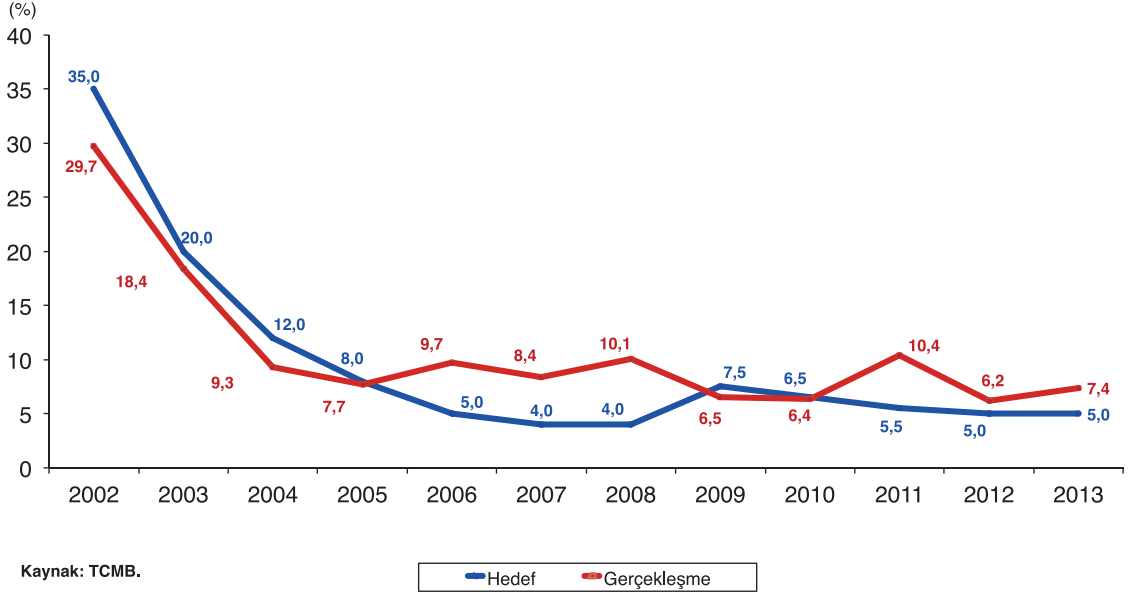
1.4.1 Enflasyon

1.4.1.1 Tüketici Fiyatları Endeksi

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının (TCMB) temel amacı, iktisadi birimlerin yatırım, tüketim ve tasarrufa yönelik kararlarında dikkate almaya gerek duymadıkları ölçüde düşük ve sürdürülebilir bir enflasyon seviyesi olarak tanımlanan fiyat istikrarını sağlamak ve korumaktır. Bunun için enflasyonu hedefle uyumlu seviyelerde tutmayı amaçlayan, finansal istikrarın gözetildiği politikalar belirlemekte ve uygulamaktadır.

TCMB 2013 yılında enflasyon hedefini Hükümet ile varılan mutabakata paralel olarak % 5 olarak belirlemiştir. TCMB'nin hesap verme yükümlülüğü gereği tüketici fiyatları endeksi (TÜFE) belirsizlik aralığı, önceki yıllarda olduğu gibi her iki yönde 2 yüzdelerlik puan olarak korunmuştur. Yıl içinde üçer aylık dönemlerin sonu itibarıyla enflasyonda yıl sonu hedefinden 2 yüzdelerlik puandan fazla sapma olması durumunda, sapmaya yol açan nedenler ile hedefe ulaşılması için alınan ve alınması gereken önlemlerin yılda dört defa yayımlanan Enflasyon Raporu aracılığıyla kamuoyuna açıklanacağı, gerçekleşen enflasyonunun yıl sonunda belirsizlik aralığının dışında kalması durumunda ise Hükümete açık mektup yazılacağı yönündeki politika 2013 yılında da değişmemiştir.

Grafik 25. Enflasyon Hedefleri ve Gerçekleşme

2001 krizi sonrasında alınan önlemlerle yıllık enflasyon % 30'lardan dalgalı bir seyir izleyerek 2012 yılında % 6,2'ye kadar gerilemiş ancak, 2013 yılında yeniden artışa geçmiştir. 2013 yılında enflasyon bir önceki yıla göre 1,2 puan artarak % 7,40 seviyesi ile % 5'lik hedef etrafındaki belirsizlik aralığının 2,4 puan üzerinde gerçekleşmiştir. TCMB, hükümete gönderdiği mektupta enflasyonun yıl sonunda hedefin üzerinde gerçekleşmesinde döviz kuru ve gıda fiyatlarının etkili olduğunu bildirmiştir (Tablo 58, Grafik 25).

Tablo 58. Ana Harcama Gruplarına Göre Tüketici Fiyatları Endeksi

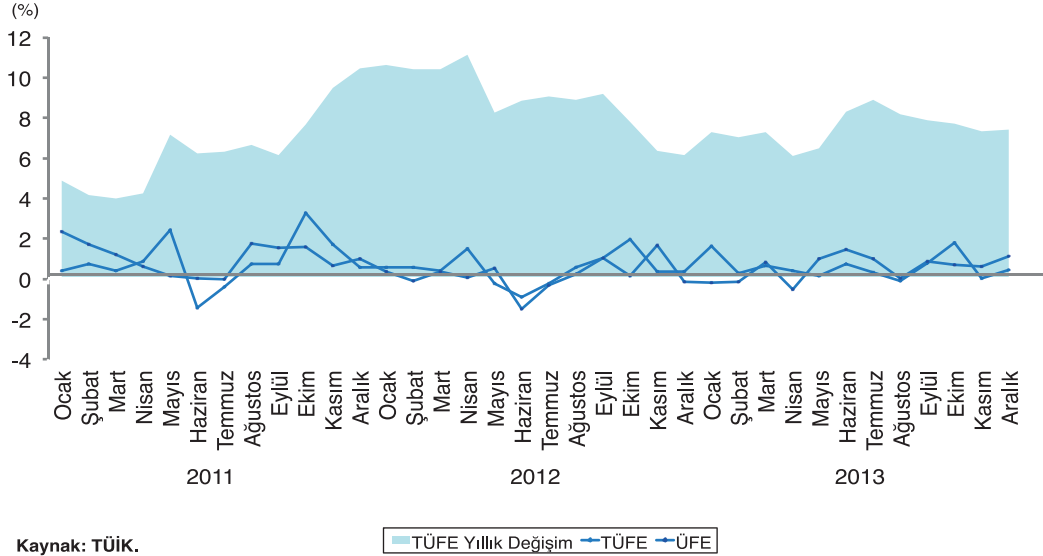
(2003=100)

Ana Harcama Grupları	2011		2012		2013	
	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)
Oniki Aylık Ortalama Tüketici Fiyat Endeksi						
Gıda ve alkolsüz içecekler	197,82	6,24	214,46	8,41	233,97	9,10
Alkollü içecekler ve tütün	302,81	3,57	345,25	14,01	397,73	15,20
Giyim ve ayakkabı	132,76	6,57	143,61	8,17	152,79	6,39
Konut, su, elektrik	220,06	5,79	245,26	11,45	262,85	7,17
Mobilya, ev aletleri	153,36	7,79	167,39	9,15	175,56	4,88
Sağlık	128,35	0,61	130,11	1,37	133,58	2,67
Ulaştırma	188,00	9,98	202,36	7,64	216,18	6,83
Haberleşme	112,61	0,46	116,18	3,17	122,13	5,12
Eğlence ve kültür	148,20	1,54	156,45	5,57	160,43	2,54
Eğitim	195,96	5,43	207,77	6,03	222,56	7,12
Lokanta ve oteller	247,51	8,05	270,16	9,15	295,18	9,26
Çeşitli mal ve hizmetler	216,16	12,76	244,24	12,99	256,27	4,93
Genel	189,95	6,47	206,84	8,89	222,33	7,49
Yıl Sonu Tüketici Fiyat Endeksi						
Gıda ve alkolsüz içecekler	212,26	12,21	220,53	3,90	241,85	9,67
Alkollü içecekler ve tütün	344,00	18,50	347,38	0,98	383,94	10,52
Giyim ve ayakkabı	142,28	7,98	153,91	8,17	161,41	4,87
Konut, su, elektrik	230,86	8,20	257,11	11,37	269,55	4,84
Mobilya, ev aletleri	160,56	11,04	170,02	5,89	180,13	5,95
Sağlık	128,27	0,34	130,43	1,68	136,75	4,85
Ulaştırma	195,42	12,22	206,24	5,54	226,39	9,77
Haberleşme	114,22	2,48	120,96	5,90	122,41	1,20
Eğlence ve kültür	153,68	6,49	156,73	1,98	164,85	5,18
Eğitim	201,79	6,47	211,50	4,81	232,76	10,05
Lokanta ve oteller	257,12	8,20	281,06	9,31	308,77	9,86
Çeşitli mal ve hizmetler	232,38	17,14	252,51	8,66	258,16	2,24
Genel	200,85	10,45	213,23	6,16	229,01	7,40

Kaynak: TÜİK.

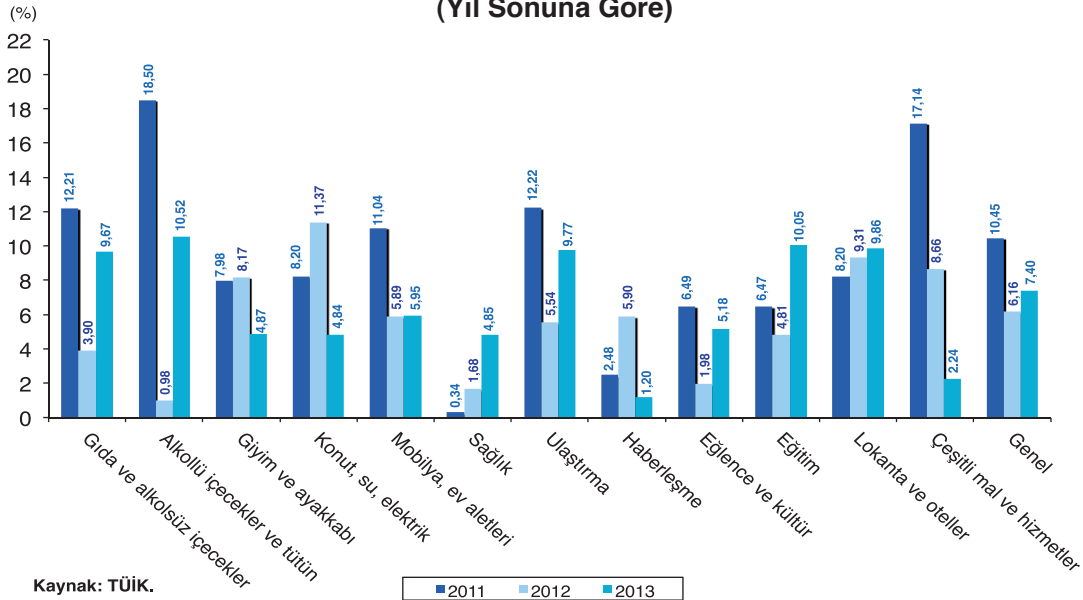
2013 yılı başında tütün ürünlerindeki vergi düzenlemeleri ve gıda fiyatlarındaki artışın etkisiyle Mart ayında % 7,29'a yükselen enflasyon, sonraki dönemde işlenmemiş gıda ve enerji grubu fiyat gelişmelerine bağlı olarak dalgalı bir seyir izleyerek Haziran ayı itibarıyla % 8,30'a yükselmiştir. Temmuz ayında baz etkisi ve Türk Lirasındaki değer kaybı ile yılın en yüksek oranı olan % 8,88'e yükselen enflasyon, Ağustos ayında işlenmemiş gıda fiyatlarındaki düzeltme ve enerji fiyatlarındaki baz etkisi kaynaklı iyileşme ile % 8,17'ye gerilemiştir. Enerji fiyatlarındaki baz etkisinin devam etmesi ve tütün sektöründe artan rekabet ile Kasım ayında % 7,32'ye kadar gerileyen enflasyon, işlenmemiş gıda fiyatlarının tekrar artması ve Türk Lirasındaki değer kaybının etkisi ile yılı % 7,40 ile kapatmıştır. Bu verilerden enflasyonun hedeflenen değerlerin oldukça üzerinde seyrettiği ve yapısal nedenlerden kaynaklanan katılıkların devam ettiği görülmektedir (Grafik 26).

Grafik 26. TÜFE ve ÜFE Değişim Oranları

2013 yılı sonu itibarıyla giyim ve ayakkabı; konut, su, elektrik; mobilya, ev aletleri; sağlık; haberleşme; eğlence ve kültür ile çeşitli mal ve hizmetler ana harcama grupları endekslerinin değişim oranları, TÜFE genel endeks değişim oranının altında kalmıştır. Bunların dışında kalan gıda ve alkolsüz içecekler; alkollü içecekler ve tütün; ulaştırma; eğitim; lokanta ve oteller ana harcama gruplarındaki fiyat endeksi değişim oranları ise TÜFE genel endeks değişim oranının üzerinde değişim göstermiştir (Grafik 27).

Grafik 27. Ana Harcama Grupları İtibarıyla Tüketici Fiyatları Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre)

Ana harcama grupları itibarıyla en yüksek fiyat artışını % 10,52 ile alkollü içecekler ve tütün harcama grubu gösterirken onu, % 10,05 ile eğitim, % 9,86 ile lokanta ve oteller izlemiştir. En düşük fiyat artışı ise % 1,20 oranı ile haberleşme ana harcama grubunda gerçekleşmiş onu, % 2,24 ile çeşitli mal ve hizmetler ve % 4,84 ile konut, su, elektrik grubu takip etmiştir.

2013 yılında küresel bazda para politikasına ilişkin belirsizlikler sonucu Türk lirasında yaşanan değer kaybı, özellikle temel mal fiyatlarına bağlı olarak çekirdek enflasyonu etkilemiştir. Enflasyonda dalgalanmalara sebep olan unsurların çıkartılması ile yıllık enflasyon verilerinin daha net izlenmesini sağlayan çekirdek enflasyon göstergeleri 2013 yılı ilk yarısında yatay bir eğilim gösterirken sonrasında artış eğilimine girmiştir.

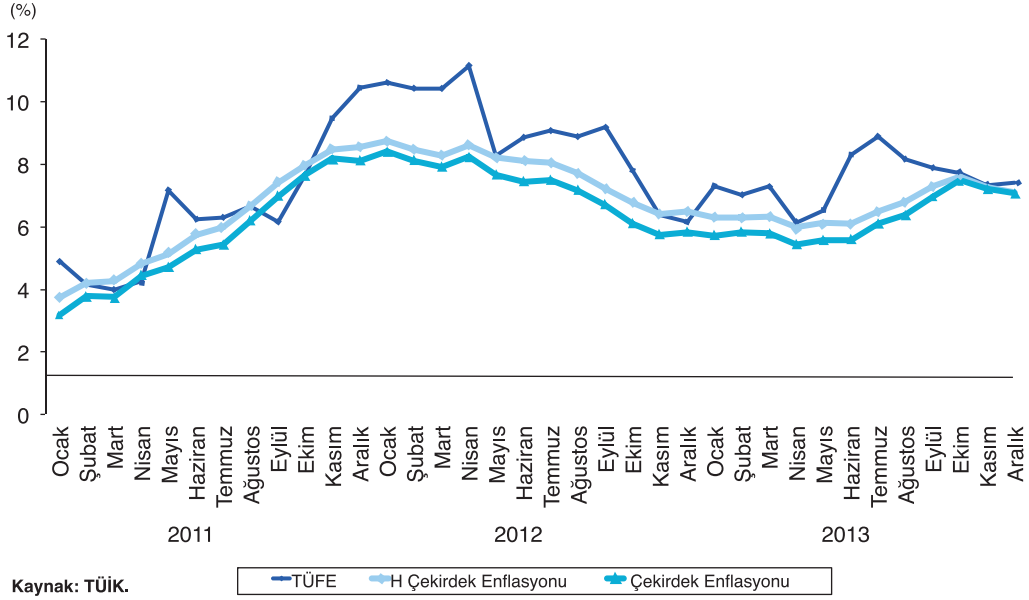
2013 yılında temel enflasyon göstergelerinden H çekirdek fiyat göstergesi (işlenmemiş gıda ürünleri, enerji, alkollü içkiler, tütün ürünleri ile altın hariç), bir önceki yılın aynı ayına göre yılın en yüksek artış oranına % 7,61 ile Ekim ayında ulaşmış, daha sonra gerileyerek Aralık ayında bu artış % 7,11 olmuştur (Tablo 59, Grafik 28).

Tablo 59. Özel Kapsamlı Tüketici Fiyatları Endeksi

Grup/Kapsam	(2003=100)					
	2011		2012		2013	
	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)
	Oniki Aylık Ortalama Tüketici Fiyat Endeksi					
A Mevsimlik ürünler hariç	195,53	6,65	212,86	8,86	228,22	7,21
B İşlenmemiş gıda ürünleri hariç	186,54	6,76	203,62	9,15	218,23	7,17
C Enerji hariç	185,84	6,01	201,10	8,21	216,08	7,45
D (B) ve (C)	180,99	6,25	196,21	8,41	210,07	7,06
E (C) ve alkollü içkiler ile tütün ürünleri hariç	179,92	6,21	193,87	7,76	207,34	6,95
F (E) ve fiyatları yönetilen/yönlendirilen diğer ürünler, dolaylı vergiler hariç	186,81	6,39	201,62	7,93	215,85	7,06
G (F) ve (B)	181,14	6,79	195,78	8,08	208,61	6,55
H (D) ve alkollü içkiler, tütün ürünleri ile altın hariç	171,06	6,10	184,29	7,74	196,55	6,65
I (C), gıda ve alkolsüz içecekler, alkollü içkiler ile tütün ürünleri ve altın hariç	167,62	5,66	179,70	7,21	190,97	6,27
	Yıl Sonu Tüketici Fiyat Endeksi					
A Mevsimlik ürünler hariç	205,04	9,78	218,90	6,76	235,47	7,57
B İşlenmemiş gıda ürünleri hariç	196,18	9,87	210,54	7,32	224,77	6,76
C Enerji hariç	196,71	10,46	206,27	4,86	222,34	7,79
D (B) ve (C)	190,36	9,76	201,82	6,02	216,11	7,08
E (C) ve alkollü içkiler ile tütün ürünleri hariç	189,42	9,87	199,10	5,11	214,27	7,62
F (E) ve fiyatları yönetilen/yönlendirilen diğer ürünler, dolaylı vergiler hariç	197,18	10,30	207,14	5,05	223,32	7,81
G (F) ve (B)	189,63	9,43	201,86	6,45	215,97	6,99
H (D) ve alkollü içkiler, tütün ürünleri ile altın hariç	178,32	8,54	189,91	6,50	203,41	7,11
I (C), gıda ve alkolsüz içecekler, alkollü içkiler ile tütün ürünleri ve altın hariç	174,35	8,12	184,48	5,81	197,54	7,08

Kaynak: TÜİK.

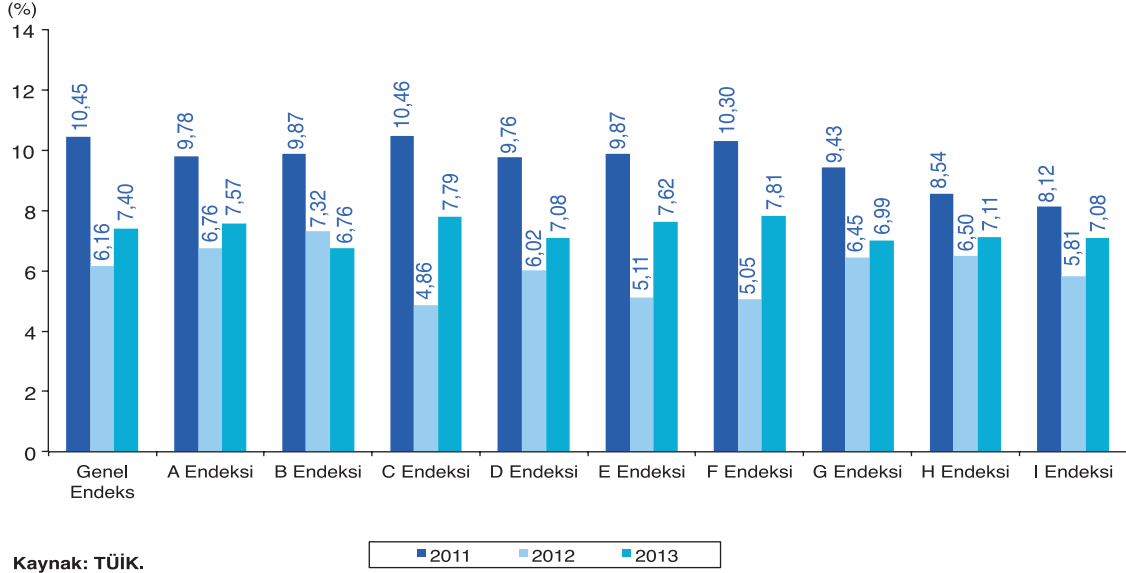
Grafik 28. TÜFE (Aylık), H ve I Çekirdek Enflasyonu

Enflasyonun diğer öncü göstergelerinden olan I fiyat göstergesi (enerji, gıda ve alkolsüz içecekler, alkollü içkiler ile tütün ürünleri ve altın hariç) H çekirdek enflasyonuna paralel bir trend göstermiştir. I fiyat göstergesi de % 7,49 ile Ekim ayında yılın en yüksek artış oranına yükselmiş, Aralık ayında ise % 7,08 artmıştır.

Özel kapsamlı TÜFE’de gözlenen en yüksek yıllık artış % 7,81 ile enerji ve alkollü içkiler ile tütün ürünleri hariç fiyatları yönetilen/yönlendirilen diğer ürünler, dolaylı vergiler hariç F fiyat göstergesinde görülmüştür. F fiyat göstergesini, % 7,79 ile enerji hariç C fiyat göstergesi, % 7,62 ile enerji hariç, alkollü içkiler ile tütün ürünleri hariç E fiyat göstergesi, % 7,57 ile mevsimlik ürünler hariç A fiyat göstergesi ve % 6,76 ile işlenmemiş gıda ürünleri hariç B fiyat göstergesi takip etmiştir. 2013 yılında bir önceki yıla göre B fiyat göstergesindeki artış oranı gerilerken, diğer tüm fiyat göstergeleri artış oranları yükselmiştir (Grafik 29).

Grafik 29. Özel Kapsamlı Tüketici Fiyatları Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre)

Kaynak: TÜİK.

Bölgesel Düzeyde TÜFE

2013 yılı TÜFE rakamlarının İBBS Düzey-2'ye göre yıllık artış oranları incelendiğinde, en yüksek artışın % 8,51 ile Gaziantep, Adıyaman, Kilis illerini kapsayan TRC1 bölgesinde olduğu, ardından ikinci sırada % 8,44 ile Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir ve Kırşehir illerini kapsayan TR71 bölgesinin, üçüncü sırada % 8,04 ile Erzurum, Erzincan ve Bayburt illerini kapsayan TRA1 bölgesinin geldiği görülmektedir. İBBS Düzey-2'ye göre en düşük artış ise % 6,58 ile Mardin Batman, Şırnak ve Siirt illerini kapsayan TRC3 bölgesinde gerçekleşirken, onu ikinci sırada % 6,63 artış ile Ağrı, Kars, Iğdır ve Ardahan illerini kapsayan TRA2 bölgesi ve üçüncü sırada % 6,98 artış ile Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya ve Uşak illerini kapsayan TR33 bölgesi izlemiştir (Tablo 60).

Tablo 60. Bölgelere Göre Tüketici Fiyatları Endeksi

		(2003=100)					
Bölge Kodu	İBBS Düzey-2	2011		2012		2013	
		Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)
		Oniki Aylık		Ortalama Tüketici Fiyat		Endeksi	
TR10	İstanbul	192,64	5,55	210,28	9,15	226,86	7,89
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	190,05	6,88	207,55	9,21	224,66	8,24
TR22	Balıkesir, Çanakkale	196,41	6,59	213,48	8,69	230,27	7,86
TR31	İzmir	191,35	6,72	208,24	8,83	223,37	7,27
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	193,25	7,19	208,96	8,13	223,41	6,92
TR33	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	188,04	7,30	204,86	8,95	219,79	7,29
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	190,97	6,37	207,35	8,58	222,89	7,49
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	194,47	6,17	211,37	8,69	228,15	7,94
TR51	Ankara	196,34	6,52	213,14	8,56	229,65	7,74
TR52	Konya, Karaman	192,30	7,08	209,61	9,00	225,18	7,43
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	186,01	6,74	201,46	8,31	216,06	7,24
TR62	Adana, Mersin	193,26	6,85	211,24	9,31	227,55	7,72
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	189,79	7,46	207,52	9,34	221,89	6,92
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	192,32	7,37	211,78	10,12	228,30	7,80
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	195,24	6,71	212,87	9,03	228,74	7,45
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	186,64	6,96	202,88	8,70	218,44	7,67
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	187,45	7,38	204,43	9,06	218,67	6,97
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	189,67	6,64	206,97	9,12	222,26	7,39
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	190,68	7,28	207,89	9,02	223,50	7,51
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	194,19	8,38	212,02	9,19	228,28	7,67
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	197,15	7,73	215,73	9,43	231,15	7,15
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	188,84	7,38	206,51	9,35	222,51	7,75
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	194,71	7,50	212,02	8,89	227,31	7,22
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	189,91	7,55	206,84	8,91	225,61	9,08
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	192,15	7,39	209,71	9,14	226,67	8,09
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	179,00	7,25	193,81	8,27	207,76	7,20
Yıl Sonu Tüketici Fiyat Endeksi							
TR10	İstanbul	203,39	99,81	217,19	6,78	233,44	7,48
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	200,54	100,16	215,03	7,23	231,16	7,50
TR22	Balıkesir, Çanakkale	207,99	100,62	220,78	6,15	237,25	7,46
TR31	İzmir	201,92	100,15	214,10	6,03	231,10	7,94
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	204,26	100,87	214,67	5,10	230,31	7,29
TR33	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	198,31	100,20	212,18	6,99	226,98	6,98
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	200,93	99,88	213,50	6,26	229,77	7,62
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	205,72	100,86	218,22	6,08	235,22	7,79
TR51	Ankara	207,11	100,65	220,26	6,35	236,86	7,54
TR52	Konya, Karaman	203,21	99,89	215,24	5,92	232,11	7,84
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	194,84	99,95	206,83	6,15	222,65	7,65
TR62	Adana, Mersin	205,60	101,02	217,57	5,82	233,77	7,45
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	202,11	101,35	213,15	5,46	228,83	7,36
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	205,37	102,05	217,41	5,86	235,75	8,44
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	207,64	101,74	219,47	5,70	235,71	7,40
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	197,47	101,14	209,56	6,12	225,49	7,60
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	199,03	101,55	210,20	5,61	225,61	7,33
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	201,63	101,09	213,52	5,90	229,18	7,33
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	201,93	101,05	214,40	6,18	230,13	7,34
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	206,30	102,07	217,84	5,59	235,36	8,04
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	209,19	101,79	222,11	6,18	236,83	6,63
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	200,85	101,49	214,32	6,71	230,17	7,40
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	206,25	100,77	217,94	5,67	233,68	7,22
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	202,57	101,68	215,21	6,24	233,52	8,51
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	205,57	101,75	216,74	5,43	233,10	7,55
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	190,28	101,20	200,33	5,28	213,51	6,58

Kaynak: TÜİK.

1.4.1.2 Üretici Fiyatları Endeksi

Üretici fiyatları endeksi (ÜFE) yıllık artış hızı, uluslararası emtia fiyatları ve döviz kurunun hareketlerine bağlı olarak 2012 yılında bir önceki yıla göre 10,88 puan azalarak % 2,45'e gerilerken, 2013 yılının ilk beş ayında % 1,88-2,30 bandında kalmıştır. Mayıs ayında % 2,17 olan ÜFE artış hızı, Türk Lirasında yaşanan değer kaybıyla yükselmeye başlamış ve Haziran ayında % 5,23'e çıkmıştır. Haziran-Ekim ayları arasında % 5,23-6,77 arasında dalgalandıktan sonra Kasım ayında % 5,67'ye gerilemiştir. Türk Lirasındaki değer kaybına karşın özellikle Ağustos ayı sonrasında petrol fiyatlarında gerçekleşen düşüş ÜFE'deki artışı sınırlamada etkili olmuştur. Bu gelişmelere bağlı olarak 2013 yılı sonunda ÜFE bir önceki yıl sonuna göre 4,52 puan artarak % 6,97'ye yükselmiştir (Tablo 61).

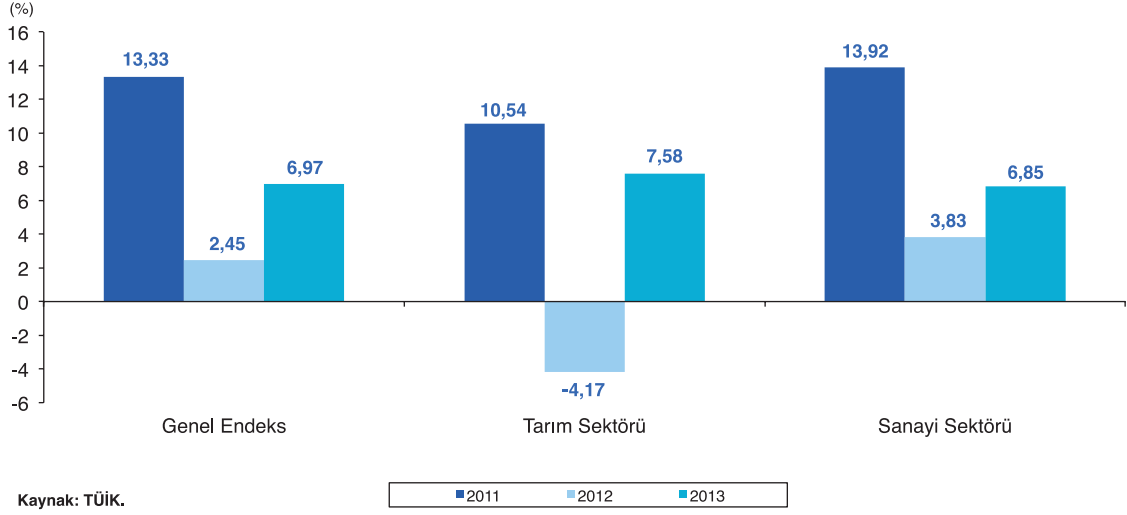
Tablo 61. Sektörlere Göre Üretici Fiyatları Endeksi

Sektörler	(2003=100)					
	2011		2012		2013	
	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)
Oniki Aylık Ortalama Üretici Fiyatları Endeksi						
Tarım sektörü	209,77	5,37	222,45	6,04	219,47	-1,34
Sanayi sektörü	190,19	12,33	201,80	6,11	213,25	5,68
Madencilik	263,03	16,54	288,76	9,78	316,24	9,52
İmalat sanayi	187,55	13,32	197,79	5,46	206,60	4,46
Elektrik, gaz, su	194,75	2,82	215,17	10,49	238,02	10,62
Genel endeks	193,96	11,09	205,78	6,09	215,00	4,48
Yıl Sonu Üretici Fiyatları endeksi						
Tarım sektörü	223,23	10,54	213,93	-4,17	230,15	7,58
Sanayi sektörü	199,87	13,92	207,52	3,83	221,74	6,85
Madencilik	279,08	19,77	294,40	5,49	331,61	12,64
İmalat sanayi	196,13	14,59	198,63	1,27	215,42	8,45
Elektrik, gaz, su	212,97	6,38	263,32	23,64	239,84	-8,92
Genel endeks	204,27	13,33	209,28	2,45	223,87	6,97

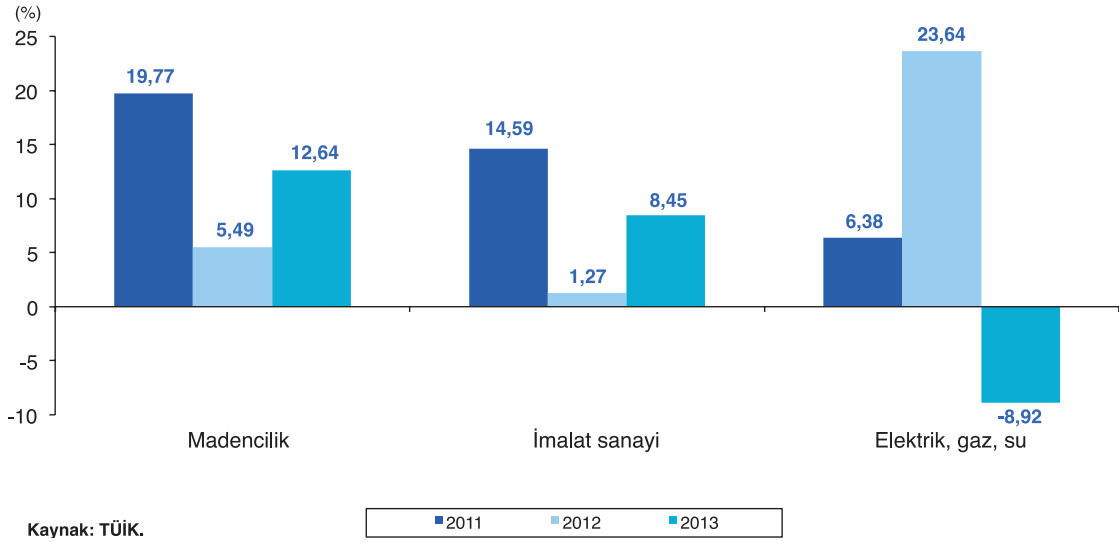
Kaynak: TÜİK.

Tarım sektörü fiyatları 2012 yılı sonunda % 4,17 azalış gösterirken, 2013 yılında yıl sonu itibarıyla % 7,58 artış göstermiştir. Sanayi sektörü fiyatları artış hızı % 3,83'ten % 6,85'e yükselmiştir. Sanayi sektörü altında yer alan madencilik sektörü fiyat artış hızı % 5,49'dan % 12,64'e, imalat sanayi sektörü fiyat artış hızı % 1,27'den % 8,45'e yükselirken, enerji sektörü fiyat artış hızı % 23,64'ten % - 8,92'ye düşmüştür (Grafik 30, Grafik 31).

Grafik 30. Üretici Fiyatları Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre)

Grafik 31. Sanayi Sektörü Üretici Fiyatları Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre)

Oniki aylık ortalamalara göre 2012 yılında % 6,09 olan ÜFE değişim oranı, 2013 yılında 1,61 puanlık azalışla % 4,48'e gerilemiştir. Tarım sektörü fiyatları % 1,34 azalırken, sanayi sektörü fiyatları % 5,68 artmıştır.

1.4.2 Para, Banka

2008 yılından itibaren tüm dünyayı etkileyen finansal kriz sonrası risk iştahının güçlenmesi ve kısa vadeli sermaye akımlarının oynaklığındaki artış, merkez bankalarının para politikalarında değişikliğe gitmesine neden olmuştur. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası da 2006 yılından itibaren uygulamakta olduğu standart enflasyon hedeflemesi rejimini, 2010 yılının sonlarında yeniden düzenleyerek, fiyat istikrarının yanısıra finansal istikrarı da dikkate alan yeni para politikasını uygulamaya koymuştur. Yeni para politikası ile orta vadede fiyat istikrarından taviz vermeden makro finansal riskleri dengelemeyi amaçlamış, bu kapsamda politika faizi ile birlikte faiz koridoru rezerv opsiyonu mekanizması ve likidite yönetimi gibi ek politika araçlarını kullanmaya başlamıştır. Sermaye akımlarındaki dalgalanmaların krediler ve döviz kurlarında oluşturabileceği aşırı oynaklığın sınırlandırılmasına ayrıca önem verilmiştir.

TCMB 2013 yılında, 2010 yılı sonlarından itibaren uygulamaya başladığı yeni para politikası çerçevesinde fiyat istikrarının yanısıra, finansal istikrarı sağlamak ve sürdürmek amacına bağlı kalarak uygulamalarını sürdürmüştür.

2012 yılının son çeyreği ve 2013 yılının ilk çeyreğinde Merkez Bankası sermaye girişlerinin hızlanmasıyla, finansal istikrara dair riskleri dengelemek amacıyla faiz koridorunu sınırlı oranda indirirken, zorunlu karşılıklara ilişkin sıkılaştırıcı yönde adımlar atmıştır. Faiz indirimleri kademeli olarak Mayıs ayına kadar devam etmiş, gecelik faiz koridorunu daraltırken, politika faizi seviyesine yakın düzeyde tutmuştur. 22 Ocak 2013 tarihli Para Politikası Kurulu kararı gereğince gecelik borçlanma faizi % 4,75, gecelik borç verme faiz oranı % 8,75, politika faizi de % 5,50 düzeyinde iken, 16 Mayıs 2013 tarihli Para Politikası Kurulu kararıyla gecelik borçlanma faiz oranı % 3,50, gecelik borç verme faiz oranı % 6,50, politika faiz oranı da % 4,50 seviyesine indirilmiştir (Tablo 62).

2013 yılının Mayıs ayından itibaren ABD Merkez Bankasının, parasal genişlemeyle piyasa verilen likiditeyi azaltabileceğine ilişkin açıklamaları küresel ekonomideki belirsizlikleri artırmıştır. Bu dönemde gelişmekte olan ülkelerin çoğu gibi ülkemizde de sermaye akımlarında dalgalanmalar olmuş, Türk Lirası değer kaybetmiş, faiz oranları yükselmiştir. TCMB bu dönemden itibaren küresel belirsizliklerin yarattığı makro finansal riskleri gözönüne alarak ek parasal sıkılaştırmaya gitmiştir. Ek parasal sıkılaştırmanın etkinliğini artırmak için gecelik borç verme faiz oranını Temmuz ayında 75 baz puan artırarak 7,25, Ağustos ayında da 50 baz puan artırarak 7,75 seviyesine yükseltmiştir. Ayrıca etkin likidite yönetimi ile kısa vadeli faizlerin koridorun üst sınırına yakın gerçekleşmesi sağlanmıştır.

TCMB yılın son çeyreğinde döviz kurlarındaki oynaklığı dengelemek için piyasaya döviz satım ihaleleri yoluyla likidite sağlamaya devam etmiş, yıl sonuna kadar para politikasındaki temkinli duruşunu korumuştur. Yıl sonu itibari ile gecelik borçlanma faiz oranı 3,50, borç verme faiz oranı 7,75 ve politika faizi 4,50 olmuştur.

Tablo 62. Para Politikası Kurulu Faiz Kararları

Para Politikası Kurulu Toplantı Tarihleri	Faiz Kararı ⁽¹⁾	Gecelik Borçlanma Faiz Oranı	Gecelik Borç Verme Faiz Oranı	Politika Faizi ⁽¹⁾
22 Ocak 2013	Değişiklik Yapılmadı	4,75	8,75	5,50
19 Şubat 2013	Değişiklik Yapılmadı	4,50	8,50	5,50
26 Mart 2013	Değişiklik Yapılmadı	4,50	7,50	5,50
16 Nisan 2013	0,50 puan indirildi	4,00	7,00	5,00
16 Mayıs 2013	0,50 puan indirildi	3,50	6,50	4,50
18 Haziran 2013	Değişiklik Yapılmadı	3,50	6,50	4,50
23 Temmuz 2013	Değişiklik Yapılmadı	3,50	7,25	4,50
20 Ağustos 2013	Değişiklik Yapılmadı	3,50	7,75	4,50
17 Eylül 2013	Değişiklik Yapılmadı	3,50	7,75	4,50
23 Ekim 2013	Değişiklik Yapılmadı	3,50	7,75	4,50
19 Kasım 2013	Değişiklik Yapılmadı	3,50	7,75	4,50
17 Aralık 2013	Değişiklik Yapılmadı	3,50	7,75	4,50

Kaynak: TCMB.

(1): Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası politika faiz oranındaki karar ve oran.

2013 yılı içinde para politikası uygulamaları bu çerçevede yürütülürken, 2012 yılına göre M1 para arzının alt kalemi olan dolaşımdaki para % 24,2'lik artışla 67.756 milyon TL'ye, vadesiz TL mevduat % 25,6'lık artışla 94.576 milyon TL'ye, vadesiz yabancı para cinsinden mevduat % 21'lik artışla 62.999 milyon TL'ye yükselmiştir. TÜFE'nin 2013 yılında % 7,4 arttığı dikkate alındığında reel olarak dolaşımdaki paranın % 15,6, vadesiz TL mevduatın % 16,9, vadesiz yabancı para cinsinden mevduatın da % 12,7 arttığı görülmektedir. Böylece dar tanımlı para arzı M1 nominal olarak % 23,9'luk artışla 225.331 milyon TL'ye yükselirken, reel olarak da % 15,4 büyüme kaydetmiştir (Tablo 63, Grafik 32).

Tablo 63. Para Arzları ⁽¹⁾

(Bin TL)

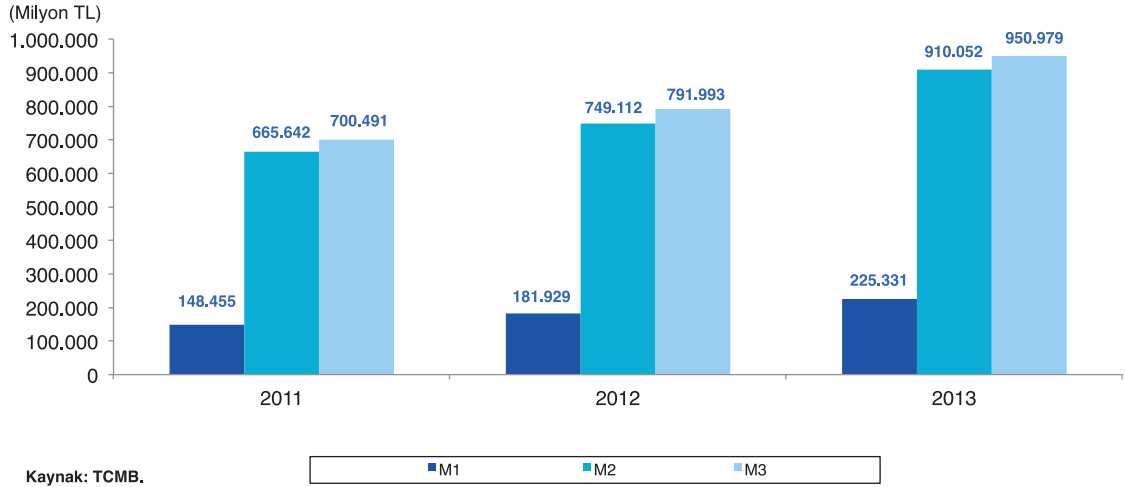
Bileşenler	2011	2012	2013	Değişim (%)	
				2012	2013
M1	148.455.145	181.928.687	225.330.535	22,5	23,9
Dolaşımdaki para	49.347.189	54.565.770	67.755.894	10,6	24,2
Vadesiz mevduat (TL)	65.220.312	75.304.164	94.575.852	15,5	25,6
Vadesiz mevduat (YP)	33.887.644	52.058.753	62.998.789	53,6	21,0
M2	665.642.351	749.111.748	910.052.031	12,5	21,5
Vadeli mevduat (TL)	359.639.744	400.391.910	460.981.473	11,3	15,1
Vadeli mevduat (YP)	157.547.462	166.791.151	223.740.023	5,9	34,1
M3	700.491.311	791.992.774	950.979.183	13,1	20,1
Repo	3.890.683	7.033.800	5.672.097	80,8	-19,4
Para piyasası fonları	20.556.252	17.289.299	11.229.143	-15,9	-35,1
İhraç edilen menkul değerler	10.402.025	18.557.927	24.025.912	78,4	29,5

Kaynak: TCMB.

(1): Veriler, yılın son Cuma günü itibariyledir.

YP: Yabancı para.

Grafik 32. Para Arzları

M2 para arzının alt kalemi olan TL cinsinden vadeli mevduat 2013 yılında % 15,1'lik artışla 460.981 milyon TL'ye, yabancı para cinsinden vadeli mevduat ise % 34,1'lik artışla 223.740 milyon TL'ye yükselmiştir. M2 para arzı, vadeli yabancı para cinsinden mevduattaki yüksek oranlı artışın etkisiyle % 21,5 artarak 910.052 milyon TL olmuştur. M2 para arzında reel olarak da % 13,1'lik artış meydana gelmiştir. M3 para arzı % 20,1'lik artışla 950.979 milyon TL'ye yükselirken, reel olarak da % 11,8 artmıştır.

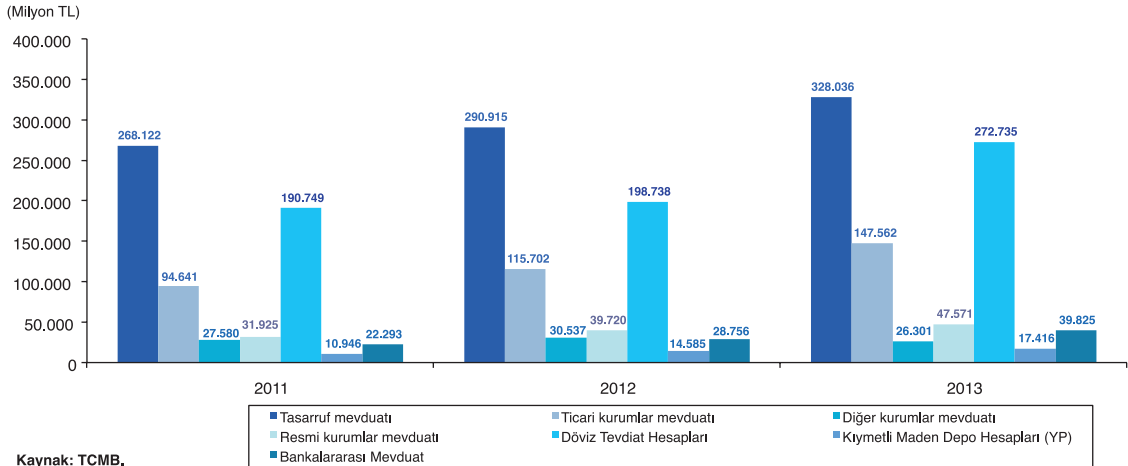
Mevduat bankalarındaki toplam mevduat 2013 yılında % 22,3'lük artışla 879.446 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Toplam mevduat içinde en yüksek paya sahip olan tasarruf mevduatı % 12,8'lik artışla 328.036 milyon TL, ticari kurumlar mevduatı % 27,5'lik artışla 147.562 milyon TL, resmi mevduat % 19,8'lik artışla 47.571 milyon TL'ye yükselirken, diğer kurumlar mevduatı % 13,9'luk azalışla 26.301 milyon TL'ye gerilemiştir. Döviz tevdiat hesapları % 37,2'lik artışla 272.735 milyon TL, yabancı para cinsinden kıymetli maden depo hesapları % 19,4'lük artışla 17.416 milyon TL, bankalararası mevduat % 38,5'lik artışla 39.825 milyon TL olmuştur. Toplam mevduat içinde en yüksek payı % 37,3 ile tasarruf mevduatı alırken, bunun içinde yer alan vadeli tasarruf mevduatının payı % 32,8 olmuştur. Tasarruf mevduatını % 31'lik pay ile döviz tevdiat hesapları takip ederken, bunun altında yer alan vadeli mevduatın payı % 25,6 düzeyinde gerçekleşmiştir. Toplam mevduat bir önceki yıla göre reel olarak % 13,9 artış göstermiştir (Tablo 64, Grafik 33).

Tablo 64. Mevduat Bankalarındaki Mevduat

Mevduat Türleri				Pay (%)			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2012	2013
	(Bin TL)							
Tasarruf mevduatı	268.122.081	290.915.080	328.036.476	41,5	40,5	37,3	8,5	12,8
Vadesiz	25.458.819	29.009.587	39.728.327	3,9	4,0	4,5	13,9	36,9
Vadeli	242.663.262	261.905.493	288.308.149	37,5	36,4	32,8	7,9	10,1
Ticari kurumlar mevduatı	94.640.521	115.701.994	147.561.698	14,6	16,1	16,8	22,3	27,5
Vadesiz	25.498.488	27.230.760	36.457.485	3,9	3,8	4,1	6,8	33,9
Vadeli	69.142.033	88.471.234	111.104.213	10,7	12,3	12,6	28,0	25,6
Diğer kurumlar mevduatı	27.580.022	30.537.271	26.301.061	4,3	4,2	3,0	10,7	-13,9
Vadesiz	4.703.513	4.845.464	5.214.954	0,7	0,7	0,6	3,0	7,6
Vadeli	22.876.509	25.691.807	21.086.107	3,5	3,6	2,4	12,3	-17,9
Resmi kurumlar mevduatı	31.925.041	39.719.692	47.571.203	4,9	5,5	5,4	24,4	19,8
Vadesiz	11.341.273	14.869.691	16.895.452	1,8	2,1	1,9	31,1	13,6
Vadeli	20.583.768	24.850.001	30.675.751	3,2	3,5	3,5	20,7	23,4
Mevduat sertifikaları	0	0	0	0,0	0,0	0,0	-	-
Vadesiz	0	0	0	0,0	0,0	0,0	-	-
Vadeli	0	0	0	0,0	0,0	0,0	-	-
Döviz Tevdiat Hesapları	190.748.771	198.737.516	272.734.844	29,5	27,6	31,0	4,2	37,2
Vadesiz	33.490.711	37.884.888	47.767.810	5,2	5,3	5,4	13,1	26,1
Vadeli	157.258.060	160.852.628	224.967.034	24,3	22,4	25,6	2,3	39,9
Kıymetli Maden Depo Hesapları (YP)	10.945.992	14.584.729	17.415.542	1,7	2,0	2,0	33,2	19,4
Vadesiz	10.103.314	13.109.941	14.699.543	1,6	1,8	1,7	29,8	12,1
Vadeli	842.678	1.474.788	2.715.999	0,1	0,2	0,3	75,0	84,2
Bankalararası Mevduat	22.293.211	28.756.358	39.824.814	3,4	4,0	4,5	29,0	38,5
Toplam Mevduat	646.255.639	718.952.640	879.445.638	100,0	100,0	100,0	11,2	22,3

Kaynak: TCMB.

Grafik 33. Mevduat Bankalarındaki Mevduat

TCMB'nin 2013 yılı boyunca destekleyici politikalar sürdürmesi kredi faiz oranlarını düşürmüş, kredi artış hızını yükseltmiştir. Yurtdışı finansman koşullarındaki olumlu seyir ve Türkiye'ye yönelik risk beklentilerindeki iyileşmeyle artan sermaye girişleri kredilerdeki büyümeyi desteklemiştir. Krediler yılın ilk yarısında hızlı bir büyüme göstermiş, Ağustos ayından itibaren hız kesmiştir. TCMB 20 Ağustos 2013 tarihli para politikası kararında temkinli para politikası duruşunun ve makroihtiyati önlemlerin katkısıyla kredilerdeki büyüme hızının kademeli olarak makul düzeylere geleceği değerlendirilmesinde bulunmuştur.

2013 yılı sonunda toplam banka kredileri % 34,2'lik artışla 990.796 milyon TL'ye yükselirken, reel olarak % 25 artış göstermiştir. Toplam kredileri oluşturan, mevduat bankaları kredileri % 33,9'luk artışla 886.292 milyon TL, kalkınma ve yatırım bankaları kredileri % 49,7'lik artışla 44.027 milyon TL, katılım bankaları kredileri % 28,9'luk artışla 60.478 milyon TL olmuştur. Türk lirası cinsinden mevduat bankaları kredileri % 28 artışla 663.503 milyon TL olurken, bunun bileşenlerinden ticari ve bireysel krediler % 29'luk artışla 625.341 milyon TL'ye, küçük esnaf ve sanatkar kredileri % 22,9'luk artışla 11.772 milyon TL'ye, konut kredileri % 19'luk artışla 1.498 milyon TL'ye yükselmiştir. Yabancı para cinsinden krediler % 55,4 artarak 222.790 milyon TL ve bunun bileşenleri olan yabancı para cinsinden ticari ve bireysel krediler % 55,8'lik artışla 219.250 milyon TL, ihtisas kredileri de % 35,9'luk artışla 3.540 milyon TL olmuştur (Tablo 65).

Tablo 65. Banka Kredileri (1), (2)

Banka kredileri	2011	2012	2013	(Bin TL)		
				Değişim (%)		
				2011	2012	2013
Mevduat bankaları kredileri	562.680.360	661.737.545	886.292.333	33,8	17,6	33,9
TL	430.825.333	518.370.352	663.502.644	27,9	20,3	28,0
Ticari ve bireysel krediler	397.181.660	484.819.103	625.341.153	27,9	22,1	29,0
İhtisas kredileri	33.643.673	33.551.249	38.161.491	28,3	-0,3	13,7
Tarımsal krediler	21.180.906	19.955.957	20.913.878	27,0	-5,8	4,8
Küçük esnaf ve sanatkar kredileri	9.119.170	9.575.658	11.771.975	32,8	5,0	22,9
Konut kredileri	1.194.951	1.258.742	1.497.918	3,6	5,3	19,0
Diğer	2.148.646	2.760.892	3.977.720	41,3	28,5	44,1
Yabancı para	131.855.027	143.367.193	222.789.689	57,4	8,7	55,4
Ticari ve bireysel krediler	129.312.657	140.763.180	219.250.120	57,9	8,9	55,8
İhtisas kredileri	2.542.370	2.604.013	3.539.569	33,6	2,4	35,9
Tarımsal krediler	0	0	0	-	-	-
Küçük esnaf ve sanatkar kredileri	2.542.370	2.604.013	3.364.806	33,6	2,4	29,2
Konut kredileri	0	0	0	-	-	-
Diğer	0	0	174.763	-	-	-
Kalkınma ve yatırım bankaları kredileri	22.157.297	29.408.548	44.026.508	46,5	32,7	49,7
TL	11.932.433	14.126.957	19.288.917	27,4	18,4	36,5
Türkiye İhracat Kredi Bankası	876.854	1.363.673	2.793.394	156,8	55,5	104,8
Diğer	11.055.579	12.763.284	16.495.523	22,5	15,4	29,2
Yabancı para	10.224.864	15.281.591	24.737.591	77,7	49,5	61,9
Türkiye İhracat Kredi Bankası	3.541.802	8.019.733	15.112.334	103,5	126,4	88,4
Diğer	6.683.062	7.261.858	9.625.257	66,6	8,7	32,5
Katılım bankaları kredileri	37.359.203	46.924.219	60.477.638	23,8	25,6	28,9
TL	34.532.455	43.436.795	56.272.495	20,6	25,8	29,6
Yabancı para	2.826.748	3.487.424	4.205.143	82,4	23,4	20,6
Toplam	622.196.860	738.070.312	990.796.479	33,5	18,6	34,2

Kaynak: TCMB.

(1): Yurt içi kredileri içermektedir.

(2): Veriler, yılın son Cuma günü itibariyledir.

2013 yılında Türk Lirası cinsinden kalkınma ve yatırım bankaları kredileri % 36,5'lik artışla 19.289 milyon TL'ye, yabancı para cinsinden kalkınma ve yatırım bankaları kredileri de % 61,9'luk artışla 24.738 milyon TL'ye yükselmiştir.

Türk Lirası cinsinden katılım bankaları kredileri 2013 yılında % 29,6'lık artışla 56.272 milyon TL, yabancı para cinsinden katılım bankaları kredileri % 20,6'lık artışla 4.205 milyon TL olmuştur.

2012 yılında % 17,5'lik artış gösteren brüt döviz rezervleri 2013 yılında % 8'lik bir artış göstererek 127.754 milyon dolara ve altın rezervi % 4,4'lük artışla 20.077 milyon dolara yükselmiştir. Bu değişikliklere bağlı olarak brüt uluslararası rezervler % 7,5'lik artışla 147.831 milyon dolar olmuştur (Tablo 66, Grafik 34).

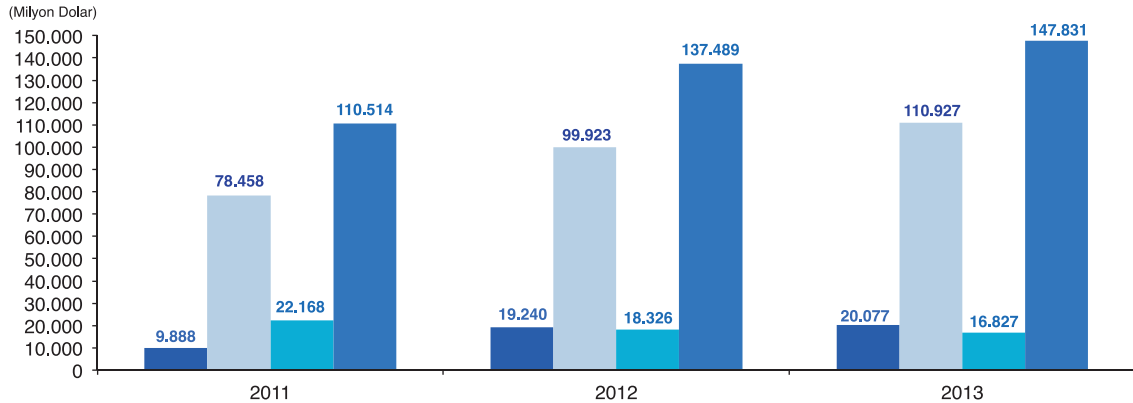
Tablo 66. Uluslararası Rezervler

(Milyon Dolar)

Yıllar	Brüt Döviz Rezervleri				Brüt Uluslararası Rezervler	Muhabir Açıkları	Net Uluslararası Rezervler
	Altın	TCMB	Bankalar Muhabir Mevcudu ve Efektif Kasası	Toplam			
2011	9.888	78.458	22.168	100.626	110.514	1	110.513
2012	19.240	99.923	18.326	118.249	137.489	0	137.489
2013	20.077	110.927	16.827	127.754	147.831	0	147.831

Kaynak: TCMB.

Grafik 34. Uluslararası Rezervler

Kaynak: TCMB.

■ Altın ■ TCMB ■ Bankalar Muhabir Mevcudu ve Efektif Kasası ■ Toplam Brüt Rezervler

2011 yılında 3,9 ay olan TCMB döviz rezervlerinin aylık ortalama ithalatı karşılama oranı, 2012 yılında 5,1 ay, 2013 yılında ise 5,3 ay düzeyine yükselmiştir. 2013 yılında iç talebin sınırlı da olsa canlanmaya başlamasıyla artan tüketim talebi ithalatın yükselmesini sağlamıştır. İthalattaki bu artışa rağmen, döviz mevcudunun daha yüksek oranda artması, geçen yıla göre döviz mevcudunun aylık ortalama ithalatı karşılama oranının yükselmesini sağlamıştır (Tablo 67).

Tablo 67. Merkez Bankası Rezervleri ve İthalatı Karşılama Oranı

(Milyon Dolar)

Yıllar	TCMB Döviz Mevcudu	İthalat	Ortalama Aylık İthalat	Döviz Mevcudunun Aylık Ortalama İthalatı Karşılama Oranı
2011	78.458	240.842	20.070	3,9
2012	99.923	236.545	19.712	5,1
2013	110.927	251.651	20.971	5,3

Kaynak: TCMB, TÜİK.

2012 yılında 45 olan Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren banka sayısı, 2013 yılında da değişmemiştir. Mevduat bankacılığı ağırlıklı olan bankacılık sektöründe geçen yıl da olduğu gibi 32'si mevduat, 13'ü de kalkınma ve yatırım bankası olmak üzere toplam 45 banka faaliyet göstermiştir. Mevduat bankalarının 3'ü kamu sermayeli, 11'i özel sermayeli, 17'si yabancı sermayeli ve 1'i de Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kapsamında bulunan bankalardan oluşmaktadır. Kalkınma ve yatırım bankalarının 3'ü kamu sermayeli, 7'si özel sermayeli ve 3'ü yabancı sermayeli bankalardan oluşmuştur. Toplam bankaların % 71,1'ini mevduat bankaları, % 28,9'unu da kalkınma ve yatırım bankaları oluşturmuştur (Tablo 68).

Tablo 68. Türk Bankacılık Sisteminde Banka, Şube ve Personel Bilgileri

Bankalar	Banka Sayısı			Şube Sayısı			Personel Sayısı		
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2011	2012	2013
Mevduat bankaları	31	32	32	9.792	10.192	10.983	176.576	181.197	192.216
Kamu sermayeli bankalar	3	3	3	2.909	3.079	3.397	50.239	51.587	54.466
Özel sermayeli bankalar	11	12	11	4.944	5.100	5.341	89.047	90.612	93.367
TMSF'ye devredilen bankalar	1	1	1	1	1	1	243	226	229
Yabancı sermayeli bankalar	16	16	17	1.938	2.012	2.244	37.047	38.772	44.154
Kalkınma ve yatırım bankaları	13	13	13	42	42	40	4.842	4.901	5.244
Kamu sermayeli bankalar	3	3	3	22	22	21	3.619	3.610	3.761
Özel sermayeli bankalar	6	6	7	16	16	16	1.019	1.090	1.280
Yabancı sermayeli bankalar	4	4	3	4	4	3	204	202	203
Toplam	44	45	45	9.834	10.234	11.023	181.418	186.098	197.460

Pay (%)

Bankalar	Şube Sayısı			Personel Sayısı		
	2011	2012	2013	2011	2012	2013
Mevduat bankaları	70,5	71,1	71,1	99,6	99,6	99,6
Kamu sermayeli bankalar	6,8	6,7	6,7	29,6	30,1	30,8
Özel sermayeli bankalar	25,0	26,7	24,4	50,3	49,8	48,5
TMSF'ye devredilen bankalar	2,3	2,2	2,2	0,0	0,0	0,0
Yabancı sermayeli bankalar	36,4	35,6	37,8	19,7	19,7	20,4
Kalkınma ve yatırım bankaları	29,5	28,9	28,9	0,4	0,4	0,4
Kamu sermayeli bankalar	6,8	6,7	6,7	0,2	0,2	0,2
Özel sermayeli bankalar	13,6	13,3	15,6	0,2	0,2	0,1
Yabancı sermayeli bankalar	9,1	8,9	6,7	0,0	0,0	0,0
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TBB.

Bankacılık sektöründeki toplam şube sayısı 2013 yılında % 7,7 artarak 11.023'e yükselmiştir. Kamu sermayeli mevduat bankalarının şube sayısı % 10,3 artarak 3.397'ye, özel sermayeli mevduat bankalarının şube sayısı % 4,7 artarak 5.341'e, yabancı sermayeli mevduat bankalarının şube sayısı da % 11,5 artarak 2.244'e yükselmiştir. Böylece mevduat bankalarının şube sayısı % 7,8 artarak 10.983'e yükselmiştir. Kalkınma ve yatırım bankalarının 2012 yılında 42 olan şube sayısı, kamu sermayeli bankaların şube sayısında 1, yabancı sermayeli bankaların şube sayısında 1 azalma ile 40'a gerilemiştir.

Bankacılık sisteminde çalışan sayısı 2012 yılında 186.098 iken, 2013 yılında % 6,1 artarak 197.460'a yükselmiştir. Çalışanların % 27,6'sı kamu sermaye mevduat bankalarında, % 47,3'ü özel sermayeli mevduat bankalarında, % 22,4'ü yabancı sermayeli mevduat bankalarında, % 0,1'i de TMSF'ye devredilen mevduat bankalarında, % 1,9'u kamu sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarında, % 0,6'sı özel sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarında, % 0,1'i de yabancı sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarında çalışmaktadır.

1.4.3 Sermaye Piyasası

2012 yılında ihraç edilen kamu kesimi menkul kıymet tutarı bir önceki yıla göre % 24,2 azalırken, 2013 yılında tamamı devlet tahvili olmak üzere % 33,6 artarak 109.702 milyon TL'ye yükselmiştir. 2012 yılında kamu kesimi tarafından hazine bonusu ve özelleştirme tahvili ihraç edilmemiştir. Özel kesim menkul kıymet tutarı ise 2012 yılına göre % 27,4 azalarak 89.315 milyon TL'den, 64.857 milyon TL'ye gerilemiştir. Bu gelişmede, menkul kıymet yatırım fonu katılma belgesi, emeklilik yatırım fonu katılma belgesi ihracı yapılmaması ve hisse senedi ile banka bonusu ve banka garantili bono ihraçlarındaki azalışlar etkili olmuştur.

2013 yılında özel kesim menkul kıymet ihraçlarının, toplam menkul kıymet ihraçlarının % 4,3'ünü oluşturan 7.575 milyon TL'lik kısmını hisse senedi, % 27,8'ini oluşturan 48.578 milyon TL'lik kısmını tahvil, % 0,4'ünü oluşturan 743 milyon TL'lik kısmını finansman bonusu, % 0,5'ini oluşturan 817 milyon TL'lik kısmını varlığa dayalı menkul kıymetler, % 2,1'ini oluşturan 3.631 milyon TL'lik kısmını banka bonusu ve banka garantili bono, % 0,6'sını oluşturan 1.030 milyon TL'lik kısmını varlık teminatlı menkul kıymetler, % 1,4'ünü oluşturan 2.484 milyon TL'lik kısmını kira sertifikası oluşturmaktadır (Tablo 69, Grafik 35).

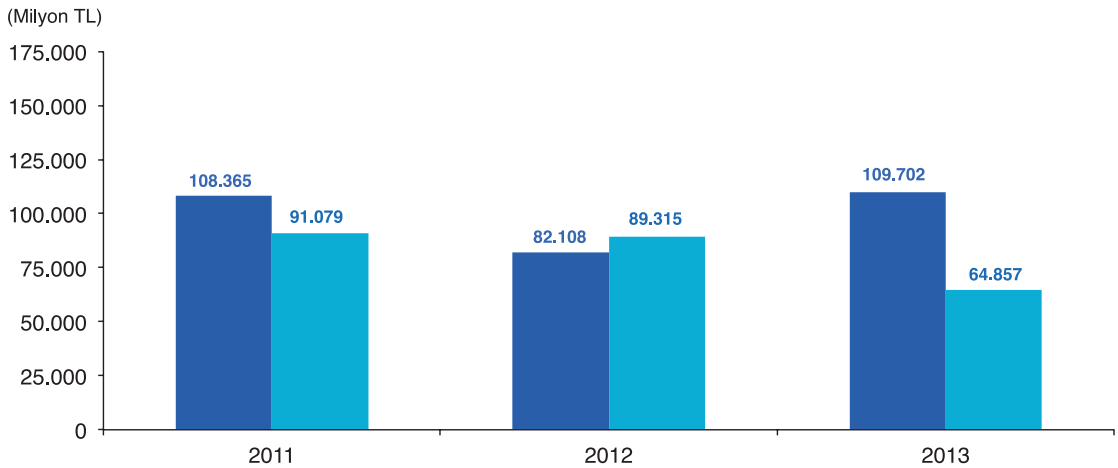
2013 yılında aylar itibarıyla özel kesim menkul kıymet ihracı en çok 9.624 milyon TL ile Aralık ayında yapılırken, bunu 8.629 milyon TL ile Nisan ayında, 8.621 milyon TL ile de Ağustos ayında yapılan ihraçlar izlemiştir. Hisse senedi ihraçlarının en yüksek değerini aldığı aylar; Kasım, Nisan ve Temmuz ayları, tahvil ihraçlarının en yüksek değerine ulaştığı aylar; Aralık, Ağustos ve Temmuz ayları, banka bonusu ve banka garantili bono ihraçlarının en yüksek olduğu aylar; Mayıs, Nisan ve Mart ayları olmuştur (Tablo 70).

Tablo 69. Menkul Kıymet İhraç İzinleri

Bileşenler	Değer (Milyon TL)			Pay (%)			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2012	2013
Kamu kesimi	108.365	82.108	109.702	54,3	47,9	62,8	-24,2	33,6
Devlet tahvili	106.757	78.071	109.702	53,5	45,5	62,8	-26,9	40,5
Hazine bonusu	754	3.928	0	0,4	2,3	0,0	420,7	-
Gelire endeksli senet	854	109	0	0,4	0,1	0,0	-87,2	-
Özel kesim	91.079	89.315	64.857	45,7	52,1	37,2	-1,9	-27,4
Hisse senedi	7.941	8.081	7.575	4,0	4,7	4,3	1,8	-6,3
Tahvil	5.123	20.980	48.578	2,6	12,2	27,8	309,6	131,5
Finansman bonusu	0	434	743	0,0	0,3	0,4	-	71,3
Varlığa dayalı menkul kıymetler	192	698	817	0,1	0,4	0,5	263,7	17,1
Banka bonusu ve banka garantili bono	1.861	4.006	3.631	0,9	2,3	2,1	115,3	-9,4
MKYF katılma belgesi	34.766	16.016	0	17,4	9,3	0,0	-53,9	-
Emeklilik YF katılma belgesi	39.850	38.400	0	20,0	22,4	0,0	-3,6	-
Yabancı yatırım fonu katılma belgeleri	283	0	0	0,1	0,0	0,0	-	-
Varlık teminatlı menkul kıymetler	422	700	1.030	0,2	0,4	0,6	65,9	47,2
Kira sertifikası	641	0	2.484	0,3	0,0	1,4	-100,0	-
Toplam	199.444	171.423	174.559	100,0	100,0	100,0	-14,0	1,8

Kaynak: SPK.

Grafik 35. Kamu ve Özel Kesim Menkul Kıymet İhraç İzinleri

Kaynak: SPK.

■ Kamu kesimi ■ Özel kesim

Tablo 70. Özel Kesim Menkul Kıymet İhraç İzinleri

(Milyon TL)

Yıllar	Ayılar	Hisse Senedi	Tahvil	Finansman Bonusu	Vatıflığa Dayalı Menkul Kıymetler	Banka Bonusu ve Banka Garantili Bono	MKYF Katılma Belgeleri	Emeklilik Yatırım Fonu Katılma Belgeleri	Yabancı YF Katılma Belgeleri	Varietk Terminatlı Menkul Kıymetler	Kira Sertifikası	Toplam
2011	Ocak	714	755	0	0	100	330	1.000	0	0	0	2.899
	Şubat	217	0	0	0	0	3.300	0	0	0	0	3.517
	Mart	6	770	0	0	0	280	0	0	0	0	1.056
	Nisan	713	1.235	0	0	0	724	0	0	0	0	2.671
	Mayıs	1.818	795	0	0	250	130	0	0	0	0	2.992
	Haziran	180	0	0	0	100	3.000	30.000	0	0	0	33.280
	Temmuz	419	100	0	0	480	410	0	0	0	0	1.409
	Ağustos	601	1	0	0	270	19.605	3.000	0	237	0	23.477
	Eylül	193	0	0	0	200	747	0	0	0	0	1.140
	Ekim	604	60	0	0	190	5.000	0	0	0	641	6.046
	Kasım	2.476	1.082	0	0	35	0	2.050	283	184	0	5.926
	Aralık	2	326	0	0	236	1.240	3.800	0	0	0	5.604
Toplam	7.941	5.123	0	192	1.861	34.766	39.850	283	422	641	91.079	
2012	Ocak	218	1.037	60	198	194	1.700	900	0	0	0	4.307
	Şubat	363	230	0	0	77	1.950	0	0	115	0	2.795
	Mart	3.988	107	0	0	184	200	1.600	0	0	0	6.079
	Nisan	147	2.163	15	180	482	1.260	1.000	0	0	0	5.247
	Mayıs	960	54	0	0	295	2.010	29.000	0	117	0	32.436
	Haziran	975	659	0	20	0	1.050	0	0	0	0	2.704
	Temmuz	302	1.544	0	0	600	264	0	0	0	0	2.711
	Ağustos	16	220	0	0	16	6.435	0	0	0	0	6.687
	Eylül	97	2.684	15	300	419	0	900	0	0	0	4.414
	Ekim	138	8.121	330	0	140	150	950	0	0	0	9.829
	Kasım	360	1.415	10	0	1.050	997	1.000	0	467	0	5.301
	Aralık	516	2.748	4	0	549	0	3.050	0	0	0	6.867
Toplam	8.081	20.980	434	698	4.006	16.016	38.400	0	700	0	89.315	
2013	Ocak	17	3.010	0	0	396	0	0	0	0	0	3.423
	Şubat	255	1.629	175	221	278	0	0	0	0	0	2.557
	Mart	200	2.156	0	0	594	0	0	0	0	0	2.950
	Nisan	1.170	5.884	28	0	645	0	0	0	0	901	8.629
	Mayıs	296	2.142	540	0	1.321	0	0	0	440	100	4.839
	Haziran	48	869	0	296	397	0	0	0	0	0	1.609
	Temmuz	1.068	6.282	0	0	0	0	0	0	90	0	7.440
	Ağustos	229	8.392	0	0	0	0	0	0	0	0	8.621
	Eylül	70	5.642	0	0	0	0	0	0	0	1.250	6.962
	Ekim	332	2.901	0	0	0	0	0	0	500	33	3.765
	Kasım	3.447	790	0	0	0	0	0	0	0	200	4.437
	Aralık	446	8.879	0	300	0	0	0	0	0	0	9.624
Toplam	7.575	48.578	743	817	3.631	0	0	0	1.030	2.484	64.857	

Kaynak: SPK.

2013 yılında % 0,5 artan menkul kıymetler ikinci el piyasa işlem hacmi, 2013 yılında % 4,6 artış göstermiş ve 1.628.383 milyon TL düzeyine yükselmiştir. Bu artış, geçen yılın tersine kamu kesimi menkul kıymetleri satışlarının 2012 yılına göre azalmasına karşın, özel kesim hisse senedi işlem hacmindeki yüksek oranlı artıştan kaynaklanmıştır (Tablo 71).

Kamu kesimi menkul kıymetlerinin ikinci el satışı % 13 azalışla 811.689 milyon TL'ye gerilerken, özel sektör menkul kıymetlerinin ikinci el satışı % 31 artışla 816.694 milyon TL'ye yükselmiştir.

2013 yılında toplam ikinci el piyasa işlemleri içinde 2012 yılına göre kamu kesimi menkul kıymetlerinin payı % 59,9'dan % 49,8'e düşerken, özel kesim menkul kıymetlerinin payı ise % 40,1'den % 50,2'ye yükselmiştir.

Tablo 71. İkinci El Piyasa İşlem Hacmi

	Değer (Milyon TL)			Pay (%)			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2012	2013
Kamu/Özel Kesim								
Kamu kesimi	853.789	932.794	811.689	55,1	59,9	49,8	9,3	-13,0
Devlet tahvili	848.926	926.535	805.376	54,8	59,5	49,5	9,1	-13,1
Hazine bonosu	4.863	6.259	6.314	0,3	0,4	0,4	28,7	0,9
Özel kesim	695.330	623.326	816.694	44,9	40,1	50,2	-10,4	31,0
Hisse senedi	695.330	623.326	816.694	44,9	40,1	50,2	-10,4	31,0
Toplam	1.549.118	1.556.120	1.628.383	100,0	100,0	100,0	0,5	4,6

Kaynak: SPK.

(1): Geçici.

Borsa İstanbul (BIST)

Sermaye piyasaları alanındaki mevcut düzenlemelerin Avrupa Birliği müktesebatına uyumlu hale getirilmesi ve Türk sermaye piyasalarının küresel pazarlara entegrasyonunu sağlayarak rekabet gücünü artırmak amacıyla, kanun koyucu bir reform olarak 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nu 30/12/2012 tarihli Resmi Gazete'de yayımlayarak yürürlüğe koymuştur. Bu Kanun ile Türkiye'de sermaye piyasalarının yasal temelini oluşturan 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu ve İMKB de dahil olmak üzere menkul kıymet borsalarını düzenleyen 91 sayılı Menkul Kıymet Borsaları Hakkında Kanun Hükmünde Kararname yürürlükten kaldırılmıştır. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, İstanbul Altın Borsası ile Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsası (VOB), Borsa İstanbul çatısı altında birleşmiştir.

2013 yılının ilk beş aylık döneminde gelişmekte olan ülkelere yönelik risk algılarındaki düzelme, sermaye akımlarındaki artış ve ekonominin istikrarlı görünümü piyasaları olumlu yönde etkilemiştir. Kredi derecelendirme kuruluşu Moody's'in Türkiye'nin kredi notunu yatırım yapılabilir olarak açıklaması ve gelişmiş ülkelerin genişletici para politikalarına devam etmesinin etkisiyle BIST 100 Endeksi Nisan ayında tavan yapmıştır. Ocak ayında 2013

yılına 78.783,5 puan seviyesinde başlayan endeks Nisan ayında 86.046 puan seviyesine yükselmiştir.

Ancak bu olumlu hava Mayıs ayından itibaren dağılmaya başlamış, ABD Merkez Bankası (Fed)'in tahvil alımlarını azaltarak parasal genişlemeyi bırakabileceğine ilişkin açıklamaları, Türkiye de dahil olmak üzere birçok gelişmekte olan ülkeden sermaye çıkışları yaşanmasına, borsa endekslerinin düşmesine ve faizlerin yükselmesine neden olmuştur. Bu tarihten sonra BIST 100 Endeksi gerilemeye başlamış ve Ağustos ayında en düşük değeri olan 66.394,4 puan değerine gerilemiştir.

Fed'in 18 Eylül 2013'te açıkladığı para politikası kararları ile parasal genişlemeye devam edeceğini belirtmesiyle küresel piyasalarda risk algısı yeniden toparlanma eğilimine girmiş, sermaye akımları hızlanmıştır. Bu gelişmelerden BIST 100 Endeksi de olumlu yönde etkilenmiş ve endeks Eylül ayında 74.486,6 puan, Ekim ayında 77.620,4 puan, Kasım ayında da 75.748,3 puan seviyesine yükselmiştir. Endeks Aralık ayında bir miktar gerileyerek 2013 yılını 2012 yılına göre % 13,3'lük azalışla 67.801,7 puan seviyesinde kapatmıştır (Tablo 72).

Borsa İstanbul toplam işlem hacmi, 2013 yılında 2012 yılına göre % 31,6 artarak 632.717 milyon TL'den 832.505 milyon TL'ye yükselmiştir. Aylar itibarıyla en yüksek işlem hacmi 83.890 milyon TL ile Ocak ayında, en düşük işlem hacmi ise 51.927 milyon TL ile Ağustos ayında gerçekleşmiştir.

2013 yılı aylar itibari ile Borsa İstanbul'da toplam işlem hacmindeki aylık reel değişimin en yüksek oranda gerçekleştiği ay % 39,8 ile Eylül ayı olmuş, bunu sırası ile % 28,4 ile Ocak ayı ve % 28,3 ile de Mayıs ayı takip etmiştir. Toplam işlem hacminin aylık reel olarak en yüksek oranda düşüş gösterdiği ay ise % 27,7 ile Ağustos ayı olmuştur.

Borsa İstanbul'da 2013 yılında hisse senedi portföyü bulunan yerli yatırımcı sayısı 2012 yılına göre % 1,9 artarak 1.100.854'e, yabancı yatırımcı sayısı % 15,1 artarak 9.555'e yükselmiştir. 2013 yılında yerli yatırımcıların BİST'deki portföy değeri % 0,5 artarak 73.034 milyon TL'ye yükselirken, yabancı yatırımcıların portföy değeri % 13 azalarak 122.219 milyon TL olmuştur. Yabancı yatırımcı sayısı 2013 yılında bir önceki yıla göre artış gösterirken, portföy değeri azalmıştır. Böylece 2013 yılında BİST'de yatırım yapan toplam yatırımcı sayısı 2012 yılına göre % 2 artmış, yatırımların toplam portföy değeri ise % 8,4 azalmıştır (Tablo 73).

Tablo 72. Borsa İstanbul (BİST) Piyasasına İlişkin Göstergeler

Yıllar	Aylar	İşlem Hacmi (Bin TL)	BİST 100 Endeksi (Ocak 1986=1)	Tüketici Fiyatları Endeksi (2003=100)		İşlem Hacmi	
				Endeks	Değişim (%)	Nominal Değişim (%)	Reel Değişim (%)
2011	Ocak	76.933.328	63.278,1	182,6	0,4	5,3	4,8
	Şubat	69.144.733	61.283,9	183,9	0,7	-10,1	-10,8
	Mart	83.332.098	64.434,5	184,7	0,4	20,5	20,0
	Nisan	72.175.418	69.250,1	186,3	0,9	-13,4	-14,1
	Mayıs	64.869.842	63.046,0	190,8	2,4	-10,1	-12,2
	Haziran	50.513.691	63.269,4	188,1	-1,4	-22,1	-21,0
	Temmuz	41.907.669	62.295,7	187,3	-0,4	-17,0	-16,7
	Ağustos	53.617.737	53.946,1	188,7	0,7	27,9	27,0
	Eylül	55.987.134	59.693,4	190,1	0,8	4,4	3,6
	Ekim	50.338.561	56.061,5	196,3	3,3	-10,1	-12,9
	Kasım	39.669.090	54.517,8	199,7	1,7	-21,2	-22,5
	Aralık	36.848.251	51.266,6	200,9	0,6	-7,1	-7,6
2012	Ocak	47.407.774	57.171,3	202,0	0,6	28,7	27,9
	Şubat	57.477.793	60.721,2	203,1	0,6	21,2	20,6
	Mart	59.977.644	62.423,0	204,0	0,4	4,3	3,9
	Nisan	56.442.513	60.010,4	207,1	1,5	-5,9	-7,3
	Mayıs	50.254.434	55.099,3	206,6	-0,2	-11,0	-10,8
	Haziran	47.709.089	62.543,5	204,8	-0,9	-5,1	-4,2
	Temmuz	44.391.034	64.259,5	204,3	-0,2	-7,0	-6,7
	Ağustos	47.709.089	67.368,0	205,4	0,6	7,5	6,9
	Eylül	43.440.396	66.396,7	207,6	1,0	-8,9	-9,9
	Ekim	44.775.440	72.529,0	211,6	2,0	3,1	1,1
	Kasım	68.873.352	73.058,5	212,4	0,4	53,8	53,2
	Aralık	64.258.131	78.208,4	213,2	0,4	-6,7	-7,1
2013	Ocak	83.890.437	78.783,5	216,7	1,6	30,6	28,4
	Şubat	63.156.929	79.333,7	217,4	0,3	-24,7	-24,9
	Mart	61.184.690	85.899,0	218,8	0,7	-3,1	-3,8
	Nisan	61.142.005	86.046,0	219,8	0,4	-0,1	-0,5
	Mayıs	78.569.768	85.990,0	220,1	0,1	28,5	28,3
	Haziran	77.262.126	76.294,5	221,8	0,8	-1,7	-2,4
	Temmuz	71.857.440	73.377,5	222,4	0,3	-7,0	-7,3
	Ağustos	51.926.649	66.394,4	222,2	-0,1	-27,7	-27,7
	Eylül	73.158.428	74.486,6	223,9	0,8	40,9	39,8
	Ekim	71.857.440	77.620,4	227,9	1,8	-1,8	-3,5
	Kasım	69.848.439	75.748,3	228,0	0,0	-2,8	-2,8
	Aralık	68.649.798	67.801,7	229,0	0,5	-1,7	-2,2

Kaynak: BİST, SPK, TÜİK.

Tablo 73. Borsa İstanbulda Yatırım Yapan Yatırımcı Sayısı ve Portföy Değeri

Yatırımcı Uyuşu	Yatırımcı Sayısı			Değişim (%)		Portföy Değeri (Milyon TL)			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2012	2013	2011	2012	2013	2012	2013
Yerli	1.090.059	1.080.262	1.100.854	-0,9	1,9	52.860	72.676	73.034	37,5	0,5
Yabancı	7.732	8.304	9.555	7,4	15,1	86.850	140.529	122.219	61,8	-13,0
Toplam	1.097.791	1.088.566	1.110.409	-0,8	2,0	139.710	213.205	195.253	52,6	-8,4

Kaynak: MKK.

Borsa İstanbulda yatırım yapan yabancı yatırımcılar içinde portföy değerine göre ilk onda yer alan ülkeler arasında yatırımcı sayısında ilk sırada 1.312 yatırımcı ve 40.305 milyon dolarlık portföy ile ABD gelirken, ikinci sırada 515 yatırımcı ve 24.889 milyon dolarlık portföy ile İngiltere, üçüncü sırada 329 yatırımcı ve 7.834 milyon dolarlık portföy ile de Lüksemburg gelmektedir. 2013 yılında ülkemizdeki yabancı yatırımcıların toplam portföy değerleri 122.219 milyon dolar olurken, ilk 10'da yer alan ülkeler 95.071 milyon dolarlık portföy değeri ile yabancı portföy değerinin % 77,8'ini almaktadır. İlk 10'daki yabancı yatırımcıların toplam portföy değeri, 2013 yılı toplam portföy değerinin % 48,7'sini oluşturmaktadır (Tablo 74).

Tablo 74. Borsa İstanbulda Yabancı Yatırımcı İlk On Ülke ⁽¹⁾

(2013 Yılı)

Ülkeler	Yatırımcı Sayısı	Pay (%)	Portföy Değeri (Milyon TL)	Pay (%)
Amerika Birleşik Devletleri	1.312	13,7	40.305	33,0
İngiltere	515	5,4	24.889	20,4
Lüksemburg	329	3,4	7.834	6,4
İrlanda	169	1,8	4.588	3,8
Hollanda	115	1,2	4.054	3,3
Singapur	8	0,1	3.347	2,7
Almanya	1.465	15,3	2.760	2,3
Fransa	63	0,7	2.739	2,2
Yunanistan	46	0,5	2.359	1,9
Kanada	153	1,6	2.196	1,8
10 Ülke Toplamı	4.175	43,7	95.071	77,8
Diğer Ülkeler	5.380	56,3	27.148	22,2
Toplam Yabancı Yatırımcı	9.555	100,0	122.219	100,0

Kaynak: MKK.

(1): Portföy değerine göre İMKB'de yatırım yapan yabancı yatırımcı ilk on ülke alınmıştır.

1.4.4 Kamu Maliyesi

Türkiye, uyguladığı bütçe disiplini ve sıkı maliye politikası ile küresel krizin etkilerinin derinlik kazandığı 2009 hariç olmak üzere kamu mali dengelerini iyileştirmiştir. Küresel krizin ekonomi üzerindeki olumsuz etkilerini sınırlamak amacıyla uygulamaya konulan mali önlemlerin etkisiyle mali disiplin büyük ölçüde sağlanmıştır. Bütçe açığının GSYH'ye oranı birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomisine göre daha iyi bir seyir izleyerek 2009 ve 2010 yılları hariç % 3'lük Maastricht kriterinin altında seyretmiştir.

Orta Vadeli Programda 2013 yılında maliye politikasının; makroekonomik istikrarın güçlendirilmesine, özel sektör öncülüğünde bir büyüme sürecinin desteklenmesine, cari açıkla ve enflasyonla mücadeleye yardımcı olacak bir yaklaşımla sürdürüleceği belirtilmiştir. Programda öngörülen gelir, harcama ve borçlanma büyüklükleri gözetilerek, mali hedeflerinden sapmaya yönelik emarelerin ortaya çıkması durumunda gerekli politik müdahalelerin yapılarak, mali disiplinin korunması amaçlanmıştır. Yıl içinde maliye politikası bu çerçevede uygulanmış, merkezi yönetim bütçesi 2012 yılına göre önemli bir iyileşme göstermiştir.

2013 yılında genel devlet gelirlerindeki artış eğilimi devam etmiştir. 2012 yılında % 13,4 artan genel devlet gelirleri, 2013 yılında % 15,6 artışla 619.524 milyon TL'ye yükselmiştir (Tablo 75).

Tablo 75. Genel Devlet Gelirleri ⁽¹⁾

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

Gelirler	2011	2012	2013 ⁽²⁾	Değişim (%)		Pay (%)			GSYH'ye Oranı		
				2012	2013	2011	2012	2013	2011	2012	2013
Vergiler	260.262	285.695	333.683	9,8	16,8	55,1	53,3	53,9	20,1	20,2	21,4
Vasıtasız	76.012	85.730	92.475	12,8	7,9	16,1	16,0	14,9	5,9	6,1	5,9
Vasıtalı	175.155	190.133	230.252	8,6	21,1	37,1	35,5	37,2	13,5	13,4	14,7
Servet	9.095	9.832	10.956	8,1	11,4	1,9	1,8	1,8	0,7	0,7	0,7
Vergi dışı normal gelirler	23.836	30.186	29.603	26,6	-1,9	5,0	5,6	4,8	1,8	2,1	1,9
Faktör gelirleri	65.395	80.885	89.560	23,7	10,7	13,8	15,1	14,5	5,0	5,7	5,7
Sosyal fonlar	118.858	132.564	157.012	11,5	18,4	25,2	24,7	25,3	9,2	9,4	10,1
Toplam	468.352	529.329	609.859	13,0	15,2	99,1	98,8	98,4	36,1	37,4	39,1
Özelleştirme gelirleri	4.117	6.447	9.665	56,6	49,9	0,9	1,2	1,6	0,3	0,5	0,6
Toplam gelir	472.469	535.776	619.524	13,4	15,6	100,0	100,0	100,0	36,4	37,8	39,7

Kaynak: KB, TÜİK.

(1): Genel devlet; merkezi yönetim bütçesi, mahalli idareler, döner sermayeli kuruluşlar, İşsizlik Sigortası Fonu, sosyal güvenlik kuruluşları, genel sağlık sigortası ve fonları kapsamaktadır.

(2): Gerçekleşme tahmini.

Genel devlet gelirlerinin önemli bir kısmını oluşturan vergi gelirleri, 2013 yılında % 16,8 artışla 333.683 milyon TL olmuştur. 2012 yılında % 26,6 artan vergi dışı normal gelirler, 2013 yılında % 1,9 azalarak 29.603 milyon TL'ye gerilemiştir. Faktör gelirleri % 10,7 artışla 89.560 milyon TL'ye, sosyal fonlar % 18,4 artışla 157.012 milyon TL'ye yükselmiştir.

Genel devlet gelirleri içinde gelir bileşenlerinin payı 2012 yılından 2013 yılına sırasıyla; vergilerde % 53,3'ten % 53,9'a, sosyal fonlarda % 24,7'den % 25,3'e, özelleştirme gelirlerinde % 1,2'den % 1,6'ya yükselirken, vergi dışı normal gelirlerde % 5,6'dan % 4,8'e, faktör gelirlerinde % 15,1'den % 14,5'e gerilemiştir.

2013 yılında genel devlet gelirlerinin cari fiyatlarla GSYH'ye oranı bir önceki yıla göre 1,9 puanlık artışla % 39,7'ye yükselmiştir. Vergi gelirlerinin oranı 1,2 puanlık artışla % 21,4'e, sosyal fonların oranı 0,7 puanlık artışla % 10,1'e, özelleştirme gelirlerinin oranı 0,1 puanlık artışla % 0,6'ya yükselirken, vergi dışı normal gelirlerin oranı 0,2 puanlık azalışla % 1,9'a gerilemiş, faktör gelirlerinin % 5,7 olan oranı değişmemiştir.

2012 yılında % 15,4 artan genel devlet harcamaları, 2013 yılında da aynı oranda artarak 635.382 milyon TL'ye yükselmiştir. Cari harcamalar % 14,6 artışla 283.845 milyon TL olmuştur. 2012 yılında % 14,4 artan genel devlet sabit sermaye yatırımları, 2013 yılında ivme kazanarak % 25,9 artışla 62.131 milyon TL'ye yükselmiştir. Kamu stokları 2013 yılında 210 milyon TL fazla vermiştir. Böylece 2012 yılında % 15 oranında artan genel devlet yatırım harcamaları, 2013 yılında % 24,3 artışla 61.922 milyon TL olmuştur. 2012 yılında % 16,1 artan genel devlet transfer harcamaları, 2013 yılında % 14,5 artışla 289.616 milyon TL'ye yükselmiştir. Transfer harcamalarının büyük bir kısmını oluşturan cari transferler 2013 yılında % 13,8 artışla 273.565 milyon TL'ye, sermaye transferleri % 28,9 artışla 16.051 milyon TL'ye yükselmiştir (Tablo 76).

Tablo 76. Genel Devlet Harcamaları ⁽¹⁾

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

Harcamalar	2011	2012	2013 ⁽²⁾	Değişim (%)		Pay (%)			GSYH'ye Oranı		
				2012	2013	2011	2012	2013	2011	2012	2013
Cari harcamalar	215.946	247.774	283.845	14,7	14,6	45,3	45,0	44,7	16,6	17,5	18,2
Yatırım harcamaları	43.322	49.812	61.922	15,0	24,3	9,1	9,0	9,7	3,3	3,5	4,0
Sabit sermaye	43.136	49.330	62.131	14,4	25,9	9,0	9,0	9,8	3,3	3,5	4,0
Stok değişmesi	187	482	-210	157,8	-143,6	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Transfer harcamaları	217.801	252.892	289.616	16,1	14,5	45,7	45,9	45,6	16,8	17,8	18,5
Cari transferler	205.841	240.443	273.565	16,8	13,8	43,1	43,7	43,1	15,9	17,0	17,5
Sermaye transferleri	11.960	12.449	16.051	4,1	28,9	2,5	2,3	2,5	0,9	0,9	1,0
Faiz dışı harcamalar	433.459	500.526	583.110	15,5	16,5	90,9	90,9	91,8	33,4	35,3	37,3
Toplam harcama	477.070	550.478	635.382	15,4	15,4	100,0	100,0	100,0	36,8	38,9	40,7

Kaynak: KB, TÜİK.

Not: (-) işaret fazlayı göstermektedir.

(1): Genel devlet; merkezi yönetim bütçesi, mahalli idareler, döner sermayeli kuruluşlar, İşsizlik Sigortası Fonu, sosyal güvenlik kuruluşları, genel sağlık sigortası ve fonları kapsamaktadır.

(2): Gerçekleşme tahmini.

2012 yılında genel devlet harcamaları içinde % 45 paya sahip olan cari harcamaların payı 2013 yılında % 44,7'ye, transfer harcamalarının payı % 45,9'dan % 45,6'ya gerilerken, yatırım harcamalarının payı % 9'dan % 9,7'ye, faiz dışı harcamaların payı ise % 90,9'dan % 91,8'e yükselmiştir.

2013 yılında genel devlet harcamalarının cari fiyatlarla GSYH'ye oranı bir önceki yıla göre 1,8 puan artışla % 40,7 olmuştur. Cari harcamaların oranı 0,7 puan artışla % 18,2'ye, yatırım harcamalarının oranı 0,5 puan artışla % 4'e, transfer harcamalarının oranı 0,7 puan artışla % 18,5'e yükselmiştir.

1.4.4.1 Merkezi Yönetim Bütçesi

2013 yılında merkezi yönetim bütçesi 2012 yılına göre daha iyi bir performans göstermiştir. Bu gelişmede; ekonomideki toparlanmanın vergi gelirleri üzerinde oluşturduğu olumlu gelişme, bir defaya mahsus gelirlerdeki ve özelleştirme gelirlerindeki artış ve Hazinesinin uygun koşullarda borçlanmasının etkisiyle faiz giderlerindeki artışın ılımlı düzeyde kalması etkili olmuştur.

2013 yılında merkezi yönetim bütçe giderlerinin 404.046 milyon TL, bütçe gelirlerinin 370.095 milyon TL olması hedeflenmiştir. Bu hedeflere göre bütçe dengesinin 33.951 milyon TL açık vermesi, faiz dışı dengenin ise 19.049 milyon TL fazla vermesi öngörülmüştür.

Faiz hariç bütçe giderlerindeki artışa rağmen, bütçe gelirlerindeki artışın bütçe giderlerindeki artışın üzerinde gerçekleşmesi bütçe dengesinde iyileşme sağlamıştır. Bütçe gelirleri bir önceki yıla göre % 17,1 artarak 332.475 milyon TL'den 389.441 milyon TL'ye, bütçe giderleri de % 12,7 artarak 361.887 milyon TL'den 407.890 milyon TL'ye yükselmiştir. 2012 yılında % 65,4 artış gösteren bütçe açığı 2013 yılında % 37,3 azalarak 29.412 milyon TL'den 18.449 milyon TL'ye gerilemiştir. 2012 yılında % 22,3 azalış gösteren faiz dışı fazla, 2013 yılında % 65,9 artarak 19.004 milyon TL'den 31.537 milyon TL'ye yükselmiştir. 2012 yılında % 91,9 olan bütçe gelirlerinin giderleri karşılama oranı, 2013 yılında % 95,5'e yükselmiştir (Tablo 77).

Tablo 77. Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmesi

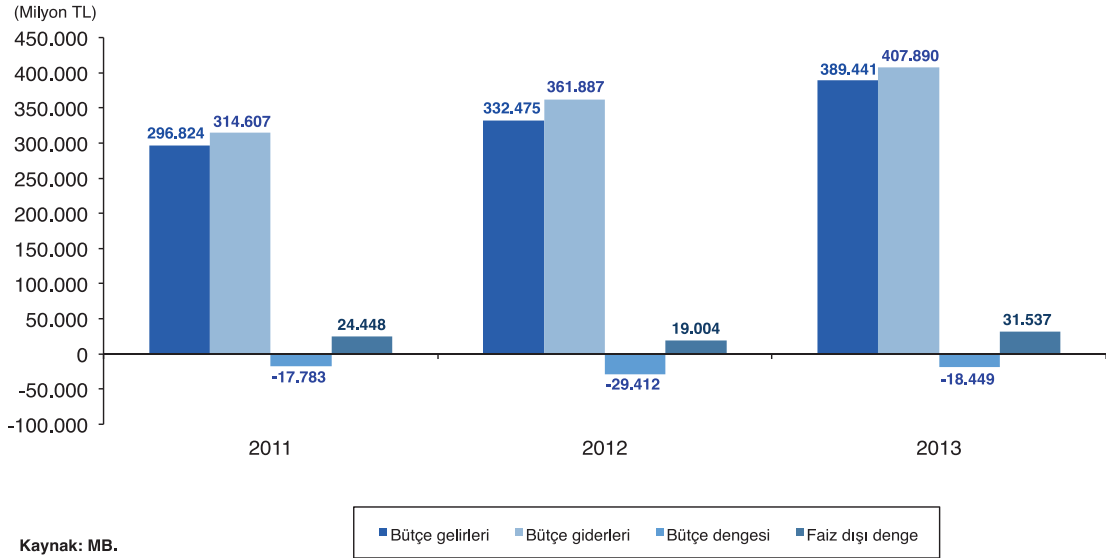
(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

Bileşenler	2011	2012	2013	Değişim (%)		GSYH'ye Oranı		
				2012	2013	2011	2012	2013
Bütçe giderleri	314.607	361.887	407.890	15,0	12,7	24,2	25,5	26,1
Faiz hariç giderler	272.375	313.471	357.904	15,1	14,2	21,0	22,1	22,9
Faiz harcamaları	42.232	48.416	49.986	14,6	3,2	3,3	3,4	3,2
Bütçe gelirleri	296.824	332.475	389.441	12,0	17,1	22,9	23,5	24,9
Bütçe dengesi	-17.783	-29.412	-18.449	65,4	-37,3	-1,4	-2,1	-1,2
Faiz dışı denge	24.448	19.004	31.537	-22,3	65,9	1,9	1,3	2,0

Kaynak: MB, TÜİK.

Bu değişikliklere bağlı olarak 2013 yılı sonunda giderler hedefin 3.844 milyon TL, gelirler ise 19.346 milyon TL üzerinde gerçekleşmiştir. Böylece merkezi yönetim bütçe açığı hedeflenen değerin 15.502 milyon TL altında, faiz dışı denge de hedefin 12.488 milyon TL üzerinde gerçekleşmiştir (Grafik 36).

Grafik 36. Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmesi

2013 yılı merkezi yönetim bütçe gelirlerinin cari fiyatlarla GSYH'ye oranı % 23,5'ten % 24,9'a, merkezi yönetim bütçe giderlerinin GSYH'ye oranı % 25,5'ten % 26,1'e yükselmiştir. Merkezi yönetim bütçe açığının GSYH'ye oranı % 2,1'den % 1,2'ye gerilerken, faiz dışı merkezi yönetim bütçe fazlasının GSYH'ye oranı % 1,3'ten % 2'ye yükselmiştir.

1.4.4.1.1 Gelirler

2013 yılında bütçe gelirleri başta vergi gelirleri olmak üzere olumlu bir performans göstermiştir. 2012 yılının Eylül ayında Bakanlar Kurulu Kararı ile motorlu taşıtlar, akaryakıt ve alkollü içeceklerdeki vergi oranlarının yükseltilmesi, 2013 yılı başından itibaren damga vergisi ve harç oranlarının artırılması, BOTAş ve TEDAş'ın geçmiş yıllara ait vergi borçlarının bir kısmını ödemesi, ekonomideki canlanmanın etkisiyle tüketime dayalı vergilerin artması, özelleştirme gelirlerindeki artış 2013 yılında gelir artışını destekleyen en önemli unsurlar olmuştur.

2012 yılında % 12 artan merkezi yönetim bütçe gelirleri, 2013 yılında % 17,1'lik artışla 389.441 milyon TL'ye yükselirken, öngörülen hedefin 19.346 milyon TL üzerinde gerçekleşmiştir (Tablo 78).

Tablo 78. Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri

Bileşenler	(Milyon TL)							
	2011	2012	2013	Değişim (%)		Pay (%)		
				2012	2013	2011	2012	2013
A- Genel bütçe gelirleri	286.554	320.536	376.105	11,9	17,3	96,5	96,4	96,6
1- Vergi gelirleri	253.809	278.781	326.125	9,8	17,0	85,5	83,9	83,7
Gelir ve kazanç üzerinden alınan vergiler	75.800	85.511	92.748	12,8	8,5	25,5	25,7	23,8
Gelir vergisi	48.807	56.494	63.760	15,7	12,9	16,4	17,0	16,4
Beyana dayanan gelir vergisi	2.759	3.016	3.084	9,3	2,2	0,9	0,9	0,8
Basit usulde gelir vergisi	301	301	305	0,1	1,5	0,1	0,1	0,1
Gelir vergisi tevkifatı	44.324	51.744	58.778	16,7	13,6	14,9	15,6	15,1
Geçici gelir vergisi	1.423	1.432	1.593	0,7	11,3	0,5	0,4	0,4
Kurumlar vergisi	26.993	29.017	28.988	7,5	-0,1	9,1	8,7	7,4
Beyana dayanan kurumlar vergisi	3.531	1.526	2.075	-56,8	36,0	1,2	0,5	0,5
Kurumlar vergisi tevkifatı	334	242	153	-27,4	-37,1	0,1	0,1	0,0
Geçici kurumlar vergisi	23.128	27.249	26.760	17,8	-1,8	7,8	8,2	6,9
Mülkiyet üzerinden alınan vergiler	6.257	7.009	7.693	12,0	9,8	2,1	2,1	2,0
Veraset ve intikal vergisi	253	293	340	15,7	16,1	0,1	0,1	0,1
Motorlu taşıtlar vergisi	6.004	6.716	7.353	11,9	9,5	2,0	2,0	1,9
Dahilde alınan mal ve hizmet vergileri	103.381	113.837	134.855	10,1	18,5	34,8	34,2	34,6
Dahilde alınan katma değer vergisi	29.957	31.572	37.995	5,4	20,3	10,1	9,5	9,8
Özel tüketim vergisi	64.189	71.706	85.461	11,7	19,2	21,6	21,6	21,9
Petrol ve doğal gaz ürünleri vergisi	33.573	35.935	45.158	7,0	25,7	11,3	10,8	11,6
Motorlu taşıt araçları vergisi	8.568	8.409	10.565	-1,9	25,6	2,9	2,5	2,7
Alkollü içki vergisi	3.856	4.643	5.196	20,4	11,9	1,3	1,4	1,3
Tütün mamülleri vergisi	15.850	19.976	21.327	26,0	6,8	5,3	6,0	5,5
Kolalı gazoz vergisi	281	276	299	-1,6	8,2	0,1	0,1	0,1
Dayanıklı tüketim ve diğer mallar vergisi	2.058	2.467	2.916	19,9	18,2	0,7	0,7	0,7
6111 S.K. kapsamında tahsil olunan ÖTV	3	0	0	-99,4	-	0,0	0,0	0,0
Banka ve sigorta muameleleri vergisi	4.288	5.471	6.160	27,6	12,6	1,4	1,6	1,6
Şans oyunları vergisi	528	616	692	16,6	12,4	0,2	0,2	0,2
Özel iletişim vergisi	4.419	4.473	4.545	1,2	1,6	1,5	1,3	1,2
Uluslararası ticaret ve muamelelerden alınan vergiler	53.452	55.310	68.267	3,5	23,4	18,0	16,6	17,5
Gümrük vergileri	4.653	5.195	5.409	11,6	4,1	1,6	1,6	1,4
İthalde alınan katma değer vergisi	48.685	50.000	62.726	2,7	25,5	16,4	15,0	16,1
Diğer dış ticaret gelirleri	113	115	133	1,8	15,2	0,0	0,0	0,0
Damga vergisi	6.464	7.360	9.416	13,9	27,9	2,2	2,2	2,4
Harçlar	8.344	9.675	12.906	16,0	33,4	2,8	2,9	3,3
Başka yerde sınıflandırılmayan diğer vergiler	112	78	240	-30,1	207,7	0,0	0,0	0,1
2- Vergi Dışı Diğer Gelirler	32.745	41.755	49.980	27,5	19,7	11,0	12,6	12,8
B- Özel bütçeli idarelerin gelirleri	8.174	9.622	10.662	17,7	10,8	2,8	2,9	2,7
C- Düzenleyici ve denetleyici kurumların gelirleri	2.095	2.318	2.673	10,6	15,3	0,7	0,7	0,7
Toplam	296.824	332.475	389.441	12,0	17,1	100,0	100,0	100,0

Kaynak: MB.

Merkezi yönetim bütçe gelirleri içinde en büyük paya sahip olan vergi gelirleri 2012 yılında % 9,8 artarken 2013 yılında hız kazanarak % 17 artış ile 326.125 milyon TL'ye yükselmiştir. Böylece vergi gelirleri 317.949 milyon TL olarak hedeflenen düzeyin 8.176 milyon TL üzerinde gerçekleşmiştir. 2012 yılında vergi gelirlerinin toplam merkezi yönetim bütçesi içinde % 83,9 olan payı 2013 yılında % 83,7'ye gerilemiştir.

2013 yılında gelir vergisi tahsilatı artış hızı, beyana dayanan gelir vergisi ve gelir vergisi tevkifat artış hızındaki düşüşün etkisi ile % 15,7'den % 12,9'a gerilemiştir. Gelir vergisi altındaki basit usulde alınan gelir vergisinin ve geçici gelir vergisinin toplam merkezi yönetim bütçesi içindeki payı 2013 yılında bir önceki yıla göre değişmemiştir. Beyana dayanan gelir vergisinin ve gelir vergisi tevkifatının toplam merkezi yönetim bütçesi geliri içindeki payı ise bir önceki yıla göre azalmıştır.

2013 yılında kurumlar vergisi tahsilatı, kurumlar vergisi tevkifatındaki yüksek oranlı azalış ve geçici kurumlar vergisindeki nispi azalışın etkisiyle 2012 yılına göre % 0,1 oranında azalmıştır. Beyana dayanan kurumlar vergisi tahsilatı ise % 36 oranında artış göstermiştir.

Mülkiyet üzerinden alınan vergiler 2012 yılına göre % 9,8 artarak 7.693 milyon TL olmuştur. 2013 yılında dahilde alınan mal ve hizmet vergileri bir önceki yıla göre % 18,5 artış gösterirken, merkezi yönetim toplam bütçe gelirleri içindeki payı % 34,2'den % 34,6'ya yükselmiştir. 2012 yılı sonunda yapılan fiyat ayarlamaları ile petrol ve doğalgaz ürünleri vergisi, motorlu taşıtlar vergisi, alkollü içki vergisi gelirlerinde önemli artışlar olmuştur. Dahilde alınan katma değer vergisi % 20,3 artarak 37.995 milyon TL ve özel tüketim vergisi % 19,2 artarak 85.461 milyon TL'ye yükselmiştir.

Vergi gelirleri içinde gelir ve kazanç üzerinden alınan vergiler ile mülkiyet üzerinden alınan vergilerin toplamından oluşan dolaysız vergiler % 8,6'lık artışla 100.441 milyon TL'ye yükselirken, dahilde alınan mal ve hizmet vergileri ile uluslararası ticaret ve muamelelerden alınan vergilerden oluşan dolaylı vergiler, % 20,1 artışla 203.122 milyon TL'ye yükselmiştir. Dolaylı vergilerin vergi gelirleri içindeki payı % 62,3 olmuştur.

Vergi dışı gelirler 2013 yılında % 19,7 artarak 49.980 milyon TL'ye yükselirken toplam merkezi yönetim bütçe gelirleri içindeki payı % 12,8 olarak gerçekleşmiştir.

2013 yılında özel bütçeli idarelerin gelirleri % 10,8 artarak 10.662 milyon TL'ye, düzenleyici ve denetleyici kurumların gelirleri de % 15,3 artarak 2.673 milyon TL'ye yükselmiştir.

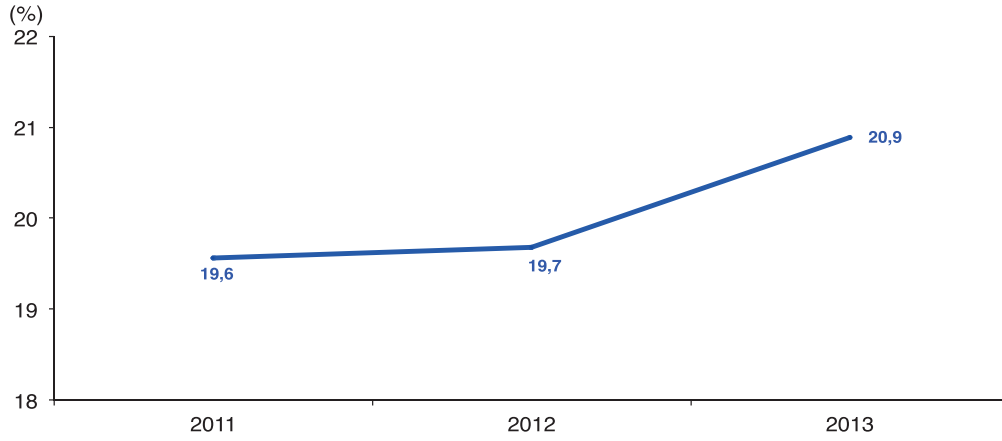
2012 yılında % 19,7 olan toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı olarak tanımlanan vergi yükü, 2013 yılında % 20,9'a yükselmiştir (Tablo 79, Grafik 37).

Tablo 79. Vergi Yüğü ve Vergi Esnekliği Katsayıları

Gösterge	2011	2012	2013
Toplam vergi yüğü	19,6	19,7	20,9
Toplam vergi esnekliği	1,1	1,1	1,7
Gelir+kurumlar vergisi esnekliği	1,3	1,4	0,8

Kaynak: MB, TÜİK.

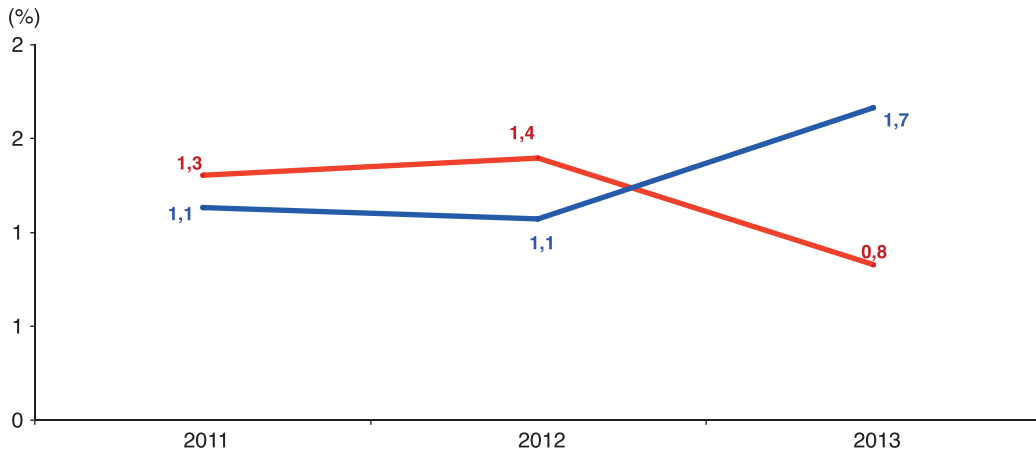
Grafik 37. Vergi Yüğü

Kaynak: TÜİK.

Vergi gelirlerinin GSYH'deki değişmelere karşı duyarlılığını gösteren vergi esnekliği katsayısı ise 2012 yılında % 1,1 iken, 2013 yılında % 1,7 olmuştur (Grafik 38).

Grafik 38. Vergi Esnekliği Katsayıları

Kaynak: MB, TÜİK.

1.4.4.1.2 Giderler

Küresel kriz sonrasında uygulanmakta olan mali politikaların etkisiyle harcamalarda büyük ölçüde disiplin sağlanmıştır. 2012 yılında % 15 olan toplam merkezi yönetim bütçe giderleri artış hızı, 2013 yılında % 12,7'ye gerilemiştir. Merkezi yönetim bütçe giderleri 407.890 milyon TL'ye yükselerek, bütçe hedefinin 3.844 milyon TL üzerinde gerçekleşmiştir. Faiz hariç giderler % 14,2 artışla 357.904 milyon TL olurken, bütçe hedefi olan 351.046 milyon TL'nin 6.858 milyon TL üzerine çıkmıştır (Tablo 80).

Tablo 80. Merkezi Yönetim Bütçe Giderleri

Bileşenler	(Milyon TL)								
				Değişim (%)		Pay (%)			
	2011	2012	2013	2012	2013	2011	2012	2013	
Faiz hariç giderler	272.375	313.471	357.904	15,1	14,2	86,6	86,6	87,7	
Personel giderleri	72.914	86.463	96.237	18,6	11,3	23,2	23,9	23,6	
SGK'ya devlet primi giderleri	12.850	14.728	16.305	14,6	10,7	4,1	4,1	4,0	
Mal ve hizmet alım giderleri	32.797	32.894	36.268	0,3	10,3	10,4	9,1	8,9	
Savunma ve güvenlik	10.023	10.965	11.749	9,4	7,1	3,2	3,0	2,9	
Sağlık giderleri	5.442	539	336	-90,1	-37,6	1,7	0,1	0,1	
Borçlanma genel giderleri	201	451	518	124,2	15,0	0,1	0,1	0,1	
Diğer mal ve hizmet alım giderleri	17.131	20.939	23.665	22,2	13,0	5,4	5,8	5,8	
Cari transferler	110.499	129.477	148.735	17,2	14,9	35,1	35,8	36,5	
Görev zararları	4.739	3.912	4.075	-17,4	4,2	1,5	1,1	1,0	
Hazine yardımları	59.353	70.184	79.238	18,2	12,9	18,9	19,4	19,4	
SGK'ya hazine yardımları	1.658	1.764	2.167	6,4	22,8	0,5	0,5	0,5	
İşsizlik sigortası fonu	1.429	1.543	1.935	8,0	25,4	0,5	0,4	0,5	
Sandıklara 5 puan prim desteği	230	221	232	-3,8	4,7	0,1	0,1	0,1	
Sağlık, emeklilik ve sosyal yardım giderleri	52.833	63.684	71.793	20,5	12,7	16,8	17,6	17,6	
Mahalli idarelere hazine yardımları	2.505	2.400	2.363	-4,2	-1,5	0,8	0,7	0,6	
Diğer hazine yardımları	2.357	2.337	2.916	-0,8	24,8	0,7	0,6	0,7	
Kar amacı gütmeyen kuruluşlara yapılan transferler	1.391	926	1.786	-33,4	92,8	0,4	0,3	0,4	
Hanehalkına yapılan transferler	2.156	2.891	3.497	34,1	20,9	0,7	0,8	0,9	
Tarımsal destekleme ödemeleri	6.961	7.553	8.684	8,5	15,0	2,2	2,1	2,1	
Hanehalkına yapılan diğer transferler	1.448	5.411	4.048	273,7	-25,2	0,5	1,5	1,0	
Sosyal amaçlı transferler	2.255	2.922	5.876	29,6	101,1	0,7	0,8	1,4	
Yurt dışına yapılan transferler	1.153	1.296	1.609	12,4	24,2	0,4	0,4	0,4	
Gelirden ayrılan paylar	31.043	34.380	39.921	10,7	16,1	9,9	9,5	9,8	
Sermaye giderleri	30.905	34.365	43.609	11,2	26,9	9,8	9,5	10,7	
Sermaye transferleri	6.739	6.006	7.655	-10,9	27,5	2,1	1,7	1,9	
Borç verme	5.671	9.537	9.094	68,2	-4,6	1,8	2,6	2,2	
Yedek ödenekler	0	0	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Faiz giderleri	42.232	48.416	49.986	14,6	3,2	13,4	13,4	12,3	
Toplam	314.607	361.887	407.890	15,0	12,7	100,0	100,0	100,0	

Kaynak: MB.

2013 yılı bütçesinde faiz dışı giderlerin alt harcama kalemlerini oluşturan personel giderlerinin 97.224 milyon TL, sosyal güvenlik kurumlarına devlet primi giderlerinin 16.791 milyon TL, mal ve hizmet alımlarının 33.444 milyon TL, cari transferlerin 151.287 milyon TL, sermaye giderlerinin 33.489 milyon TL, sermaye transferlerinin 5.103 milyon TL olması hedeflenmiştir. Yıl sonunda, personel giderleri bir önceki yıla göre % 11,3 artışla 96.237 milyon TL'ye, sosyal güvenlik kurumlarına devlet primi giderleri % 10,7 artışla 16.305 milyon TL'ye, mal ve hizmet alımları % 10,3 artışla 36.268 milyon TL, cari transferler % 14,9 artışla 148.735 milyon TL'ye, sermaye giderleri % 26,9 artışla 43.609 milyon TL'ye, sermaye transferleri % 27,5 artışla 7.655 milyon TL'ye yükselmiştir.

2013 yılında personel giderleri ve cari transferler artış hızı yavaşlama göstermekle birlikte, bütçe içindeki payları artmıştır. 2012 yılında % 14,6 olan faiz giderleri artış hızı 2013 yılında önemli oranda yavaşlayarak % 3,2'ye gerilemiştir. Faiz giderleri bütçe hedefi olan 53.000 milyon TL'nin 3.014 milyon TL altında gerçekleşmiştir.

Merkezi yönetim bütçe giderleri içinde faiz dışı giderlerin payı % 86,6'dan % 87,7'ye yükselirken, faiz giderlerinin payı % 13,4'den % 12,3'e düşmüştür.

1.4.4.2 Fonlar

2013 yılında fon dengesi kapsamında, bütçe içi Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu ile bütçe dışı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Savunma Sanayii Destekleme Fonu ve Özelleştirme Fonu olmak üzere 4 fonun takip edilmesine devam edilmiştir. 2013 yılında kamu kesimi genel dengesinde yer alan fonların gelirlerinin 7.332 milyon TL, giderlerinin 11.663 milyon TL olarak gerçekleşmesi, böylece fon dengesinin 4.331 milyon TL açık vermesi beklenmektedir (Tablo 81).

2013 yılında fon bileşenlerinin GSYH'ye olan oranları incelendiğinde, toplam gelirlerin oranının % 0,5, toplam giderlerin oranının % 0,7 olması öngörülmektedir.

Tablo 81. Fon Dengesi ⁽¹⁾

Bileşenler	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)					
				GSYH'ye Oranı		
	2011	2012	2013 ⁽²⁾	2011	2012	2013
A. Fon Gelirleri	5.763	10.997	7.332	0,4	0,8	0,5
Vergi gelirleri	5.018	5.484	5.944	0,4	0,4	0,4
Vergi dışı normal gelirler	707	931	1.325	0,1	0,1	0,1
Faktör gelirleri (Net)	39	98	63	0,0	0,0	0,0
Cari transferler (Net)	0	0	0	0,0	0,0	0,0
Sermaye transferleri (Net)	0	4.484	0	0,0	0,3	0,0
B. Fon Giderleri	4.522	4.524	11.663	0,3	0,3	0,7
Cari giderler	2.087	1.782	2.245	0,2	0,1	0,1
Faktör Giderleri (Net)	0	0	0	0,0	0,0	0,0
Sabit sermaye yatırımları	0	0	0	0,0	0,0	0,0
Cari transferler (Net)	1.842	2.742	3.421	0,1	0,2	0,2
Sermaye transferleri (Net)	594	0	5.997	0,0	0,0	0,4
C. Gelir-gider farkı	1.241	6.473	-4.331	0,1	0,5	-0,3
D. Finansman	-1.241	-6.473	4.331	-0,1	-0,5	0,3
Dış borç kullanımı	0	0	0	0,0	0,0	0,0
Dış borç ödemesi	-52	-25	-20	0,0	0,0	0,0
İç borç-alacak ilişkisi (Net)	-256	-197	-88	0,0	0,0	0,0
Kasa-banka değişimi	-933	-6.251	4.439	-0,1	-0,4	0,3

Kaynak: KB.

(1): İşsizlik Sigortası Fonu hariçtir.

(2): Gerçekleşme tahmini.

1.4.4.3 Kamu İktisadi Teşebbüsleri

2013 yılında işletmecî kamu iktisadi teşebbüsleri (KİT) gelirlerinin % 5,5'lik artışla 119.908 milyon TL'ye, giderlerinin de % 6'lık artışla 119.792 milyon TL'ye yükselmesi beklenmektedir. Önceki yıllarda olduğu gibi gelirlerin önemli kısmını işletme gelirleri altında yer alan mal ve hizmet satış hasılatının, giderlerin önemli kısmını da işletme giderleri altında toplanan mal ve hizmet satış maliyetlerinin oluşturacağı tahmin edilmektedir (Tablo 82).

Tablo 82. İşletmeci KİT Finansman Dengesi

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

Bileşenler	2011	2012	2013 ⁽¹⁾
A. Toplam gelirler	96.713	113.678	119.908
I. İşletme gelirleri	85.151	103.382	108.891
1. Mal ve hizmet satış hasılatı	77.218	95.979	100.600
2. Diğer gelirler	7.933	7.403	8.292
II. Kurum bünyesinde kalan fonlar	4.737	3.656	3.681
1. Amortismanlar	3.326	3.381	3.314
2. Karşılıklar	1.411	274	367
III. Bütçe ve fonlar	6.825	6.640	7.336
IV. Diğer gelirler	0	0	0
B. Toplam giderler	94.544	112.983	119.792
I. İşletme giderleri	83.755	100.863	104.668
1. Mal ve hizmet satış maliyeti	71.902	89.429	93.642
2. Diğer giderler	11.853	11.434	11.026
II. Yatırım harcamaları	5.791	5.885	7.744
III. Stok artışı	1.180	2.197	254
IV. Sabit kıymet artışı	923	1.010	735
V. Dolaysız vergiler	1.463	1.455	1.982
VI. Temettü ödemeleri	1.402	1.549	3.779
VII. Diğer giderler	31	25	630
C. Gelir-Gider Farkı	2.169	695	116
D. Finansman	-2.169	-695	-116
I. Kasa banka değişimi	570	-1.702	300
II. İç borçlanma (Net)	-155	684	-2.597
III. Dış borçlanma (Net)	-2.584	324	2.181

Kaynak: KB.

(1): Gerçekleşme tahmini.

1.4.4.4 Kamu Finansman Açığı

2012 yılında 13.963 milyon TL'ye yükselen kamu finansman açığının, 2013 yılında 12.876 milyon TL'ye gerilemesi, 2012 yılında 34.453 milyon TL olan bütçe faiz ödemeleri hariç kamu kesimi finansman dengesinin, 2013 yılında % 7,7 artışla 37.110 milyon TL fazla vereceği tahmin edilmektedir. Merkezi yönetim bütçe açığındaki azalış ile döner sermaye, İşsizlik Sigortası Fonu özelleştirme kapsamındaki KİT'ler ve işletmeciler KİT'lerin fazla vermesi, kamu kesimi borçlanma gereğindeki sınırlı düzelmeye neden olan en önemli faktörler olmuştur (Tablo 83).

Tablo 83. Kamu Kesimi Borçlanma Gereği

Bileşenler	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)					
				GSYH'ye Oranı		
	2011	2012	2013 ⁽¹⁾	2011	2012	2013
Merkezi yönetim bütçesi	17.783	29.412	18.449	1,4	2,1	1,2
KİT	-2.810	-739	-2.983	-0,2	-0,1	-0,2
İşletmeciler	-2.169	-695	-116	-0,2	0,0	0,0
Özelleştirme kapsamındaki kuruluşlar	-641	-45	-2.867	0,0	0,0	-0,2
Mahalli idareler	-2.525	-137	2.019	-0,2	0,0	0,1
Döner sermaye	-1.514	-550	-1.387	-0,1	0,0	-0,1
Sosyal güvenlik kuruluşları	-320	91	0	0,0	0,0	0,0
İşsizlik sigortası fonu	-7.582	-7.641	-8.537	-0,6	-0,5	-0,5
Fonlar	-1.241	-6.473	4.331	-0,1	-0,5	0,3
Borçlanma gereği	1.790	13.963	12.876	0,1	1,0	0,8
Bütçe faiz ödemeleri	42.232	48.416	49.986	3,3	3,4	3,2
Faiz dışı borçlanma gereği	-40.442	-34.453	-37.110	-3,1	-2,4	-2,4

Kaynak: KB, MB.

Not: (-) işareti fazlayı göstermektedir.

(1): Gerçekleşme tahmini.

2013 yılında kamu kesimi açığı içinde en yüksek paya sahip olan merkezi yönetim bütçe açığı bir önceki yıla göre % 37,3 azalışla 18.449 milyon TL'ye gerilemiştir. Özelleştirme kapsamındaki KİT'ler 2.867 milyon TL, işletmeciler KİT'ler 116 milyon TL, döner sermaye 1.387 milyon TL, İşsizlik Sigortası Fonu 8.537 milyon TL fazla verirken, mahalli idareler 2.019 milyon TL, fonlar 4.331 milyon TL açık verecektir.

Merkezi yönetim bütçe açığının GSYH'ye oranı % 2,1'den % 1,2'ye, bütçe faiz ödemelerinin GSYH'ye oranı da % 3,4'ten % 3,2'ye gerilemiştir. Faiz dışı borçlanma gereğinin 2012 yılında % 2,4 olan GSYH'ye oranı 2013 yılında değişmemiştir.

1.4.4.5 Özelleştirme

Özelleştirme ile devletin ekonomideki sınai ve ticari aktivitesinin en aza indirilmesi hedeflenirken, rekabete dayalı piyasa ekonomisinin oluşturulması, devlet bütçesi üzerindeki KİT finansman yükünün azaltılması, sermaye piyasasının geliştirilmesi ve atıl tasarrufların ekonomiye kazandırılması, bu yolla elde edilecek kaynakların altyapı yatırımlarına kanalize edilebilmesi amaçlanmaktadır.

Bu doğrultuda 1984 yılında kamuya ait yarım kalmış tesislerin tamamlanması veya yerine yeni bir tesis kurulması amacıyla özel sektöre devri uygulaması ile başlatılan özelleştirme çalışmaları, 1986 yılından itibaren hız kazanmıştır. Son yıllarda ise özelleştirme kapsamındaki kuruluşların büyük bölümünde özelleştirme çalışmalarının tamamlanmasıyla birlikte çalışmalar oldukça yavaşlamıştır. 2013 yılında ise nisbi bir canlanma yaşanmıştır.

1985 yılından itibaren 270 kuruluşa ait kamu hisseleri, 22 yarım kalmış tesis, 1.439 taşınmaz, 8 otoyol, 2 boğaz köprüsü, 120 tesis, 6 liman, şans oyunları lisans hakkı ile araç muayene istasyonları özelleştirme kapsamına alınmıştır. 25 kuruluşdaki kamu payı ile 4 taşınmaz daha sonra özelleştirme işlemine tabi tutulmaksızın kapsamdan çıkarılmak, tasfiye edilmek veya kapsamda olmayan başka bir kuruluşla birleştirilerek tüzel kişiliği sona erdirilmek üzere devredilmiştir.

Özelleştirme uygulamaları kapsamında bugüne kadar, kamuya ait veya kamu iştiraki olan kuruluşlardaki kamu paylarının özelleştirme kapsamına alınması yoluyla yürütülen program çerçevesinde, 204 kuruluşta hisse senedi veya varlık satış/devir işlemi yapılmış ve bu kuruluşlardan 194'ünde hiç kamu payı kalmamıştır. Halen özelleştirme kapsam ve programında 23 kuruluş bulunmaktadır. Bu kuruluşların 9 tanesinde % 50'nin üzerinde kamu payı vardır. Ayrıca, özelleştirme kapsamında 565 taşınmaz, 37 tesis, 2 liman, 8 otoyol, 2 boğaz köprüsü ve şans oyunları lisans hakkı yer almaktadır.

2012 yılında 3.021 milyon dolar olan özelleştirme işlemi tutarı, 2013 yılında 12.486 milyon dolara yükselmiştir. Bunun 1.307 milyon doları özelleştirme programındaki kuruluşların hisse satışı, 11.160 milyon doları ortaklık, iştirak, tesis ve varlık satışı, 67 bin doları Borsa İstanbul'da satış, 19 milyon doları da özelleştirme programındaki kuruluşlar ve kuruluşlara ait bağlı ortaklık, iştirak, tesis ve varlıkların bedelli devri oluşturmaktadır. 1985 yılından bu yana 54.204 milyon dolar tutarında özelleştirme uygulaması gerçekleştirilmiştir.

1985-2013 yılları arasındaki birikimli sonuçlara göre toplam özelleştirme gelirlerinin % 43,5'i ortaklık, iştirak, tesis ve varlık satışından, % 39,8'i hisse satışından, % 13'ü halka arzdan, % 2,3'ü İMKB'de satıştan ve % 1,4'ü de bedelli devirlerden elde edilmiştir (Tablo 84).

Tablo 84. Özelleştirme İşlemleri ⁽¹⁾

İşlemler	(Bin Dolar)				Birikimli Toplam (1985-2013)
	Birikimli Toplam (1985-2010)	2011	2012	2013	
Özelleştirme programındaki kuruluşların hisse satışları	20.257.067	0	186.520	1.306.694	21.563.761
Özelleştirme programındaki kuruluşların ortaklık, iştirak, tesis ve varlık satışları	12.426.516	1.351.961	312.305	11.159.609	23.586.125
Özelleştirme Programındaki kuruluşların halka arzı	7.053.284	0	2.519.616	0	7.053.284
Özelleştirme programındaki kuruluşların İMKB'de satışı	1.261.054	0	0	67	1.261.121
Yarım Kalmış Tesis Satışı	4.369	0	0	0	4.369
Özelleştirme programındaki kuruluşlar ve kuruluşlara ait bağlı ortaklık, iştirak, tesis ve varlıkların bedelli devirleri	715.804	6.457	2.251	19.178	734.982
Toplam	41.718.094	1.358.418	3.020.692	12.485.548	54.203.642

Kaynak: ÖİB.

(1): Tablolarda yer alan rakamlar, ilgili yılda gerçekleştirilen uygulama tutarlarını gösteren satış miktarıdır.

1.4.4.6 Merkezi Yönetim Borç Stoku

2013 yılı finansman programı önceki yıllarda olduğu gibi borç stokunun temel olarak maruz kaldığı likidite riski, faiz riski ve döviz kuru riski gözönünde bulundurularak maliyet ve risk dengesini gözeterek orta-uzun vadeli stratejik ölçütlere uygun olarak hazırlanmıştır. Bu kapsamda 2013 yılında borçlanmanın ağırlıklı olarak TL cinsinden ve sabit faizli enstrümanlarla yapılması, ortalama vadenin piyasa koşulları elverdiği ölçüde uzatılması, nakit ve borç yönetiminde oluşabilecek likidite riskinin azaltılması amacı ile güçlü rezerv tutulması amaçlanmıştır. Yıl içinde uygulamalar bu amaçlar çerçevesinde yürütülmüş, böylece 2013 yılında kamu borç stoku göstergeleri olumlu bir görünüm sergilemiştir. Merkezi yönetim borç stokunun GSYH'ye oranı yavaşta olsa azalmaya devam etmiştir.

2012 yılında % 2,7 artan merkezi yönetim toplam borç stoku 2013 yılında % 10,1 artarak 585.835 milyon TL olmuştur. Merkezi yönetim iç borç stoku % 4,3 artışla 403.007 milyon TL olurken, 2012 yılında % 2,6 azalan dış borç stoku % 25,5 artışla 182.828 milyon TL'ye yükselmiştir. 2013 yılında dolar cinsinden merkezi yönetim toplam borç stoku % 8,1 azalarak 274.486 milyon dolara gerilerken, iç borç stoku % 12,9 azalarak 188.824 milyon dolar, dış borç stoku ise % 4,8 artarak 85.662 milyon dolar olmuştur (Tablo 85, Grafik 39).

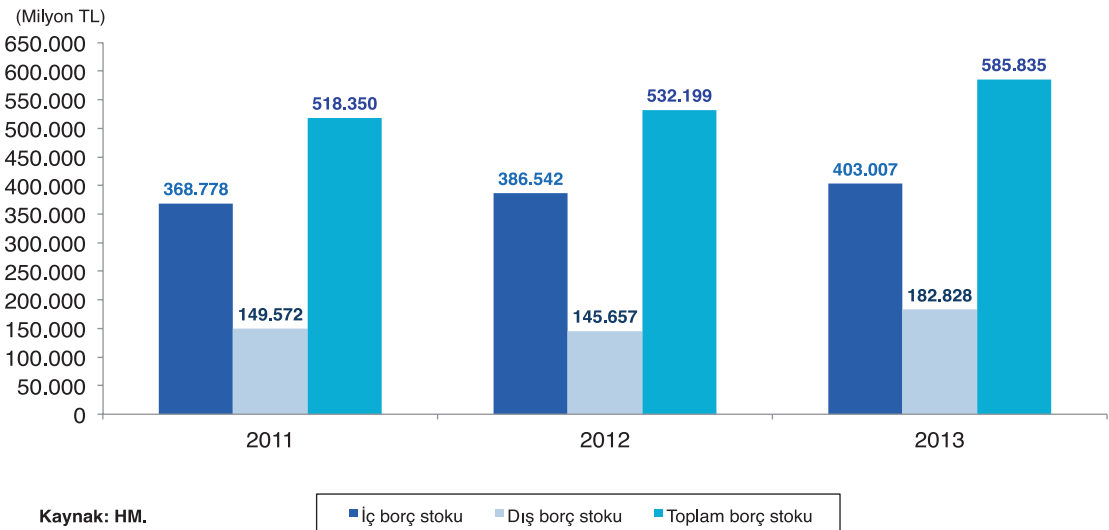
Tablo 85. Merkezi Yönetim Toplam Borç Stoku

Bileşenler	2011	2012	2013 ⁽¹⁾	Değişim (%)	
				2012	2013
(Milyon TL)					
İç borç stoku	368.778	386.542	403.007	4,8	4,3
Dış borç stoku	149.572	145.657	182.828	-2,6	25,5
Toplam borç stoku	518.350	532.199	585.835	2,7	10,1
(Milyon \$)					
İç borç stoku	195.234	216.842	188.824	11,1	-12,9
Dış borç stoku	79.185	81.710	85.662	3,2	4,8
Toplam borç stoku	274.419	298.552	274.486	8,8	-8,1
Pay (%)					
İç borç stoku	71,1	72,6	68,8		
Dış borç stoku	28,9	27,4	31,2		
Toplam borç stoku	100,0	100,0	100,0		
GSYH'ye Oranı					
İç borç stoku	28,4	27,3	25,8		
Dış borç stoku	11,5	10,3	11,7		
Toplam borç stoku	39,9	37,6	37,5		

Kaynak: HM.

(1): Geçici.

Grafik 39. Merkezi Yönetim Toplam Borç Stoku

2013 yılında merkezi yönetim borç stoku içinde iç borç stokunun payı 2012 yılına göre % 72,6'dan % 68,8'e gerilerken, dış borç stokunun payı % 27,4'ten % 31,2'ye yükselmiştir.

Merkezi yönetim toplam borç stokunun GSYH'ye oranı 0,1 puan azalarak % 37,5'e, iç borç stokunun GSYH'ye oranı da 1,5 puan azalarak % 25,8'e gerilemiş ve dış borç stokunun GSYH'ye oranı ise 1,4 puan artarak % 11,7 olmuştur.

2013 yılında toplam 166.972 milyon TL tutarında iç borç ödemesi yapılmıştır. Bunun % 76,7'si olan 128.062 milyon TL'lik kısmını ana para, % 23,3'ü olan 38.910 milyon TL'lik kısmını ise faiz ödemeleri oluşturmuştur. 2013 yılında 16.466 milyon TL'lik net iç borçlanma gerçekleştirilmiştir (Tablo 86).

Tablo 86. İç Borç Stoku

(Milyon TL)

Yıllar	Ödemeler			Borçlanma			Borç Stoku	Değişim (%)
	Anapara	Faiz	Toplam	Satış	Ödeme	Net Borçlanma		
2011	97.074	35.064	132.138	112.073	97.074	14.999	368.778	4,5
2012	84.018	40.702	124.720	101.899	84.018	17.881	386.542	4,8
2013 ⁽¹⁾	128.062	38.910	166.972	144.528	128.062	16.466	403.007	4,3

Kaynak: HM.

(1): Geçici.

2012 yılında % 8,8 olan iç borçlanmanın ağırlıklı ortalama maliyeti, 2013 yılında % 7,7 seviyesine inmiştir. İç borç stokunun vade yapısındaki iyileşme 2013 yılında da devam etmiştir. 2012 yılında 60,8 ay olan iç borçlanmanın ortalama vadesi, 2013 yılında 74,3 aya yükselmiştir (Tablo 87).

Tablo 87. İç Borçlanmanın Ortalama Vadesi ve Maliyeti

Bileşenler	2011	2012	2013 ⁽¹⁾
Birikimli Vade (Ay) ⁽²⁾	44,7	60,8	74,3
Bileşik Faiz (%) ⁽³⁾	8,7	8,8	7,7

Kaynak: HM.

(1): Geçici.

(2): Nakit iç borçlanmayı içermektedir.

(3): TL cinsi sabit getirili iç borçlanmanın ağırlıklı ortalama maliyetidir.

2013 yılında 585.835 milyon TL olan toplam merkezi yönetim borç stokunun % 68,8'i olan 403.007 milyon TL'lik kısmını Türk Lirasına endeksli borç senetleri, % 31,2'si olan 182.828 milyon TL'lik kısmını dövize endeksli borç senetleri oluşturmuştur. 2012 yılına göre Türk Lirası cinsinden senetlerin payı % 72,6'dan % 68,8'e gerilerken, dövize endeksli senetlerin payı % 27,4'ten % 31,2'ye yükselmiştir. Toplam borç stokunun % 61,5'ini sabit faizli, % 22,1'ini değişken faizli ve % 16,4'ünü TÜFE'ye endeksli senetler oluşturmuştur. Türk Lirasına endeksli senetlerin % 36,2'si sabit faizli, % 16,2'si değişken faizli ve % 16,4'ü de TÜFE'ye endeksli senetlerden oluşurken, dövize endeksli senetlerin ise % 25,3'ü sabit faizli, % 5,9'u değişken faizli senetlerden oluşmuştur (Tablo 88).

Tablo 88. Merkezi Yönetim Borç Stoku Döviz/Faiz Yapısı⁽¹⁾

Bileşenler	Stok Değeri (Milyon TL)			Pay (%)		
	2011	2012	2013 ⁽²⁾	2011	2012	2013
Sabit	306.979	318.056	360.188	59,2	59,8	61,5
Değişken	147.069	137.834	129.408	28,4	25,9	22,1
TÜFE'ye endeksli	64.302	76.309	96.239	12,4	14,3	16,4
Toplam borç stoku	518.350	532.199	585.835	100,0	100,0	100,0
Sabit	188.707	201.866	212.007	36,4	37,9	36,2
Değişken	112.025	108.367	94.760	21,6	20,4	16,2
TÜFE'ye endeksli	64.302	76.309	96.239	12,4	14,3	16,4
Türk Lirası Cinsinden	365.034	386.542	403.007	70,4	72,6	68,8
Sabit	118.272	116.190	148.180	22,8	21,8	25,3
Değişken	35.045	29.467	34.648	6,8	5,5	5,9
Döviz	153.317	145.657	182.828	29,6	27,4	31,2
Sabit	192.358	201.866	212.007	37,1	37,9	36,2
Değişken	112.118	108.367	94.760	21,6	20,4	16,2
TÜFE'ye endeksli	64.302	76.309	96.239	12,4	14,3	16,4
İç borç stoku	368.778	386.542	403.007	71,1	72,6	68,8
Sabit	114.620	116.190	148.180	22,1	21,8	25,3
Değişken	34.951	29.467	34.648	6,7	5,5	5,9
Dış borç stoku	149.572	145.657	182.828	28,9	27,4	31,2

Kaynak: HM.

(1): İç ve dış borç stoku ana para yükümlülüklerinden oluşmaktadır.

(2): Geçici.

İç borç stokunu elinde bulunduranlara göre dağılımında 2013 yılında bir önceki yıla göre, bankacılık kesiminin payı % 50,5'den % 50,1'e gerilerken, TCMB'nin payı % 1,9'dan % 2,1'e, banka dışı kesimin payı % 24,4'den % 26,2'ye yükselmiştir. Toplam iç borç stoku içinde bankacılık kesimi altında yer alan kamu bankalarının payı % 20,9, özel bankaların payı % 22,7, yabancı bankaların payı % 5,6 ve kalkınma ve yatırım bankalarının payı % 0,9 olmuştur. Toplam borç stoku içinde banka dışı kesimin içinde yer alan tüzel kişilerin payı % 20,6, menkul kıymet yatırım fonlarının payı % 4,7 ve gerçek kişilerin payı % 0,9 olmuştur.

Küresel krizin derinleşmesinin engellenmesi amacıyla başta ABD ve Euro bölgesi olmak üzere gelişmiş ülkelerde uygulamaya konulan genişletici para politikaları ve ekonomiyi canlandırma paketlerinin etkisiyle reel ekonomik göstergelerde iyileşme başlamıştır. Euro bölgesindeki ülkelerin kamu borçlanma maliyetleri düşerken, parasal genişleme politikaları sonucu ortaya çıkan likidite bolluğu özellikle gelişmekte olan ülkelere olan sermaye akımlarını artırmıştır. Küresel piyasalarda yaşanan gelişmeler, yurt içinde sağlanan makroekonomik performans ve sağlanan güven ortamı sayesinde yabancı yatırımcıların ülkemize olan ilgisi artmıştır. 2012 yılı itibarıyla iç borç stoku içinde yabancıların payı % 23,2'ye yükselmiştir (Tablo 89).

Tablo 89. İç Borç Stokunun Elinde Bulunduranlara Göre Dağılımı ⁽¹⁾

Bileşenler	Stok Değeri (Milyon TL)			Pay (%)		
	2011	2012	2013 ⁽⁴⁾	2011	2012	2013
Bankacılık kesimi	223.770	221.074	211.626	56,7	50,5	50,1
Kamu bankaları	94.886	88.988	88.224	24,0	20,3	20,9
Özel bankalar	102.263	104.701	96.022	25,9	23,9	22,7
Yabancı bankalar	22.356	22.343	23.626	5,7	5,1	5,6
Kalkınma ve yatırım bankaları	4.265	5.042	3.754	1,1	1,2	0,9
Banka dışı kesim ⁽²⁾	95.239	106.701	110.707	24,1	24,4	26,2
Gerçek kişiler	6.296	2.873	3.740	1,6	0,7	0,9
Tüzel kişiler	74.052	86.844	87.174	18,7	19,8	20,6
Menkul kıymet yatırım fonları	14.890	16.984	19.792	3,8	3,9	4,7
TCMB ⁽³⁾	7.807	8.458	8.968	2,0	1,9	2,1
Yurt içi yerleşikler toplamı	326.816	336.233	331.301	82,7	76,8	78,5
Yurt dışı yerleşikler	68.161	101.631	90.868	17,3	23,2	21,5
Toplam	394.976	437.864	422.169	100,0	100,0	100,0

Kaynak: HM.

(1): Devlet iç borçlanma senetlerinin TCMB tarafından Resmi Gazete’de ilan edilen değerleridir.

(2): Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu dışındaki tüm gerçek ve tüzel kişileri kapsamaktadır.

(3): Nakit dışı devlet iç borçlanma senetleri ile açık piyasa işlemlerinden kaynaklanan tutarları kapsamaktadır.

(4): Geçici.

2013 yılı Mayıs ayında ABD Merkez Bankası (Fed)’in tahvil alımlarını azaltacağına ve genişleyici para politikasının terk edileceğine ilişkin endişelerin ortaya çıkması piyasaları olumsuz şekilde etkilemiştir. Artan yabancı sermaye çıkışının etkisi ile 2013 yılında iç borç stoku içinde yabancı yatırımcıların payı % 21,5’e gerilemiştir.

1.4.5 Altın Fiyatları

Ülkemizde yatırımcıların en çok tercih ettiği yatırım araçlarından birisi olan altın 2010 ve 2011 yıllarında yatırımcısına önemli oranda reel getiri sağlamıştır. Ancak sonraki yıllarda altın fiyatları düşük seyretmiş ve 2012 yılında yatırımcısının beklentilerini yeterince karşılayamamıştır. 2013 yılında gösterdiği keskin düşüşlerle yatırımcılarda hayal kırıklığı yaratmıştır.

2011 yılı ortalaması 1.566 Amerikan doları olan altının ons fiyatı, 2012 yılında 1.670 Amerikan dolarına yükselirken, 2013 yılında 1.406 Amerikan dolarına gerilemiştir (Tablo 90).

Cumhuriyet altını 2012 yılında nominal olarak % 12,7, reel olarak % 3,5 getiri sağlarken, 2013 yılında yatırımcısına nominal olarak % 9,4, reel olarak % 15,8 zarar ettirmiştir. Külçe altın ise yatırımcısına 2012 yılında nominal olarak % 13,4, reel olarak % 4,1 kazanç sağlarken, 2013 yılında nominal olarak % 10,9, reel olarak % 17,1 zarara uğratmıştır.

Tablo 90. Altın Fiyatları

Yıllar	Aylar	Cumhuriyet Altını ⁽¹⁾ (TL/Adet)	Külçe Altın ⁽¹⁾ (TL/Gr)	1 Ons Altın ⁽²⁾ (ABD \$/Ons)	TÜFE (2003=100)		Cumhuriyet Altını		Külçe Altın	
					Endeks Değeri	Değişim (%)	Nominal Değişim (%)	Reel Değişim (%)	Nominal Değişim (%)	Reel Değişim (%)
2011	Ocak	466	68	1.349	182,6	0,4	1,1	0,7	0,0	-0,4
	Şubat	474	71	1.376	183,9	0,7	1,7	1,0	4,4	3,7
	Mart	487	73	1.424	184,7	0,4	2,7	2,3	2,8	2,4
	Nisan	482	73	1.455	186,3	0,9	-1,0	-1,9	0,0	-0,9
	Mayıs	512	77	1.504	190,8	2,4	6,2	3,7	5,5	3,0
	Haziran	530	79	1.530	188,1	-1,4	3,5	5,0	2,6	4,1
	Temmuz	565	84	1.568	187,3	-0,4	6,6	7,0	6,3	6,8
	Ağustos	683	100	1.758	188,7	0,7	20,9	20,0	19,0	18,2
	Eylül	693	103	1.766	190,1	0,8	1,5	0,7	3,0	2,2
	Ekim	659	98	1.678	196,3	3,3	-4,9	-7,9	-4,9	-7,9
	Kasım	674	101	1.732	199,7	1,7	2,3	0,5	3,1	1,3
Aralık	665	99	1.646	200,9	0,6	-1,3	-1,9	-2,0	-2,5	
Yıllık	574	86	1.566	189,9	6,5	43,2	34,5	43,3	34,6	
2012	Ocak	659	98	1.658	202,0	0,6	-0,9	-1,5	-1,0	-1,6
	Şubat	660	99	1.737	203,1	0,6	0,2	-0,4	1,0	0,5
	Mart	649	97	1.676	204,0	0,4	-1,7	-2,1	-2,0	-2,4
	Nisan	636	95	1.651	207,1	1,5	-2,0	-3,5	-2,1	-3,5
	Mayıs	623	93	1.596	206,6	-0,2	-2,0	-1,8	-2,1	-1,9
	Haziran	629	94	1.588	204,8	-0,9	1,0	1,9	1,1	2,0
	Temmuz	623	93	1.595	204,3	-0,2	-1,0	-0,7	-1,1	-0,8
	Ağustos	633	95	1.630	205,4	0,6	1,6	1,0	2,2	1,6
	Eylül	672	102	1.766	207,6	1,0	6,2	5,1	7,4	6,3
	Ekim	668	101	1.743	211,6	2,0	-0,6	-2,5	-1,0	-2,9
	Kasım	663	99	1.719	212,4	0,4	-0,7	-1,1	-2,0	-2,3
Aralık	649	97	1.677	213,2	0,4	-2,1	-2,5	-2,0	-2,4	
Yıllık	647	97	1.670	206,8	8,9	12,7	3,5	13,4	4,1	
2013	Ocak	641	95	1.664	216,7	1,6	-1,2	-2,8	-2,1	-3,6
	Şubat	628	93	1.631	217,4	0,3	-2,0	-2,3	-2,1	-2,4
	Mart	625	93	1.593	218,8	0,7	-0,5	-1,1	0,0	-0,7
	Nisan	592	87	1.495	219,8	0,4	-5,3	-5,7	-6,5	-6,8
	Mayıs	574	84	1.410	220,1	0,1	-3,0	-3,2	-3,4	-3,6
	Haziran	552	81	1.316	221,8	0,8	-3,8	-4,6	-3,6	-4,3
	Temmuz	556	80	1.280	222,4	0,3	0,7	0,4	-1,2	-1,5
	Ağustos	585	86	1.334	222,2	-0,1	5,2	5,3	7,5	7,6
	Eylül	585	88	1.349	223,9	0,8	0,0	-0,8	2,3	1,5
	Ekim	570	84	1.308	227,9	1,8	-2,6	-4,3	-4,5	-6,2
	Kasım	566	83	1.276	228,0	0,0	-0,7	-0,7	-1,2	-1,2
Aralık	557	82	1.219	229,0	0,5	-1,6	-2,0	-1,2	-1,7	
Yıllık	586	86	1.406	222,3	7,5	-9,4	-15,8	-10,9	-17,1	

Kaynak: TCMB.

(1): Satış fiyatlarıdır.

(2): Londra satış fiyatıdır.

1.4.6 Döviz Kurları

Küresel kriz sonrası ortaya çıkan kırılğan küresel görünüm ve uygulanan genişletici para politikaları sonrasında likidite fazlası, risk alma isteğinde artış ve sermaye akımlarında dalgalanmalar ortaya çıkmıştır. Sermaye akımlarındaki hareketler ülkemizi özellikle kredilerde hızlı büyüme ve döviz kurlarında oynaklık yaratarak olumsuz etkilemiştir. Bu nedenle TCMB sermaye akımlarındaki hareketliliğin etkilerinin azaltılması, kredi genişlemesinin sınırlandırılması ve döviz kurlarındaki gelişmelerin uygulanan program çerçevesi ile uyumlu olmasına önem vermiştir.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası 2013 yılı Döviz Kuru Politikası çerçevesinde, dalgalı döviz kuru rejimi uygulamasına devam etmiştir. Dalgalı döviz kuru rejiminde, döviz kurları piyasadaki arz ve talep koşulları tarafından belirlenmektedir. Temel olarak döviz arz ve talebini, uygulanan para ve maliye politikaları, ekonomik temeller, uluslararası gelişmeler ve beklentiler etkilemektedir. TCMB'nin nominal ya da reel bir kur hedefi bulunmazken, döviz kuru bir politika aracı olarak kullanılmamaktadır. Ancak TCMB, finansal istikrara yönelik riskleri sınırlamak amacıyla Türk Lirasının aşırı değerlenmesi veya değer kaybına karşı kayıtsız kalmamakta, reel efektif döviz kuru endekslerindeki gelişmeleri yakından takip ederek finansal istikrarı desteklemek amacıyla gerektiğinde politika tedbirleri almaktadır.

2013 yılında döviz kuru politikasında; Rezerv Opsiyonu Mekanizması (ROM)'un, küresel büyüme görünümü ve kısa vadeli sermaye akımlarında yaşanabilecek hareketlere bağlı olarak para politikasını destekleyici bir araç olarak kullanılmaya devam edileceği, istisnai haller dışında döviz alım ihalesi yapılmayacağı, TCMB'nin döviz piyasasının sağlıklı çalışması ve döviz likiditesinin desteklenmesi amacıyla döviz arz ve talep gelişmelerini yakından takip ederek gerekli önlemleri almaya devam edeceği ifade edilmiştir. Yıl içinde döviz kuru politikası bu çerçevede yürütülmüştür.

TCMB 2013 yılının Mayıs ayına kadar sermaye akımlarının güçlü seyretmesinin etkisiyle finansal istikrara ilişkin riskleri dengelemek amacıyla kademeli olarak faiz indirimlerine gitmiş, döviz likiditesini artırıcı tedbirler uygulamıştır. Döviz kurları dalgalı bir seyir izlemiştir. Ancak Mayıs ayının sonlarından itibaren gelişmekte olan ülkelerin risk primlerinde görülen artış döviz piyasalarında oynaklığa neden olmuştur. ABD Merkez Bankası başkanının parasal genişlemenin azaltılabileceği mesajını vermesi diğer gelişmekte olan ülkelerinin para birimlerinin çoğu gibi Türk Lirasının da dolar karşısında değer kaybetmesine neden olmuştur. Döviz piyasasında ortaya çıkan bu oynaklığın, fiyat istikrarını ve finansal istikrarı olumsuz etkilemesini önlemek amacıyla, TCMB ek parasal sıkılaştırmaya gitmiş ve 11 Haziran 2013 tarihinden itibaren döviz satım ihaleleri açmaya başlamıştır. Döviz kurlarında aşırı oynaklık ortaya çıktığında Merkez Bankası gerekli gördüğü günlerde yaptığı döviz satım ihalelerini 2013 yılı ikinci yarısı boyunca sürdürmüştür. 2013 yılında TCMB tarafından döviz satım ihaleleri ile 17.610 milyon dolarlık döviz satımı yapılmıştır (Tablo 91).

Tablo 91. Merkez Bankasınca Yapılan Döviz Alım-Satım Tutarları

(Milyon Dolar)					
Yıllar	Döviz Alım İhaleleri ⁽¹⁾	Döviz Satım İhaleleri	Döviz Alım Müdahaleleri ⁽²⁾	Döviz Satım Müdahaleleri ⁽³⁾	Toplam Net Döviz Alımları
2011	6.450	11.210	0	2.390	-7.085
2012	0	1.450	0	1.006	-2.456
2013	0	17.610	0	0	17.590
Toplam ⁽¹⁾	65.409	32.270	25.534	5.522	88.440

Kaynak: TCMB.

(1): 2002 yılından bu yana birikimli toplamdır.

2013 yılında küresel ve yurtiçi siyasi gelişmelerin etkisiyle Türk Lirası Dolar ve Euro karşısında değer kaybetmiştir. 2013 yılı sonunda yıllık ortalama değerlere göre nominal olarak Türk Lirası karşısında Amerikan Doları % 6,1 değer kazanarak 1,90225 TL'ye, Euro % 9,7 değer kazanarak 2,52768 TL'ye, İngiliz Sterlini % 4,8 değer kazanarak 2,97340 TL'ye yükselirken, Japon Yeni % 13,3 değer kaybederek 1,94626 TL'ye gerilemiştir (Tablo 92).

Tablo 92. Yıllar İtibarıyla Döviz Kurları

(Döviz Alış Kuru, Yıllık Ortalama)								
Yıllar	ABD Doları	Değişim (%)	Euro	Değişim (%)	İngiliz Sterlini	Değişim (%)	Japon Yeni	Değişim (%)
2011	1,67102	11,5	2,32329	16,8	2,67593	15,6	2,09757	23,0
2012	1,79227	7,3	2,30429	-0,8	2,83852	6,1	2,24477	7,0
2013	1,90225	6,1	2,52768	9,7	2,97340	4,8	1,94626	-13,3

Kaynak: TCMB.

2012 yılını ortalama 1,79227 TL seviyesinde kapatan Amerikan Doları 2013 yılına düşüşle girmiş ve Ocak ayında 1,76386 seviyesine gerilemiştir. Mayıs ayına kadar dalgalı bir eğilim sergileyen Dolar, Eylül ayında 2,0000 TL'nin üzerine çıkmıştır. Ekim ayında bir miktar gerileme gösterse de yılın geri kalan aylarında değer kazanmış ve 2013 yılı ortalama dolar kuru 1,90225 TL olarak gerçekleşmiştir. Euro ise Türk Lirası karşısında 2013 yılının ilk aylarından itibaren küçük dalgalanmalar dışında istikrarlı bir şekilde artışını sürdürmüş ve 2013 yılı sonunda ortalama Euro değeri 2,52768 TL olmuştur.

Reel olarak tüketici fiyatları endeksine göre Türk Lirası karşısında 2013 yılında Amerikan Doları % 1,3 değer kaybederken, Euro % 2 değer kazanmıştır. 2013 yılında aylara göre reel değer artışına bakıldığında, Amerikan Doları en büyük değer kaybını % 3,1 ile Ekim ayında ve en yüksek değer artışını da yine % 3,1 ile Haziran ayında yaşamıştır. Aynı tabloya Euro bazında bakıldığında, en yüksek değer kaybını % 1,7 ile Mart ayında, en yüksek değer artışını da % 4,8 ile Haziran ayında yaşadığı görülmektedir (Tablo 93).

Tablo 93. Döviz Kurları

(Döviz Alış Kuru, Aylık Ortalama)

Yıllar	Aylar	ABD Doları		TÜFE (2003=100)		Nominal Değişim (%)		Reel Değişim (%)	
		(\$)	Euro (€)	Endeks Değeri	Değişim (%)	\$	€	\$	€
2011	Ocak	1,55382	2,07381	182,6	0,4	2,7	3,7	2,3	3,3
	Şubat	1,58283	2,15965	183,9	0,7	1,9	4,1	1,1	3,4
	Mart	1,57467	2,20259	184,7	0,4	-0,5	2,0	-0,9	1,6
	Nisan	1,51562	2,18690	186,3	0,9	-3,7	-0,7	-4,6	-1,6
	Mayıs	1,56416	2,24888	190,8	2,4	3,2	2,8	0,8	0,4
	Haziran	1,59401	2,29340	188,1	-1,4	1,9	2,0	3,4	3,5
	Temmuz	1,64671	2,35284	187,3	-0,4	3,3	2,6	3,7	3,0
	Ağustos	1,74424	2,49980	188,7	0,7	5,9	6,2	5,2	5,5
	Eylül	1,78652	2,46360	190,1	0,8	2,4	-1,4	1,7	-2,2
	Ekim	1,82708	2,49900	196,3	3,3	2,3	1,4	-1,0	-1,8
	Kasım	1,80378	2,44687	199,7	1,7	-1,3	-2,1	-3,0	-3,7
	Aralık	1,85885	2,45219	200,9	0,6	3,1	0,2	2,5	-0,4
Yıllık	1,67102	2,32329	189,9	6,5	11,5	16,8	4,7	9,7	
2012	Ocak	1,83894	2,37233	202,0	0,6	-1,1	-3,3	-1,6	-3,8
	Şubat	1,75109	2,31460	203,1	0,6	-4,8	-2,4	-5,3	-3,0
	Mart	1,77930	2,35044	204,0	0,4	1,6	1,5	1,2	1,1
	Nisan	1,77984	2,34322	207,1	1,5	0,0	-0,3	-1,5	-1,8
	Mayıs	1,79695	2,30524	206,6	-0,2	1,0	-1,6	1,2	-1,4
	Haziran	1,81607	2,27466	204,8	-0,9	1,1	-1,3	2,0	-0,4
	Temmuz	1,80489	2,22220	204,3	-0,2	-0,6	-2,3	-0,4	-2,1
	Ağustos	1,78584	2,21128	205,4	0,6	-1,1	-0,5	-1,6	-1,0
	Eylül	1,79563	2,30511	207,6	1,0	0,5	4,2	-0,5	3,2
	Ekim	1,79414	2,32825	211,6	2,0	-0,1	1,0	-2,0	-0,9
	Kasım	1,78545	2,29095	212,4	0,4	-0,5	-1,6	-0,9	-2,0
	Aralık	1,77909	2,33325	213,2	0,4	-0,4	1,8	-0,7	1,5
Yıllık	1,79227	2,30429	206,8	8,9	7,3	-0,8	-1,5	-8,9	
2013	Ocak	1,76386	2,34136	216,7	1,6	-0,9	0,3	-2,5	-1,3
	Şubat	1,76993	2,36888	217,4	0,3	0,3	1,2	0,0	0,9
	Mart	1,80720	2,34481	218,8	0,7	2,1	-1,0	1,4	-1,7
	Nisan	1,79647	2,33551	219,8	0,4	-0,6	-0,4	-1,0	-0,8
	Mayıs	1,82278	2,36663	220,1	0,1	1,5	1,3	1,3	1,2
	Haziran	1,89451	2,49866	221,8	0,8	3,9	5,6	3,1	4,8
	Temmuz	1,93048	2,52395	222,4	0,3	1,9	1,0	1,6	0,7
	Ağustos	1,95471	2,60184	222,2	-0,1	1,3	3,1	1,4	3,2
	Eylül	2,01715	2,69019	223,9	0,8	3,2	3,4	2,4	2,6
	Ekim	1,99032	2,71318	227,9	1,8	-1,3	0,9	-3,1	-0,9
	Kasım	2,02175	2,72910	228,0	0,0	1,6	0,6	1,6	0,6
	Aralık	2,05784	2,81801	229,0	0,5	1,8	3,3	1,3	2,8
Yıllık	1,90225	2,52768	222,3	7,5	6,1	9,7	-1,3	2,0	

Kaynak: TCMB, TÜİK.

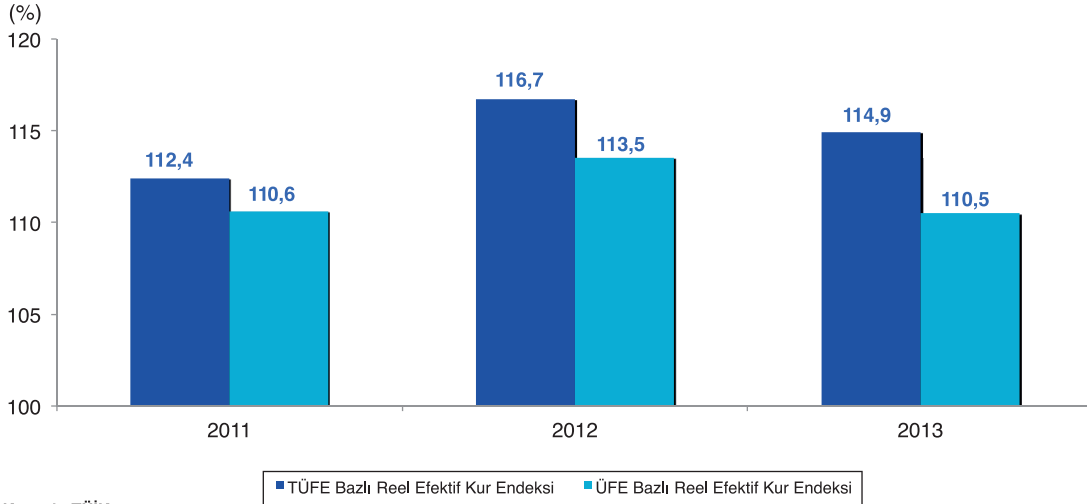
2013 yılının Mayıs ayına kadar yüksek seyreden reel efektif döviz kurları 22 Mayıs 2013 sonrasında küresel ekonomide ortaya çıkan olumsuz gelişmeler sonucunda gerilemeye başlamıştır. ABD Merkez Bankasının parasal genişlemeyle piyasaya verilen likiditenin azaltılabileceğine ilişkin verdiği sinyaller Türkiye'nin de içinde bulunduğu gelişmekte olan bir çok ülkenin para birimlerinin değer kaybetmesine neden olmuştur. Yaşanan gelişmeler sonucunda, 2013 yılı sonu itibarıyla TÜFE bazlı reel efektif kur endeksi 106,9 ile 2011 yılı Ekim ayından sonraki en düşük düzeyine inerken, ÜFE bazlı reel efektif kur endeksi de 104,3 ile 2011 yılı Ağustos ayından sonraki en düşük düzeyine inmiştir. Böylece 2013 yılında reel efektif döviz kurları TÜFE bazında % 9,6, ÜFE bazında da % 8,8 değer kaybetmiştir (Tablo 94, Grafik 40).

Tablo 94. Reel Efektif Döviz Kuru Endeksleri

Yıllar	Aylar	TÜFE (2003=100) Bazlı Reel Efektif Kur Endeksi ⁽¹⁾	ÜFE (2003=100) Bazlı Reel Efektif Kur Endeksi ⁽¹⁾
2011		112,4	110,6
2012		116,7	113,5
2013		114,9	110,5
2011	Ocak	121,2	119,2
	Şubat	117,4	116,1
	Mart	115,9	114,9
	Nisan	118,4	116,1
	Mayıs	117,3	112,8
	Haziran	113,3	110,6
	Temmuz	109,5	107,1
	Ağustos	103,6	102,6
	Eylül	105,0	105,2
	Ekim	106,7	105,7
	Kasım	110,5	108,4
	Aralık	109,6	108,7
2012	Ocak	112,5	111,3
	Şubat	115,9	113,6
	Mart	114,2	111,8
	Nisan	116,0	111,9
	Mayıs	116,8	114,2
	Haziran	117,0	114,2
	Temmuz	118,3	115,5
	Ağustos	118,9	115,3
	Eylül	116,3	112,4
	Ekim	117,4	111,9
	Kasım	119,4	115,8
	Aralık	118,2	114,3
2013	Ocak	120,6	114,2
	Şubat	119,8	113,2
	Mart	120,3	114,8
	Nisan	121,4	115,3
	Mayıs	119,8	115,3
	Haziran	115,3	111,5
	Temmuz	114,6	111,3
	Ağustos	111,8	108,3
	Eylül	108,7	105,5
	Ekim	110,3	106,1
	Kasım	109,4	106,2
	Aralık	106,9	104,3

Kaynak: TCMB.

Grafik 40. Reel Efektif Döviz Kuru Endeksleri (2003=100)

Kaynak: TÜİK.

1.5 Dış Ekonomik Gelişmeler

1.5.1 Dış Ticaret Göstergeleri

Küresel kriz sonrası dünya ticaret hacminde yaşanan küçülme, Türkiye'nin dış ticaretine de yansımış ve 2009 yılında ihracat ve ithalatta sert düşüşler yaşanmıştır. 2009 yılını takip eden üç yıllık dönemde ihracat olumlu gelişme kaydetmiştir. İthalatta ise 2010 ve 2011 yıllarında artış yaşanırken, 2012 yılında ekonomide görülen yavaşlama süreci ile birlikte küçülme olmuştur. İhracat ve ithalatta meydana gelen değişiklikler doğal olarak dış ticaret dengesi üzerinde etkili olmuş ve 2011 yılında dış ticaret açığı 105.935 milyon dolar ile tarihi rekor kırmıştır.

2013 yılında ihracat, altın ihracatında yaşanan yüksek oranlı düşüş ve Amerika ve Asya ülkelerine yapılan ihracattaki düşüşün etkisi ile % 0,4 azalarak 152.462 milyondan 151.812 milyona gerilemiştir.

İthalat ise 2013 yılında ekonomik canlanma ve altın ithalatındaki artışın etkisi ile % 6,4 artarak 236.545 milyondan 251.651 milyona yükselmiştir.

Dış ticaret açığı ihracatta meydana gelen düşüşe karşın ithalatta meydana gelen artışın etkisiyle % 18,7 artarak 99.839 milyona yükselmiştir. Böylece dış ticaret açığı 2011 yılındaki 105.935 milyon dolarlık düzeyinden sonraki en yüksek değerine ulaşmıştır.

2012 yılında % 3,5 artış gösteren dış ticaret hacmi, 2013 yılında ihracattaki küçülmeye karşın ithalattaki artışının etkisi ile % 3,7 artarak 403.463 milyon dolar olmuştur (Tablo 95, Grafik 41).

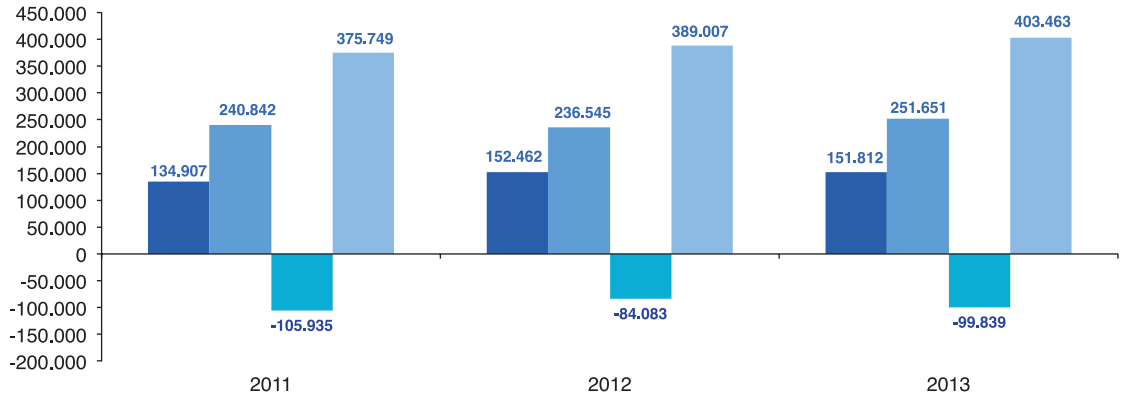
Tablo 95. Dış Ticaret Göstergeleri

Göstergeler	(Milyon Dolar)			Değişim (%)	
	Değer				
	2011	2012	2013	2012	2013
İhracat	134.907	152.462	151.812	13,0	-0,4
İthalat	240.842	236.545	251.651	-1,8	6,4
Dış ticaret hacmi	375.749	389.007	403.463	3,5	3,7
Dış ticaret dengesi	-105.935	-84.083	-99.839	-20,6	18,7
İhracatın ithalatı karşılama oranı	56,0	64,5	60,3	-	-

Kaynak: TÜİK.

Grafik 41. Dış Ticaret Göstergeleri

(Milyon Dolar)

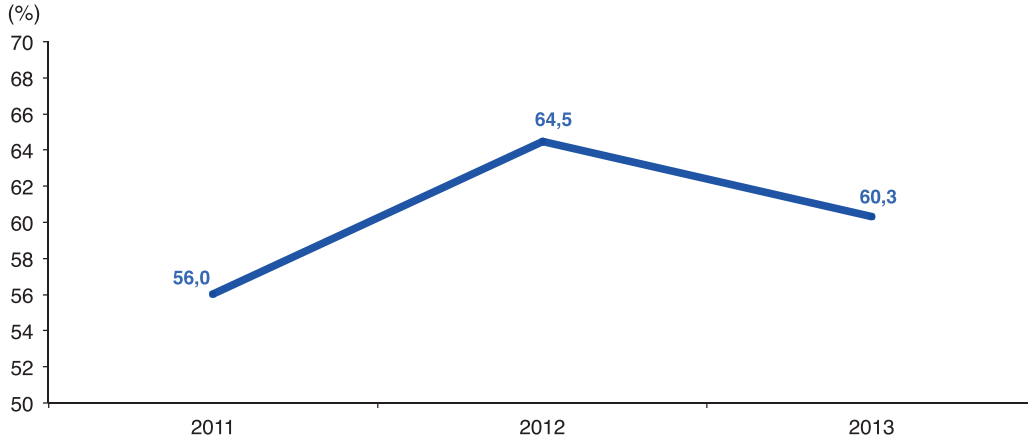

Kaynak: TÜİK.

■ İhracat ■ İthalat ■ Dış ticaret dengesi ■ Dış ticaret hacmi

Bu gelişmelere bağlı olarak ihracatın ithalatı karşılama oranı, 2013 yılında 2012 yılına göre 4,2 puan azalarak % 64,5'ten % 60,3'e düşmüştür (Grafik 42).

Grafik 42. İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

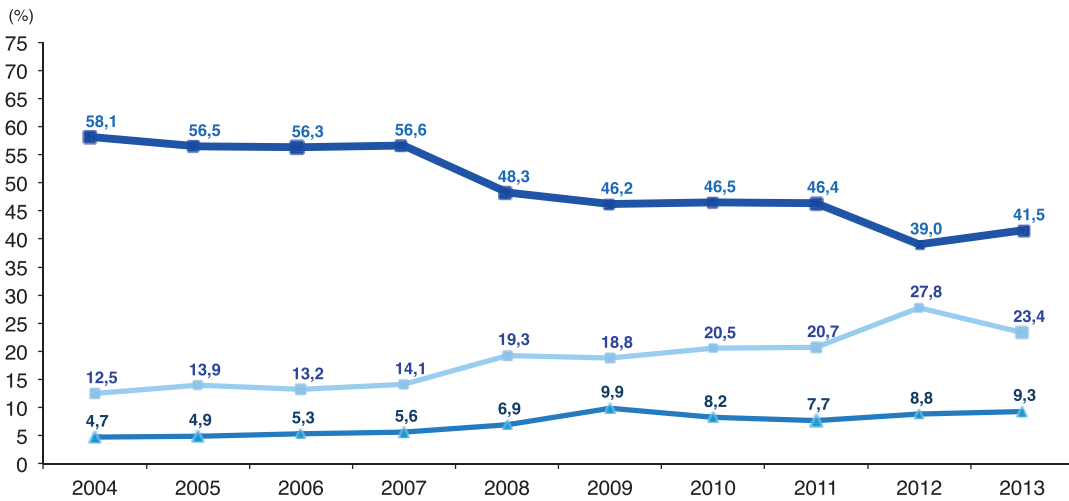

Kaynak: TÜİK.

1.5.1.1 İhracat

Kriz sonrası Avrupa ülkelerinde devam eden durgunluk 2013 yılında ılımlı bir toparlanma göstermiş, en büyük ihracat pazarımız olan AB ülkelerine yapılan ihracatımız artmıştır. Ayrıca yeni pazarlara yönelerek, ihracatta bölgesel ve sektörel bazda çeşitlilik sağlanmaya çalışılmıştır. Bu da ihracatımızdaki düşüşü sınırlandırmıştır. 2013 yılında, özellikle Afrika ülkelerinde yaşanan siyasi sorunlar, Yakın ve Ortadoğu'ya ihracatımızın düşmesi dikkat çekmektedir. Ancak 2013 yılında ihracatımızın düşük gözükmesindeki temel sebep altın ihracatında görülen baz etkisidir (Grafik 43).

Grafik 43. Ülke Grupları Düzeyinde İhracatta Pazar Çeşitlemesi

Kaynak: TÜİK.

AB (28) Ülkeleri Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri Afrika Ülkeleri

Bu gelişmeler sonucu, 2013 yılında bir önceki yıla göre % 0,4 azalan ihracat, 152.462 milyon dolardan, 151.812 milyon dolara gerilemiştir. Bu olumsuz gelişmede ihracat içinde en büyük paya sahip olan imalat sektörü ihracatındaki % 1,3'lük düşüş etkili olmuştur. 2013 yılında imalat sektörü ihracatı 143.194 milyon dolardan 141.386 milyon dolara gerilemiştir. 2013 yılında diğer başlığı altında izlenen ihracat da % 13 azalarak 728 milyon dolardan 633 milyon dolara gerilemiştir. Sektörler itibarıyla en fazla artış balıkçılık sektörü ihracatında gerçekleşmiştir. Geçen yıla göre % 35,8 artış gösteren balıkçılık sektörü ihracatı, 258 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Madencilik ve taşocakçılığı sektörü ihracatı % 22,7 artış göstererek 3.880 milyon dolara, tarım ve ormancılık sektörü ihracatı % 9 artışla 5.655 milyon dolara yükselmiştir. Sektörlerin payları bir önceki yıl ile kıyaslandığında, tarım ve ormancılık, balıkçılık ile madencilik ve taşocakçılığı sektörlerinin paylarının arttığı, imalat sektörünün payının ise düştüğü gözlenmektedir (Tablo 96).

Tablo 96. Sektörlere Göre İhracat

Sektörler	(Milyon Dolar)							
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2012	2013
Tarım ve ormancılık	5.167	5.189	5.655	3,8	3,4	3,7	0,4	9,0
Balıkçılık	186	190	258	0,1	0,1	0,2	2,2	35,8
Madencilik ve taşocakçılığı	2.805	3.161	3.880	2,1	2,1	2,6	12,7	22,7
İmalat	125.963	143.194	141.386	93,4	93,9	93,1	13,7	-1,3
Diğer	786	728	633	0,6	0,5	0,4	-7,4	-13,0
Toplam	134.907	152.462	151.812	100,0	100,0	100,0	13,0	-0,4

Kaynak: TÜİK.

2013 yılında geniş ekonomik grup sınıflamasına göre ihracatta bir önceki yıla göre en yüksek artışı % 13,6 ile 15.596 milyon dolara yükselen sermaye (yatırım) malı ihracatı göstermiş, onu % 9,3 artış ile 60.748 milyon dolara yükselen tüketim malları ihracatı takip etmiştir. Ara malı ihracatı ise % 9,5 azalış göstererek 74.808 milyon dolara gerilemiştir. Ana mal gruplarının payları bir önceki yıl ile kıyaslandığında sermaye (yatırım) malları ile tüketim mallarının payının arttığı, ara (hammadde) mallarının payının azaldığı görülmektedir (Tablo 97).

Tablo 97. Geniş Ekonomik Grup Sınıflamasına Göre İhracat

Geniş Ekonomik Grup Sınıflaması	(Milyon Dolar)							
	Değer			Değişim (%)			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2012	2013
Sermaye (yatırım) malları	14.192	13.734	15.596	10,5	9,0	10,3	-3,2	13,6
Ara (hammadde) malları	67.942	82.656	74.808	50,4	54,2	49,3	21,7	-9,5
Tüketim malları	52.219	55.556	60.748	38,7	36,4	40,0	6,4	9,3
Diğerleri	554	516	660	0,4	0,3	0,4	-6,9	27,9
Toplam	134.907	152.462	151.812	100,0	100,0	100,0	13,0	-0,4

Kaynak: TÜİK.

2013 yılı ihracatında ilk onda yer alan fasıllar içinde motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam ve parçaları ihracatının 17.002 milyon dolar ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bu grubun toplam ihracat içindeki payı bir önceki yıla göre 1,3 puan artış göstererek % 11,2'ye yükselmiştir. Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları ihracatı 12.994 milyon dolarlık değer ve % 8,6'lık pay ile ikinci sırada, demir ve çelik ihracatı 9.923 milyon dolarlık değer ve % 6,5'lik pay ile üçüncü sırada yer almaktadır.

2013 yılında en yüksek ihracat artışı % 12,2 ile motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam ve parçaları ihracatında olurken, en yüksek azalış % 57,3 ile bir önceki yıl en yüksek artışı gösteren kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, taklit mücevherci eşyası ve metal paralar ihracatında gerçekleşmiştir (Tablo 98).

Tablo 98. İhracatımızda İlk On Fasıll

Fasıllar ⁽¹⁾	(Milyon Dolar)							
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2012	2013
Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları; bunların aksam, parça, aksesuarı	15.803	15.148	17.002	11,7	9,9	11,2	-4,1	12,2
Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler; bunların aksam ve parçaları	11.561	11.999	12.994	8,6	7,9	8,6	3,8	8,3
Demir ve çelik	11.225	11.332	9.923	8,3	7,4	6,5	1,0	-12,4
Elektrikli makine ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları; aksam-parça-aksesuarı	8.874	9.373	9.547	6,6	6,1	6,3	5,6	1,9
Örme giyim eşyası ve aksesuarı	8.386	8.419	9.251	6,2	5,5	6,1	0,4	9,9
Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller; taklit mücevherci eşyası; metal paralar	3.739	16.325	6.978	2,8	10,7	4,6	336,6	-57,3
Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mumlar	6.539	7.708	6.715	4,8	5,1	4,4	17,9	-12,9
Demir veya çelikten eşya	5.748	6.093	6.150	4,3	4,0	4,1	6,0	0,9
Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı	5.124	5.431	5.716	3,8	3,6	3,8	6,0	5,2
Plastikler ve mamulleri	4.580	5.013	5.610	3,4	3,3	3,7	9,4	11,9
Toplam ihracat	134.907	152.462	151.812	100,0	100,0	100,0	13,0	-0,4

Kaynak: TÜİK.

(1): 2013 yılı ihracat değerlerine göre yapılan sıralamada, ilk 10'da yer alan fasıllardır.

1.5.1.2 İthalat

2013 yılında ekonomik canlanma ile birlikte artan yatırım ve tüketim talebi ile altın ithalatındaki yüksek artış, 2012 yılında küçülen ithalat üzerinde artış yönlü baskı yapmıştır. Böylece 2012 yılında bir önceki yıla göre % 1,8 azalan ithalat, 2013 yılında % 6,4 artarak 236.545 milyon dolardan 251.651 milyon dolara yükselmiştir.

Sektörler düzeyinde; 2013 yılında bir önceki yıla göre imalat sektörü ithalatı % 11,7 artarak 196.812 milyon dolara, tarım ve ormancılık sektörü ithalatı % 3,6 artarak 7.718 milyon dolara, balıkçılık sektörü ithalatı % 3,2 artarak 58 milyon dolara yükselirken, madencilik ve taşocakçılığı sektörü ithalatı % 9,6 azalarak 38.205 milyon dolara düşmüştür. 2013 yılında toplam ithalat içerisinde sektörlerin payları bir önceki yıl ile kıyaslandığında, tarım ve ormancılık sektörü ile balıkçılık sektörünün payının değişmediği, imalat sanayi sektörünün payının arttığı, madencilik ve taşocakçılığı sektörünün payının ise azaldığı görülmektedir (Tablo 99).

Tablo 99. Sektörlere Göre İthalat

Sektörler	(Milyon Dolar)							
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2012	2013
Tarım ve ormancılık	8.895	7.447	7.718	3,7	3,1	3,1	-16,3	3,6
Balıkçılık	49	56	58	0,0	0,0	0,0	14,7	3,2
Madencilik ve taşocakçılığı	37.331	42.247	38.205	15,5	17,9	15,2	13,2	-9,6
İmalat	183.930	176.235	196.812	76,4	74,5	78,2	-4,2	11,7
Diğer	10.637	10.560	8.858	4,4	4,5	3,5	-0,7	-16,1
Toplam	240.842	236.545	251.651	100,0	100,0	100,0	-1,8	6,4

Kaynak: TÜİK.

Geniş ekonomik grup sınıflamasına göre 2013 yılında ithalatta bir önceki yıla göre en yüksek artışı % 13,9 ile 30.416 milyon dolara yükselen tüketim malları ithalatı göstermiş onu, % 8,4 artış ile 36.760 milyon dolara yükselen sermaye (yatırım) malları ithalatı ve % 5,1 artış ile 183.812 milyon dolara yükselen ara (hammadde) malları ithalatı takip etmiştir. 2013 yılında sermaye (yatırım) malları ve tüketim malları ithalatının toplam ithalat içindeki payı bir önceki yıla göre artış gösterirken, ara (hammadde) malları ithalatının payı azalış göstermiştir (Tablo 100).

Tablo 100. Geniş Ekonomik Grup Sınıflamasına Göre İthalat

Geniş Ekonomik Grup Sınıflaması	(Milyon Dolar)							
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2012	2013
Sermaye (yatırım) malları	37.271	33.925	36.760	15,5	14,3	14,6	-9,0	8,4
Ara (hammadde) malları	173.140	174.930	183.812	71,9	74,0	73,0	1,0	5,1
Tüketim malları	29.692	26.699	30.416	12,3	11,3	12,1	-10,1	13,9
Diğer	739	991	663	0,3	0,4	0,3	34,2	-33,1
Toplam	240.842	236.545	251.651	100,0	100,0	100,0	-1,8	6,4

Kaynak: TÜİK.

2013 yılında toplam ithalat içinde en yüksek paya sahip olan ilk 10 fasıl içinde 55.917 milyon dolar ile mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mum ithalatı ilk sırayı almaktadır. Bu grubun payı bir önceki yıla göre 3,2 puan azalış göstererek % 22,2'ye gerilemiştir. Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktör parçaları ithalatı 30.156 milyon dolarlık değer ve % 12'lik pay ile ikinci sırada, demir ve çelik ithalatı 18.691 milyon dolarlık değer ve % 7,4'lük pay ile üçüncü sırada yer almaktadır.

Bu fasıllar içinde 2013 yılında en yüksek ithalat artışı % 90,2 ile kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, taklit mücevherci eşyası ve metal paralar ithalatında olurken, en yüksek azalış % 7 ile mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral muımlar ithalatında gerçekleşmiştir (Tablo 101).

Tablo 101. İthalatımızda İlk On Fasıl

(Milyon Dolar)

Fasıllar ⁽¹⁾	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2012	2013
Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral muımlar	54.118	60.117	55.917	22,5	25,4	22,2	11,1	-7,0
Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler; bunların aksam ve parçaları	27.111	26.316	30.156	11,3	11,1	12,0	-2,9	14,6
Demir ve çelik	20.424	19.642	18.691	8,5	8,3	7,4	-3,8	-4,8
Elektrikli makine ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları; aksam-parça-aksesuarı	16.835	16.280	17.759	7,0	6,9	7,1	-3,3	9,1
Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları; bunların aksam, parça, aksesuarı	17.184	14.514	16.808	7,1	6,1	6,7	-15,5	15,8
Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller; taklit mücevherci eşyası; metal paralar	7.022	8.529	16.226	2,9	3,6	6,4	21,5	90,2
Plastikler ve mamulleri	12.579	12.505	13.881	5,2	5,3	5,5	-0,6	11,0
Organik kimyasal ürünler	5.504	5.065	5.314	2,3	2,1	2,1	-8,0	4,9
Optik, fotoğraf, sinema, ölçü, kontrol, ayar, tıbbi, cerrahi alet ve cihazlar; parça ve aksesuarı	4.116	4.056	4.558	1,7	1,7	1,8	-1,5	12,4
Eczacılık ürünleri	4.697	3.996	4.151	2,0	1,7	1,6	-14,9	3,9
Toplam ithalat	240.842	236.545	251.651	100,0	100,0	100,0	-1,8	6,4

Kaynak: TÜİK.

(1): 2013 yılı ithalat değerlerine göre yapılan sıralamada, ilk 10'da yer alan fasıllardır.

1.5.1.3 İllere Göre Dış Ticaret

2013 yılında en yüksek ihracat değerine 70.910 milyon dolar ile İstanbul sahip olmuştur. İstanbul'un ihracatı Türkiye toplam ihracatının % 46,7'sini oluşturmaktadır. İstanbul'u 12.268 milyon dolar ile toplam ihracatın % 8,1'ini oluşturan Bursa ve 12.172 milyon dolar ile toplam ihracatın % 8'ini oluşturan Kocaeli izlemektedir (Tablo 102).

2013 yılında en yüksek ithalat değerine 136.601 milyon dolar ile Türkiye toplam ithalatının % 54,3'ünü oluşturan İstanbul sahiptir. İstanbul'u 12.418 milyon dolar ile toplam ihracatın % 4,9'unu oluşturan Kocaeli ve 10.691 milyon dolar ile toplam ithalatın % 4,2'sini oluşturan Ankara takip etmektedir (Tablo 103).

Tablo 102. En Çok İhracat Yapan İlk On İl

İller ^{(1), (2)}	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2012	2013
İstanbul	61.434	76.624	70.910	45,5	50,3	46,7	24,7	-7,5
Bursa	11.692	11.123	12.268	8,7	7,3	8,1	-4,9	10,3
Kocaeli	12.341	12.598	12.172	9,1	8,3	8,0	2,1	-3,4
İzmir	8.072	8.659	9.314	6,0	5,7	6,1	7,3	7,6
Ankara	6.597	7.138	7.982	4,9	4,7	5,3	8,2	11,8
Gaziantep	4.760	5.580	6.162	3,5	3,7	4,1	17,2	10,4
Manisa	4.165	4.198	3.850	3,1	2,8	2,5	0,8	-8,3
Denizli	2.640	2.623	2.896	2,0	1,7	1,9	-0,6	10,4
Sakarya	2.012	1.820	2.415	1,5	1,2	1,6	-9,5	32,7
Adana	1.756	1.915	2.157	1,3	1,3	1,4	9,0	12,6
İlk on il toplamı	115.468	132.277	130.126	85,6	86,8	85,7	14,6	-1,6
Toplam ihracat	134.907	152.462	151.812	100,0	100,0	100,0	13,0	-0,4

Kaynak: TÜİK.

(1): 2013 yılı ihracat değerlerine göre yapılan sıralamada, ilk 10'da yer alan illerdir.

(2): Firma vergi kimlik numaralarının bağlı olduğu illere göredir.

Tablo 103. En Çok İthalat Yapan İlk On İl

İller ^{(1), (2)}	(Milyon Dolar)							
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2012	2013
İstanbul	123.925	119.605	136.601	51,5	50,6	54,3	-3,5	14,2
Kocaeli	12.703	11.734	12.418	5,3	5,0	4,9	-7,6	5,8
Ankara	11.917	10.489	10.691	4,9	4,4	4,2	-12,0	1,9
Bursa	11.914	10.316	10.677	4,9	4,4	4,2	-13,4	3,5
İzmir	10.621	10.577	10.653	4,4	4,5	4,2	-0,4	0,7
Gaziantep	4.723	5.054	6.658	2,0	2,1	2,6	7,0	31,7
Hatay	4.595	4.420	3.937	1,9	1,9	1,6	-3,8	-10,9
Manisa	3.632	3.618	3.242	1,5	1,5	1,3	-0,4	-10,4
Adana	2.975	3.046	2.747	1,2	1,3	1,1	2,4	-9,8
Denizli	2.263	2.262	2.350	0,9	1,0	0,9	0,0	3,9
İlk on il toplamı	189.268	181.122	199.975	78,6	76,6	79,5	-4,3	10,4
Toplam ithalat	240.842	236.545	251.651	100,0	100,0	100,0	-1,8	6,4

Kaynak: TÜİK.

(1): 2013 yılı ithalat değerlerine göre yapılan sıralamada, ilk 10'da yer alan illerdir.

(2): Firma vergi kimlik numaralarının bağlı olduğu illere göredir.

1.5.1.4 Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret

En büyük ihracat pazarımız olan AB ülkelerindeki ekonomik küçülmenin yavaşlaması ile bu ülke grubuna olan ihracatımız 2013 yılında % 6,1 artarak 63.034 milyon dolara yükselmiştir. Türkiye Serbest Bölgeleri'ne yapılan ihracat % 5,1 artarak 2.413 milyon dolara yükselirken, diğer ülkeler grubuna yapılan ihracat % 4,9 küçülerek 86.365 milyon dolara gerilemiştir.

2013 yılında toplam ihracat içinde AB ülkelerine ve Türkiye Serbest Bölgelerine yapılan ihracatın payı artarken, diğer ülkelere yapılan ihracatın payı azalmıştır. 2013 yılında toplam ihracat içinde AB ülkelerine yapılan ihracatın payı % 41,5, Türkiye Serbest Bölgeleri'ne yapılan ihracatın payı % 1,6, diğer ülkeler grubuna yapılan ithalatın payı % 56,9 olmuştur.

2013 yılında diğer ülkeler grubuna yapılan ihracatın, 14.216 milyon doları AB ülkeleri dışında kalan Avrupa ülkelerine, 14.148 milyon doları Afrika ülkelerine, 9.708 milyon doları Amerika ülkelerine, 47.606 milyon doları Asya ülkelerine, 538 milyon doları Avustralya ve Yeni Zelanda'ya ve 149 milyon doları da bunların dışında kalan ülke ve bölgelere yapılan ihracattan oluşmaktadır. 2013 yılında toplam ihracat içinde AB dışındaki Avrupa ülkelerine yapılan ihracatın toplam ihracat içindeki payı % 9,4, Afrika ülkelerine yapılan ihracatın payı % 9,3, Amerika ülkelerine yapılan ihracatın payı % 6,4, Asya ülkelerine yapılan ihracatın payı % 31,4, Avustralya ve Yeni Zelanda'ya yapılan ihracatın payı % 0,4, diğer ülke ve bölgelere yapılan ihracatın payı da % 0,1 düzeyinde gerçekleşmiştir (Tablo 104).

Tablo 104. Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret Göstergeleri

(Milyon Dolar)

Ülke Grupları	İhracat								
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)		
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2012	2013	
A- Avrupa Birliği Ülkeleri (AB 28)	62.589	59.398	63.034	46,4	39,0	41,5	-5,1	6,1	
B- Türkiye Serbest Bölgeleri	2.545	2.295	2.413	1,9	1,5	1,6	-9,8	5,1	
C- Diğer Ülkeler	69.773	90.768	86.365	51,7	59,5	56,9	30,1	-4,9	
1- Diğer Avrupa (AB Hariç)	12.735	14.167	14.216	9,4	9,3	9,4	11,2	0,3	
2- Afrika Ülkeleri	10.334	13.357	14.148	7,7	8,8	9,3	29,3	5,9	
Kuzey Afrika	6.701	9.444	10.043	5,0	6,2	6,6	40,9	6,3	
Diğer Afrika	3.633	3.913	4.105	2,7	2,6	2,7	7,7	4,9	
3- Amerika Ülkeleri	7.926	9.623	9.708	5,9	6,3	6,4	21,4	0,9	
Kuzey Amerika	5.459	6.663	6.577	4,0	4,4	4,3	22,0	-1,3	
Orta Amerika ve Karayipler	626	770	1.004	0,5	0,5	0,7	22,9	30,5	
Güney Amerika	1.840	2.191	2.127	1,4	1,4	1,4	19,1	-2,9	
4- Asya Ülkeleri	38.134	53.026	47.606	28,3	34,8	31,4	39,1	-10,2	
Yakın ve Orta Doğu	27.935	42.451	35.585	20,7	27,8	23,4	52,0	-16,2	
Diğer Asya	10.199	10.575	12.020	7,6	6,9	7,9	3,7	13,7	
5- Avustralya ve Yeni Zelanda	481	490	538	0,4	0,3	0,4	2,0	9,8	
6- Diğer Ülke ve Bölgeler	164	105	149	0,1	0,1	0,1	-35,7	41,7	
Toplam	134.907	152.462	151.812	100,0	100,0	100,0	13,0	-0,4	
Ülke Grupları	İthalat								
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)		
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2012	2013	
A-Avrupa Birliği Ülkeleri (AB 28)	91.439	87.657	92.445	38,0	37,1	36,7	-4,1	5,5	
B- Türkiye Serbest Bölgeleri	1.038	1.046	1.268	0,4	0,4	0,5	0,7	21,2	
C- Diğer Ülkeler	148.364	147.842	157.938	61,6	62,5	62,8	-0,4	6,8	
1- Diğer Avrupa (AB Hariç)	35.668	37.206	41.321	14,8	15,7	16,4	4,3	11,1	
2- Afrika Ülkeleri	6.767	5.922	6.031	2,8	2,5	2,4	-12,5	1,8	
Kuzey Afrika	3.342	3.308	3.509	1,4	1,4	1,4	-1,0	6,1	
Diğer Afrika	3.425	2.613	2.523	1,4	1,1	1,0	-23,7	-3,5	
3- Amerika Ülkeleri	22.749	20.233	18.981	9,4	8,6	7,5	-11,1	-6,2	
Kuzey Amerika	17.346	15.084	13.953	7,2	6,4	5,5	-13,0	-7,5	
Orta Amerika ve Karayipler	903	1.069	1.362	0,4	0,5	0,5	18,3	27,4	
Güney Amerika	4.500	4.080	3.666	1,9	1,7	1,5	-9,4	-10,1	
4- Asya Ülkeleri	73.583	71.012	76.863	30,6	30,0	30,5	-3,5	8,2	
Yakın ve Orta Doğu	20.439	21.410	22.214	8,5	9,1	8,8	4,7	3,8	
Diğer Asya	53.144	49.602	54.649	22,1	21,0	21,7	-6,7	10,2	
5- Avustralya ve Yeni Zelanda	807	861	1.318	0,3	0,4	0,5	6,7	53,1	
6- Diğer Ülke ve Bölgeler	8.789	12.608	13.424	3,6	5,3	5,3	43,4	6,5	
Toplam	240.842	236.545	251.651	100,0	100,0	100,0	-1,8	6,4	

Tablo 104. Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret Göstergeleri (Devamı)

Milyon Dolar)

Ülke Grupları	Dış Ticaret Hacmi							
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2012	2013
A- Avrupa Birliği Ülkeleri (AB 28)	154.029	147.056	155.479	41,0	37,8	38,5	-4,5	5,7
B- Türkiye Serbest Bölgeleri	3.583	3.341	3.681	1,0	0,9	0,9	-6,8	10,2
C- Diğer Ülkeler	218.137	238.610	244.304	58,1	61,3	60,6	9,4	2,4
1- Diğer Avrupa (AB Hariç)	48.403	51.373	55.537	12,9	13,2	13,8	6,1	8,1
2- Afrika Ülkeleri	17.101	19.279	20.179	4,6	5,0	5,0	12,7	4,7
Kuzey Afrika	10.043	12.752	13.551	2,7	3,3	3,4	27,0	6,3
Diğer Afrika	7.058	6.527	6.627	1,9	1,7	1,6	-7,5	1,5
3- Amerika Ülkeleri	30.675	29.856	28.689	8,2	7,7	7,1	-2,7	-3,9
Kuzey Amerika	22.805	21.747	20.530	6,1	5,6	5,1	-4,6	-5,6
Orta Amerika ve Karayipler	1.530	1.839	2.366	0,4	0,5	0,6	20,2	28,7
Güney Amerika	6.341	6.271	5.793	1,7	1,6	1,4	-1,1	-7,6
4- Asya Ülkeleri	111.717	124.038	124.469	29,7	31,9	30,9	11,0	0,3
Yakın ve Orta Doğu	48.374	63.861	57.799	12,9	16,4	14,3	32,0	-9,5
Diğer Asya	63.343	60.177	66.670	16,9	15,5	16,5	-5,0	10,8
5- Avustralya ve Yeni Zelanda	1.288	1.351	1.857	0,3	0,3	0,5	4,9	37,4
6- Diğer Ülke ve Bölgeler	8.953	12.713	13.573	2,4	3,3	3,4	42,0	6,8
Toplam	375.749	389.007	403.463	100,0	100,0	100,0	3,5	3,7

Kaynak: TÜİK.

2013 yılında AB ülkelerinden yapılan ithalat % 5,5 artarak 92.445 milyon dolara, Türkiye Serbest Bölgeleri'nden yapılan ithalat % 21,2 artarak 1.268 milyon dolara, diğer ülke grubundan yapılan ithalat % 6,8 artarak 157.938 milyon dolara yükselmiştir.

Toplam ithalat içerisinde 2013 yılında AB ülkelerinden yapılan ithalatın payı azalırken, Türkiye Serbest Bölgeleri ve diğer ülkelere yapılan ithalatın payı artmıştır. Toplam ithalat içinde AB ülkelerinden yapılan ithalatın % 36,7, Türkiye Serbest Bölgeleri'nden yapılan ithalatın % 0,5 ve diğer ülkeler grubundan yapılan ithalatın % 62,8 olduğu görülmektedir.

Diğer ülkeler başlığı altında yer alan ülkelere yapılan 157.938 milyon dolarlık ithalatın, 41.321 milyon doları AB haricindeki diğer Avrupa ülkelerinden, 6.031 milyon doları Afrika ülkelerinden, 18.981 milyon doları Amerika ülkelerinden, 76.863 milyon doları Asya ülkelerinden, 1.318 milyon doları Avustralya ve Yeni Zelanda'dan ve 13.424 milyon doları da diğer ülke ve bölgelerden yapılmıştır. Toplam ithalat içinde AB dışındaki Avrupa ülkelerinden yapılan ithalat % 16,4, Afrika ülkelerinden yapılan ithalat % 2,4, Amerika ülkelerinden yapılan ithalat % 7,5, Asya ülkelerinden yapılan ithalat % 30,5, Avustralya ve Yeni Zelanda'dan yapılan ithalat % 0,5, diğer ülke ve bölgelerden yapılan ithalat ise % 5,3 paya sahiptir.

Dış ticaret hacmi 2013 yılında bir önceki yıla göre % 3,7 artış ile 403.463 milyon dolar olmuştur. AB ülkeleri ile olan dış ticaret hacmi % 5,7 artarak 155.479 milyon dolar, Türkiye Serbest Bölgeleri ile olan ticaret hacmi % 10,2 artarak 3.681 milyon dolar, diğer ülkeler grubu altında olan ülkelerle olan dış ticaret hacmi de % 2,4 artarak 244.304 milyon dolara yükselmiştir.

2013 yılında dış ticaret hacmi bir önceki yıla göre en yüksek oranlı artışını % 37,4 ile Avustralya ve Yeni Zelanda'da gösterirken, onu % 28,7 ile Orta Amerika ve Karayipler, % 10,8 ile de diğer Asya ülkeleri izlemiştir. 2012 yılında % 32,0 ile en fazla artış oranına sahip olan Yakın ve Ortadoğu ülkeleri, 2013 yılında % 9,5'lik azalış ile en fazla düşüş gösteren ülke grubu olmuştur.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ülkelerine 68.674 milyon dolar değerinde, İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) ülkelerine 49.386 milyon dolar değerinde, Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) ülkelerine 20.373 milyon dolar değerinde, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkelerine 16.929 milyon dolar değerinde, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) ülkelerine 11.901 milyon dolar değerinde, Türk Cumhuriyetleri'ne 6.910 milyon dolar değerinde, Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) ülkelerine 1.662 milyon dolar değerinde ihracat gerçekleştirilmiştir. 2013 yılında seçilmiş ülke gruplarına ihracatta bir önceki yıla göre en yüksek artış % 18,3 ile Türk Cumhuriyetleri'nde, en yüksek azalış % 36,1'lik düşüş ile EFTA ülkelerinde kaydedilmiştir. Toplam ihracat içerisinde OECD ülkelerine yapılan ihracat % 45,2, İİT ülkelerine yapılan ihracat % 32,5, KEİ ülkelerine yapılan ihracat % 13,4, BDT ülkelerine yapılan ihracat % 11,2, EİT ülkelerine yapılan ihracat % 7,8, Türk Cumhuriyetleri'ne yapılan ihracat % 4,6 ve EFTA ülkelerine yapılan ihracat % 1,1 paya sahiptir (Tablo 105).

2013 yılında, en fazla ithalat 124.196 milyon dolar ile OECD ülkelerinden yapılırken, OECD ülkelerini 41.271 milyon dolar ile KEİ ülkeleri, 34.000 milyon dolar ile BDT ülkeleri, 32.074 milyon dolar ile İİT ülkeleri, 14.802 milyon dolar ile EİT ülkeleri, 10.654 milyon dolar ile EFTA ve 3.600 milyon dolar ile Türk Cumhuriyetleri'nden yapılan ithalat izlemiştir. 2013 yılında seçilmiş ülke gruplarından yapılan ithalatta bir önceki yıla göre en yüksek artış % 103,4 ile EFTA ülkelerinde, en yüksek azalış % 9,9'luk düşüş ile EİT ülkelerinde olmuştur. 2013 yılında bu ülke grupları ile gerçekleştirilen ithalatın, toplam ithalat içerisindeki payları; OECD ülkelerinde % 49,4, KEİ ülkelerinde % 16,4, BDT ülkelerinde % 13,5, İİT ülkelerinde % 12,7, EİT ülkelerinde % 5,9, EFTA ülkelerinde % 4,2 ve Türk Cumhuriyetlerinde de % 1,4 olmuştur.

2013 yılında EİT ülkeleri ile olan dış ticaret hacmi bir önceki yıla göre % 19,1 azalışla 26.703 milyon dolara ve İİT ülkeleri ile olan dış ticaret hacmi % 6,3 azalışla 81.460 milyon dolara gerilerken, EFTA ülkeleri ile olan dış ticaret hacmi % 57,1 artışla 12.316 milyon dolara, Türk Cumhuriyetleri ile olan dış ticaret hacmi % 11,8 artışla 10.510 milyon dolara, OECD ülkeleri ile olan dış ticaret hacmi % 7,1 artışla 192.870 milyon dolara, KEİ ülkeleri ile olan dış ticaret hacmi % 2,2 artışla 61.644 milyon dolara, BDT ülkeleri ile olan dış ticaret hacmi % 1,2 artışla 50.929 milyon dolara yükselmiştir.

Tablo 105. Seçilmiş Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret Göstergeleri

(Milyon Dolar)

Seçilmiş Ülke Grupları	İhracat							
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2012	2013
Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)	67.114	66.290	68.674	49,7	43,5	45,2	-1,2	3,6
Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA)	1.887	2.601	1.662	1,4	1,7	1,1	37,8	-36,1
Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ)	17.768	18.791	20.373	13,2	12,3	13,4	5,8	8,4
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)	9.292	16.563	11.901	6,9	10,9	7,8	78,3	-28,1
Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)	13.377	15.076	16.929	9,9	9,9	11,2	12,7	12,3
Türk Cumhuriyetleri	5.040	5.841	6.910	3,7	3,8	4,6	15,9	18,3
İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT)	37.325	55.218	49.386	27,7	36,2	32,5	47,9	-10,6
Genel Toplam	134.907	152.462	151.812	100,0	100,0	100,0	13,0	-0,4
Seçilmiş Ülke Grupları	İthalat							
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2012	2013
Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)	121.328	113.724	124.196	50,4	48,1	49,4	-6,3	9,2
Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA)	5.846	5.238	10.654	2,4	2,2	4,2	-10,4	103,4
Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ)	38.770	41.510	41.271	16,1	17,5	16,4	7,1	-0,6
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)	17.306	16.429	14.802	7,2	6,9	5,9	-5,1	-9,9
Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)	33.159	35.248	34.000	13,8	14,9	13,5	6,3	-3,5
Türk Cumhuriyetleri	3.642	3.558	3.600	1,5	1,5	1,4	-2,3	1,2
İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT)	31.418	31.690	32.074	13,0	13,4	12,7	0,9	1,2
Genel Toplam	240.842	236.545	251.651	100,0	100,0	100,0	-1,8	6,4
Seçilmiş Ülke Grupları	Dış Ticaret Hacmi							
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2012	2013
Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)	188.442	180.014	192.870	50,2	46,3	47,8	-4,5	7,1
Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA)	7.733	7.839	12.316	2,1	2,0	3,1	1,4	57,1
Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ)	56.538	60.301	61.644	15,0	15,5	15,3	6,7	2,2
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)	26.598	32.992	26.703	7,1	8,5	6,6	24,0	-19,1
Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)	46.536	50.324	50.929	12,4	12,9	12,6	8,1	1,2
Türk Cumhuriyetleri	8.682	9.399	10.510	2,3	2,4	2,6	8,3	11,8
İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT)	68.743	86.908	81.460	18,3	22,3	20,2	26,4	-6,3
Genel Toplam	375.749	389.007	403.463	100,0	100,0	100,0	3,5	3,7

Kaynak: TÜİK.

En çok ihracat yaptığımız ilk on ülke içinde Almanya 13.703 milyon dolar ile toplam ihracatın % 9'unu alarak birinci olmuş, onu 11.955 milyon dolar ile toplam ihracatın % 7,9'unu alan Irak ikinci sırada, 8.774 milyon dolar ile toplam ihracatın % 5,8'ini alan İngiltere üçüncü sırada izlemiştir. 2012 yılında bir önceki yıla göre % 176,4 ile en çok ihracat yaptığımız on ülke içinde en fazla artışı gösteren İran, 2013 yılında bir önceki yıla % 57,7 azalarak en fazla düşüşü göstermiştir (Tablo 106).

Tablo 106. En Çok İhracat Yapılan İlk On Ülke

Ülkeler ⁽¹⁾	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2012	2013
Almanya	13.951	13.124	13.703	10,3	8,6	9,0	-5,9	4,4
Irak	8.310	10.822	11.955	6,2	7,1	7,9	30,2	10,5
İngiltere	8.151	8.694	8.774	6,0	5,7	5,8	6,7	0,9
Rusya Federasyonu	5.993	6.681	6.966	4,4	4,4	4,6	11,5	4,3
İtalya	7.851	6.373	6.718	5,8	4,2	4,4	-18,8	5,4
Fransa	6.806	6.199	6.378	5,0	4,1	4,2	-8,9	2,9
Amerika Birleşik Devletleri	4.584	5.604	5.636	3,4	3,7	3,7	22,3	0,6
Birleşik Arap Emirlikleri	3.707	8.175	4.966	2,7	5,4	3,3	120,5	-39,2
İspanya	3.918	3.717	4.336	2,9	2,4	2,9	-5,1	16,6
İran	3.590	9.922	4.193	2,7	6,5	2,8	176,4	-57,7
İlk on ülke toplamı	66.860	79.310	73.625	49,6	52,0	48,5	18,6	-7,2
Toplam ihracat	134.907	152.462	151.812	100,0	100,0	100,0	13,0	-0,4

Kaynak: TÜİK.

(1): 2013 yılı ihracat değerlerine göre yapılan sıralamada, ilk 10'da yer alan ülkelerdir.

En fazla ithalat yaptığımız ilk on ülke içerisinde ilk sırayı 25.064 milyon dolar ile toplam ithalatın % 10'unu alan Rusya, ikinci sırayı 24.687 milyon dolar ile toplam ithalatın % 9,8'ini alan Çin, üçüncü sırayı 24.182 milyon dolar ile toplam ithalatın % 9,6'sına sahip olan Almanya almıştır. En çok ithalat yapılan on ülke içinde 2012 yılında % 14,2 ile en çok düşüşü gösteren İsviçre, 2013 yılında % 124,1 ile en fazla artışı gösteren ülke olmuştur (Tablo 107).

Tablo 107. En Çok İthalat Yapılan İlk On Ülke

Ülkeler ⁽¹⁾	(Milyon Dolar)							
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2012	2013
Rusya Federasyonu	23.953	26.625	25.064	9,9	11,3	10,0	11,2	-5,9
Çin	21.693	21.295	24.687	9,0	9,0	9,8	-1,8	15,9
Almanya	22.986	21.401	24.182	9,5	9,0	9,6	-6,9	13,0
İtalya	13.450	13.344	12.885	5,6	5,6	5,1	-0,8	-3,4
Amerika Birleşik Devletleri	16.034	14.131	12.596	6,7	6,0	5,0	-11,9	-10,9
İran	12.462	11.965	10.383	5,2	5,1	4,1	-4,0	-13,2
İsviçre	5.019	4.305	9.647	2,1	1,8	3,8	-14,2	124,1
Fransa	9.230	8.590	8.080	3,8	3,6	3,2	-6,9	-5,9
İspanya	6.196	6.024	6.418	2,6	2,5	2,6	-2,8	6,5
Hindistan	6.499	5.844	6.368	2,7	2,5	2,5	-10,1	9,0
İlk on ülke toplamı	137.521	133.523	140.309	57,1	56,4	55,8	-2,9	5,1
Toplam ithalat	240.842	236.545	251.651	100,0	100,0	100,0	-1,8	6,4

Kaynak: TÜİK.

(1): 2013 yılı ithalat değerlerine göre yapılan sıralamada, ilk 10'da yer alan ülkelerdir.

1.5.1.5 Komşu Ülkelerle Dış Ticaret

Komşu ülkelerle yapılan ihracat 2012 yılında bir önceki yıla göre % 42 artarken, 2013 yılında % 12 azalarak 28.166 milyon dolardan 24.790 milyona gerilemiştir. Toplam ihracat içinde komşu ülkelerin payı bir önceki yıla göre 2,2 puan azalarak % 18,5'den % 16,3'e düşmüştür. Komşularımız içinde en fazla ihracat yaptığımız ülke 11.955 ile Irak olurken, onu 4.193 milyon dolar ile İran, 2.960 milyon dolar ile Azerbaycan-Nahçıvan izlemiştir. En az ihracat yaptığımız komşu ülke ise 0,1 milyon dolar ile Ermenistan olmuştur (Tablo 108).

Komşu ülkelerle yapılan ithalat 2012 yılında bir önceki yıla göre % 2,7 artarken, 2013 yılında % 4,6 azalarak 18.996 milyon dolardan 18.116 milyona, toplam ithalat içindeki payı da bir önceki yıla göre 0,8 puan azalarak % 8'den % 7,2'ye gerilemiştir. Komşu ülkeler içinde en fazla ithalat yapılan ülke 10.383 milyon dolar ile İran olurken, onu 4.206 milyon dolar ile Yunanistan, 2.760 milyon dolar ile Bulgaristan takip etmiştir. En az ithalat yapılan komşu ülke ise 0,4 milyon dolar ile yine Ermenistan'dır.

Tablo 108. Sınır Komşularımızla Dış Ticaret

(Bin Dolar)

Komşu Ülkeler	İhracat							
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2012	2013
Azerbaycan- Nahçıvan	2.064	2.585	2.960	1,5	1,7	2,0	25,2	14,5
Bulgaristan	1.623	1.685	1.971	1,2	1,1	1,3	3,8	17,0
Ermenistan	0,2	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	10,6	-65,6
Gürcistan	1.092	1.253	1.246	0,8	0,8	0,8	14,7	-0,6
Irak	8.310	10.822	11.955	6,2	7,1	7,9	30,2	10,5
İran	3.590	9.922	4.193	2,7	6,5	2,8	176,4	-57,7
Suriye	1.610	498	1.026	1,2	0,3	0,7	-69,1	106,1
Yunanistan	1.553	1.401	1.438	1,2	0,9	0,9	-9,8	2,6
Komşu ülkeler toplamı	19.842	28.166	24.790	14,7	18,5	16,3	42,0	-12,0
Genel toplam	134.907	152.462	151.812	100,0	100,0	100,0	13,0	-0,4
Komşu Ülkeler	İthalat							
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2012	2013
Azerbaycan- Nahçıvan	262	340	334	0,1	0,1	0,1	29,6	-1,8
Bulgaristan	2.475	2.754	2.760	1,0	1,2	1,1	11,3	0,2
Ermenistan	0,1	0,2	0,4	0,0	0,0	0,0	66,9	79,7
Gürcistan	314	180	202	0,1	0,1	0,1	-42,6	11,9
Irak	87	149	146	0,0	0,1	0,1	72,1	-2,4
İran	12.462	11.965	10.383	5,2	5,1	4,1	-4,0	-13,2
Suriye	337	67	85	0,1	0,0	0,0	-80,0	25,9
Yunanistan	2.569	3.540	4.206	1,1	1,5	1,7	37,8	18,8
Komşu ülkeler toplamı	18.505	18.996	18.116	7,7	8,0	7,2	2,7	-4,6
Genel toplam	240.842	236.545	251.651	100,0	100,0	100,0	-1,8	6,4
Komşu Ülkeler	Dış Ticaret Hacmi							
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2012	2013
Azerbaycan- Nahçıvan	2.326	2.925	3.294	0,6	0,8	0,8	25,7	12,6
Bulgaristan	4.097	4.439	4.732	1,1	1,1	1,2	8,3	6,6
Ermenistan	0,351	0,463	0,482	0,0	0,0	0,0	31,9	4,1
Gürcistan	1.407	1.434	1.448	0,4	0,4	0,4	1,9	1,0
Irak	8.397	10.971	12.101	2,2	2,8	3,0	30,7	10,3
İran	16.051	21.886	14.576	4,3	5,6	3,6	36,4	-33,4
Suriye	1.947	565	1.111	0,5	0,1	0,3	-71,0	96,5
Yunanistan	4.122	4.941	5.644	1,1	1,3	1,4	19,9	14,2
Komşu ülkeler toplamı	38.347	47.162	42.906	10,2	12,1	10,6	23,0	-9,0
Genel toplam	375.749	389.007	403.463	100,0	100,0	100,0	3,5	3,7

Kaynak: TÜİK.

Ülkemizin komşu ülkelerle olan dış ticaret hacmi 2012 yılında % 23 artarken, 2013 yılında % 9 azalarak 47.162 milyon dolardan 42.906 milyona gerilemiştir. Komşu ülkelerle yapılan dış ticaret hacminin, toplam dış ticaret hacmi içindeki oranı 2012 yılına göre 1,5 puan azalarak % 12,1'den % 10,6'ya gerilemiştir. 2013 yılında, komşu ülkelerle dış ticaret hacminde azalış olan tek ülke ithalat ve ihracatta gözlenen yüksek oranlı düşüşlerin bir sonucu olarak % 33,4 ile İran olmuştur.

1.5.2 Ödemeler Dengesi

2012 yılında ekonomik aktivitedeki azalma ile baskılanan iç talep ve kredi artış hızını sınırlayan politikalar sonucunda ithalatımız daralırken, pazar ve ürün çeşitliliği ile özellikle İran'a yapılan altın ihracatının desteklediği ihracattaki artış, dış ticaret açığında ve cari açıda bir önceki yıla göre düşüşe neden olmuştur.

2013 yılında ise ihracatta yaşanan küçülme ile ekonomik canlanma ve iç talepteki artışın yanısıra, tarihsel ortalamaların üzerinde seyreden altın ithalatının etkisi ile toplam ithalatta meydana gelen artış cari açık üzerinde olumsuz etki yapmıştır.

2012 yılında cari işlemler dengesinde görülen iyileşme eğilimi 2013 yılında tekrar bozulmuş ve 2012 yılında 48.497 milyon dolar olan cari işlemler açığı, 2013 yılında % 33,9 artışla 64.940 milyon dolara yükselmiştir. Cari işlemler açığındaki bu bozulmada büyük ölçüde tüketim talebindeki artışla birlikte dış ticaret açığındaki artış, gelir dengesinde kaydedilen bozulma ve hizmetler dengesinde yaşanan iyileşmenin sınırlı düzeyde kalması etkili olmuştur (Tablo 109).

Ödemeler dengesinde gösterildiği şekliyle 2012 yılında 65.331 milyon dolar olan dış ticaret açığı, 2013 yılında % 22,2 artışla 79.859 milyon dolara yükselmiştir.

Hizmetler hesabı fazlası, büyük ölçüde turizm ve taşımacılık gelirlerindeki artışın etkisi ile 2012 yılına göre % 2,2 artarak 23.067 milyon dolara yükselmiştir. Hizmetler dengesinden kaynaklanan 505 milyon dolarlık net gelir, cari işlemler dengesine olumlu katkı yapmıştır (Grafik 44).

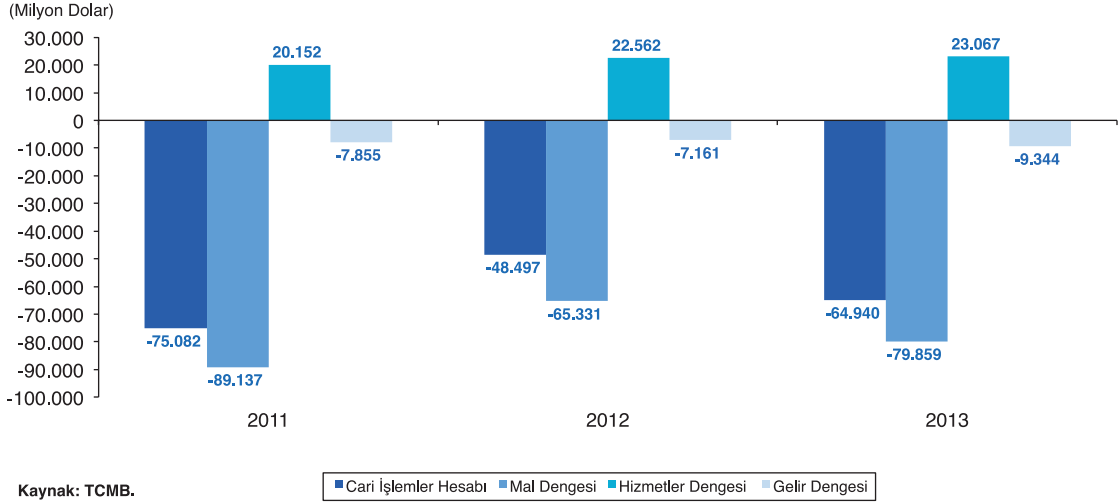
Gelir hesabı açığı % 30,5 artarak 9.344 milyon dolara, işçi gelirleri ve resmi transferlerden oluşan cari transferler % 16,5 azalarak 1.433 milyon dolardan 1.196 milyona gerilemiştir. 2013 yılında faiz gelirleri % 13,4 azalarak 1.778 milyon dolar, faiz giderleri % 1 azalarak 5.774 milyon dolar olmuştur. İşçi gelirleri kalemindeki daralma 2013 yılında da devam etmiş ve bir önceki yıla göre % 10,1 azalarak 877 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 109. Ödemeler Dengesi

Bileşenler	(Milyon Dolar)				
	2011	2012	2013	Değişim (%)	
				2012	2013
Cari İşlemler Hesabı	-75.082	-48.497	-64.940	-35,4	33,9
İhracat f.o.b.	143.396	163.221	163.380	13,8	0,1
İthalat f.o.b.	-232.533	-228.552	-243.239	-1,7	6,4
Mal Dengesi	-89.137	-65.331	-79.859	-26,7	22,2
Hizmet Gelirleri	40.668	43.089	46.434	6,0	7,8
Turizm Geliri	25.054	25.345	27.997	1,2	10,5
Diğer Gelirler	15.614	17.744	18.437	13,6	3,9
Hizmet Giderleri	-20.516	-20.527	-23.367	0,1	13,8
Turizm Giderleri	-4.883	-4.094	-4.817	-16,2	17,7
Diğer Giderler	-15.633	-16.433	-18.550	5,1	12,9
Mal ve Hizmet Dengesi	-68.985	-42.769	-56.792	-38,0	32,8
Gelir Dengesi: Gelir	3.952	5.034	4.523	27,4	-10,2
Faiz Geliri	1.207	2.054	1.778	70,2	-13,4
Diğer Gelirler	2.745	2.980	2.745	8,6	-7,9
Gelir Dengesi: Gider	-11.807	-12.195	-13.867	3,3	13,7
Faiz Gideri	-5.292	-5.831	-5.774	10,2	-1,0
Diğer Giderler	-6.515	-6.364	-8.093	-2,3	27,2
Mal, Hizmet ve Gelir Dengesi	-76.840	-49.930	-66.136	-35,0	32,5
Cari Transferler	1.758	1.433	1.196	-18,5	-16,5
İşçi Gelirleri	1.045	975	877	-6,7	-10,1
Diğer Transferler	713	458	319	-35,8	-30,3
Sermaye Hesabı	-25	-52	-92	108,0	76,9
Finans Hesabı	66.986	70.311	72.444	5,0	3,0
Yurt Dışında Doğrudan Yatırım	-2.349	-4.074	-3.114	73,4	-23,6
Yurt İçinde Doğrudan Yatırım	16.171	13.224	12.872	-18,2	-2,7
Portföy Hesabı-Varlıklar	2.688	2.657	2.619	-1,2	-1,4
Portföy Hesabı-Yükümlülükler	19.298	38.132	21.090	97,6	-44,7
Hisse Senetleri	-986	6.274	841	-736,3	-86,6
Borç Senetleri	20.284	31.858	20.249	57,1	-36,4
Diğer Yatırımlar-Varlıklar	11.197	-707	1.854	-106,3	-362,2
Merkez Bankası	2	2	1	0,0	-50,0
Genel Hükümet	-292	-366	-757	25,3	106,8
Bankalar	-339	2.036	-247	-700,6	-112,1
Diğer Sektörler	11.826	-2.379	2.857	-120,1	-220,1
Diğer Yatırımlar-Yükümlülükler	19.981	21.079	37.123	5,5	76,1
Merkez Bankası	-1.915	-2.243	-2.000	17,1	-10,8
Genel Hükümet	2.060	-85	-18	-104,1	-78,8
Bankalar	10.118	15.204	30.958	50,3	103,6
Diğer Sektörler	9.718	8.203	8.183	-15,6	-0,2
Cari, Sermaye ve Finansal Hesaplar	-8.121	21.762	7.412	-368,0	-65,9
Net Hata ve Noksan	9.135	1.059	3.351	-88,4	216,4
Genel Denge	1.014	22.821	10.763	2150,6	-52,8
Rezerv Varlıklar	-1.014	-22.821	-10.763	2150,6	-52,8
Resmi Rezervler	1.813	-20.814	-9.911	-1248,0	-52,4
Uluslararası Para Fonu Kredileri	-2.827	-2.007	-852	-29,0	-57,5

Kaynak: TCMB.

Grafik 44. Ödemeler Dengesi

Hizmetler dengesi kalemi altında yer alan turizm gelirleri 2013 yılında, 2012 yılına göre % 10,5 artarak 27.997 milyon dolar, turizm giderleri de % 17,7 artarak 4.817 milyon dolar olmuştur. Net turizm geliri ise 2012 yılında 21.251 milyon dolar iken, 2013 yılında % 9,1 artış göstererek 23.180 milyon dolara yükselmiştir. 2013 yılında, hizmetler dengesinin en önemli kalemlerinden biri olan turizm gelirlerinde, komşu ülkelerde yaşanan olumsuz siyasi gelişmeler, AB ülkelerindeki ekonomik durgunluğun devam etmesi ve Gezi Parkı eylemlerinin olumsuz etkilerine rağmen yaşanan artış dikkat çekicidir.

2013 yılında uluslararası piyasalarda sermaye hareketlerindeki oynaklık sürmüştür. Özellikle Mayıs ayı içinde ABD Merkez Bankasının küresel kriz sonrası izlemeye başladığı genişlemeci para politikasını değiştireceği yönünde sinyaller vermesi gelişmekte olan ülkelere sermaye çıkışları olmasına neden olmuştur. Ülkemizde gerçekleştirilen doğrudan yatırımlarda önemli bir paya sahip olan Euro bölgesindeki toparlanmanın beklenen düzeyde olmaması ve yatırım iştahının düşük seyretmesi doğrudan yatırımların artışını sınırlamıştır.

2012 yılında 70.311 milyon dolar olan net sermaye girişi, 2013 yılında % 3 artış göstererek 72.444 milyon dolara yükselmiştir. Doğrudan yatırımlarda (net) 9.758 milyon dolar giriş olurken, 2012 yılında 40.789 milyon dolar giriş olan portföy yatırımlarında 2013 yılında (net) 23.709 milyon dolar giriş olmuştur. Diğer yatırımlarda (net) bir önceki yıla göre % 91,3 artışla 38.977 milyon dolar giriş olmuştur.

2012 yılında 20.814 milyon dolar azalan resmi rezervler, 2013 yılında da 9.911 milyon dolar azalmıştır.

Cari işlemler ile net hata ve noksan kalemleri toplamı olarak tanımlanan dış finansman ihtiyacı, 2013 yılında 2012 yılına göre % 29,8 artarak 47.438 milyondan 61.589 milyon dolara yükselmiştir.

1.5.3 Uluslararası Doğrudan Yatırımlar

Türkiye'ye yönelik uluslararası doğrudan yatırımlar 2012 yılından bu yana azalan bir eğilim göstermektedir. Küresel kriz sonrası uygulanan politikalar sonucu oluşan likidite bolluğu ve sermaye akımlarında yaşanan artışla birlikte 2011 yılında ülkemize yönelik doğrudan yatırım girişleri 16.136 milyon dolar düzeyine yükselmiştir. 2012 yılında küresel krizin etkilerinin halen devam etmesi, Euro bölgesindeki ekonomik durgunluk ve geleceğe yönelik belirsizliklerin giderilememesinin etkisiyle % 33,3 azalış göstermiş ve 10.759 milyon dolara gerilemiştir. 2013 yılında ise küresel ekonomideki ve yurtiçindeki gelişmeler nedeniyle özellikle Mayıs ayından sonra yatırım girişleri gerilemiş, sermaye çıkışları yaşanmıştır.

2013 yılında Türkiye'ye yönelik doğrudan sermaye girişi % 5,2 azalışla 10.199 milyon dolar olurken, 568 milyon dolarlık sermaye çıkışı olmuştur. Böylece 9.631 milyon dolarlık net sermaye girişi, uluslararası sermayeli firmaların yabancı ortaklarından aldığı 192 milyon dolarlık net diğer sermaye ve 3.049 milyon dolarlık net gayrimenkul satışı ile birlikte 2013 yılında toplam net sermaye tutarı bir önceki yıla göre % 2,7 gerileyerek 12.872 milyon dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. 2013 yılında net toplam yatırım girişleri içinde uluslararası doğrudan sermaye % 76,3'lük, net gayrimenkul satışları da % 23,7'lik bir paya sahiptir. Geçen yıla göre net toplam yatırım girişleri içinde uluslararası doğrudan sermayenin payı azalırken, net gayrimenkul satışlarının payı ise artış göstermiştir (Tablo 110).

Tablo 110. Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri (Fiili Girişler)

(Milyon Dolar)

Yıllar	Uluslararası Doğrudan Sermaye						
	Sermaye			Diğer Sermaye (Net) ⁽¹⁾	Toplam (Net)	Gayrimenkul (Net)	Toplam Yatırım (Net)
	Giriş	Çıkış	Net				
2011	16.136	-1.991	14.145	13	14.158	2.013	16.171
2012	10.759	-633	10.126	462	10.588	2.636	13.224
2013 ⁽²⁾	10.199	-568	9.631	192	9.823	3.049	12.872
Değişim (%)							
2012	-33,3	-68,2	-28,4	3.453,8	-25,2	30,9	-18,2
2013	-5,2	-10,3	-4,9	-58,4	-7,2	15,7	-2,7

Kaynak: HM.

(1): Uluslararası sermayeli firmaların yabancı ortaklarından aldıkları kredi değeridir.

(2): Geçici.

Uluslararası doğrudan yatırım girişleri içinde 2011 ve 2012 yıllarında en yüksek payı sanayi sektörü alırken, 2013 yılında onun yerini hizmet sektörü almıştır. 2013 yılında sanayi sektörüne yönelik yatırım girişleri içinde en büyük payı enerji sektörü alırken, hizmetler sektöründeki yatırım girişinin büyük bölümü de mali aracı kuruluşların faaliyeti kaleminden kaynaklanmıştır. Tarım sektörü 2013 yılında da yabancı yatırımcıların en az ilgi gösterdiği sektör olma özelliğini devam ettirmiştir. 2013 yılında uluslararası doğrudan yatırım sermaye girişinin % 0,5'i olan 49 milyon doları tarım sektöründe, % 47,2'si olan 4.813 milyon doları sanayi sektöründe, % 52,3'ü olan 5.337 milyon doları da hizmetler sektöründe gerçekleştirmiştir (Tablo 111, Grafik 45).

Tablo 111. Uluslararası Doğrudan Sermaye Girişlerinin Sektörel Dağılımı

(Milyon Dolar)

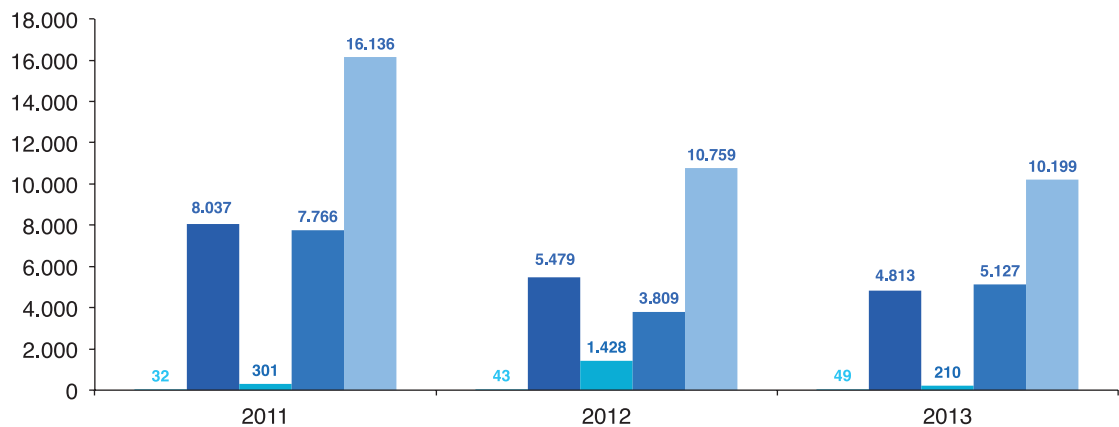
Sektörler	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2012	2013
Tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık	32	43	49	0,2	0,4	0,5	34,4	14,0
Madencilik ve taşocakçılığı	146	213	251	0,9	2,0	2,5	45,9	17,8
İmalat sanayii	3.596	4.342	2.010	22,3	40,4	19,7	20,7	-53,7
Gıda ürünleri ve içecek imalatı	649	2.201	342	4,0	20,5	3,4	239,1	-84,5
Tekstil ürünleri imalatı	148	376	59	0,9	3,5	0,6	154,1	-84,3
Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı	348	579	264	2,2	5,4	2,6	66,4	-54,4
Makine ve teçhizat imalatı	76	32	5	0,5	0,3	0,0	-57,9	-84,4
Elektrikli optik aletler imalatı	464	143	607	2,9	1,3	6,0	-69,2	324,5
Motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı	93	121	75	0,6	1,1	0,7	30,1	-38,0
Diğer imalat	1.818	890	658	11,3	8,3	6,5	-51,0	-26,1
Elektrik, gaz ve su	4.295	924	2.552	26,6	8,6	25,0	-78,5	176,2
İnşaat	301	1.428	210	1,9	13,3	2,1	374,4	-85,3
Toptan ve perakende ticaret	709	221	356	4,4	2,1	3,5	-68,8	61,1
Oteller ve lokantalar	122	16	57	0,8	0,1	0,6	-86,9	256,3
Ulaştırma, haberleşme ve depolama hizmetleri	222	130	295	1,4	1,2	2,9	-41,4	126,9
Mali aracı kuruluşların faaliyetleri	5.883	2.084	3.734	36,5	19,4	36,6	-64,6	79,2
Gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri	300	173	130	1,9	1,6	1,3	-42,3	-24,9
Sağlık işleri ve sosyal hizmetler	232	546	105	1,4	5,1	1,0	135,3	-80,8
Diğer toplumsal, sosyal ve kişisel hizmet faaliyetleri	298	639	450	1,8	5,9	4,4	114,4	-29,6
Toplam	16.136	10.759	10.199	100,0	100,0	100,0	-33,3	-5,2

Kaynak: HM.

(1): Geçici .

Grafik 45. Uluslararası Doğrudan Sermaye Girişlerinin Sektörel Dağılımı

(Milyon Dolar)

Kaynak: HM.

Alt sektörler itibarıyla imalat sanayi 2.010 milyon dolar, elektrik, gaz ve su faaliyetleri 2.552 milyon dolar, mali aracı kuruluşların faaliyetleri 3.734 milyon dolar ile yabancı sermaye girişlerinin en yoğun olduğu faaliyetler olmuştur.

Doğrudan uluslararası sermaye girişlerinin % 51,8'i olan 5.278 milyon dolarlık kısmı AB ülkeleri, % 31,5'i olan 3.215 milyon dolarlık kısmı Asya ülkeleri, % 11'i olan 1.121 milyon dolarlık kısmı AB dışındaki Avrupa ülkeleri, % 3,4'ü olan 344 milyon dolarlık kısmı ABD, % 2,2'si olan 221 milyon dolarlık kısmı Afrika ülkeleri kaynaklı sermayeden oluşmaktadır. 2012 yılına göre toplam doğrudan uluslararası sermaye girişleri içinde AB ülkelerinin ve ABD'nin payı azalırken, Asya, Afrika ve AB dışındaki Avrupa ülkelerinin payı artmıştır. 2013 yılında 2012 yılına göre AB ülkelerinden uluslararası doğrudan sermaye girişi % 27,7 azalırken, bunun içinde yer alan Almanya ve Fransa'dan olan sermaye girişlerinin yüksek oranda arttığı görülmüştür. AB hariç diğer Avrupa ülkelerinden sermaye girişleri % 80,2, Asya ülkelerinden sermaye girişleri % 37,6 artış göstermiştir (Tablo 112, Grafik 46).

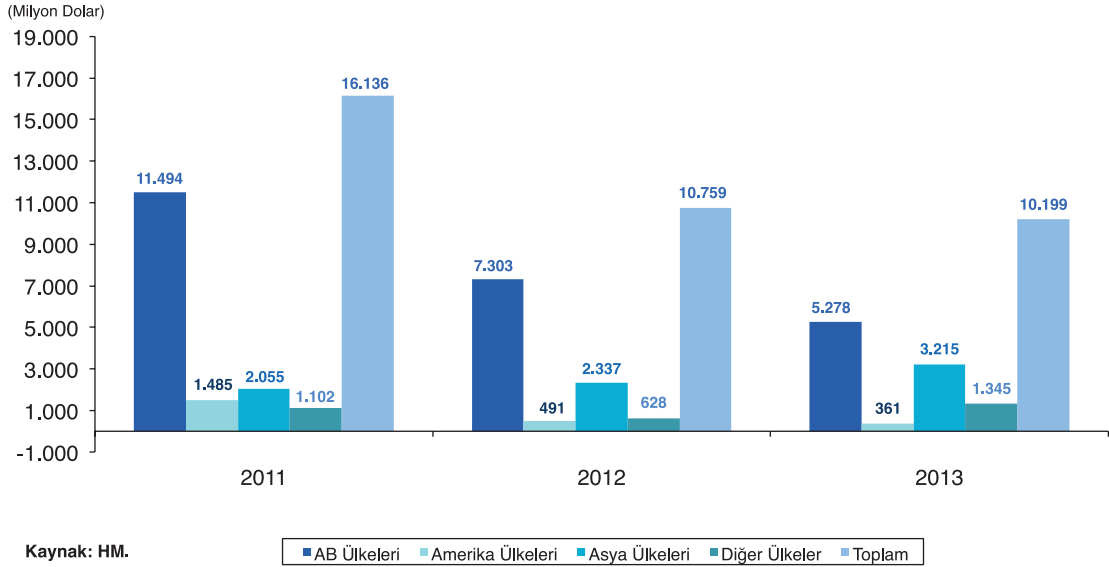
Tablo 112. Uluslararası Doğrudan Sermaye Girişlerinin Ülkelere Göre Dağılımı

Ülke Grupları ⁽¹⁾	(Milyon Dolar)								
				Pay (%)			Değişim (%)		
	2011	2012	2013 ⁽¹⁾	2011	2012	2013	2012	2013	
AB Ülkeleri	11.494	7.303	5.278	71,2	67,9	51,8	-36,5	-27,7	
Almanya	665	491	1.846	4,1	4,6	18,1	-26,2	276,0	
Avusturya	2.418	1.519	659	15,0	14,1	6,5	-37,2	-56,6	
Fransa	999	86	222	6,2	0,8	2,2	-91,4	158,1	
Hollanda	1.425	1.381	1.013	8,8	12,8	9,9	-3,1	-26,6	
İngiltere	905	2.044	297	5,6	19,0	2,9	125,9	-85,5	
İtalya	111	154	145	0,7	1,4	1,4	38,7	-5,8	
Diğer AB Ülkeleri	4.971	1.628	1.096	30,8	15,1	10,7	-67,3	-32,7	
Diğer Avrupa Ülkeleri (AB hariç)	1.093	622	1.121	6,8	5,8	11,0	-43,1	80,2	
Afrika Ülkeleri	0	0	221	0,0	0,0	2,2	-	-	
ABD	1.403	439	344	8,7	4,1	3,4	-68,7	-21,6	
Kanada	20	32	16	0,1	0,3	0,2	60,0	-50,0	
Orta-Güney Amerika ve Karayipler	62	20	1	0,4	0,2	0,0	-67,7	-95,0	
Asya Ülkeleri	2.055	2.337	3.215	12,7	21,7	31,5	13,7	37,6	
Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri	1.558	1.593	2.574	9,7	14,8	25,2	2,2	61,6	
Körfez Ülkeleri	195	940	1.194	1,2	8,7	11,7	382,1	27,0	
Diğer Yakın ve Ortadoğu Ülkeleri	1.363	653	1.380	8,4	6,1	13,5	-52,1	111,3	
Diğer Asya Ülkeleri	497	744	641	3,1	6,9	6,3	49,7	-13,8	
Diğer Ülkeler	9	6	3	0,1	0,1	0,0	-33,3	-50,0	
Toplam	16.136	10.759	10.199	100,0	100,0	100,0	-33,3	-5,2	

Kaynak: HM.

(1): Geçici.

Grafik 46. Uluslararası Doğrudan Sermaye Girişlerinin Ülkelere Göre Dağılımı

1.5.4 Dış Borçlar

2011 yılında önemli oranda yavaşlayan dış borç stoku artış hızı 2012 ve 2013 yıllarında yeniden ivme kazanmıştır. 2012 yılında % 11,3 artarak 338.309 milyon dolar olan brüt dış borç stoku, 2013 yılında % 14,8 artarak 388.243 milyon dolara yükselmiştir. 2013 yılında, özellikle kısa vadeli dış borçlardaki yüksek oranlı artış devam etmiş ve borç stoku içinde kısa vadeli borçların payı önemli oranda artış göstermiştir. Kısa vadeli dış borçlar bir önceki yıla göre % 28,4 artarak 129.107 milyon dolara, uzun vadeli dış borçlar da % 9 artarak 259.136 milyon dolara yükselmiştir. Toplam dış borç stoku içinde kısa vadeli borçların payı 2011 yılında % 26,9 iken, 2012 yılında % 29,7'ye, 2013 yılında da % 33,3'e yükselmiş, uzun vadeli borçların payı aynı yıllar itibarıyla %73,1'den % 70,3 ve % 66,7'ye gerilemiştir (Tablo 113, Grafik 47).

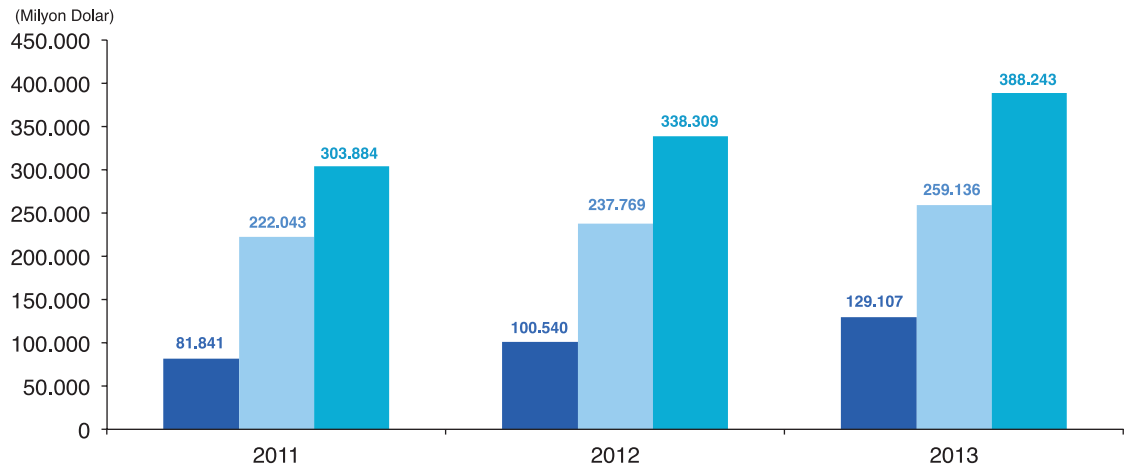
Dış borç stoku içinde 2005 yılına kadar yüksek olan kamu sektörünün payı, bu tarihten itibaren gerilemeye başlamış ve özel sektörün payı artış göstermiştir. Son yıllarda özellikle özel sektörün kısa vadeli borcundaki artış dikkati çekmektedir. 2012 yılında % 13,5 artan özel sektörün dış borcu 2013 yılında % 17,5 artarak 267.033 milyon dolara yükselmiştir. 2012 yılında kamu sektörünün dış borcu % 10,3 artış gösterirken, 2013 yılında % 11,5'lik bir artış ile 115.976 milyon dolara yükselmiştir. TCMB'nin borcu ise gerilemeye devam ederek 2013 yılında, bir önceki yıla göre % 26,2 azalmış ve 5.234 milyon dolar olmuştur.

Tablo 113. Brüt Dış Borç Stoku

(Milyon Dolar)			
Göstergeler	2011	2012	2013
Dış borç stoku	303.884	338.309	388.243
Değişim (%)	4,1	11,3	14,8
Kısa vade	81.841	100.540	129.107
Değişim (%)	5,9	22,8	28,4
Borç stoku içindeki payı (%)	26,9	29,7	33,3
Uzun vade	222.043	237.769	259.136
Değişim (%)	3,5	7,1	9,0
Borç stoku içindeki payı (%)	73,1	70,3	66,7
Borçlulara Göre			
Kısa vade	81.841	100.540	129.107
Kamu	7.013	11.040	17.605
TCMB	1.239	1.036	833
Özel	73.589	88.464	110.669
Uzun vade	222.043	237.769	259.136
Kamu	87.268	92.983	98.371
TCMB	8.095	6.052	4.401
Özel	126.681	138.734	156.364
Kamu toplam	94.281	104.023	115.976
Borç stoku içindeki payı (%)	31,0	30,7	29,9
TCMB toplam	9.334	7.088	5.234
Borç stoku içindeki payı (%)	3,1	2,1	1,3
Özel toplam	200.270	227.198	267.033
Borç stoku içindeki payı (%)	65,9	67,2	68,8

Kaynak: HM.

Grafik 47. Dış Borç Stoku

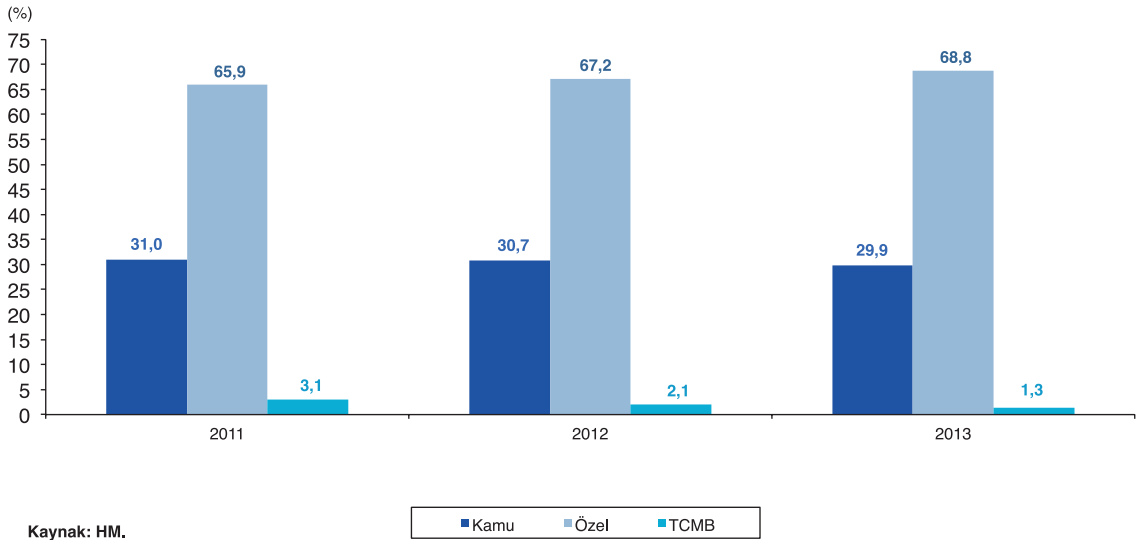

Kaynak: HM.

■ Kısa Vade ■ Uzun Vade ■ Toplam

2013 yılında kamu kesimi dış borçlarının 98.371 milyon dolarlık kısmı uzun vadeli, 17.605 milyon dolarlık kısmı kısa vadeli borçlardan oluşurken, özel sektör dış borçlarının 156.364 milyon dolarlık kısmı uzun vadeli, 110.669 milyon dolarlık kısmı da kısa vadeli borçlardan oluşmuştur (Grafik 48).

Grafik 48. Dış Borç Stokunun Borçlulara Göre Dağılımı

Kaynak: HM.

Toplam dış borç stoku içinde 2013 yılında bir önceki yıla göre TCMB'nin payı % 2,1'den % 1,3'e, kamu kesiminin payı % 30,7'den % 29,9'a gerilerken, özel kesimin toplam dış borç stoku içindeki payı % 67,2'den % 68,8'e yükselmiştir.

Özel Sektörün Yurt Dışından Sağladığı Kısa ve Uzun Vadeli Kredi Borcu

Küresel krizden çıkış sürecinde gelişmiş ekonomilerin uyguladıkları parasal genişleme politikaları likidite bolluğu yaratarak düşük maliyetli borçlanma imkanı sunmuştur. Bu konjonktürden yararlanmak isteyen özel sektör uygun koşullarda finansman temini için yurtdışı piyasalara yönelmiştir. Son üç yılda özel sektörün yurtdışından sağladığı kredilerin artış oranı yükseliş eğilimi göstermiştir. 2013 yılı sonu itibarıyla 2012 yılı sonuna göre, özel sektörün yurtdışından sağladığı toplam kredi borcu % 16,1 artarak 196.771 milyon dolar olmuştur (Tablo 114).

Özel sektörün yurt dışından sağladığı kısa vadeli kredi borcu 2013 yılı sonunda, bir önceki yılsonuna göre % 32,9 artarak 41.177 milyon dolar olmuştur. Toplam kısa vadeli özel sektör kredi borcunun % 90,7'si olan 37.328 milyon doları finansal kesime, % 9,3'ü olan 3.850 milyon doları finansal olmayan özel sektöre aittir.

2013 yılı sonunda, finansal kesime ait kısa vadeli özel sektör borcunun 34.853 milyon doları bankalara, 2.475 milyon doları ise bankacılık dışı finansal kuruluşlara aittir. Finansal olmayan özel sektörün 3.850 milyon dolar olan kısa vadeli kredi borcunun 3.784 milyon doları kredilerden, 66 milyon doları da yabancı sermaye sayılan kredilerden oluşmaktadır.

Özel sektörün yurt dışından sağladığı uzun vadeli kredi borcu 2013 yılı sonunda, bir önceki yıl sonuna göre % 12,4 artarak 155.593 milyon dolar olmuştur. Toplam uzun vadeli kredi borcunun % 45,1'i olan 70.158 milyon doları finansal kesime, % 54,9'u olan 85.435 milyon doları finansal olmayan özel sektöre aittir.

2013 yılı sonunda, finansal kesime ait uzun vadeli özel sektör borcunun 54.651 milyon doları bankaların, 15.507 milyon doları ise bankacılık dışı finansal kuruluşların borçlarından oluşmaktadır. 2013 yılı sonunda finansal olmayan kesime ait uzun vadeli özel sektör borcunun 76.033 milyon doları kredilerden, 5.675 milyon doları yabancı sermaye sayılan kredilerden, 379 milyon doları ticari kredilerden ve 3.348 milyon doları da tahvillerden oluşmaktadır.

Tablo 114. Özel Sektörün Yurtdışından Sağladığı Kısa ve Uzun Vadeli Kredi Borçları

Borçluya Göre	(Milyon Dolar)							
	Kredi Borçları			Pay (%)			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2012	2013
	Kısa Vadeli							
Finansal	23.488	28.123	37.328	93,4	90,7	90,7	19,7	32,7
Bankalar	22.161	26.055	34.853	88,1	84,1	84,6	17,6	33,8
Bankacılık dışı finansal kuruluşlar	1.327	2.069	2.475	5,3	6,7	6,0	55,9	19,6
Finansal olmayan	1.661	2.872	3.850	6,6	9,3	9,3	72,9	34,0
Krediler	1.591	2.739	3.784	6,3	8,8	9,2	72,2	38,1
Yabancı sermaye sayılan krediler	70	133	66	0,3	0,4	0,2	88,3	-50,6
Toplam	25.149	30.995	41.177	100,0	100,0	100,0	23,2	32,9
	Uzun Vadeli							
Finansal	46.804	54.467	70.158	37,0	39,3	45,1	16,4	28,8
Bankalar	34.800	40.876	54.651	27,5	29,5	35,1	17,5	33,7
Bankacılık dışı finansal kuruluşlar	12.004	13.591	15.507	9,5	9,8	10,0	13,2	14,1
Finansal Olmayan	79.566	84.016	85.435	63,0	60,7	54,9	5,6	1,7
Krediler	73.785	76.328	76.033	58,4	55,1	48,9	3,4	-0,4
Yabancı Sermaye Sayılan Krediler	5.257	5.821	5.675	4,2	4,2	3,6	10,7	-2,5
Ticari Krediler	318	460	379	0,3	0,3	0,2	44,9	-17,6
Tahvil	206	1.407	3.348	0,2	1,0	2,2	581,3	138,0
Toplam	126.370	138.483	155.593	100,0	100,0	100,0	9,6	12,4
	Toplam							
Kısa Vadeli	25.149	30.995	41.177	16,6	18,3	20,9	23,2	32,9
Uzun Vadeli	126.370	138.483	155.593	83,4	81,7	79,1	9,6	12,4
Kısa ve Uzun Vadeli Toplam	151.520	169.478	196.771	100,0	100,0	100,0	11,9	16,1

Kaynak: TCMB.

Finansal Olmayan Özel Sektörün Yurt Dışından Sağladığı Kısa ve Uzun Vadeli Kredi Borcunun Sektörel Dağılımı

2013 yılında sektörler bazında finansal olmayan özel sektörün yurtdışından sağladığı kısa vadeli kredi borcunun % 59,6'sı olan 2.293 milyon doları hizmetler, % 40,3'ü olan 1.550 milyon doları sanayi ve % 0,2'si olan 6 milyon doları da tarım sektörü tarafından kullanılmıştır (Tablo 115).

2013 yılında finansal olmayan özel sektörün yurtdışından sağladığı kısa vadeli borçları içinde alt sektörler bazında en fazla borç ağırlığına sahip olan sektör % 27,8 ile bilgi ve iletişim olurken, onu % 27,1 ile imalat sanayi sektörü, % 12,9 ile mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler sektörü izlemiştir.

Finansal olmayan özel sektörün yurtdışından sağladığı uzun vadeli kredi borcunun % 58,4'ü olan 49.865 milyon doları hizmetler, % 41,1'i olan 35.142 milyon doları sanayi ve % 0,5'i olan 428 milyon doları da tarım sektörü tarafından kullanılmıştır.

Finansal olmayan özel sektörün 2013 yılında yurtdışından sağladığı uzun vadeli borçları içinde alt sektörler bazında en fazla borç ağırlığına sahip olan sektör % 27,8 ile imalat sanayi olurken, onu % 14,9 ile ulaştırma ve depolama, % 11,2 ile elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtım alt sektörü izlemiştir.

Tablo 115. Finansal Olmayan Özel Sektörün Yurt Dışından Sağladığı Kısa ve Uzun Vadeli Kredi Borcunun Sektörel Dağılımı

Sektörler (1)	Kısa Vadeli						Uzun Vadeli					
	Değer (Milyon Dolar)			Pay (%)			Değer (Milyon Dolar)			Pay (%)		
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2011	2012	2013
Tarım sektörü	2	1	6	0,1	0,0	0,2	617	606	428	0,8	0,7	0,5
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	2	1	6	0,1	0,0	0,2	617	606	428	0,8	0,7	0,5
Sanayi sektörü	928	1.021	1.550	55,8	35,5	40,3	35.089	36.109	35.142	44,1	43,0	41,1
Madencilik ve taşocaklığı	3	295	456	0,2	10,3	11,8	2.851	2.486	1.855	3,6	3,0	2,2
İmalat	906	686	1.045	54,6	23,9	27,1	22.727	23.733	23.733	28,6	28,2	27,8
Gıda, içecek ve tütün ürünleri imalatı	137	49	45	8,2	1,7	1,2	4.454	4.477	4.842	5,6	5,3	5,7
Tekstil ve giyim eşyaları imalatı	49	27	189	3,0	0,9	4,9	3.288	3.077	2.694	4,1	3,7	3,2
Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	0	0	4	0,0	0,0	0,1	102	128	101	0,1	0,2	0,1
Ağaç ve ağaç ürünleri imalatı	0	0	0	0,0	0,0	0,0	209	287	414	0,3	0,3	0,5
Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı ve kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	0	1	2	0,0	0,0	0,0	625	580	569	0,8	0,7	0,7
Kök kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	3	35	108	0,2	1,2	2,8	621	1.371	1.273	0,8	1,6	1,5
Kimyasalların, kimyasal ürünlerin ve temel eczacılık ürünleri ile malzemelerin imalatı	50	2	5	3,0	0,1	0,1	1.858	2.509	1.860	2,3	3,0	2,2
Kauçuk ve plastik ürünleri imalatı	17	14	131	1,0	0,5	3,4	912	840	672	1,1	1,0	0,8
Diğer metalik olmayan mineral ürünleri imalatı	7	1	0	0,4	0,0	0,0	1.251	966	1.097	1,6	1,1	1,3
Ana metal sanayi ve fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine teçhizat hariç)	187	109	153	11,3	3,8	4,0	4.301	3.936	3.554	5,4	4,7	4,2
Makina ve teçhizat (başka yerde sınıflandırılmamış) imalatı	2	1	1	0,1	0,0	0,0	540	406	300	0,7	0,5	0,4
Bilgisayarların, elektrik-elektronik ve optik ürünlerin imalatı	330	394	98	19,9	13,7	2,5	2.046	2.249	2.962	2,6	2,7	3,5
Ulaşım araçları imalatı	117	12	222	7,0	0,4	5,8	2.335	2.579	2.942	2,9	3,1	3,4
Mobilya imalatı ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalat sanayi	8	41	88	0,5	1,4	2,3	197	322	452	0,2	0,4	0,5
Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtımı	19	40	49	1,1	1,4	1,3	9.494	9.891	9.548	11,9	11,8	11,2
Su temini, kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri	0	0	1	0,0	0,0	0,0	3	4	6	0,0	0,0	0,0
Hizmetler sektörü	732	1.850	2.293	44,0	64,4	59,6	43.860	47.301	49.865	55,1	56,3	58,4
İnşaat	28	107	101	1,7	3,7	2,6	5.956	5.974	5.974	7,5	6,6	7,0
Toplan ve perakende ticaret	45	180	223	2,7	6,3	5,8	4.051	3.548	4.100	5,1	4,2	4,8
Ulaştırma ve depolama	19	42	33	1,2	1,4	0,9	11.693	12.334	12.689	14,7	14,7	14,9
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	0	0	1	0,0	0,0	0,0	2.099	1.835	2.072	2,6	2,2	2,4
Bilgi ve iletişim	297	608	1.071	17,9	21,2	27,8	7.003	7.832	5.732	8,8	9,3	6,7
Gayrimenkul faaliyetleri	4	5	20	0,3	0,2	0,5	5.073	5.062	5.121	6,4	6,0	6,0
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	247	727	496	14,9	25,3	12,9	5.634	7.272	7.352	7,1	8,7	8,6
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	0	0	1	0,0	0,0	0,0	472	493	657	0,6	0,6	0,8
Kamu yönetimi ve savunma; zorunlu sosyal güvenlik	0	0	0	0,0	0,0	0,0	0	3	1	0,0	0,0	0,0
Eğitim	0	0	0	0,0	0,0	0,0	80	124	157	0,1	0,1	0,1
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	33	35	77	2,0	1,2	2,0	715	664	623	0,9	0,8	0,7
Kültür, sanat, eğlence, dinlenme ve spor	21	2	1	1,2	0,1	0,0	171	143	143	0,2	0,2	0,2
Diğer hizmet faaliyetleri	38	145	267	2,3	5,0	6,9	912	2.444	5.245	1,1	2,9	6,1
Toplam	1.661	2.872	3.850	100,0	100,0	100,0	79.566	84.016	85.435	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TCMB.

(1): Özel sektörün yurtdışından sağladığı kredi borcu sektörel dağılımı, NACE Rev 2'ye göre ayrılmamıştır.

2. SOSYAL GÖSTERGELER

2.1 Nüfus

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre 2013 yılı sonu itibarı ile Türkiye nüfusu 76.668 bin kişi olup, bunun % 50,2'si olan 38.473 binini erkek, % 49,8'i olan 38.195 binini de kadın nüfus oluşturmaktadır. Yıllık nüfus artış hızı 2012 yılında %12 iken, 2013 yılında %13,7'ye yükselmiştir. Nüfus yoğunluğu (bir kilometrekareye düşen insan sayısı) 2012 yılında 98 kişi iken 2013 yılında 2 kişi artarak 100 kişi olmuştur.

İl ve ilçe merkezlerinde ikamet edenlerin oranı 2012 yılında % 77,3 iken, 14 ilde büyükşehir belediyesi kurulması ve büyükşehir statüsündeki 30 ilde, belde ve köylerin ilçe belediyelerine mahalle olarak katılmasının da etkisiyle 2013 yılında % 91,3'e yükselmiştir. Aynı sebeple belde ve köylerde ikamet edenlerin oranı 2012 yılında % 22,7 iken, 2013 yılında % 8,7'ye gerilemiştir (Tablo 116, Grafik 49).

Tablo 116. Temel Nüfus Göstergeleri

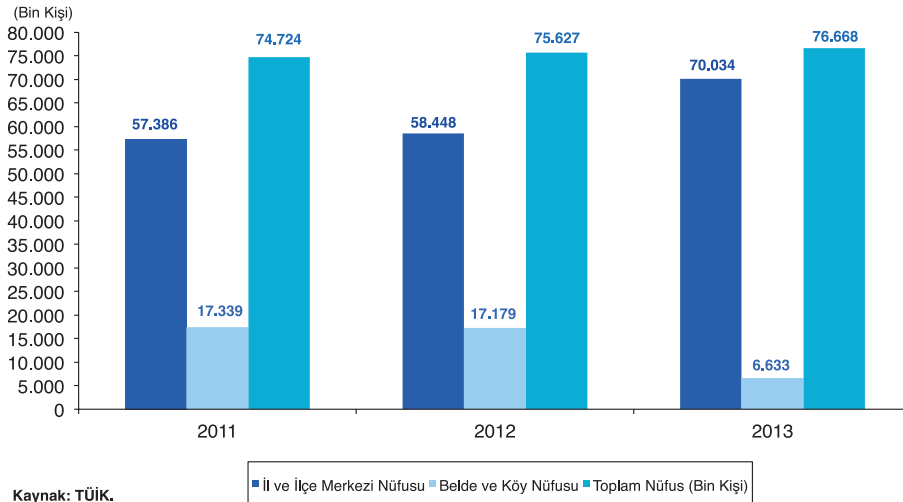
Yıllar	Toplam Nüfus (Bin Kişi)	Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)	Nüfus					Yerleşim Yeri			
			Nüfus Yoğunluğu	İl ve İlçe Merkezi (Bin Kişi)	Pay (%)	Belde ve Köyler (Bin Kişi)	Pay (%)	İl	İlçe (1)	Belde/İlçe Kademe Belediyesi	Köy (2)
2011	74.724	13,5	97	57.386	76,8	17.339	23,2	81	892	1.977	34.425
2012	75.627	12,0	98	58.448	77,3	17.179	22,7	81	892	1.977	34.434
2013	76.668	13,7	100	70.034	91,3	6.633	8,7	81	919	394	18.214

Kaynak: TÜİK.

(1): İl merkezleri (merkez ilçeler) ilçe sayısına dahil değildir.

(2): ADNKS'ye göre ikamet eden kişi kaydı olmayan köyler, köy sayısına dahil edilmiştir.

Grafik 49. İl/İlçe Merkezi ve Belde/Köy Nüfusları

Kaynak: TÜİK.

İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e göre nüfus büyüklüğünde ilk sırayı toplam ve erkek nüfusun % 18,5'ini, kadın nüfusun da % 18,4'ünü alan İstanbul bölgesi almıştır. Nüfustan aldığı pay açısından İstanbul bölgesini, ikinci sırada toplam nüfusun ve erkek nüfusun % 12,9'unu, kadın nüfusun da % 13'ünü alan Ege bölgesi izlemekte, toplam, erkek ve kadın nüfusun % 12,7'sini alan Akdeniz bölgesi üçüncü sırada gelmektedir. Toplam nüfustan en düşük oranda pay alan bölge ise % 2,9 ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesidir. Bu bölge toplam nüfusta erkek nüfusun % 2,9'unu, kadın nüfusun da % 2,8'ini almaktadır (Tablo 117).

Türkiye genelinde 2013 yılında 101 olan cinsiyet oranı, bir önceki yıla göre sabit kalmıştır. Erkek nüfusun kadın nüfusa oranının yüzde ifadesi olan bu oranın, en yüksek olduğu bölgeler 105 ile Kuzeydoğu Anadolu ve Ortadoğu Anadolu bölgeleridir. Cinsiyet oranının en düşük olduğu bölge ise 98 ile Batı Karadeniz bölgesidir. Cinsiyet oranı 2013 yılında bir önceki yıla göre İstanbul, Batı Marmara, Ege, Doğu Marmara, Batı Anadolu, Akdeniz, Orta Anadolu, Batı Karadeniz, Doğu Karadeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde değişmezken, Kuzeydoğu Anadolu ve Orta Doğu Anadolu bölgelerinde ise artmıştır.

İstanbul bölgesinin 2012 yılında nüfus yoğunluğu 2.666 iken, 2013 yılına 59 kişi artarak 2.725'e yükselmiştir. İstanbul bölgesini Km²'ye düşen 148 kişi ile Doğu Marmara bölgesi ikinci sırada, 111 kişi ile Ege bölgesi üçüncü sırada izlemektedir. Nüfus yoğunluğunun en düşük seviyede olduğu bölge, 31 kişi ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesidir.

İBBS Düzey-1 bazında 2013 yılında en fazla göç alan bölge, 66 bin net göç ile İstanbul bölgesi olmuştur. İstanbul bölgesinin 2012 yılında % 2,2 olan net göç hızı, 2013 yılında % 4,7'ye yükselmiştir. Net göç değerine göre ikinci sırayı 47 bin net göç ile Doğu Marmara bölgesi almıştır. Doğu Marmara bölgesinin net göç hızı % 5,3'den % 6,6'ya yükselmiştir. 2013 yılında 28 bin net göç rakamı ile Batı Anadolu bölgesi üçüncü sırayı alan bölge olmuştur. Batı Anadolu bölgesinin net göç hızı % 3,6'dan % 3,8'e yükselmiştir. 2013 yılında en çok göç veren bölge 46 bin net göç ile Güneydoğu Anadolu bölgesidir. Güneydoğu Anadolu bölgesinin 2012 yılında % -7,6 olan net göç hızı 2013 yılında % -5,7 olmuştur.

2012 yılında, ülke genelinde yıllık nüfus artış hızı % 12,0 iken, 2013 yılında 1,7 puanlık artışla % 13,7'ye yükselmiştir. İBBS Düzey-1'e göre 2013 yılında yıllık nüfus artış hızının en yüksek olduğu bölge % 21,8 ile İstanbul bölgesi olup, onu % 19,6 ile Doğu Marmara bölgesi ve % 17,2 ile Güneydoğu Anadolu bölgesi takip etmiştir. 2013 yılında nüfusu azalan tek bölge Kuzeydoğu Anadolu bölgesi olmuştur. Bu bölgenin nüfusu % 8,4 oranında azalış göstermiştir.

Tablo 117. İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e Göre Nüfusa Yönelik Seçilmiş Göstergeler

Yıllar	Bölge Kodu	Nüfus (Bin Kişi)			Göç (Bin Kişi)			Net Göç Hızı (%)	Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)	Nüfus Yoğunluğu	Toplam Yaş Bağımlılık Oranı	Genç Bağımlılık Oranı (0-14 Yaş)	Yaşlı Bağımlılık Oranı (65+Yaş)		
		Toplam	Erkek	Kadın	Cinsiyet Oranı	Aldığı Göç	Verdiği Göç							Net Göç	
2012	TR1	İstanbul	13.855	6.957	6.898	101	385	354	30	2,20	16,78	2.666	40,8	32,7	8,1
	TR2	Batı Marmara	3.248	1.650	1.598	103	109	84	25	7,74	11,62	76	41,2	25,8	15,5
	TR3	Ege	9.780	4.886	4.893	100	196	170	25	2,60	9,43	110	42,8	29,1	13,7
	TR4	Doğu Marmara	7.058	3.541	3.517	101	200	163	37	5,27	15,09	145	43,1	31,7	11,4
	TR5	Batı Anadolu	7.253	3.606	3.648	99	204	178	26	3,62	12,46	100	43,7	33,2	10,5
	TR6	Akdeniz	9.611	4.822	4.789	101	196	207	-11	-1,09	12,06	109	49,3	39,0	10,3
	TR7	Orta Anadolu	3.853	1.926	1.927	100	101	117	-16	-4,11	2,42	42	50,8	37,7	13,0
	TR8	Batı Karadeniz	4.484	2.219	2.265	98	143	158	-14	-3,20	1,45	61	48,2	31,3	16,8
	TR9	Doğu Karadeniz	2.545	1.265	1.280	99	105	87	18	7,29	12,75	72	48,5	31,2	17,3
	TRA	Kuzeydoğu Anadolu	2.226	1.142	1.085	104	63	98	-34	-15,35	-1,9	31	60,9	50,1	10,8
TRB	Orta Anadolu	3.756	1.925	1.832	104	112	139	-27	-7,19	12,45	48	60,5	51,8	8,8	
TRC	Güneydoğu Anadolu	7.958	4.017	3.941	102	128	188	-60	-7,55	18,04	106	70,6	63,3	7,4	
TR	Türkiye	75.627	37.956	37.671	101	1.943	1.943	0	0,00	12,01	98	48,0	36,9	11,1	
2013	TR1	İstanbul	14.160	7.116	7.045	101	438	372	66	4,69	21,83	2.725	40,5	32,3	8,2
	TR2	Batı Marmara	3.279	1.662	1.617	103	119	100	19	5,89	9,51	76	41,3	25,5	15,8
	TR3	Ege	9.897	4.949	4.948	100	205	189	16	1,59	11,97	111	42,7	28,7	14,0
	TR4	Doğu Marmara	7.198	3.615	3.583	101	220	173	47	6,56	19,63	148	42,9	31,3	11,6
	TR5	Batı Anadolu	7.362	3.657	3.705	99	228	200	28	3,84	14,92	102	43,6	32,8	10,7
	TR6	Akdeniz	9.766	4.905	4.861	101	212	220	-7	-0,72	16,01	110	48,9	38,3	10,6
	TR7	Orta Anadolu	3.873	1.936	1.937	100	114	133	-19	-4,80	5,29	43	50,2	36,8	13,4
	TR8	Batı Karadeniz	4.499	2.232	2.268	98	162	188	-26	-5,69	3,45	61	47,5	30,3	17,2
	TR9	Doğu Karadeniz	2.554	1.270	1.283	99	105	114	-9	-3,61	3,28	73	47,6	30,0	17,6
	TRA	Kuzeydoğu Anadolu	2.208	1.127	1.081	105	69	112	-43	-19,19	-8,37	31	60,3	49,2	11,1
TRB	Orta Anadolu	3.775	1.923	1.852	105	107	134	-27	-7,12	4,85	49	59,8	50,9	9,0	
TRC	Güneydoğu Anadolu	8.096	4.082	4.015	102	142	189	-46	-5,70	17,18	108	69,7	62,2	7,5	
TR	Türkiye	76.668	38.473	38.195	101	2.122	2.122	0	0,00	13,66	100	47,7	36,3	11,4	

Kaynak: TÜİK.

Yıllık nüfus artış hızı bir önceki yıla göre en fazla değişim gösteren bölge ise Doğu Karadeniz bölgesi olmuştur. 2012 yılında % 12,8 olan Doğu Karadeniz bölgesinin yıllık nüfus artış hızı 2013 yılında 9,5 puan azalarak % 3,3'e gerilemiştir.

"15-64" yaş grubundaki her yüz kişi için "0-14" ve "65 ve daha yukarı yaş" gruplarındaki kişi sayısı olan toplam yaş bağımlılık oranı 2013 yılında 0,3 puan azalarak % 47,7 olmuştur. İBBS Düzey-1'e göre toplam yaş bağımlılık oranı en yüksek değerini % 69,7 ile Güneydoğu Anadolu bölgesinde, en düşük değerini ise % 40,5 ile İstanbul bölgesinde almıştır. "15-64" yaş grubundaki her 100 kişi için "0-14" yaş grubundaki kişi sayısı olan genç bağımlılık oranı en yüksek değerini % 62,2 ile Güneydoğu Anadolu bölgesinde alırken, en düşük değerini % 25,5 ile Batı Marmara bölgesinde almıştır.

Yaşlı nüfus bağımlılık oranında ilk üç sırayı; % 17,6 ile Doğu Karadeniz bölgesi, % 17,2 ile Batı Karadeniz bölgesi ve % 15,8 ile Batı Marmara bölgesi almıştır. Yaşlı nüfus bağımlılık oranında en son sırada yer alan bölge ise % 7,5 ile Güneydoğu Anadolu bölgesidir.

İBBS Düzey-3'e göre 2013 yılında en fazla göç alan iller içinde ilk sırayı 66,3 bin net göç ile İstanbul alırken, ikinci sırayı 32,9 bin net göç alan Ankara, üçüncü sırayı 24,5 bin net göç alan Antalya almıştır. 2013 yılında en fazla göç veren il 20,1 bin net göç ile Tokat olup, ardından 16,6 bin net göç ile Erzurum, 15,5 bin net göç ile Ordu ve 14 bin net göç ile Şanlıurfa takip etmektedir. Net göç hızı en yüksek il % 39,8 ile Gümüşhane, en düşük il ise % -33 ile Tokat olmuştur (Tablo 118).

Tablo 118. İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-3'e Göre Göç Bilgileri

(2013 Yılı)

İl Kodu	İBBS Düzey-3	Toplam Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (‰)	Aldığı Göçe Göre Sıra No	Verdiği Göçe Göre Sıra No
TR621	Adana	2.149.260	50.598	62.933	-12.335	-5,7	9	5
TRC12	Adıyaman	597.184	15.715	24.077	-8.362	-13,9	49	36
TR332	Afyonkarahisar	707.123	22.200	26.799	-4.599	-6,5	36	33
TRA21	Ağrı	551.177	14.725	28.477	-13.752	-24,6	52	30
TR712	Aksaray	382.806	11.491	13.726	-2.235	-5,8	62	57
TR834	Amasya	321.977	12.379	14.658	-2.279	-7,1	59	55
TR510	Ankara	5.045.083	186.642	153.791	32.851	6,5	2	2
TR611	Antalya	2.158.265	88.605	64.075	24.530	11,4	4	4
TRA24	Ardahan	102.782	5.254	7.633	-2.379	-22,9	80	78
TR905	Artvin	169.334	10.053	8.644	1.409	8,4	73	76
TR321	Aydın	1.020.957	34.688	32.338	2.350	2,3	18	23
TR221	Balıkesir	1.162.761	38.710	39.688	-978	-0,8	12	17
TR813	Bartın	189.139	7.886	8.133	-247	-1,3	77	77
TRC32	Batman	547.581	18.816	20.209	-1.393	-2,5	39	41
TRA13	Bayburt	75.620	4.787	4.677	110	1,5	81	81
TR413	Bilecik	208.888	10.231	9.202	1.029	4,9	72	75
TRB13	Bingöl	265.514	10.968	10.940	28	0,1	68	67
TRB23	Bitlis	337.156	11.314	16.174	-4.860	-14,3	63	51
TR424	Bolu	283.496	13.138	12.401	737	2,6	56	61
TR613	Burdur	257.267	11.156	10.001	1.155	4,5	65	70
TR411	Bursa	2.740.970	75.518	61.744	13.774	5,0	5	6
TR222	Çanakkale	502.328	24.766	18.238	6.528	13,1	30	45
TR822	Çankırı	190.909	22.290	16.991	5.299	28,1	35	50
TR833	Çorum	532.080	17.073	21.460	-4.387	-8,2	43	38
TR322	Denizli	963.464	27.088	24.039	3.049	3,2	25	37
TRC22	Diyarbakır	1.607.437	35.466	47.949	-12.483	-7,7	16	10
TR423	Düzce	351.509	12.367	11.306	1.061	3,0	60	65
TR212	Edirne	398.582	16.255	17.000	-745	-1,9	48	49
TRB12	Elazığ	568.239	21.433	21.303	130	0,2	37	39
TRA12	Erzincan	219.996	12.662	12.884	-222	-1,0	58	60
TRA11	Erzurum	766.729	23.398	39.997	-16.599	-21,4	33	16
TR412	Eskişehir	799.724	33.893	28.329	5.564	7,0	19	31
TRC11	Gaziantep	1.844.438	41.978	42.291	-313	-0,2	11	15
TR903	Giresun	425.007	23.453	20.170	3.283	7,8	32	43
TR906	Gümüşhane	141.412	16.677	11.162	5.515	39,8	47	66
TRB24	Hakkari	273.041	8.007	10.293	-2.286	-8,3	76	69
TR631	Hatay	1.503.066	29.067	39.315	-10.248	-6,8	24	18
TRA23	İğdır	190.424	6.882	9.779	-2.897	-15,1	78	73
TR612	Isparta	417.774	18.730	19.807	-1.077	-2,6	40	44
TR100	İstanbul	14.160.467	437.922	371.601	66.321	4,7	1	1
TR310	İzmir	4.061.074	113.673	99.681	13.992	3,5	3	3

Kaynak: TÜİK.

Tablo 118. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-3'e göre Göç Bilgileri (Devam)

İl Kodu	İBBS Düzey-3	Toplam Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (%)	Aldığı Göçe Göre Sıra No	Verdiği Göçe Göre Sıra No
TR632	Kahramanmaraş	1.075.706	24.560	29.322	-4.762	-4,4	31	29
TR812	Karabük	230.251	13.652	11.676	1.976	8,6	55	63
TR522	Karaman	237.939	8.747	9.445	-698	-2,9	74	74
TRA22	Kars	300.874	11.046	18.072	-7.026	-23,1	67	46
TR821	Kastamonu	368.093	19.911	15.658	4.253	11,6	38	53
TR721	Kayseri	1.295.355	36.580	33.789	2.791	2,2	14	21
TR711	Kırıkkale	274.658	15.089	17.818	-2.729	-9,9	50	47
TR213	Kırklareli	340.559	14.120	13.297	823	2,4	54	59
TR715	Kırşehir	223.498	11.259	11.346	-87	-0,4	64	64
TRC13	Kilis	128.586	6.566	6.161	405	3,2	79	79
TR421	Kocaeli	1.676.202	71.159	54.742	16.417	9,8	6	9
TR521	Konya	2.079.225	51.080	55.006	-3.926	-1,9	8	8
TR333	Kütahya	572.059	17.875	20.915	-3.040	-5,3	41	40
TRB11	Malatya	762.538	25.876	33.194	-7.318	-9,6	28	22
TR331	Manisa	1.359.463	36.257	36.989	-732	-0,5	15	20
TRC31	Mardin	779.738	22.596	29.525	-6.929	-8,8	34	28
TR622	Mersin	1.705.774	51.468	55.482	-4.014	-2,4	7	7
TR323	Muğla	866.665	35.246	30.687	4.559	5,3	17	25
TRB22	Muş	412.553	11.070	20.193	-9.123	-21,9	66	42
TR714	Nevşehir	285.460	10.322	12.147	-1.825	-6,4	71	62
TR713	Niğde	343.658	14.731	15.493	-762	-2,2	51	54
TR902	Ordu	731.452	30.792	46.332	-15.540	-21,0	22	13
TR633	Osmaniye	498.981	17.338	17.605	-267	-0,5	42	48
TR904	Rize	328.205	16.842	15.859	983	3,0	45	52
TR422	Sakarya	917.373	30.770	27.170	3.600	3,9	23	32
TR831	Samsun	1.261.810	38.644	42.504	-3.860	-3,1	13	14
TRC34	Siirt	314.153	10.866	13.339	-2.473	-7,8	69	58
TR823	Sinop	204.568	12.085	9.869	2.216	10,9	61	71
TR722	Sivas	623.824	26.354	30.244	-3.890	-6,2	27	26
TRC21	Şanlıurfa	1.801.980	33.383	47.429	-14.046	-7,8	20	11
TRC33	Şırnak	475.255	13.031	13.753	-722	-1,5	57	56
TR211	Tekirdağ	874.475	45.313	31.681	13.632	15,7	10	24
TR832	Tokat	598.708	26.987	47.071	-20.084	-33,0	26	12
TR901	Trabzon	758.237	25.115	29.988	-4.873	-6,4	29	27
TRB11	Tunceli	85.428	8.458	5.612	2.846	33,9	75	80
TR334	Uşak	346.508	10.655	10.493	162	0,5	70	68
TRB21	Van	1.070.113	32.118	38.507	-6.389	-6,0	21	19
TR425	Yalova	220.122	14.670	9.808	4.862	22,3	53	72
TR723	Yozgat	444.211	16.688	26.572	-9.884	-22,0	46	34
TR811	Zonguldak	601.567	17.006	25.571	-8.565	-14,1	44	35
TR	Türkiye	76.667.864	2.534.279	2.534.279	0	0,00	-	-

Kaynak: TÜİK.

2013 yılında İBBS Düzey-3'e göre yıllık nüfus artış hızları incelendiğinde % 44,8 ile Gümüşhane, % 38,5 ile Yalova ve % 34,7 ile Çankırı'nın nüfus artış hızı en büyük ilk üç il olduğu görülmektedir. Nüfus artış hızları en küçük olan ilk üç il ise % 36,9 ile Ardahan, % 25,2 ile Tokat ve % 25,1 ile de Hakkari olmuştur (Tablo 119).

2013 yılında İBBS Düzey-3'e göre, nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu ilk üç il Km²'ye 2.725 kişi ile İstanbul, 464 kişi ile Kocaeli, 338 kişi ile İzmir, en küçük olduğu ilk üç il ise Km²'ye 11 kişi ile Tunceli, 19 kişi ile Erzincan ve 20 kişi ile Bayburt illeridir.

Tablo 119. 2013 Yılında İstatistik Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-3'e Göre Yıllık Nüfus Artış Hızı ve Nüfus Yoğunluğu

İl Kodu	İBBS Düzey-3	Yıllık Nüfus Artış Hızı (%) ⁽¹⁾	Nüfus Artış Hızı Sıra No	Nüfus Yoğunluğu	İl Kodu	İBBS Düzey-3	Nüfus Artış Hızı (%) ⁽¹⁾	Nüfus Artış Hızı Sıra No	Nüfus Yoğunluğu
TR621	Adana	11,1	40	154	TR632	Kahramanmaraş	11,7	37	33
TRC12	Adiyaman	3,2	56	85	TR812	Karabük	22,4	11	46
TR332	Afyonkarahisar	4,5	53	49	TR522	Karaman	10,6	42	27
TRA21	Ağrı	-2,2	69	48	TRA22	Kars	-13,0	75	30
TR712	Aksaray	7,6	52	51	TR821	Kastamonu	22,8	10	28
TR834	Amasya	-0,9	66	57	TR721	Kayseri	15,9	23	32
TR510	Ankara	15,9	22	206	TR711	Kırıkkale	-0,3	64	41
TR611	Antalya	30,9	5	104	TR213	Kırklareli	-1,9	68	48
TRA24	Ardahan	-36,9	81	21	TR715	Kırşehir	10,3	44	35
TR905	Artvin	13,4	30	23	TRC13	Kilis	33,7	4	90
TR321	Aydın	14,2	25	130	TR421	Kocaeli	25,1	7	464
TR221	Balıkesir	1,7	58	81	TR521	Konya	13,0	31	53
TR813	Bartın	3,7	55	91	TR333	Kütahya	-2,4	71	48
TRC32	Batman	20,7	14	118	TRB11	Malatya	0,2	62	65
TRA13	Bayburt	-2,3	70	20	TR331	Manisa	9,8	46	104
TR413	Bilecik	23,1	9	49	TRC31	Mardin	8,6	49	89
TRB13	Bingöl	11,4	39	32	TR622	Mersin	13,5	28	110
TRB23	Bitlis	-0,3	65	48	TR323	Muğla	18,1	16	34
TR424	Bolu	8,6	50	34	TRB22	Muş	-1,7	67	51
TR613	Burdur	11,4	38	38	TR714	Nevşehir	0,9	59	52
TR411	Bursa	19,5	15	263	TR713	Niğde	9,9	45	47
TR222	Çanakkale	17,3	18	51	TR902	Ordu	-13,5	76	123
TR822	Çankırı	34,7	3	25	TR633	Osmaniye	13,8	26	160
TR833	Çorum	4,0	54	42	RİZE	Rize	12,4	35	84
TR322	Denizli	13,5	29	82	TR422	Sakarya	16,6	20	190
TRC22	Diyarbakır	10,9	41	107	TR831	Samsun	8,0	51	139
TR423	Düzce	14,4	24	137	TRC34	Siirt	10,5	43	44
TR212	Edirne	-2,8	72	66	TR823	Sinop	16,3	21	35
TRB12	Elazığ	9,8	47	67	TR722	Sivas	0,5	60	22
TRA12	Erzincan	9,6	48	19	TRC21	Şanlıurfa	22,4	12	96
TRA11	Erzurum	-14,8	77	30	TRC33	Şırnak	17,6	17	66
TR412	Eskişehir	12,6	34	58	TR211	Tekirdağ	25,7	6	139
TRC11	Gaziantep	24,6	8	270	TR832	Tokat	-25,2	80	60
TR903	Giresun	12,9	33	62	TR901	Trabzon	0,4	61	11
TR906	Gümüşhane	44,8	1	22	TRB11	Tunceli	-9,9	74	11
TRB24	Hakkari	-25,1	79	38	TR334	Uşak	12,3	36	38
TR631	Hatay	13,0	32	258	TRB21	Van	17,1	19	55
TRA23	Iğdır	0,1	63	53	TR425	Yalova	38,5	2	260
TR612	İsparta	2,7	57	50	TR723	Yozgat	-20,1	78	6
TR100	İstanbul	21,8	13	2.725	TR811	Zonguldak	-8,2	73	69
TR310	İzmir	13,8	27	338	TR	Türkiye	13,7	100	10

Kaynak: TÜİK.

(1): Yıllık nüfus artış hızları hesaplanırken, son yıl idari bölünüş yapısı dikkate alınmıştır.

2.1.1 Doğurganlık Hızları

2012 yılında ‰ 17,1 olan kaba doğum hızı, 2013 yılında 0,2 puanlık azalışla ‰ 16,9'a, genel doğurganlık hızı 1,1 puanlık azalışla ‰ 71,6'ya gerilemiştir. 2012 yılında, bir kadının doğurgan olduğu dönem boyunca doğurabileceği ortalama çocuk sayısı (toplam doğurganlık hızı) 2,09 iken, 2013 yılında 2,07 olmuştur. 2012 yılında ülkemizde doğum yapan annelerin ortalama yaşı 27,5 iken, 2013 yılında 2 ay büyüyerek 27,7'ye yükselmiştir (Tablo 120).

Tablo 120. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e Göre Temel Doğurganlık Göstergeleri

Bölge Kodu	İBBS Düzey-1	2011				2012				2013			
		Kaba Doğum Hızı (%)	Genel Doğurganlık Hızı (%)	Toplam Doğurganlık Hızı	Doğum Yapan Annelerin Ortalama Yaşı	Kaba Doğum Hızı (%)	Genel Doğurganlık Hızı (%)	Toplam Doğurganlık Hızı	Doğum Yapan Annelerin Ortalama Yaşı	Kaba Doğum Hızı (%)	Genel Doğurganlık Hızı (%)	Toplam Doğurganlık Hızı	Doğum Yapan Annelerin Ortalama Yaşı
TR1	İstanbul	15,8	61,7	1,70	27,9	16,4	64,1	1,78	28,2	16,2	63,4	1,78	28,4
TR2	Batı Marmara	11,6	53,0	1,56	27,0	11,9	54,7	1,62	27,3	11,8	54,4	1,61	27,4
TR3	Ege	13,1	57,0	1,65	27,1	13,6	59,3	1,73	27,3	13,4	58,2	1,71	27,5
TR4	Doğu Marmara	14,4	60,1	1,70	27,5	15,0	62,6	1,79	27,7	14,8	61,8	1,78	27,9
TR5	Batı Anadolu	15,2	62,4	1,78	27,3	15,4	63,3	1,82	27,5	15,3	63,0	1,83	27,7
TR6	Akdeniz	17,2	73,5	2,11	27,2	17,7	75,6	2,19	27,4	17,5	74,8	2,20	27,6
TR7	Orta Anadolu	16,2	71,3	2,04	26,4	16,1	70,8	2,05	26,7	15,7	68,9	2,02	26,9
TR8	Batı Karadeniz	13,0	59,2	1,73	26,8	13,0	59,3	1,75	27,0	12,7	58,2	1,74	27,3
TR9	Doğu Karadeniz	13,0	59,3	1,75	27,6	12,9	59,1	1,76	27,9	12,7	58,0	1,74	28,2
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	22,7	102,6	2,89	26,5	22,6	101,5	2,88	26,7	21,8	97,0	2,78	26,9
TRB	Ortadoğu Anadolu	22,7	99,3	2,83	27,1	22,3	97,5	2,80	27,2	22,2	96,1	2,79	27,4
TRC	Güneydoğu Anadolu	27,4	119,6	3,45	27,4	27,8	120,8	3,49	27,5	27,2	117,4	3,42	27,6
TR	Türkiye	16,8	71,2	2,03	27,3	17,1	72,7	2,09	27,5	16,9	71,6	2,07	27,7

Kaynak: TÜİK.

2013 yılında İBBS Düzey-1'e göre kaba doğum hızının en yüksek olduğu bölge ‰ 27,2 ile Güneydoğu Anadolu bölgesi, en düşük olduğu bölge ise ‰ 11,8 ile Batı Marmara bölgesidir.

2013 yılında genel doğurganlık hızının en yüksek olduğu bölge ‰ 117,4 ile Güneydoğu Anadolu bölgesi, en düşük olduğu bölge ‰ 54,4 ile Batı Marmara bölgesidir. 2013 yılında Akdeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki genel doğurganlık hızı, Türkiye ortalamasının üstünde gerçekleşmiştir.

2013 yılında toplam doğurganlık hızının en yüksek olduğu bölge 3,42 çocuk ile Güneydoğu Anadolu bölgesi, en düşük olduğu bölge ise 1,61 çocuk ile Batı Marmara bölgesidir.

2013 yılında doğum yapan annelerin ortalama yaşının en yüksek olduğu bölge 28,4 yaş ile İstanbul bölgesi, en düşük olduğu bölge ise 26,9 yaş ile Orta Anadolu ve Kuzeydoğu Anadolu bölgeleridir.

2.1.2 Ortanca Yaş

2011 yılında erkek nüfus için 29,1 yıl olan ortanca yaş, 2012 yılında 4 aylık bir artış ile 29,5 yıla ve 2013 yılında da 3 aylık bir artış ile 29,8 yıla ulaşmıştır (Tablo 121).

Tablo 121. Cinsiyete Göre Ortanca Yaş

Yıllar	Erkek	Değişim (%)	Kadın	Değişim (%)	Toplam	Değişim (%)
2011	29,1	1,4	30,3	1,7	29,7	1,7
2012	29,5	1,4	30,6	1,0	30,1	1,3
2013	29,8	1,0	31,0	1,3	30,4	1,0

Kaynak: TÜİK.

Kadın nüfus için, 2011 yılında 30,3 yıl olan ortanca yaş 2012 yılında 3 ay artarak 30,6 yıla ve 2013 yılında da 4 ay artarak 31 yıla ulaşmıştır.

Toplam nüfus için, 2011 yılında 29,7 yıl olan ortanca yaş değeri 2012 yılında 4 ay artarak 30,1 yıla ve 2013 yılında da 3 ay artarak 30,4 yıla ulaşmıştır.

2011-2013 yılları arasında ortanca yaş değerine göre ülkemiz toplam, erkek ve kadın nüfusu 7 ay yaşlanmıştır.

2.2 Eğitim

2.2.1 Okullaşma Oranları

Milli Eğitim Bakanlığı'nın örgün eğitim istatistiklerine göre, ilkokulda net okullaşma oranı 2013/14 öğretim yılında 2012/2013 öğretim yılına göre 0,7 puanlık artışlarla, toplamda % 98,9'dan % 99,6'ya, erkek öğrencilerde % 98,8'den % 99,5'e, kız öğrencilerde % 98,9'dan % 99,6'ya yükselmiştir (Tablo 122).

Tablo 122. Eğitim Seviyelerine Göre Okullaşma Oranları

Öğretim Yılı	Okullaşma Oranı	İlkokul			Ortaokul			Ortaöğretim			Yükseköğretim		
		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
2012/13 ⁽¹⁾	Brüt	107,5	107,2	107,8	107,6	106,1	109,2	96,8	99,6	93,8	74,9	79,5	70,0
	Net	98,9	98,8	98,9	93,1	93,2	93,0	70,1	70,8	69,3	38,5	38,4	38,6
2013/14 ⁽¹⁾	Brüt	111,9	111,5	112,4	108,8	106,9	110,8	103,3	106,1	100,3	-	-	-
	Net	99,6	99,5	99,6	94,5	94,6	94,5	76,7	77,2	76,1	-	-	-

Kaynak: MEB

Not: 1. 30.03.2012 tarihli ve 6287 sayılı Kanun ile 2012/13 öğretim yılından itibaren 12 yıllık kademeli zorunlu eğitime geçilmiştir.

2. Okullaşma oranları Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, Nüfus Sayımı sonuçlarına göre hesaplanmıştır.

(1): 10-13 yaş grubu için "Ayarlanmış Ortaokul Net Okullaşma Oranı" toplam % 99,99 olup, erkekler için % 100 ve kızlar için % 99,87 olarak hesaplanmıştır. Bu oran zorunlu eğitim çağında ve 10-13 yaş grubunda olup da ortaokula devam eden 4.759.128 öğrenci, okula erken başlayan ya da sınıf atlayan 10-13 yaş grubundaki ortaöğretime devam eden 54.749 öğrenci ile yönetmelik gereği kaydı ertelenen veya sınıf tekrarı yapan 10-13 yaş grubundaki 220.877 ilkokul öğrencisi toplamının 10-13 yaş grubu nüfusuna oranıdır.

Ortaokulda net okullaşma oranı 2013/'14 öğretim yılında 2012/'2013 öğretim yılına göre toplamda 1,4 puanlık artışla % 93,1'den % 94,5'e, erkek öğrencilerde 1,4 puanlık artışla % 93,2'den % 94,6'ya, kız öğrencilerde 1,5 puanlık artışla % 93'ten % 94,5'e yükselmiştir.

Ortaöğretimde toplamda net okullaşma oranı 2013/'14 öğretim yılında 2012/'2013 öğretim yılına göre, 6,6 puanlık artışla % 70,1'den % 76,7'ye, erkek öğrencilerde 6,4 puanlık artışla % 70,8'den % 77,2'ye, kız öğrencilerde 6,8 puanlık artışla % 69,3'den % 76,1'e yükselmiştir.

Yüksek öğretim için 2012/'13 öğretim yılında net okullaşma oranı toplamda % 38,5, erkek öğrencilerde % 38,4, kız öğrencilerde ise % 38,6 olarak gerçekleşmiştir.

2.2.2 İllere Göre Okullaşma Oranları

2013/'14 öğretim yılında İBBS Düzey-3'e göre toplam net okullaşma oranının en yüksek olduğu iller; ilkokulda % 100 ile Adıyaman, Ağrı, Amasya, Ardahan, Bartın, Bayburt, Diyarbakır, Erzurum, Iğdır, Kars, Mardin, Samsun, Zonguldak, ortaokulda % 98,3 ile Amasya, ortaöğretimde (lise) % 100 ile Rize, genel ortaöğretimde % 59,7 ile Tunceli, mesleki ve teknik ortaöğretimde % 56,8 ile Rize'dir (Tablo 123).

2013/'14 öğretim yılında toplam net okullaşma oranının düşük olduğu iller; ilkokulda % 89,2 ile Çankırı, ortaokulda % 80,8 ile Gümüşhane, ortaöğretimde (lise) % 42,4 ve genel ortaöğretimde % 15,4 ile Muş, mesleki ve teknik ortaöğretimde % 20,9 ile Ağrı'dır.

Tablo 123. İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-3 ve Eğitim Seviyelerine Göre Okullaşma Oranları

İl Kodu	İBBS Düzey-3	Okullaşma Oranı ⁽¹⁾		İlkokul		Ortaokul		Ortaöğretim (Lise)		Genel Ortaöğretim ⁽²⁾		Mesleki ve Teknik Ortaöğretim ⁽³⁾				
		Brüt	Net	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	
TR621	Adana	112,7	112,7	108,0	106,4	109,7	102,1	96,3	99,3	106,1	58,2	55,3	61,3	41,1	46,9	35,0
	Net	99,7	99,6	94,1	93,9	94,2	75,5	76,3	74,7	43,4	39,8	47,1	32,2	36,6	27,5	
TRC12	Adıyaman	112,2	112,2	108,5	107,6	109,5	104,2	109,3	98,8	59,1	63,0	55,0	45,1	46,3	43,8	
	Net	100,0	99,9	94,9	94,9	94,8	72,9	73,3	72,4	36,1	35,1	37,0	36,8	38,2	35,4	
TR332	Afyonkarahisar	111,9	111,4	102,9	102,6	103,4	91,7	94,8	88,5	42,4	41,8	49,1	49,3	53,0	45,4	
	Net	99,3	99,2	94,3	94,4	94,1	74,3	74,7	73,9	30,5	27,7	33,5	43,7	47,0	40,4	
TRA21	Ağrı	127,5	123,7	117,6	115,1	120,1	60,3	66,7	53,6	33,4	37,5	28,9	27,0	29,1	24,7	
	Net	100,0	100,0	86,1	86,6	85,7	42,7	46,6	38,5	21,8	23,5	20,0	20,9	23,2	18,5	
TR712	Aksaray	115,1	115,1	103,2	102,9	103,6	87,5	87,8	87,2	49,3	46,2	52,6	38,2	41,6	34,7	
	Net	99,6	99,6	93,0	92,9	93,1	68,8	67,9	69,7	35,7	31,3	40,2	33,1	36,6	29,5	
TR834	Amasya	108,1	108,0	107,6	106,3	109,0	113,1	115,6	110,4	54,4	51,3	57,6	58,7	64,3	52,8	
	Net	100,0	100,0	98,3	98,6	98,0	90,7	91,5	89,8	40,5	36,3	44,8	50,2	55,2	45,0	
TR510	Ankara	108,7	108,5	107,4	105,3	109,7	116,3	114,2	114,2	64,9	63,8	66,0	51,4	54,5	48,2	
	Net	99,8	99,7	97,3	97,2	97,4	88,8	88,0	89,7	45,0	41,9	48,2	43,8	46,1	41,5	
TR611	Antalya	109,1	108,9	108,6	107,0	110,3	110,2	109,9	110,6	65,7	65,0	66,4	44,5	44,9	44,2	
	Net	99,1	98,9	95,1	95,0	95,2	80,8	79,1	82,6	43,2	40,3	46,3	37,6	38,8	36,3	
TRA24	Ardahan	111,1	111,0	105,1	104,9	105,3	95,6	97,2	93,9	44,8	43,0	48,8	50,8	54,2	47,1	
	Net	100,0	100,0	94,4	94,9	94,0	75,9	75,4	76,4	31,8	28,7	35,1	44,1	46,7	41,3	
TR905	Artvin	108,0	107,8	106,3	104,1	108,6	121,1	119,7	122,6	68,3	61,6	75,4	52,9	58,2	47,2	
	Net	99,1	99,0	97,2	97,3	97,1	92,7	92,5	92,9	47,7	43,7	51,9	45,0	48,8	41,0	
TR321	Aydın	110,3	110,4	106,1	104,7	107,6	100,4	100,6	100,1	57,0	52,6	61,6	43,4	48,0	38,6	
	Net	99,8	99,7	96,4	96,0	96,8	80,0	78,8	81,3	41,8	36,6	47,3	38,2	42,2	34,1	
TR221	Balıkesir	108,6	108,5	106,0	104,0	108,2	104,2	104,0	104,3	53,8	49,7	58,3	50,3	54,3	46,1	
	Net	99,5	99,4	96,4	96,3	96,6	83,7	83,2	84,3	39,5	35,2	44,2	44,2	48,0	40,1	
TR813	Bartın	108,9	108,6	105,7	103,6	107,9	108,8	108,1	109,5	45,6	41,8	49,4	63,2	66,4	60,0	
	Net	100,0	100,0	98,1	98,1	98,0	86,5	86,9	86,0	31,8	28,8	34,8	54,7	58,1	51,2	
TRC32	Batman	117,5	116,8	110,3	108,6	112,1	95,0	104,3	85,3	63,7	72,2	54,7	31,4	32,1	30,6	
	Net	99,9	99,7	91,0	91,0	91,0	62,9	66,5	59,0	38,5	41,2	35,8	24,3	25,4	23,2	
TRA13	Bayburt	110,4	110,1	106,2	102,8	110,1	113,0	119,0	106,9	61,9	64,4	59,3	51,1	54,5	47,6	
	Net	100,0	100,0	95,4	95,0	95,7	85,8	89,5	82,1	44,1	45,0	43,2	41,7	44,5	38,9	
TR413	Bilecik	106,6	107,0	107,1	104,9	109,4	113,9	115,3	112,5	53,3	50,2	56,6	60,6	65,0	55,8	
	Net	98,6	98,9	96,1	95,9	96,4	93,0	92,1	93,9	38,6	34,4	49,0	54,4	57,7	50,9	
TRB13	Bingöl	112,4	112,0	113,8	109,3	118,5	100,6	108,2	92,7	56,6	63,2	49,8	43,9	44,9	42,9	
	Net	98,9	99,3	91,9	92,1	91,7	64,6	69,0	59,9	31,4	34,0	28,7	33,2	35,0	31,3	
TRB23	Bitlis	117,6	116,0	115,9	112,5	119,4	77,7	89,8	64,7	44,5	54,0	34,4	33,2	35,8	30,3	
	Net	99,8	99,9	90,2	90,7	89,6	53,1	59,3	46,6	26,5	30,4	22,4	26,6	28,9	24,2	
TR424	Bolu	106,2	106,3	106,1	103,9	108,8	118,6	124,0	113,0	55,8	48,8	62,9	62,8	75,2	50,1	
	Net	98,8	98,9	96,5	96,2	96,8	95,8	100,3	91,1	41,4	35,1	47,9	54,4	65,2	43,3	
TR613	Burdur	108,8	108,6	105,4	101,3	103,6	105,4	105,3	105,5	56,1	50,0	62,4	49,4	55,4	43,1	
	Net	98,0	97,9	92,3	91,7	92,9	86,5	85,2	87,8	43,8	37,3	50,6	42,7	47,9	37,2	
TR411	Bursa	109,0	108,7	108,3	106,3	110,6	108,2	109,8	106,4	46,0	43,1	49,2	62,1	66,7	57,2	
	Net	99,5	99,4	96,1	96,1	96,2	82,5	82,3	82,8	31,0	27,9	34,3	51,5	54,4	48,4	
TR222	Çanakkale	107,7	107,4	107,0	105,0	109,1	108,3	111,5	104,9	61,9	57,4	66,6	46,4	54,1	38,3	
	Net	98,8	98,7	95,3	95,3	95,3	87,8	89,6	85,9	46,7	41,3	52,4	41,1	48,3	33,6	
TR822	Çankırı	97,4	97,0	94,8	94,0	95,5	98,5	91,5	91,5	45,4	43,0	47,8	53,1	62,5	43,6	
	Net	89,2	88,8	84,7	84,1	85,3	75,7	78,2	73,2	31,4	27,0	35,9	44,3	51,1	37,3	
TR833	Çorum	108,4	108,8	108,0	105,7	110,9	103,1	103,8	102,3	55,2	52,0	58,5	47,9	51,8	43,8	
	Net	99,0	99,2	95,0	94,6	95,3	78,4	78,3	78,5	38,3	35,0	41,8	40,1	43,3	36,7	
TR322	Denizli	108,8	108,7	106,3	105,3	107,4	101,0	100,1	102,0	53,6	49,7	57,6	47,5	50,4	44,4	
	Net	99,4	99,3	95,6	95,5	95,7	80,7	79,0	82,6	39,0	34,6	43,7	41,7	44,4	38,9	
TRC22	Diyarbakır	117,4	116,4	114,1	111,1	117,2	90,1	97,1	82,8	55,2	60,3	49,9	34,9	36,8	32,9	
	Net	100,0	100,0	92,5	92,6	92,5	63,8	63,8	57,1	33,2	34,5	31,8	27,3	29,3	25,2	
TR423	Düzce	107,9	107,7	104,6	102,4	106,9	109,8	109,0	110,7	49,0	45,1	53,1	60,8	63,9	57,6	
	Net	99,1	98,9	96,0	95,9	96,1	81,9	82,6	81,1	32,3	29,5	35,2	49,6	53,1	45,9	

Tablo 123. İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-3 ve Eğitim Seviyelerine Göre Okullaşma Oranları (Devam)

İl Kodu	İBBS Düzey-3 Eddine	Okullaşma Oranı (b)	İlkokul			Ortaokul			Ortaöğretim (Lise)			Genel Ortaöğretim (c)			Mesleki ve Teknik Ortaöğretim (d)		
			Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
			Brüt	Net	Brüt	Net	Brüt	Net	Brüt	Net	Brüt	Net	Brüt	Net	Brüt	Net	Brüt
TR212		110,3	99,7	110,1	110,6	109,3	108,2	110,6	109,5	115,6	103,0	57,1	53,1	61,3	52,5	62,5	41,8
TRB12	Elazığ	99,7	111,7	99,5	99,9	95,4	95,6	95,1	90,5	93,7	87,1	43,8	38,3	49,7	46,7	55,3	37,4
TRA12	Erzincan	109,8	109,8	110,0	109,5	106,8	103,4	110,3	114,9	120,3	109,2	62,1	62,9	61,3	52,8	57,4	48,0
TRA11	Erzurum	99,4	99,3	99,3	99,5	95,8	95,4	96,3	86,1	89,3	82,8	42,8	41,3	44,3	43,3	48,0	38,4
TR412	Eskişehir	107,4	107,4	107,2	107,5	107,4	105,5	109,3	113,7	116,1	111,1	60,2	53,7	67,1	53,5	62,5	44,0
TRC11	Gaziantep	99,3	99,3	99,1	99,5	96,9	96,8	96,9	90,5	91,1	89,7	45,3	38,6	52,4	45,1	52,6	37,3
TR903	Giresun	99,6	99,6	99,6	99,7	94,3	94,3	94,4	66,0	66,6	65,4	35,4	36,2	34,6	30,6	30,3	30,8
TR906	Gümüşhane	121,1	121,8	120,3	120,3	87,1	86,5	87,7	97,6	97,0	98,2	49,9	51,3	48,4	47,8	45,8	49,8
TRB24	Hakkari	116,5	116,5	116,8	116,2	100,3	95,5	105,3	95,7	104,9	86,2	59,0	66,9	50,9	36,7	38,0	35,3
TR631	Hatay	111,3	111,3	111,1	111,6	104,4	103,1	105,8	95,7	99,4	91,8	48,9	47,3	50,6	46,8	52,1	41,2
TRA23	İğdir	119,3	119,3	119,4	119,2	109,5	109,5	109,5	84,7	82,1	87,5	50,7	48,1	53,4	34,0	45,5	35,8
TR612	İsparta	100,0	100,0	100,0	100,0	90,7	90,9	90,6	64,6	62,0	67,4	37,0	33,5	40,6	27,7	28,5	26,8
TR100	İstanbul	111,7	111,7	111,8	111,5	105,0	103,7	106,3	115,5	116,4	114,6	56,8	53,6	60,1	58,7	62,8	54,5
TR310	İzmir	99,6	99,6	99,6	99,6	94,6	94,6	94,2	93,7	92,3	95,1	42,9	38,3	47,5	50,8	54,0	47,6
TR632	Kahramanmaraş	99,8	99,8	99,8	99,8	95,9	96,1	95,8	81,6	80,8	82,6	35,9	34,4	37,5	45,8	46,4	45,1
TR812	Karabük	108,6	108,6	108,4	108,9	111,8	109,7	114,0	112,0	113,7	110,1	58,4	56,1	60,9	53,6	57,7	49,2
TR822	Karaman	99,3	99,3	99,5	99,1	97,2	96,7	97,7	90,9	91,0	90,9	46,1	41,6	50,9	44,9	49,4	40,0
TRA22	Kars	108,6	108,6	108,3	108,9	104,2	103,1	105,5	108,2	105,7	110,8	66,6	64,3	68,9	41,6	41,4	41,8
TR821	Kastamonu	114,4	114,4	114,4	114,5	108,2	106,8	109,8	78,1	81,6	74,3	46,4	46,1	46,7	31,7	35,5	27,6
TR721	Kayseri	100,0	100,0	100,0	100,0	92,8	93,3	92,3	58,3	59,3	57,3	31,7	29,4	34,2	26,6	29,9	23,2
TR711	Kırkkale	109,2	109,2	109,0	109,3	109,0	105,8	112,4	108,6	107,6	109,6	54,7	47,4	62,5	53,8	60,1	47,1
TR213	Kırklareli	99,7	99,7	99,5	100,0	97,1	97,2	97,0	83,9	84,9	82,9	36,5	31,2	42,1	47,4	53,7	40,8
TR715	Kırşehir	97,6	97,6	97,1	98,1	94,5	94,8	94,3	87,0	87,3	86,7	37,9	34,6	41,2	49,1	52,7	45,5
TFC13	Kilis	107,8	107,8	107,5	108,1	107,4	106,6	108,3	106,3	110,8	101,5	52,9	48,8	57,4	53,4	62,0	44,1
TR421	Kocaeli	110,0	110,0	110,5	109,5	102,0	101,9	102,1	105,7	109,8	101,5	40,0	34,9	45,5	47,2	53,0	40,2
TR521	Konya	97,6	97,6	97,6	97,6	93,9	93,9	93,5	87,0	88,2	85,8	43,9	40,1	47,9	48,1	48,1	37,9
TR333	Kütahya	108,7	108,7	108,4	109,0	109,2	106,6	112,0	119,5	122,7	116,1	57,7	56,9	58,5	42,5	47,4	43,6
		99,7	99,7	99,6	99,8	97,2	97,4	97,0	86,2	86,4	85,9	38,0	36,1	40,0	48,2	50,4	45,9
		111,1	111,1	110,9	111,3	105,7	104,7	106,9	98,2	98,2	97,5	45,3	46,0	44,5	52,6	52,2	52,9
		99,7	99,7	99,6	99,8	95,5	95,4	95,7	75,5	74,8	76,3	30,5	29,5	31,5	45,0	45,3	44,8
		107,9	107,9	107,5	108,2	106,0	104,1	108,1	116,8	119,8	113,8	55,6	54,0	57,2	61,2	65,8	56,5
		99,7	99,7	99,8	99,6	97,4	97,7	97,1	91,0	92,0	89,9	39,0	37,4	40,7	51,9	54,6	49,2

Tablo 123. İstatistik Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-3 ve Eğitim Seviyelerine Göre Okullaşma Oranları (Devam)

İl Kodu	İBBS Düzey-3 Malatya	Okullaşma Oranı (%)	İlkokul			Ortaokul			Ortaöğretim (Lise)			Genel Ortaöğretim (2)			Mesleki ve Teknik Ortaöğretim (3)		
			Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
			Brüt	Net	Net	Brüt	Net	Net	Brüt	Net	Net	Brüt	Net	Net	Brüt	Net	Net
TRB11		110,4	110,1	110,7	109,5	106,5	117,8	121,4	114,1	70,2	70,5	69,9	47,6	50,8	44,1		
TR331		99,9	100,0	99,9	96,3	96,3	85,0	85,6	84,4	48,1	45,4	50,9	37,0	40,1	33,6		
TR331		109,1	109,0	109,3	106,9	105,1	108,7	99,7	99,8	99,5	44,4	44,4	54,6	50,3	55,3	45,0	
TR331		99,6	99,6	99,7	97,1	96,8	80,7	80,4	80,9	37,3	32,7	47,0	31,5	34,1	28,8		
TR622		117,4	116,7	118,1	109,6	107,0	112,2	98,6	98,6	75,8	64,5	47,0	31,5	34,1	28,8		
TR622		100,0	100,0	100,0	91,6	91,9	58,5	64,0	52,8	33,2	36,2	30,1	25,3	27,8	22,7		
TR622		111,3	111,0	111,6	107,6	106,2	99,9	100,6	99,0	54,3	51,3	57,4	45,6	49,3	41,6		
TR622		99,5	99,3	94,8	94,7	94,8	77,4	77,4	77,5	40,1	36,9	43,5	37,3	40,5	34,0		
TR323		108,9	108,6	109,1	107,1	106,0	108,3	109,1	112,6	105,4	64,9	62,2	67,9	44,2	50,4	37,5	
TR323		99,5	99,3	99,7	95,6	95,4	81,7	82,0	81,7	43,1	37,8	48,8	38,9	43,9	33,5		
TRB22		125,6	122,5	129,0	115,8	112,8	118,8	118,8	122,5	52,1	27,8	32,2	35,2	41,0	29,0		
TRB22		99,9	100,0	99,8	86,5	86,5	42,4	48,1	36,5	15,4	16,4	14,3	27,1	31,7	22,2		
TR714		111,1	110,7	111,5	103,4	103,0	103,8	93,3	93,0	93,7	49,3	47,4	51,3	44,0	45,6	42,4	
TR714		99,4	99,3	99,6	95,5	95,6	76,5	74,7	78,4	37,0	33,8	40,2	39,5	40,8	38,2		
TR713		110,3	109,9	110,7	103,6	103,4	103,9	90,2	91,2	89,2	47,9	45,4	50,5	42,3	45,8	38,7	
TR713		99,2	99,0	99,3	93,7	93,7	93,8	73,3	72,6	74,0	36,5	32,3	40,8	36,8	40,3	33,2	
TR902		107,9	107,6	108,2	101,8	100,2	103,4	93,5	92,3	94,8	41,1	36,1	46,4	52,4	56,2	48,3	
TR902		98,0	97,8	98,1	94,9	94,7	95,2	77,1	76,5	77,8	31,7	27,2	36,5	45,4	49,3	41,3	
TR633		113,3	113,6	112,9	105,8	105,5	106,0	100,1	101,4	98,7	48,2	45,6	51,0	51,9	55,9	47,7	
TR633		99,0	98,8	99,3	90,9	90,5	91,4	78,6	78,1	79,1	35,8	32,6	39,3	42,8	45,5	39,9	
TR904		107,8	107,3	108,4	108,4	105,7	111,2	137,1	139,8	134,3	65,4	59,7	71,4	71,7	80,1	62,9	
TR904		98,9	98,8	99,1	97,8	96,7	97,0	100,0	100,0	98,0	44,6	40,9	48,4	56,8	63,8	49,5	
TR422		110,4	109,9	110,4	106,8	104,1	109,8	110,5	109,7	111,5	48,7	43,0	54,7	61,9	66,7	56,8	
TR422		99,6	99,5	99,7	96,6	96,7	96,4	83,6	83,8	83,4	34,0	30,9	37,4	49,6	52,9	46,0	
TR831		110,3	109,9	110,8	106,8	104,8	109,0	106,2	105,2	107,4	58,1	53,2	63,0	48,2	51,9	44,3	
TR831		100,0	100,0	100,0	97,1	97,2	96,9	81,3	80,9	81,8	40,6	36,5	44,9	40,7	44,4	36,9	
TRC34		117,8	116,6	119,1	110,8	109,7	111,9	82,3	98,9	64,8	50,7	63,7	37,0	31,5	35,2	27,7	
TRC34		99,8	100,0	99,7	90,2	90,6	89,7	54,0	61,2	46,4	28,5	32,8	25,5	28,4	22,5		
TR823		107,2	107,2	107,2	107,8	106,0	109,7	111,5	111,8	111,1	61,2	53,1	69,5	50,3	58,7	41,6	
TR823		97,7	97,6	97,7	95,3	95,8	94,8	83,6	84,7	82,4	40,5	34,6	46,7	43,0	50,1	35,7	
TR722		112,5	112,3	112,7	104,2	102,9	105,5	103,7	107,9	109,9	56,8	56,0	57,8	46,9	52,0	41,6	
TR722		99,4	99,4	99,4	95,6	95,6	96,6	80,1	80,5	79,7	39,8	36,3	43,4	40,3	44,2	36,3	
TRC21		121,5	119,5	123,7	115,2	112,9	117,5	75,0	86,5	63,0	43,7	52,6	34,4	31,3	28,6	28,6	
TRC21		99,7	99,8	99,6	89,5	90,3	88,6	53,1	59,8	46,0	27,1	31,2	22,7	26,0	26,6	23,0	
TRC33		120,0	119,8	120,2	109,1	107,6	110,7	86,6	97,1	75,4	54,3	61,8	46,4	32,3	25,4	23,0	
TRC33		99,8	99,9	99,8	88,5	88,4	88,6	57,8	61,2	54,2	31,6	32,4	30,7	26,2	28,8	23,5	
TR211		108,8	108,7	109,0	107,6	107,6	110,1	109,5	111,2	107,6	58,7	54,4	63,5	50,7	56,8	44,1	
TR211		99,5	99,4	99,6	95,6	95,7	95,5	82,1	82,2	82,1	38,0	32,8	43,6	44,2	49,4	38,5	
TR832		106,1	106,3	105,8	102,7	101,1	104,4	99,1	101,1	97,0	48,0	45,7	50,4	51,1	55,5	46,6	
TR832		95,9	95,9	96,0	91,8	91,7	91,9	77,8	78,3	77,2	34,9	32,0	38,0	42,8	46,3	39,2	
TR901		109,8	109,9	109,8	104,2	102,9	105,6	117,4	117,4	117,3	57,7	55,1	60,5	59,6	62,4	56,8	
TR901		99,7	99,7	99,7	97,0	97,2	96,7	91,4	91,2	91,7	42,9	39,8	46,2	48,5	51,4	45,5	
TRB14		105,8	105,5	106,0	104,5	101,6	107,6	121,2	131,4	111,1	88,1	82,5	83,7	33,1	38,9	27,3	
TRB14		97,8	97,9	97,7	93,6	92,1	95,1	81,5	82,2	80,9	59,7	57,2	62,3	21,8	25,0	18,6	
TR334		108,0	107,7	108,4	105,4	104,2	106,6	105,0	100,8	109,5	64,6	56,7	73,2	40,4	44,1	36,3	
TR334		99,5	99,4	99,7	95,6	95,6	95,6	83,0	79,1	87,3	47,2	39,9	55,2	35,8	39,2	32,1	
TRB21		120,0	119,0	121,1	112,1	109,9	114,4	69,8	76,6	62,5	37,4	44,3	30,1	32,3	32,3	32,4	
TRB21		99,9	100,0	99,8	87,1	87,9	86,4	46,4	49,8	42,8	22,0	24,7	19,1	24,5	25,2	23,7	
TR425		108,4	108,7	108,1	107,3	104,5	110,2	113,3	113,9	112,6	60,0	58,0	62,1	53,3	55,9	50,5	
TR425		96,6	99,2	98,0	95,5	95,4	95,6	85,1	84,7	85,6	40,9	38,1	43,9	44,2	46,6	41,6	
TR723		114,3	114,1	114,5	114,5	114,5	97,5	97,8	97,9	95,9	44,7	41,7	47,8	51,2	48,3		
TR723		99,2	99,3	99,1	88,0	88,2	87,8	72,9	72,6	73,3	31,4	27,7	35,2	41,5	44,8	38,0	
TR811		109,4	109,1	109,8	105,7	104,1	107,4	109,7	106,6	108,8	57,4	49,9	65,4	52,3	60,7	43,4	
TR811		100,0	99,8	100,0	98,1	97,9	98,4	85,9	86,6	85,2	41,6	34,9	48,6	44,3	51,7	36,6	
TR		111,9	111,5	112,4	108,8	106,9	110,8	103,3	106,1	100,3	55,4	55,2	55,6	47,9	50,9	44,8	
TR		99,6	99,5	99,6	94,5	94,6	94,5	76,7	77,2	76,0	36,7	34,7	38,8	40,0	42,6	37,3	

Kaynak: MEB, TÜİK.

Not: 2013-2014 eğitim öğretim yılında ilköğretim net okullaşma oranları hesaplanırken; ortaokul kayıtlı olmayan öğrenciler, ancak, yönetmelik gereği kayıtlı olmayan veya sınıf tekrarı yapan 10-13 yaş aralığındaki 220.877 ilkökul öğrencisi ile ilkökula olması gerekirken, okula erken başlayan yada sınıf atlayan 6-9 yaş aralığındaki 7.565 ortaokul öğrencisi hesaplamalarda dikkate alınmıştır (İl bazında da aynı hesaplama yöntemi uygulanmıştır).

(1): Ortaokul brüt okullaşma oranları hesaplanırken Açık Öğretim Ortaokulu öğrencileri dahil edilmiştir. Ortaöğretim de ise brüt ve net okullaşma oranları hesaplanırken Açık Öğretim Lise öğrencileri dahil edilmiştir.
 (2): Genel Lise, Anadolu Lisesi, Anadolu Öğretmen Lisesi, Fen Lisesi, Sosyal Bilimler Lisesi, Güzel Sanatlar ve Spor Lisesi ve Özel Liseler.
 (3): İmam Hatip Lisesi, Anadolu İmam Hatip Lisesi, Mesleki ve Teknik Liseler, Özel Eğitim Meslek Liseleri ve Özel Liseler.

2.2.3 Okul/Birim, Öğretmen, Öğrenci ve Mezun Olan Öğrenci Sayısı

2013/14 öğretim yılında 2012/13 öğretim yılına göre ilkokulda okul sayısı % 2,2 azalarak 28.532'ye, öğrenci sayısı % 0,3 azalarak 5.574.916'ya gerilerken, öğretmen sayısı % 2,3 artarak 288.444'e yükselmiştir. Ortaokulda okul sayısı % 0,2 artarak 17.019'a, öğretmen sayısı % 4,1 artarak 280.804'e yükselirken, öğrenci sayısı % 1,6 azalarak 5.478.399'a gerilemiştir (Tablo 124).

Tablo 124. Okul Türü ve Öğretim Yılına Göre Okul/Birim, Öğretmen, Öğrenci ve Mezun Olan Öğrenci Sayısı

Okul Türü	Öğretim Yılı	Okul /Birim ⁽³⁾	Öğretmen ⁽⁴⁾	Öğrenci ^{(1) (2)}	Mezun
İlkokul	2012/13	29.169	282.043	5.593.910	-
	2013/14	28.532	288.444	5.574.916	-
Ortaokul	2012/13	16.987	269.759	5.566.986	1.205.507
	2013/14	17.019	280.804	5.478.399	-
Genel ortaöğretim	2011/12	4.171	122.716	2.666.066	380.548
	2012/13	4.214	119.393	2.725.972	388.522
	2013/14	3.744	117.353	2.906.291	-
Mesleki ve teknik ortaöğretim	2011/12	5.501	113.098	2.090.220	332.154
	2012/13	6.204	135.502	2.269.651	339.270
	2013/14	7.211	161.288	2.513.887	-
Fakülte ve yüksek okul	2011/12	1.914	118.839	4.112.687	573.434
	2012/13	2.086	130.653	4.676.566	-

Kaynak: MEB.

(1): Açık ilköğretim ve açık lise öğrencilerini de kapsar.

(2): Önlisans ve lisans düzeyindeki öğrenci sayılarını kapsar.

(3): Faal olan okullar kapsamıştır.

(4): Toplam öğretmen, kadrolu öğretmenleri kapsar.

Genel ortaöğretimde okul sayısı % 11,2 azalarak 3.744'e, öğretmen sayısı % 1,7 azalarak 117.353'e gerilerken, öğrenci sayısı % 6,6 artarak 2.906.291 olmuştur. Mesleki ve teknik ortaöğretimde okul sayısı % 16,2 artarak 7.211'e, öğretmen sayısı % 19 artarak 161.288'e, öğrenci sayısı % 10,8 artarak 2.513.887'ye yükselmiştir. Fakülte ve yüksek okulda okul sayısı % 9 artarak 2.086'ya, öğretmen sayısı % 9,9 artarak 130.653'e, öğrenci sayısı % 13,7 artarak 4.676.566'ya yükselmiştir.

2.3 Sağlık

2012 yılında toplam hastane sayısı bir önceki yıla göre % 2,1 artış göstererek 1.483 olmuştur. Genel hastane sayısı bir önceki yıla göre % 2,8 artış gösterirken, kadın doğum ve çocuk hastane sayısı % 14 azalmıştır. 2012 yılında ülkemizde bulunan 1.483 hastanenin 1.341'i genel hastane, 43'ü kadın doğum ve çocuk hastalıkları hastanesi, 26'sı göz hastalıkları hastanesi, 73'ü de diğer dallarda hizmet veren hastanelerdir (Tablo 125).

Tablo 125. Dallara Göre Hastane Sayıları

Dallar	2010	2011	2012
Genel hastane	1.266	1.304	1.341
Kadın doğum ve çocuk hastalıkları hastanesi	63	50	43
Göz hastalıkları hastanesi	26	25	26
Göğüs hastalıkları hastanesi	18	17	15
Fizik tedavi ve rehabilitasyon merkezleri	14	14	15
Psikiyatri hastanesi	12	11	11
Diş hastanesi	5	8	8
Kalp damar cerrahisi merkezleri	11	6	6
Çocuk hastalıkları hastanesi	7	6	5
Kemik hastalıkları hastanesi	3	3	3
Meslek hastalıkları hastanesi	2	2	2
Onkoloji hastanesi	5	4	2
Cerrahi hastanesi	0	0	1
Zührevi hastalıklar hastanesi	1	1	1
Lepra hastanesi	1	1	1
Ortopedi ve travmatoloji hastanesi	2	1	1
Lösemili çocuklar hastanesi	0	0	1
Spastik çocuklar hastanesi ve rahabilite merkezi	0	0	1
Diyabet hastanesi	2	0	0
Kardiyoloji hastanesi	1	0	0
Toplam	1.439	1.453	1.483

Kaynak: SB.

Toplam sağlık personeli sayısında düzenli olarak artış görülmektedir. 2012 yılında uzman hekim sayısı bir önceki yıla göre % 6,1 oranında artış göstererek 70.103'e, asistan hekim sayısı ise % 2,7 artış göstererek 20.792'ye yükselirken, pratisyen hekim sayısı % 2,1 azalarak 38.877'ye gerilemiştir. Böylece toplam hekim sayısı % 3 artarak 129.772'ye yükselmiştir. Diş hekimi sayısı % 1,4 artışla 21.404, eczacı sayısı % 1,8 artışla 26.571 olmuştur. Hemşire sayısı % 7,9 artış göstererek 134.906 olurken, ebe sayısı da % 3 artışla 53.466'ya ulaşmıştır (Tablo 126).

Tablo 126. Sağlık Personeli Sayıları

Sağlık Personeli	2010	2011	2012
Uzman hekim	63.563	66.064	70.103
Pratisyen hekim	38.818	39.712	38.877
Asistan hekim	21.066	20.253	20.792
Toplam hekim	123.447	126.029	129.772
Diş hekimi	21.432	21.099	21.404
Eczacı	26.506	26.089	26.571
Hemşire	114.772	124.982	134.906
Ebe	50.343	51.905	53.466
Diğer sağlık personeli	99.302	110.862	122.663
Diğer personel ve hizmet alımı	198.694	209.126	209.736
Toplam personel sayısı	634.496	670.092	698.518

Kaynak: SB.

2.4 Çalışma Hayatı

2.4.1 İstihdam

2013 yılında istihdamda artış gerçekleşmiş olmasına rağmen işgücüne katılımın istihdamdaki artıştan daha yüksek olması işsizlik üzerinde olumsuz etki yapmıştır. 2013 yılında iç talepteki ılımlı toparlanma ile istihdam edilen sayısında iyileşme görülse de ekonomideki yavaş büyüme ve belirsizlik işsizlik oranının yükselmesine yol açmıştır.

2013 yılında kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus bir önceki yıla göre % 1,6 artışla 55.608 bin kişi olmuştur. Bunların 27.411 binini erkekler, 28.197 binini de kadınlar oluşturmuştur (Tablo 127).

Tablo 127. Kurumsal Olmayan 15+ Yaşta ki Nüfusa İlişkin Temel İşgücü Göstergeleri

(Bin Kişi, %)

Göstergeler	2011	2012	2013	Değişim (%)	
				2012	2013
Erkek					
Değişim (%)					
Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus	26.320	26.951	27.411	2,4	1,7
İşgücü	18.867	19.147	19.597	1,5	2,4
İstihdam edilenler	17.137	17.512	17.883	2,2	2,1
İşsiz	1.730	1.635	1.714	-5,5	4,8
Fark (Puan)					
İşgücüne katılma oranı (%)	71,7	71,0	71,5	-0,7	0,5
İstihdam oranı (%)	65,1	65,0	65,2	-0,1	0,2
İşsizlik oranı (%)	9,2	8,5	8,7	-0,7	0,2
Tarım dışı işsizlik oranı (%)	10,7	9,9	10,1	-0,8	0,2
Genç nüfusta işsizlik oranı ⁽¹⁾ (%)	17,1	16,3	17,0	-0,8	0,7
Kadın					
Değişim (%)					
Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus	27.273	27.773	28.197	1,8	1,5
İşgücü	7.859	8.192	8.674	4,2	5,9
İstihdam edilenler	6.973	7.309	7.641	4,8	4,5
İşsiz	885	883	1.033	-0,2	17,0
Fark (Puan)					
İşgücüne katılma oranı (%)	28,8	29,5	30,8	0,7	1,3
İstihdam oranı (%)	25,6	26,3	27,1	0,7	0,8
İşsizlik oranı (%)	11,3	10,8	11,9	-0,5	1,1
Tarım dışı işsizlik oranı (%)	17,7	16,4	17,4	-1,3	1,0
Genç nüfusta işsizlik oranı ⁽¹⁾ (%)	20,7	19,9	21,9	-0,8	2,0
Toplam					
Değişim (%)					
Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus	53.593	54.724	55.608	2,1	1,6
İşgücü	26.725	27.339	28.271	2,3	3,4
İstihdam edilenler	24.110	24.821	25.524	2,9	2,8
İşsiz	2.615	2.518	2.747	-3,7	9,1
Fark (Puan)					
İşgücüne katılma oranı (%)	49,9	50,0	50,8	0,1	0,8
İstihdam oranı (%)	45,0	45,4	45,9	0,4	0,5
İşsizlik oranı (%)	9,8	9,2	9,7	-0,6	0,5
Tarım dışı işsizlik oranı (%)	12,4	11,5	12,0	-0,9	0,5
Genç nüfusta işsizlik oranı ⁽¹⁾ (%)	18,4	17,5	18,7	-0,9	1,2

Kaynak: TÜİK.

(1): 15-24 yaş grubundaki kurumsal olmayan nüfustur.

2013 yılında işgücü 932 bin kişi artarak 28.271 bin kişiye yükselmiştir. Artan işgücünün 450 binini erkekler, 482 binini de kadınlar oluşturmuştur. 2012 yılında ekonomik durgunluğa rağmen 711 bin kişiye ek istihdam sağlanırken, 2013 yılında ekonomik toparlanmanın beklentilerin altında gerçekleşmesiyle ek istihdam 703 bin düzeyinde kalmış, toplam istihdam 25.524 bin kişi olmuştur. 2013 yılında yeni istihdam edilen 703 bin kişinin 371 binini erkekler, 332 binini de kadınlar oluşturmuştur.

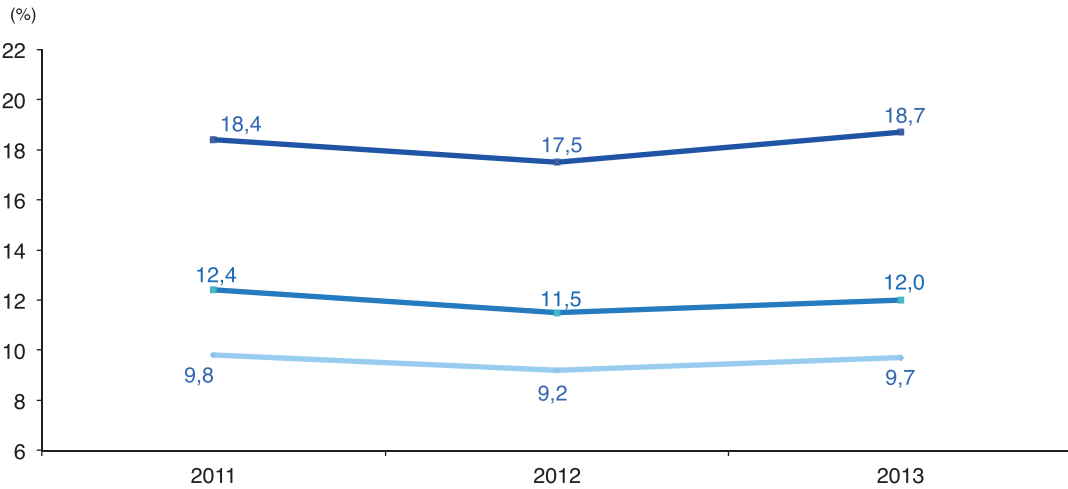
2013 yılında bir önceki yıla göre istihdam oranı 0,5 puanlık artışla % 45,9'a yükselmiştir. İstihdam oranı bir önceki yıla göre erkeklerde 0,2 puanlık artışla % 65,2 olurken, kadınlarda 0,8 puanlık artışla % 27,1'e ulaşmıştır. 2013 yılında işsiz sayısı bir önceki yıla göre 229 bin kişi artarken, işsiz erkek sayısı 79 bin kişi azalmış, kadınlarda ise bu azalış 150 bin kişiye ulaşmıştır.

İşsizlik oranı, işgücü artışının istihdam edilenlerden fazla olması nedeniyle 2013 yılında bir önceki yıla göre 0,5 puan artışla % 9,7 seviyesine yükselmiştir. 2013 yılı program hedefi olan % 8,9'un 0,8 puan üzerinde gerçekleşmiştir. İşsizlik oranı 2013 yılında bir önceki yıla göre erkeklerde 0,2 puan artış göstererek % 8,7'ye, kadınlarda 1,1 puan artış göstererek % 11,9'a yükselmiştir.

Tarım dışı işsizlik oranı 2013 yılında bir önceki yıla göre 0,5 puan artarak % 12 olmuştur. Tarım dışı işsizlik erkeklerde 2013 yılında bir önceki yıla göre 0,2 puan, kadınlarda 1 puan artmasına karşın, kadın ve erkek tarım dışı işsizlik oranları arasında 7,3 puanlık ciddi bir fark vardır.

Genç işsizlik oranı 2013 yılında 1,2 puan artarak % 18,7'ye yükselmiştir. 2013 yılında bir önceki yıla göre erkeklerde genç işsizlik oranı 0,7 puan artarak % 17, kadınlarda 2 puan artarak % 21,9 olmuştur (Grafik 50).

Grafik 50. İşsizlik Oranları

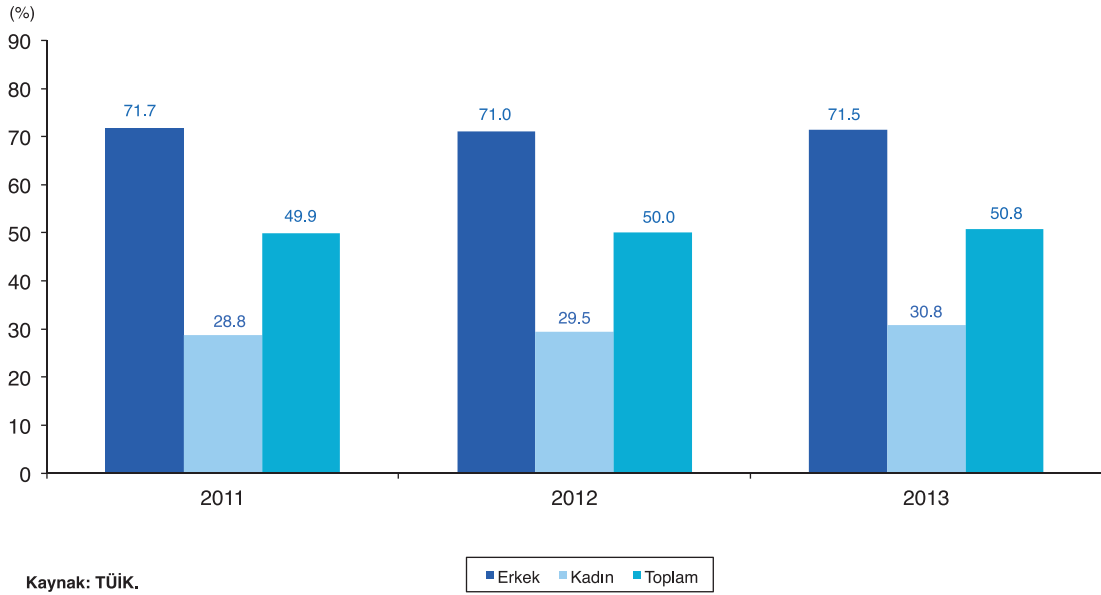

Kaynak: TÜİK.

İşsizlik Oranı Genç Nüfusta İşsizlik Oranı Tarım Dışı İşsizlik Oranı

Kurumsal olmayan 15+ yaştaki nüfusun işgücüne katılım oranı, 2012 yılında bir önceki yıla göre 0,1 puan artarken, 2013 yılında 0,8 puanlık artışla % 50,8'e yükselmiştir. 2013 yılında erkeklerde bu oran 0,5 puanlık artışla % 71,5'e, kadınlarda 1,3 puanlık artışla % 30,8'e yükselmiştir (Grafik 51).

Grafik 51. İşgücüne Katılım Oranları

2013 yılında, İBBS Düzey-1'e göre işgücü göstergeleri incelendiğinde; tüm göstergelerde en yüksek oranların İstanbul bölgesinde olduğu görülmektedir. Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfusun % 18,1'i, işgücüne dahil olanların % 18,6'sı, istihdam edilenlerin % 18,2'si, işsizlerin % 21,4'ü, işgücüne dahil olmayanların % 17,6'sı İstanbul bölgesindedir. Tüm göstergelerde, Türkiye içinde en az orana sahip bölge ise Kuzeydoğu Anadolu bölgesidir. Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfusun % 2,5'i, işgücüne dahil olanların % 2,6'sı, istihdam edilenlerin % 2,7'si, işsizlerin % 1,8'i ve işgücüne dahil olmayanların % 2,3'ü Kuzeydoğu Anadolu bölgesindedir (Tablo 128).

Tablo 128. Kurumsal Olmayan 15+ Yaşta Nüfusa İlişkin İBBS Düzey-1'e Göre İşgücü Göstergeleri

Bölge Kodu	IBBS Düzey-1	2011										2012										2013										
		Kurumsal Olmayan Çalışma Çağındaki Nüfus					İşgücüne Dahil Olmayan Nüfus					Kurumsal Olmayan Çalışma Çağındaki Nüfus					İşgücüne Dahil Olmayan Nüfus					Kurumsal Olmayan Çalışma Çağındaki Nüfus					İşgücüne Dahil Olmayan Nüfus					
		İstihdam Edilenler	İşsiz	İşgücü	İstihdam Edilenler	İşsiz	İşgücü	İstihdam Edilenler	İşsiz	İşgücü	İstihdam Edilenler	İşsiz	İşgücü	İstihdam Edilenler	İşsiz	İşgücü	İstihdam Edilenler	İşsiz	İşgücü	İstihdam Edilenler	İşsiz	İşgücü	İstihdam Edilenler	İşsiz	İşgücü							
TR1	İstanbul	9.773	4.773	4.211	562	5.000	9.914	5.063	4.493	570	4.851	10.046	5.248	4.658	589	4.799	9.773	4.773	4.211	562	5.000	9.914	5.063	4.493	570	4.851	10.046	5.248	4.658	589	4.799	
TR2	Batı Marmara	2.541	1.300	1.207	93	1.241	2.612	1.333	1.247	86	1.279	2.666	1.373	1.279	94	1.293	2.541	1.300	1.207	93	1.241	2.612	1.333	1.247	86	1.279	2.666	1.373	1.279	94	1.293	
TR3	Ege	7.410	3.962	3.565	398	3.448	7.555	4.128	3.731	397	3.427	7.596	4.222	3.795	427	3.374	7.410	3.962	3.565	398	3.448	7.555	4.128	3.731	397	3.427	7.596	4.222	3.795	427	3.374	
TR4	Doğu Marmara	5.264	2.712	2.447	265	2.552	5.473	2.803	2.554	250	2.670	5.661	2.976	2.725	250	2.685	5.264	2.712	2.447	265	2.552	5.473	2.803	2.554	250	2.670	5.661	2.976	2.725	250	2.685	
TR5	Batı Anadolu	5.198	2.502	2.287	215	2.696	5.260	2.559	2.343	216	2.700	5.382	2.651	2.424	227	2.731	5.198	2.502	2.287	215	2.696	5.260	2.559	2.343	216	2.700	5.382	2.651	2.424	227	2.731	
TR6	Akdeniz	6.689	3.538	3.162	375	3.151	6.889	3.551	3.204	346	3.338	7.084	3.610	3.212	398	3.474	6.689	3.538	3.162	375	3.151	6.889	3.551	3.204	346	3.338	7.084	3.610	3.212	398	3.474	
TR7	Orta Anadolu	2.771	1.347	1.217	130	1.424	2.768	1.367	1.262	104	1.401	2.792	1.389	1.272	117	1.403	2.771	1.347	1.217	130	1.424	2.768	1.367	1.262	104	1.401	2.792	1.389	1.272	117	1.403	
TR8	Batı Karadeniz	3.377	1.847	1.737	110	1.529	3.416	1.776	1.667	109	1.641	3.391	1.736	1.619	116	1.656	3.377	1.847	1.737	110	1.529	3.416	1.776	1.667	109	1.641	3.391	1.736	1.619	116	1.656	
TR9	Doğu Karadeniz	1.930	1.107	1.036	71	823	1.982	1.100	1.031	69	883	2.011	1.027	958	69	984	1.930	1.107	1.036	71	823	1.982	1.100	1.031	69	883	2.011	1.027	958	69	984	
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	1.393	730	689	61	662	1.391	720	671	50	670	1.375	748	698	50	627	1.393	730	689	61	662	1.391	720	671	50	670	1.375	748	698	50	627	
TRB	Ortadoğu Anadolu	2.399	1.145	1.016	128	1.255	2.469	1.182	1.079	103	1.287	2.512	1.251	1.138	113	1.261	2.399	1.145	1.016	128	1.255	2.469	1.182	1.079	103	1.287	2.512	1.251	1.138	113	1.261	
TRC	Güneydoğu Anadolu	4.848	1.761	1.555	206	3.087	4.994	1.757	1.539	218	3.237	5.091	2.041	1.745	296	3.051	4.848	1.761	1.555	206	3.087	4.994	1.757	1.539	218	3.237	5.091	2.041	1.745	296	3.051	
TR	Türkiye	53.593	26.725	24.110	2.615	26.867	54.724	27.339	24.821	2.518	27.385	55.608	28.271	25.524	2.747	27.337	53.593	26.725	24.110	2.615	26.867	54.724	27.339	24.821	2.518	27.385	55.608	28.271	25.524	2.747	27.337	
		Pay (%)																														
TR1	İstanbul	18,2	17,9	17,5	21,5	18,6	18,1	18,5	18,1	22,6	17,7	18,1	18,6	18,2	21,4	17,6	18,2	17,9	17,5	21,5	18,6	18,1	18,5	18,1	22,6	17,7	18,1	18,6	18,2	21,4	17,6	
TR2	Batı Marmara	4,7	4,9	5,0	3,6	4,6	4,8	4,9	5,0	3,4	4,7	4,8	4,9	5,0	3,4	4,7	4,8	4,9	5,0	3,6	4,6	4,8	4,9	5,0	3,4	4,7	4,8	4,9	5,0	3,4	4,7	
TR3	Ege	13,8	14,8	14,8	15,2	12,8	13,8	15,1	15,0	15,8	12,5	13,7	14,9	14,9	15,5	12,3	13,8	14,8	14,8	15,2	12,8	13,8	15,1	15,0	15,8	12,5	13,7	14,9	14,9	15,5	12,3	
TR4	Doğu Marmara	9,8	10,1	10,1	10,1	9,5	10,0	10,3	10,3	9,9	9,7	10,2	10,5	10,7	9,1	9,8	9,8	10,1	10,1	10,1	9,5	10,0	10,3	10,3	10,3	9,9	9,7	10,2	10,5	10,7	9,1	9,8
TR5	Batı Anadolu	9,7	9,4	9,5	8,2	10,0	9,6	9,4	9,4	8,6	9,9	9,7	9,4	9,5	8,3	10,0	9,7	9,4	9,5	8,2	10,0	9,6	9,4	9,4	9,4	8,6	9,9	9,7	9,4	9,5	8,3	10,0
TR6	Akdeniz	12,5	13,2	13,1	14,3	11,7	12,6	13,0	12,9	13,7	12,2	12,7	12,8	12,6	14,5	12,7	12,5	13,2	13,1	14,3	11,7	12,6	13,0	12,9	13,7	12,2	12,7	12,8	12,6	14,5	12,7	
TR7	Orta Anadolu	5,2	5,0	5,0	5,0	5,3	5,1	5,0	5,1	4,1	5,1	5,0	4,9	5,0	4,3	5,1	5,0	5,0	5,0	5,0	5,3	5,1	5,0	5,1	4,1	5,1	5,0	4,9	5,0	4,3	5,1	
TR8	Batı Karadeniz	6,3	6,9	7,2	4,2	5,7	6,2	6,5	6,7	4,3	6,0	6,1	6,1	6,1	4,2	6,1	6,0	6,9	7,2	4,2	5,7	6,2	6,5	6,7	4,3	6,0	6,1	6,1	6,3	4,2	6,1	
TR9	Doğu Karadeniz	3,6	4,1	4,3	2,7	3,1	3,6	4,0	4,2	2,7	3,2	3,6	3,6	3,8	2,5	3,6	3,6	4,1	4,3	2,7	3,1	3,6	4,0	4,2	2,7	3,2	3,6	3,6	3,8	2,5	3,6	
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	2,6	2,7	2,8	2,3	2,5	2,5	2,6	2,7	2,0	2,4	2,5	2,6	2,7	1,8	2,3	2,6	2,7	2,8	2,3	2,5	2,5	2,6	2,7	2,0	2,4	2,5	2,6	2,7	1,8	2,3	
TRB	Ortadoğu Anadolu	4,5	4,3	4,2	4,9	4,7	4,5	4,3	4,3	4,1	4,7	4,5	4,4	4,5	4,1	4,6	4,5	4,3	4,2	4,9	4,7	4,5	4,3	4,3	4,1	4,7	4,5	4,4	4,5	4,1	4,6	
TRC	Güneydoğu Anadolu	9,0	6,6	6,4	7,9	11,5	9,1	6,4	6,2	8,7	11,8	9,2	7,2	6,8	10,8	11,2	9,0	6,6	6,4	7,9	11,5	9,1	6,4	6,2	8,7	11,8	9,2	7,2	6,8	10,8	11,2	
TR	Türkiye	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	

Kaynak: TÜİK.

2.4.2 Bölgesel Düzeyde İstihdam

2013 yılında, İBBS Düzey-1'e göre işgücüne katılma oranının en yüksek olduğu bölge % 55,6 ile Ege bölgesi, en düşük olduğu bölge ise % 40,1 ile Güneydoğu Anadolu bölgesi olmuştur. İşgücüne katılma oranının en yüksek olduğu bölge, erkeklerde % 74,0 ile İstanbul ve Kuzeydoğu Anadolu bölgeleri iken, kadınlarda % 38,3 ile Ege bölgesi olmuştur. İşgücüne katılma oranının en düşük olduğu bölge ise erkeklerde % 67 ile Doğu Karadeniz bölgesi, kadınlarda ise % 14,9 ile Güneydoğu Anadolu bölgesidir (Tablo 129).

Tablo 129. Kurumsal Olmayan 15+ Yaşta Nüfusa İlişkin İBBS Düzey-1'e Göre Cinsiyet Bazında İşgücüne Katılma, İşsizlik ve İstihdam Oranları

(%)

Bölge Kodu	İBBS Düzey-1	2011			2012			2013		
		İşgücüne Katılma Oranı	İşsizlik Oranı	İstihdam Oranı	İşgücüne Katılma Oranı	İşsizlik Oranı	İstihdam Oranı	İşgücüne Katılma Oranı	İşsizlik Oranı	İstihdam Oranı
Erkek										
TR1	İstanbul	72,7	10,6	65,0	73,5	10,1	66,1	74,0	9,7	66,8
TR2	Batı Marmara	71,2	5,8	67,1	70,0	5,0	66,5	70,0	5,4	66,2
TR3	Ege	72,8	8,4	66,7	72,9	8,0	67,1	73,3	8,1	67,4
TR4	Doğu Marmara	72,7	8,4	66,6	72,1	7,4	66,8	72,5	6,8	67,6
TR5	Batı Anadolu	71,3	7,6	65,8	71,4	7,0	66,4	71,3	6,7	66,6
TR6	Akdeniz	73,6	10,0	66,3	72,9	9,1	66,3	71,7	10,0	64,5
TR7	Orta Anadolu	71,1	9,3	64,4	71,4	7,9	65,8	71,4	7,9	65,8
TR8	Batı Karadeniz	70,9	5,6	66,9	68,0	5,5	64,3	67,7	5,6	64,0
TR9	Doğu Karadeniz	71,4	7,5	66,1	68,9	7,8	63,5	67,0	7,7	61,8
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	74,7	10,4	66,9	73,0	8,3	66,9	74,0	7,5	68,4
TRB	Ortadoğu Anadolu	72,5	11,8	63,9	69,9	9,5	63,3	70,9	10,0	63,8
TRC	Güneydoğu Anadolu	64,4	12,1	56,6	62,2	13,0	54,1	67,1	15,2	56,9
TR	Türkiye	71,7	9,2	65,1	71,0	8,5	65,0	71,5	8,7	65,2
Kadın										
TR1	İstanbul	25,2	15,2	21,4	28,6	14,4	24,5	30,5	14,8	26,0
TR2	Batı Marmara	31,5	10,2	28,3	32,3	9,5	29,2	33,1	9,7	29,9
TR3	Ege	34,9	13,3	30,3	37,0	12,6	32,3	38,3	13,9	32,9
TR4	Doğu Marmara	30,6	13,0	26,7	30,3	12,4	26,6	32,7	12,1	28,8
TR5	Batı Anadolu	25,9	11,2	23,1	26,8	12,2	23,6	28,0	13,1	24,3
TR6	Akdeniz	33,2	12,0	29,2	31,2	11,2	27,7	30,9	13,3	26,8
TR7	Orta Anadolu	27,1	10,5	24,2	28,0	7,1	26,0	28,9	9,7	26,1
TR8	Batı Karadeniz	39,5	6,5	36,9	36,8	7,2	34,1	35,4	8,8	32,3
TR9	Doğu Karadeniz	44,0	4,7	41,9	43,1	4,0	41,4	36,6	5,2	34,7
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	30,2	3,3	29,2	30,5	3,6	29,4	34,7	4,9	33,0
TRB	Ortadoğu Anadolu	24,0	9,4	21,8	26,6	6,6	24,9	29,4	6,8	27,4
TRC	Güneydoğu Anadolu	10,0	9,1	9,1	9,8	9,1	8,9	14,9	11,5	13,1
TR	Türkiye	28,8	11,3	25,6	29,5	10,8	26,3	30,8	11,9	27,1
Toplam										
TR1	İstanbul	48,8	11,8	43,1	51,1	11,3	45,3	52,2	11,2	46,4
TR2	Batı Marmara	51,2	7,1	47,5	51,0	6,5	47,7	51,5	6,8	48,0
TR3	Ege	53,5	10,0	48,1	54,6	9,6	49,4	55,6	10,1	50,0
TR4	Doğu Marmara	51,5	9,8	46,5	51,2	8,9	46,7	52,6	8,4	48,1
TR5	Batı Anadolu	48,1	8,6	44,0	48,7	8,4	44,6	49,3	8,6	45,0
TR6	Akdeniz	52,9	10,6	47,3	51,5	9,8	46,5	51,0	11,0	45,3
TR7	Orta Anadolu	48,6	9,7	43,9	49,4	7,6	45,6	49,8	8,4	45,6
TR8	Batı Karadeniz	54,7	6,0	51,4	52,0	6,1	48,8	51,2	6,7	47,7
TR9	Doğu Karadeniz	57,4	6,4	53,7	55,5	6,3	52,0	51,1	6,8	47,6
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	52,4	8,3	48,1	51,8	6,9	48,2	54,4	6,7	50,8
TRB	Ortadoğu Anadolu	47,7	11,2	42,4	47,9	8,7	43,7	49,8	9,0	45,3
TRC	Güneydoğu Anadolu	36,3	11,7	32,1	35,2	12,4	30,8	40,1	14,5	34,3
TR	Türkiye	49,9	9,8	45,0	50,0	9,2	45,4	50,8	9,7	45,9

Kaynak: TÜİK.

İşsizlik oranının 2013 yılında en yüksek olduğu bölge % 14,5 ile Güneydoğu Anadolu bölgesi, en düşük olduğu bölge ise % 6,7 ile Batı Karadeniz ve Kuzeydoğu Anadolu bölgeleri olmuştur. İşsizlik oranının en yüksek olduğu bölge, erkeklerde % 15,2 ile Güneydoğu Anadolu bölgesi iken, kadınlarda % 14,8 ile İstanbul bölgesi olmuştur. İşsizlik oranının en düşük olduğu bölge ise erkeklerde % 5,4 ile Batı Marmara bölgesi, kadınlarda ise % 4,9 ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesidir.

2013 yılında istihdam oranı en yüksek değerini % 50,8 ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde, en düşük değerini ise % 34,3 ile Güneydoğu Anadolu bölgesinde almıştır. İstihdam oranının en yüksek olduğu bölge erkeklerde % 68,4 ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesi olurken, kadınlarda % 34,7 ile Doğu Karadeniz bölgesi olmuştur. İstihdam oranının en düşük olduğu bölge ise erkeklerde % 56,9, kadınlarda da % 13,1 ile Güneydoğu Anadolu bölgesidir.

2.4.3 İstihdamın Sektörel Dağılımı

2013 yılında bir önceki yıla göre tarım sektöründe istihdam edilenlerin sayısı % 1,3 azalarak 6.015 bin kişiye gerilerken, sanayi sektöründe istihdam edilenlerin sayısı % 4,3 artışla 6.738 bin kişiye, hizmetler sektöründe istihdam edilenlerin sayısı da % 4,1 artışla 12.771 bin kişiye yükselmiştir. 2013 yılında toplam istihdam içinde tarım sektörünün payı bir önceki yıla göre 1 puan azalarak % 23,6'ya gerilerken, sanayi sektörünün payı 0,4 puan artarak % 26,4'e, hizmetler sektörünün payı 0,6 puan artarak % 50'ye yükselmiştir (Tablo 130, Grafik 52).

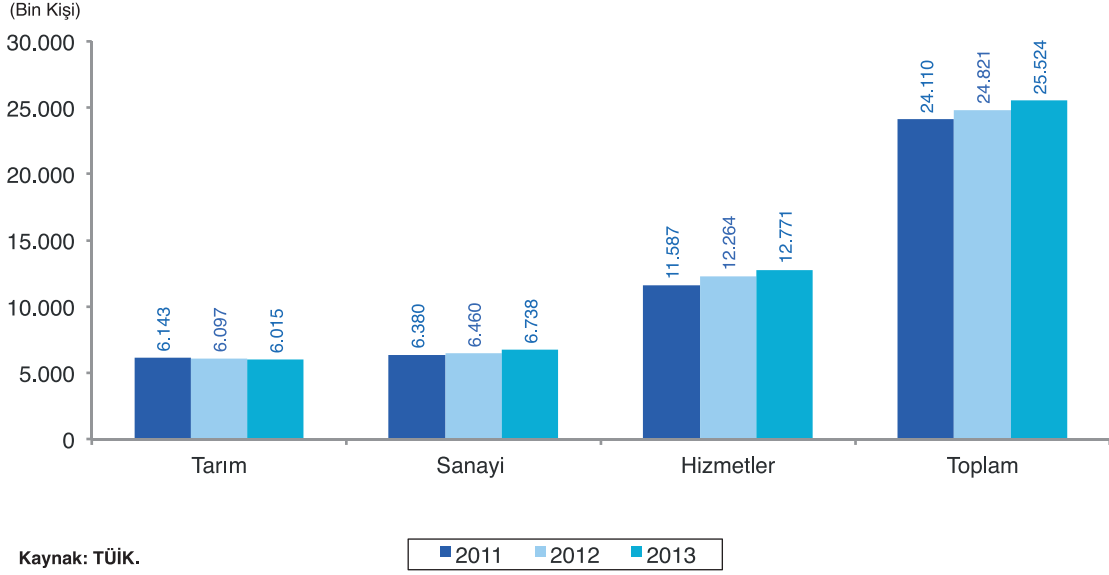
Tablo 130. Kurumsal Olmayan 15+ Yaşta İstihdam Edilen Nüfusun Sektörel Dağılımı

Sektörler	(Bin Kişi)							
				Pay (%)			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2012	2013
Kent								
Tarım	783	744	724	5,0	4,6	4,3	-5,0	-2,7
Sanayi ⁽¹⁾	5.158	5.256	5.476	33,3	32,5	32,7	1,9	4,2
Hizmetler	9.567	10.167	10.536	61,7	62,9	63,0	6,3	3,6
Toplam	15.508	16.167	16.736	100,0	100,0	100,0	4,2	3,5
Kır								
Tarım	5.360	5.353	5.291	62,3	61,9	60,2	-0,1	-1,2
Sanayi ⁽¹⁾	1.222	1.203	1.260	14,2	13,9	14,3	-1,6	4,7
Hizmetler	2.020	2.097	2.237	23,5	24,2	25,5	3,8	6,7
Toplam	8.602	8.653	8.788	100,0	100,0	100,0	0,6	1,6
Türkiye								
Tarım	6.143	6.097	6.015	25,5	24,6	23,6	-0,7	-1,3
Sanayi ⁽¹⁾	6.380	6.460	6.738	26,5	26,0	26,4	1,3	4,3
Hizmetler	11.587	12.264	12.771	48,1	49,4	50,0	5,8	4,1
Toplam	24.110	24.821	25.524	100,0	100,0	100,0	2,9	2,8

Kaynak: TÜİK.

(1): İnşaat sektörü, sanayi sektörünün içinde değerlendirilmiştir.

Grafik 52. Kurumsal Olmayan 15+ Yaşta İstihdam Edilen Nüfusun Sektörel Dağılımı

2013 yılında bir önceki yıla göre tarım sektöründe istihdam edilenlerin sayısı kentsel kesimde % 2,7 azalarak 724 bin kişiye, kırsal kesimde % 1,2 azalarak 5.291 bin kişiye gerilemiştir. Sanayi sektöründe istihdam edilenlerin sayısı 2013 yılında bir önceki yıla göre kentsel kesimde % 4,2 artarak 5.476 bin kişiye, kırsal kesimde % 4,7 artarak 1.260 bin kişiye yükselmiştir. 2013 yılında bir önceki yıla göre hizmetler sektöründe istihdam edilenlerin sayısı kentsel kesimde % 3,6 artışla 10.536 bin kişiye, kırsal kesimde de % 6,7 artışla 2.237 bin kişiye yükselmiştir.

2013 yılında kentsel kesimde istihdamda olanların % 63'ü hizmetler sektöründe, % 32,7'si sanayi sektöründe ve % 4,3'ü de tarım sektöründe istihdam edilmiştir. Kırsal kesimde ise istihdam edilenlerin % 60,2'si tarım, % 25,5'i hizmetler, % 14,3'ü de sanayi sektöründe istihdam edilmiştir.

2013 yılında İBBS Düzey-1'e göre istihdamın sektörel dağılımına bakıldığında tarım sektörünün en büyük değerini 1.146 bin kişi ile Ege bölgesinde, en küçük değerini de 27 bin kişi ile İstanbul bölgesinde aldığı görülmektedir. Sanayi sektörü en büyük değerini 1.635 bin kişi ile İstanbul bölgesinde, en küçük değerini de 93 bin kişi ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde almaktadır. Hizmetler sektörü ise sanayi sektöründe olduğu gibi en büyük değerini 2.997 bin kişi ile İstanbul bölgesinde, en küçük değerini de 259 bin ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde almıştır (Tablo 131).

Tablo 131. Kurumsal Olmayan 15+ Yaştaki Nüfusun İBBS Düzey-1'e Göre Çalıştığı Sektörler

(Bin Kişi)

Yıl	Bölge Kodu	İBBS Düzey-1	Sektörler				Pay (%)		
			Tarım	Sanayi ⁽¹⁾	Hizmetler	Toplam	Tarım	Sanayi	Hizmetler
2011	TR1	İstanbul	22	1.677	2.512	4.211	0,4	26,3	21,7
	TR2	Batı Marmara	351	352	505	1.207	5,7	5,5	4,4
	TR3	Ege	1.055	881	1.629	3.565	17,2	13,8	14,1
	TR4	Doğu Marmara	411	950	1.087	2.447	6,7	14,9	9,4
	TR5	Batı Anadolu	334	531	1.421	2.287	5,4	8,3	12,3
	TR6	Akdeniz	1.027	578	1.558	3.162	16,7	9,1	13,4
	TR7	Orta Anadolu	468	277	472	1.217	7,6	4,3	4,1
	TR8	Batı Karadeniz	806	308	623	1.737	13,1	4,8	5,4
	TR9	Doğu Karadeniz	555	153	329	1.036	9,0	2,4	2,8
	TRA	Kuzeydoğu Anadolu	350	88	232	669	5,7	1,4	2,0
	TRB	Ortadoğu Anadolu	403	186	427	1.016	6,6	2,9	3,7
	TRC	Güneydoğu Anadolu	363	399	793	1.555	5,9	6,3	6,8
	TR	Türkiye	6.143	6.380	11.587	24.110	100,0	100,0	100,0
2012	TR1	İstanbul	26	1.649	2.818	4.493	0,4	25,5	23,0
	TR2	Batı Marmara	319	356	573	1.247	5,2	5,5	4,7
	TR3	Ege	1.138	903	1.690	3.731	18,7	14,0	13,8
	TR4	Doğu Marmara	436	971	1.147	2.554	7,2	15,0	9,4
	TR5	Batı Anadolu	314	547	1.483	2.343	5,2	8,5	12,1
	TR6	Akdeniz	951	622	1.631	3.204	15,6	9,6	13,3
	TR7	Orta Anadolu	497	269	496	1.262	8,2	4,2	4,0
	TR8	Batı Karadeniz	717	299	651	1.667	11,8	4,6	5,3
	TR9	Doğu Karadeniz	569	138	324	1.031	9,3	2,1	2,6
	TRA	Kuzeydoğu Anadolu	319	85	266	671	5,2	1,3	2,2
	TRB	Ortadoğu Anadolu	450	190	439	1.079	7,4	2,9	3,6
	TRC	Güneydoğu Anadolu	359	432	748	1.539	5,9	6,7	6,1
	TR	Türkiye	6.097	6.460	12.264	24.821	100,0	100,0	100,0
2013	TR1	İstanbul	27	1.635	2.997	4.658	0,4	24,3	23,5
	TR2	Batı Marmara	331	364	584	1.279	5,5	5,4	4,6
	TR3	Ege	1.146	960	1.688	3.795	19,1	14,2	13,2
	TR4	Doğu Marmara	498	1.006	1.221	2.725	8,3	14,9	9,6
	TR5	Batı Anadolu	325	581	1.519	2.424	5,4	8,6	11,9
	TR6	Akdeniz	875	680	1.658	3.212	14,5	10,1	13,0
	TR7	Orta Anadolu	456	268	548	1.272	7,6	4,0	4,3
	TR8	Batı Karadeniz	658	327	635	1.619	10,9	4,9	5,0
	TR9	Doğu Karadeniz	451	137	370	958	7,5	2,0	2,9
	TRA	Kuzeydoğu Anadolu	347	93	259	698	5,8	1,4	2,0
	TRB	Ortadoğu Anadolu	475	220	443	1.138	7,9	3,3	3,5
	TRC	Güneydoğu Anadolu	427	467	850	1.745	7,1	6,9	6,7
	TR	Türkiye	6.015	6.738	12.771	25.524	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TÜİK.

(1): İnşaat sektörü, sanayi sektörü içinde değerlendirilmiştir.

2.4.4 İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu

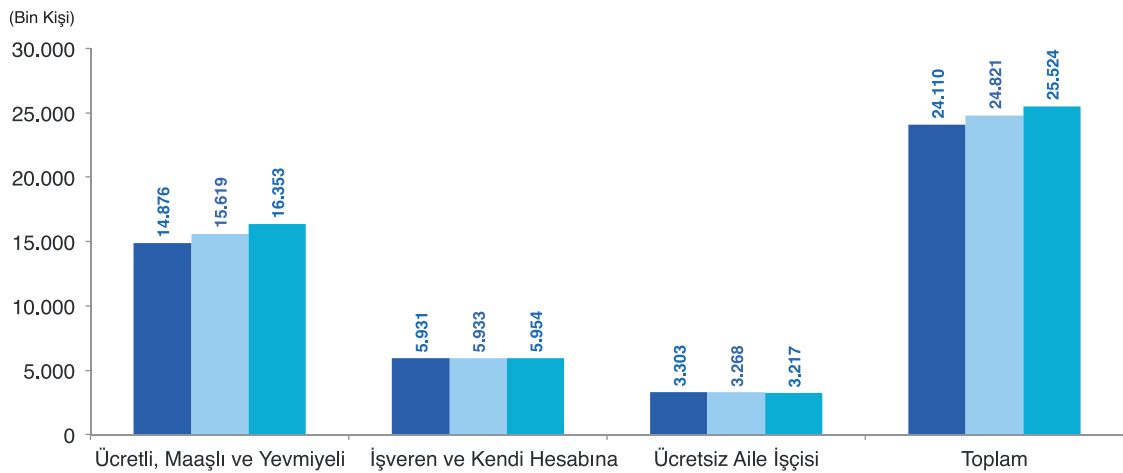
2013 yılında 15+ yaşta kurumsal olmayan toplam 25.524 bin kişi olan çalışan nüfusun 16.353 bin kişisi ücretli, maaşlı ve yevmiyeli olarak istihdam edilirken, 5.954 bin kişi işveren ve kendi hesabına müteşebbis olarak ve 3.217 bin kişisi de ücretsiz aile işçisi olarak çalışmıştır (Tablo 132, Grafik 53).

Tablo 132. Kurumsal Olmayan 15+ Yaşta Çıalışan Nüfusun İşteki Durumu

İşteki Durum							(Bin Kişi)	
				Pay (%)			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2012	2013
Tarım	6.143	6.097	6.015	25,5	24,6	23,6	-0,7	-1,3
Ücretli, maaşlı ve yevmiyeli	623	606	591	4,2	3,9	3,6	-2,7	-2,5
İşveren ve kendi hesabına	2.654	2.668	2.625	44,7	45,0	44,1	0,5	-1,6
Ücretsiz aile işçisi	2.866	2.823	2.799	86,8	86,4	87,0	-1,5	-0,9
Tarım dışı	17.967	18.724	19.508	74,5	75,4	76,4	4,2	4,2
Ücretli, maaşlı ve yevmiyeli	14.253	15.013	15.762	95,8	96,1	96,4	5,3	5,0
İşveren ve kendi hesabına	3.277	3.265	3.329	55,3	55,0	55,9	-0,4	2,0
Ücretsiz aile işçisi	437	446	418	13,2	13,6	13,0	2,1	-6,3
Toplam	24.110	24.821	25.524	100,0	100,0	100,0	2,9	2,8
Ücretli, maaşlı ve yevmiyeli	14.876	15.619	16.353	100,0	100,0	100,0	5,0	4,7
İşveren ve kendi hesabına	5.931	5.933	5.954	100,0	100,0	100,0	0,0	0,4
Ücretsiz aile işçisi	3.303	3.268	3.217	100,0	100,0	100,0	-1,1	-1,6

Kaynak: TÜİK.

Grafik 53. Kurumsal Olmayan 15+ Yaşta Çıalışan Nüfusun İşteki Durumu

Kaynak: TÜİK.

■ 2011 ■ 2012 ■ 2013

İstihdam edilenlerin % 23,6'sını oluşturan 6.015 bin kişisi tarım sektöründe çalışmaktadır. Tarımda çalışan nüfusun 591 bin kişisi ücretli, maaşlı ve yevmiyeli olarak istihdam edilirken, 2.625 bin kişisi işveren ve kendi hesabına müteşebbis olarak ve 2.799 bin kişisi de ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır.

İstihdam edilenlerin % 76,4'ünü oluşturan 19.508 bin kişi ise tarım dışı sektörlerde çalışmaktadır. Tarım dışı sektörlerde çalışan nüfusun 15.762 bin kişisi ücretli, maaşlı ve yevmiyeli olarak istihdam edilirken, 3.329 bin kişisi işveren ve kendi hesabına müteşebbis olarak ve 418 bin kişisi de ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır.

2013 yılında toplam istihdamın işteki durumuna göre yapılan değerlendirmelerde; ücretli, maaşlı ve yevmiyeli olarak çalışanların İBBS Düzey-1'e göre en yüksek olduğu bölge 3.857 bin kişi ile İstanbul bölgesi, en düşük olduğu bölge 303 bin kişi ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesidir. İşveren ve kendi hesabına müteşebbis olarak çalışanların en yüksek olduğu bölge 975 bin kişi ile Ege bölgesi, en düşük bölge ise 196 bin kişi ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesidir. Ücretsiz aile işçilerinin en yüksek olduğu bölge 634 bin kişi ile Ege bölgesi, en düşük olduğu bölge de 46 bin kişi ile İstanbul bölgesidir (Tablo 133).

Tarım sektöründe ücretli, maaşlı ve yevmiyeli olarak çalışanların en yüksek olduğu bölge 169 bin kişi ile Akdeniz bölgesi, en düşük olduğu bölge de 6 bin kişi ile Doğu Karadeniz bölgesidir. İşveren ve kendi hesabına müteşebbis olarak çalışanların en yüksek olduğu bölge 480 bin kişi ile Ege bölgesi, en düşük olduğu bölge ise 13 bin kişi ile İstanbul bölgesidir. Ücretsiz aile işçilerinin ise en yüksek olduğu bölge 539 bin kişi ile Ege bölgesi, en düşük olduğu bölge de 5 bin kişi ile İstanbul bölgesi olmuştur.

Tarım dışı sektörlerde çalışan ücretli, maaşlı ve yevmiyeli olarak çalışanların en yüksek olduğu bölge 3.849 bin kişi ile İstanbul bölgesi, en düşük olduğu bölge de 288 bin kişi ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesidir. İşveren ve kendi hesabına müteşebbis olarak çalışanların en yüksek olduğu bölge 742 bin kişi ile İstanbul bölgesi, en düşük olduğu bölge ise 58 bin kişi ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesidir. Ücretsiz aile işçilerinin ise en yüksek değerini 95 bin kişi ile Ege bölgesinde, en küçük değerini de 5 bin kişi ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde almaktadır.

Tablo 133. Kurumsal Olmayan 15+ Yaşta Çalışan Nüfusun İBBS Düzey-1'e Göre İşteki Durumu

Yıl	Bölge Kodu	İBBS Düzey-1	Toplam			Tarım			Tarım Dışı				
			Ücretli, maaşlı ve yevmiyeli	İşveren ve kendi hesabına	Ücretsiz aile işçisi	Ücretli, maaşlı ve yevmiyeli	İşveren ve kendi hesabına	Ücretsiz aile işçisi	Ücretli, maaşlı ve yevmiyeli	İşveren ve kendi hesabına	Ücretsiz aile işçisi		
2011	TR1	İstanbul	4.211	731	34	22	5	15	3	4.189	3.441	716	31
	TR2	Bati Marmara	1.207	322	193	351	35	156	159	857	657	166	34
	TR3	Ege	3.565	2.079	584	1.055	131	433	492	2.510	1.949	469	92
	TR4	Doğu Marmara	2.447	1.718	221	411	47	193	171	2.037	1.672	316	49
	TR5	Bati Anadolu	2.287	1.614	190	334	34	151	149	1.953	1.580	332	41
	TR6	Akdeniz	3.162	1.797	863	1.027	191	411	425	2.136	1.607	452	78
	TR7	Orta Anadolu	1.217	613	269	468	30	189	249	749	583	146	20
	TR8	Bati Karadeniz	1.737	738	502	806	22	320	465	931	717	181	33
	TR9	Doğu Karadeniz	1.036	380	237	555	7	321	228	481	374	99	9
	TRA	Kuzeydoğu Anadolu	669	260	205	350	11	141	197	320	249	63	7
	TRB	Ortadoğu Anadolu	1.016	501	250	403	16	154	233	614	485	112	17
	TRC	Güneydoğu Anadolu	1.555	1.038	122	363	96	171	96	1.192	942	224	26
	TR	Türkiye	24.110	14.876	5.931	6.143	623	2.654	2.866	17.967	14.253	3.277	437
2012	TR1	İstanbul	4.493	760	52	26	5	18	3	4.467	3.676	742	49
	TR2	Bati Marmara	1.247	333	181	319	34	144	141	928	699	189	40
	TR3	Ege	3.731	2.148	647	1.138	125	461	552	2.594	2.023	475	96
	TR4	Doğu Marmara	2.554	1.829	242	436	39	202	195	2.117	1.790	281	47
	TR5	Bati Anadolu	2.343	1.700	180	314	33	139	142	2.029	1.667	324	38
	TR6	Akdeniz	3.204	1.905	453	951	186	390	376	2.253	1.719	457	77
	TR7	Orta Anadolu	1.262	629	285	497	27	206	264	765	603	141	22
	TR8	Bati Karadeniz	1.667	753	487	717	22	300	396	949	731	188	31
	TR9	Doğu Karadeniz	1.031	367	229	569	7	339	223	461	360	96	6
	TRA	Kuzeydoğu Anadolu	671	284	192	319	9	127	183	351	275	68	9
	TRB	Ortadoğu Anadolu	1.079	531	271	450	19	176	255	629	512	102	15
	TRC	Güneydoğu Anadolu	1.539	1.060	109	359	101	166	93	1.180	959	204	17
	TR	Türkiye	24.821	15.619	5.933	6.097	606	2.668	2.823	18.724	15.013	3.265	446
2013	TR1	İstanbul	4.658	3.857	46	27	8	13	5	4.632	3.849	742	41
	TR2	Bati Marmara	1.279	760	175	331	39	152	140	948	721	192	35
	TR3	Ege	3.795	2.186	634	1.146	127	480	539	2.648	2.059	495	95
	TR4	Doğu Marmara	2.725	1.916	273	498	40	228	229	2.227	1.875	308	44
	TR5	Bati Anadolu	2.424	1.784	180	325	36	145	143	2.100	1.748	315	36
	TR6	Akdeniz	3.212	1.982	411	875	169	363	343	2.337	1.813	456	68
	TR7	Orta Anadolu	1.272	675	261	456	21	194	241	816	654	143	19
	TR8	Bati Karadeniz	1.619	761	462	658	22	265	371	961	739	191	31
	TR9	Doğu Karadeniz	958	393	163	451	6	290	155	507	387	111	9
	TRA	Kuzeydoğu Anadolu	698	303	199	347	15	138	194	351	288	58	5
	TRB	Ortadoğu Anadolu	1.138	568	282	475	21	184	270	663	547	104	12
	TRC	Güneydoğu Anadolu	1.745	1.168	190	427	87	173	167	1.317	1.081	214	23
	TR	Türkiye	25.524	16.353	5.954	6.015	591	2.625	2.799	19.508	15.762	3.329	418

Kaynak: TÜİK.

2.4.5 İstihdam Edilenlerin Eğitim Durumu

2013 yılında toplam işgücünün % 56,4'ünü lise altı eğitimliler oluştururken onu, % 19,1 ile yükseköğretim mezunları, % 10,5 ile lise mezunları, % 10 ile mesleki/teknik lise mezunları, % 4,1 ile okur-yazar olmayanlar izlemiştir. 2013 yılında bir önceki yıla göre işgücünde en büyük artış % 7,8 ile yükseköğretim mezunlarında olmuştur (Tablo 134).

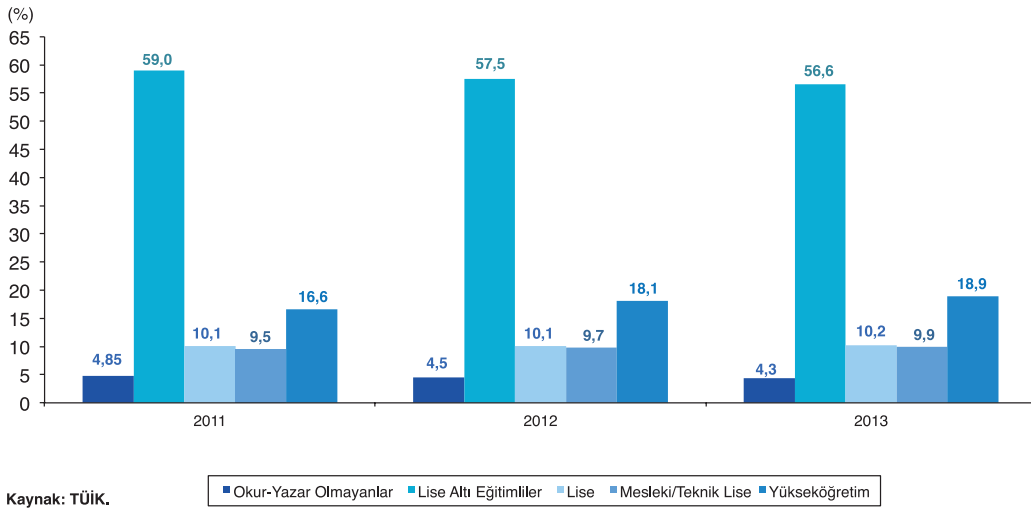
Tablo 134. Eğitim Durumuna Göre İşgücü

		(Bin Kişi)							
Eğitim Durumu	İşgücü Durumu	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2012	2013
Okur-yazar olmayanlar	İşgücü	1.203	1.164	1.167	4,5	4,3	4,1	-3,2	0,3
	İstihdam	1.147	1.119	1.110	4,8	4,5	4,3	-2,4	-0,8
	İşsiz	56	45	57	2,1	1,8	2,1	-19,6	26,7
	İşgücüne katılma oranı (%)	20,5	19,7	20,1	-	-	-	-	-
	İşsizlik oranı (%)	4,6	3,9	4,9	-	-	-	-	-
Lise altı eğitimliler	İşgücü	15.681	15.640	15.932	58,7	57,2	56,4	-0,3	1,9
	İstihdam	14.224	14.277	14.450	59,0	57,5	56,6	0,4	1,2
	İşsiz	1.457	1.363	1.482	55,7	54,1	53,9	-6,5	8,7
	İşgücüne katılma oranı (%)	47,8	47,6	48,0	-	-	-	-	-
	İşsizlik oranı (%)	9,3	8,7	9,3	-	-	-	-	-
Lise	İşgücü	2.783	2.846	2.963	10,4	10,4	10,5	2,3	4,1
	İstihdam	2.432	2.512	2.609	10,1	10,1	10,2	3,3	3,9
	İşsiz	351	335	355	13,4	13,3	12,9	-4,6	6,0
	İşgücüne katılma oranı (%)	52,1	51,9	53,1	-	-	-	-	-
	İşsizlik oranı (%)	12,6	11,8	12,0	-	-	-	-	-
Mesleki/teknik lise	İşgücü	2.582	2.692	2.820	9,7	9,8	10,0	4,3	4,8
	İstihdam	2.297	2.420	2.524	9,5	9,7	9,9	5,4	4,3
	İşsiz	285	272	296	10,9	10,8	10,8	-4,6	8,8
	İşgücüne katılma oranı (%)	65,5	64,6	65,1	-	-	-	-	-
	İşsizlik oranı (%)	11,0	10,1	10,5	-	-	-	-	-
Yükseköğretim	İşgücü	4.476	4.996	5.388	16,7	18,3	19,1	11,6	
	İstihdam	4.009	4.493	4.831	16,6	18,1	18,9	12,1	7,5
	İşsiz	467	503	557	17,9	20,0	20,3	7,7	10,7
	İşgücüne katılma oranı (%)	79,3	79,1	80,1	-	-	-	-	-
	İşsizlik oranı (%)	10,4	10,1	10,3	-	-	-	-	-
Toplam İşgücü		26.725	27.339	28.271	100,0	100,0	100,0	2,3	3,4
Toplam İstihdam		24.100	24.824	25.524	100,0	100,0	100,0	2,9	2,8
Toplam İşsiz		2.615	2.518	2.747	100,0	100,0	100,0	-3,7	9,1

Kaynak: TÜİK.

2013 yılında bir önceki yıla göre sağlanan ek istihdamın 97 bin kişisini lise, 104 bin kişisini mesleki/teknik lise, 173 bin kişisini lise altı eğitimliler ve 338 bin kişisini de yükseköğretim mezunları oluşturmuştur. İstihdam edilenlerin % 56,6'sı lise altı eğitilmiş, % 18,9'u yükseköğretim, % 10,2'si lise, % 9,9'u mesleki/teknik lise mezunu ve % 4,3'ü de okur-yazar olmayanlardan oluşmaktadır. 2013 yılında bir önceki yıla göre istihdamda en büyük artışı % 7,5 ile yüksek öğretim mezunları göstermiştir (Grafik 54).

Grafik 54. Eğitim Durumuna Göre İstihdamın Dağılımı

Kaynak: TÜİK.

İşgücüne katılma oranı en yüksek % 80,1 ile yükseköğretim mezunlarında görülürken onu, % 65,1 ile mesleki/teknik lise mezunları, % 53,1 ile lise, % 48 ile lise altı eğitimliler, % 20,1 ile okur-yazar olmayanlar izlemiştir.

İşsizlerin eğitim durumuna bakıldığında ise % 53,9'unu lise altı, % 20,3'ünü yükseköğretim, % 12,9'unu lise, % 10,8'ini mesleki/teknik lise ve % 2,1'ini okur-yazar olmayanlar oluşturmaktadır. 2013 yılında bir önceki yıla göre işsiz sayısında en büyük artış % 26,7 ile okur-yazar olmayanlarda görülmüştür.

İşsizlik oranı en fazla % 12 ile lise mezunlarında görülürken onu, % 10,5 ile mesleki/teknik lise mezunları, % 10,3 ile yükseköğretim mezunları % 9,3 ile lise altı eğitimliler, % 4,9 ile okur-yazar olmayanlardaki işsizlik takip etmiştir.

2.4.6 Toplu İş Sözleşmesi ve Ücretler

2013 yılında toplu iş sözleşmesi ve bu sözleşmelerin kapsadığı işyeri ve işçi sayılarında bir önceki yıla göre sırası ile % 75,3, % 145,9 ve % 103,3 oranlarında artış kaydedilmiştir. 2013 yılında 16.404 işyerinde 2.638 toplu iş sözleşmesi yapılmıştır. Toplu iş sözleşmelerinin kapsadığı toplam 518.043 işçinin % 40,4'ü olan 209.210'u kamu kesiminde, % 59,6'sı olan 308.833'ü ise özel sektörde çalışmaktadır (Tablo 135).

Tablo 135. Toplu İş Sözleşmelerinin Kapsadığı İşyeri ve İşçi Sayıları

Değişken	Sayı			Pay (%)			Değişim (%)	
	2011	2012	2013	2011	2012	2013	2012	2013
Yapılan sözleşme sayısı	1.939	1.505	2.638	-	-	-	-22,4	75,3
İşyeri sayısı	14.057	6.671	16.404	-	-	-	-52,5	145,9
İşçi sayısı								
Kamu	141.979	102.930	209.210	33,6	44,4	40,4	-27,5	103,3
Özel	280.823	130.511	308.833	66,4	56,3	59,6	-53,5	136,6
Toplam	422.802	231.872	518.043	100,0	100,0	100,0	-45,2	123,4

Kaynak: ÇSGB.

2013 yılında kamu sektörü ve özel sektörde lokavt uygulanmamıştır. Kamu sektöründe 2 adet grev yapılmış, 186 işçi katılmış, 9.300 işgünü kaybı yaşanmıştır. Özel sektördeki 17 adet greve 16.446 işçi katılmış, 299.126 işgünü kaybı olmuştur. Toplamda 2013 yılında 19 adet grev yapılmış, 16.632 işçi katılmış ve 308.426 işgünü kaybı gerçekleşmiştir (Tablo 136).

Tablo 136. Grev Uygulamaları

Sektör	Uygulanan Grev Sayısı			Greve Katılan İşçi Sayısı			Kaybolan İşgünü Sayısı			Kaybolan İşgünü Sayısı Değişim (%)	
	2011	2012 ⁽¹⁾	2013 ⁽¹⁾	2011	2012 ⁽¹⁾	2013 ⁽¹⁾	2011	2012 ⁽¹⁾	2013 ⁽¹⁾	2012	2013 ⁽¹⁾
Kamu	0	0	2	0	0	186	0	0	9.300	-	-
Özel	9	8	17	557	768	16.446	13.273	36.073	299.126	171,8	729,2
Toplam	9	8	19	557	768	16.632	13.273	36.073	308.426	171,8	755,0

Kaynak: ÇSGB.

(1): Bilgiler geçicidir.

2013 yılında kamu kesiminde toplu iş sözleşmesi kapsamındaki net işçi ücretleri nominal olarak bir önceki yıla göre % 8,4 artışla 2.786,14 TL/aya, işgücü maliyeti de % 9,2 artışla 5.204,09 TL/aya yükselirken, reel olarak işçi ücretlerinde % 0,9, işgücü maliyetinde de % 4,2 artış gerçekleşmiştir.

Özel kesim için 2013 yılı verileri henüz açıklanmamıştır. 2012 yılı verilerine göre net işçi ücretleri bir önceki yıla göre nominal % 9,4 artışla aylık 1.898,53 TL/ay, işgücü maliyetleri de % 9,4 nominal artışla aylık 3.487,36 TL/ay değerine ulaşmıştır. Özel sektörde 2012 yılında bir önceki yıla göre reel olarak net ele geçen işçi ücretleri ve işgücü maliyetlerinde sırası ile % 0,5 ve % 3,1 artış gerçekleşmiştir (Tablo 137).

Tablo 137. Toplu İş Sözleşmesi Kapsamındaki İşçi Ücretlerinde Gelişmeler

(TL/Ay)						
	Net Ele Geçen Ücret ⁽¹⁾	Nominal Değişim (%)	Reel Değişim (%) ⁽²⁾	İşgücü Maliyeti	Nominal Değişim (%)	Reel Değişim (%) ⁽³⁾
Kamu Kesimi ⁽⁴⁾						
2011	2.394,58	8,3	1,7	4.448,48	6,4	-4,2
2012	2.570,12	7,3	-1,4	4.766,69	7,2	1,0
2013	2.786,14	8,4	0,9	5.204,09	9,2	4,2
Özel Kesim ⁽⁵⁾						
2011	1.735,40	4,4	4,8	3.187,72	4,4	-6,0
2012	1.898,53	9,4	0,5	3.487,36	9,4	3,1

Kaynak: KB, KAMU-İŞ, TİSK.

(1): Bekar çalışanlar için net ele geçen ücret rakamının içine asgari geçim indirimi dahildir.

(2): Net ele geçen ücretteki reel artışın hesaplanmasında, TÜİK'in 2003 temel yıllık Tüketici Fiyatları Endeksi kullanılmıştır.

(3): İşgücü maliyetindeki reel artışların hesaplanmasında, TÜİK'in 2003 temel yıllık Üretici Fiyatları Endeksi kullanılmıştır.

(4): Belediyeler kapsam dışı bırakılmıştır.

(5): Özel kesim 2013 yılı verileri raporun hazırlanması aşamasında henüz açıklanmadığından ilgili verilere yer verilememiştir. 2012 yılı verileri ise tahmindir.

2013 yılında günlük kanuni brüt asgari ücret, birinci altı aylık dönemde 16 yaşını dolduranlar için 32,6 TL, 16 yaşını doldurmamayanlar için 28 TL, ikinci altı aylık dönemde ise 16 yaşını dolduranlar için 34,1 TL, 16 yaşını doldurmamayanlar için 29,3 TL olarak belirlenmiştir. Aylık brüt asgari ücretler ise, birinci altı aylık dönemde 16 yaşını dolduranlar için 978,6 TL olurken, 16 yaşını doldurmamayanlar için 839,1 TL olmuş, ikinci altı aylık dönemde 16 yaşını dolduranlar için 1.021,5 TL, 16 yaşını doldurmamayanlar için 877,5 TL olarak belirlenmiştir (Tablo 138).

Tablo 138. Günlük ve Aylık Brüt Asgari Ücretler

(TL)						
Yürürlük Tarihleri	16 Yaşını Dolduranlar		Aylık Değişim (%)	16 Yaşını Doldurmamayanlar		Aylık Değişim (%)
	Günlük	Aylık		Günlük	Aylık	
01.01.2011 - 30.06.2011	26,55	796,5	4,7	22,65	679,5	4,9
01.07.2011 - 31.12.2011	27,90	837,0	5,1	23,85	715,5	5,3
01.01.2012 - 30.06.2012	29,55	886,5	5,9	25,35	760,5	6,3
01.07.2012 - 31.12.2012	31,35	940,5	6,1	26,85	805,5	5,9
01.01.2013 - 30.06.2013	32,62	978,6	4,1	27,97	839,1	4,2
01.07.2013 - 31.12.2013	34,05	1.021,5	4,4	29,25	877,5	4,6

Kaynak: ÇSGB.

Aylık brüt asgari ücretler 2013 yılının birinci altı aylık döneminde bir önceki döneme göre 16 yaşını dolduranlarda % 4,1, 16 yaşını doldurmayanlarda % 4,2 artarken, ikinci altı aylık döneminde 16 yaşını dolduranlarda % 4,4, 16 yaşını doldurmayanlarda da % 4,6 artmıştır.

2013 yılında, net ele geçen ortalama memur maaşı nominal olarak % 7,3 artarak aylık 2.048,43 TL'ye yükselmiş, ortalama maaş maliyeti ise % 7,3 artarak aylık 2.695,10 TL olmuştur. Reel olarak net ortalama memur maaşı % 0,2 azalırken ve ortalama maaş maliyeti % 2,7 artış göstermiştir (Tablo 139).

Tablo 139. Memur Maaşlarındaki Nominal ve Reel Değişimler

(TL/Ay)

Yıllar	Ağırlıklı Ortalama Maaş ^{(1) (2)}	Nominal Değişim (%)	Reel Değişim (%) ⁽³⁾	Ortalama Maaş Maliyeti	Nominal Değişim (%)	Reel Değişim (%) ⁽⁴⁾
2011	1.679,03	13,2	6,3	2.221,36	12,0	0,8
2012	1.909,70	13,7	4,5	2.512,52	13,1	6,6
2013	2.048,43	7,3	-0,2	2.695,10	7,3	2,7

Kaynak: KB, MB, TÜİK.

(1): Bekar çalışanlar için ortalama net maaşa asgari geçim indirimi dahildir.

(2): Aile yardımı, olağanüstü hal tazminatı, Kalkınmada Öncelikli Yörelere ödenen ek tazminat, en yüksek devlet memuru aylığı üzerinden ödenen maktu fazla çalışma ücretleri ve Gelir İdaresi Geliştirme Fonu'ndan yapılan ödemeler hariç, lojman tazminatı dahildir. Tüm sınıfların ağırlıklı ortalaması alınmıştır.

(3): Bir önceki yıla göre reel gelişimi göstermektedir. Reel artışların hesaplanmasında, TÜİK'in 2003 temel yıllık Tüketici Fiyatları Endeksi kullanılmıştır.

(4): Bir önceki yıla göre reel gelişimi göstermektedir. Reel artışların hesaplanmasında, TÜİK'in 2003 temel yıllık Üretici Fiyatları Endeksi kullanılmıştır.

2009-2013 Yılları Arası Seçilmiş Ekonomik ve Sosyal Göstergeler

I. EKONOMİK GÖSTERGELER	2009	2010	2011	2012	2013
GAYRİ SAFİ YURTIÇİ HASILA					
Cari fiyatlarla (Milyon TL)	952.559	1.098.799	1.297.713	1.416.798	1.561.510
Cari fiyatlarla (Milyon Dolar)	616.703	731.608	773.980	786.283	820.012
Sabit fiyatlarla (Milyon TL)	97.003	105.886	115.175	117.625	122.388
Kişi başına GSYH (Dolar)	8.561	10.003	10.428	10.459	10.782
BÜYÜME HIZI (1998 temel fiyatlarına göre, %)					
Tarım	3,6	2,4	6,1	3,1	3,1
Sanayi	-6,9	13,0	9,7	1,8	3,4
Hizmetler	-3,2	8,5	9,0	2,4	5,5
GSYH	-4,8	9,2	8,8	2,1	4,0
GSYH-SEKTÖREL DAĞILIM (Cari fiyatlarla, %)					
Tarım	9,1	9,5	9,0	8,8	8,4
Sanayi	21,0	21,7	22,5	21,8	21,6
Hizmetler	69,9	68,8	68,5	69,4	70,0
ÜRETİM					
Tarım katma değeri (1998 temel fiyatlarına göre, Milyon TL)	9.768	9.999	10.604	10.935	11.276
Sanayi katma değeri (1998 temel fiyatlarına göre, Milyon TL)	25.196	28.467	31.231	31.800	32.888
Sanayi üretim endeksi (Takvim etkisinden arındırılmış)	89,2	100,3	110,0	112,7	116,5
İmalat sanayi üretim endeksi (Takvim etkisinden arındırılmış)	88,0	100,3	110,4	112,8	117,7
İmalat sanayi kapasite kullanım oranı (%)	65,3	72,6	75,4	74,2	74,6
YATIRIM					
Sabit sermaye yatırımları (Cari fiyatlarla, Milyon TL)	163.986	211.330	286.629	319.042	358.216
Kamu	39.173	47.003	53.247	61.832	68.301
Özel	124.813	164.326	233.382	257.210	289.915
Yatırım teşvik belgeleri (Adet)	2.302	4.103	4.369	4.306	4.978
Tarım	85	453	246	122	107
Madencilik	134	248	273	284	281
İmalat	1.452	2.236	2.430	2.562	2.988
Enerji	110	158	209	196	184
Hizmet	521	1.008	1.211	1.142	1.418
FİYAT HAREKETLERİ					
Yıllık ortalama yüzde değişim					
ÜFE	1,23	8,52	11,09	6,09	4,48
TÜFE	6,25	8,57	6,47	8,89	7,49
Yıl sonu yüzde değişim					
ÜFE	5,93	8,87	13,33	2,45	6,97
TÜFE	6,53	6,40	10,45	6,16	7,40
PARA-BANKA (Milyon TL)					
M1	103.331	133.885	148.455	181.929	225.331
M2	490.787	587.815	665.642	749.112	910.052
M3	518.767	616.201	700.491	791.993	950.979
Kredi stoku	323.855	465.937	622.197	738.070	990.796
Mevduat	463.869	555.903	646.256	718.953	879.446
SERMAYE PİYASASI					
İşlem hacmi (Milyon TL)	474.611	635.664	695.338	632.717	832.504
BİST 100 endeksi	52.825	66.004	51.267	78.208	67.802
KAMU FİNANSMANI					
Merkezi yönetim bütçesi (Milyon TL)					
Gelirler	215.458	254.277	296.824	332.475	389.441
Giderler	268.219	294.359	314.607	361.887	407.890
Bütçe dengesi	-52.761	-40.082	-17.783	-29.412	-18.449
Faiz dışı denge	440	8.217	24.448	19.004	31.537

2009-2013 Yılları Arası Seçilmiş Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (Devamı)

	2009	2010	2011	2012	2013
Merkezi yönetim borç stoku	441.509	473.561	518.350	532.199	585.835
İç borç stoku (Milyon TL)	330.005	352.841	368.778	386.542	403.007
Dış borç stoku (Milyon TL)	111.504	120.720	149.572	145.657	182.828
Özelleştirme işlemleri (Milyon Dolar)	2.275	3.082	1.358	3.021	12.486
DÖVİZ KURLARI (Yıllık ortalama)					
TL/Dolar (Alış)	1,54679	1,49843	1,67102	1,79227	1,90225
TL/Euro (Alış)	2,15003	1,98896	2,32329	2,30429	2,52768
DIŞ TİCARET (Milyon Dolar)					
İhracat	102.143	113.883	134.907	152.462	151.812
İthalat	140.928	185.544	240.842	236.545	251.650
Dış ticaret dengesi	-38.786	-71.661	-105.935	-84.083	-99.839
Dış ticaret hacmi	243.071	299.427	375.749	389.007	403.463
İhracatın İthalatı karşılama oranı (%)	72,5	61,4	56,0	64,5	60,3
ÖDEMELER DENGESİ (Milyon Dolar)					
Mal dengesi	-24.850	-56.413	-89.137	-65.331	-79.859
İhracat f.o.b.	109.647	120.902	143.396	163.221	163.380
İthalat f.o.b.	-134.497	-177.315	-232.533	-228.552	-243.239
Cari işlemler dengesi	-12.124	-45.420	-75.082	-48.497	-64.940
İşçi gelirleri	1.014	948	1.045	975	877
Turizm gelirleri	22.980	22.585	25.054	25.345	27.997
ULUSLARARASI REZERVLER (Brüt, Milyon Dolar)	112.232	110.031	110.514	137.489	147.831
ULUSLARARASI DOĞRUDAN YATIRIMLAR (Milyon Dolar)					
Uluslararası doğrudan sermaye (Net)	6.847	6.564	14.158	10.588	9.823
Sermaye (Net)	6.184	6.221	14.145	10.126	9.631
Diğer sermaye (Net)	663	343	13	462	192
Gayrimenkul (Net)	1.782	2.494	2.013	2.636	3.049
Uluslararası doğrudan yatırımlar (Net)	8.629	9.058	16.171	13.224	12.872
DIŞ BORÇ STOKU (Milyon Dolar)					
Kısa vade	48.990	77.294	81.841	100.540	129.107
Uzun vade	220.140	214.517	222.043	237.769	259.136
Toplam	269.130	291.810	303.884	338.309	388.243
Kamu	83.482	89.081	94.281	104.023	115.976
TCMB	13.162	11.565	9.334	7.088	5.234
Özel	172.486	191.165	200.270	227.198	267.033
II. SOSYAL GÖSTERGELER	2009	2010	2011	2012	2013
NÜFUS (Bin Kişi)					
Toplam nüfus	72.561	73.723	74.724	75.627	76.668
Erkek	36.462	37.043	37.533	37.956	38.473
Kadın	36.099	36.680	37.191	37.671	38.195
Yıllık nüfus artış hızı (%)	14,5	15,9	13,5	12,0	13,7
İl ve İlçe merkezleri nüfusu	5.481	56.222	57.386	58.448	70.034
İl ve İlçe merkezleri nüfusunun toplam nüfus içindeki payı (%)	7,6	76,3	76,8	77,3	91,3
Belde ve Köy nüfusu	17.754	17.501	17.339	17.179	6.633
Belde ve Köy nüfusunun toplam nüfus içindeki payı (%)	24,5	23,7	23,2	22,7	8,7
Nüfus yoğunluğu	94	96	97	98	100

2009-2013 Yılları Arası Seçilmiş Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (Devamı)

II. SOSYAL GÖSTERGELER	2009	2010	2011	2012	2013
NÜFUS (Bin Kişi)					
Toplam yaş bağımlılık oranı	49,2	48,9	48,4	48,0	47,6
Genç bağımlılık oranı (0-14 yaş)	38,8	38,1	37,5	36,9	36,3
Yaşlı bağımlılık oranı (65+ yaş)	10,5	10,8	10,9	11,1	11,3
Kaba doğum hızı (‰)	17,6	17,2	16,8	17,1	16,9
Toplam doğurganlık hızı (Çocuk sayısı)	2,08	2,06	2,03	2,09	2,07
Doğum yapan annelerin ortalama yaşı	26,9	27,2	27,3	27,5	27,7
Ortanca yaş	28,8	29,2	29,7	30,1	30,4
İlkokul net okullaşma oranı (Toplam)	-	-	-	98,9	99,6
Ortaokul net okullaşma oranı (Toplam)	-	-	-	93,1	94,5
Ortaöğretimde net okullaşma oranı (Toplam)	-	-	-	70,1	76,7
Yükseköğretimde net okullaşma oranı (Toplam)	-	-	-	38,5	-
İSTİHDAM					
Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus (Bin kişi)	51.686	52.541	53.593	54.724	55.608
İşgücü (Bin kişi)	24.748	25.641	26.725	27.339	28.271
İstihdam edilenler (Bin kişi)	21.277	22.594	24.110	24.821	25.524
Tarım	5.240	5.683	6.143	6.097	6.015
Sanayi ⁽¹⁾	5.385	5.927	6.380	6.460	6.738
Hizmetler	10.650	10.986	11.587	12.264	12.771
İşsiz sayısı (Bin kişi)	3.471	3.046	2.615	2.518	2.747
İşgücüne dahil olmayanların sayısı (Bin kişi)	26.938	26.901	26.867	27.385	27.337
İstihdamın sektörel dağılımı (%)					
Tarım	24,6	25,2	25,5	24,6	23,6
Sanayi (1)	25,3	26,2	26,5	26,0	26,4
Hizmetler	50,1	48,6	48,1	49,4	50,0
İşgücüne katılma oranı (%)	47,9	48,8	49,9	50,0	50,8
İstihdam oranı (%)	41,2	43,0	45,0	45,4	45,9
İşsizlik Oranı (%)	14,0	11,9	9,8	9,2	9,7
Tarım dışı işsizlik oranı	17,4	14,8	12,4	11,5	12,0
Genç nüfusta işsizlik oranı	25,3	21,7	18,4	17,5	18,7
Çalışan nüfusun işteki durumu					
Ücretli, maaşlı ve yevmiyeli	12.770	13.762	14.876	15.619	16.353
İşveren ve kendi hesabına	5.638	5.750	5.931	5.933	5.954
Ücretsiz aile işçisi	2.870	3.083	3.303	3.268	3.217

(1): İnşaat sektörü, sanayi sektörünün içinde değerlendirilmiştir.

www.tobb.org.tr

Dumlupınar Bulvarı No: 252
(Eskişehir Yolu 9. Km.)
06530 Çankaya / ANKARA

